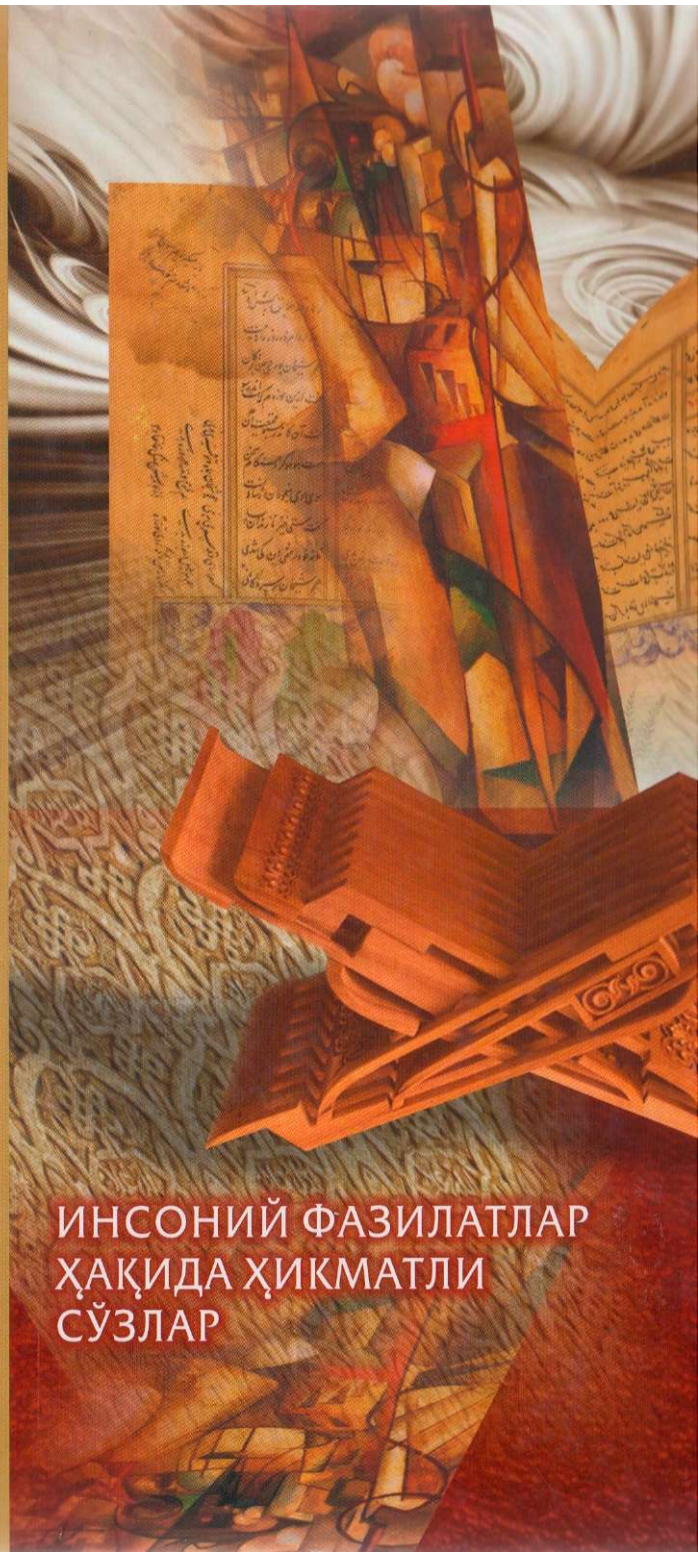


ЗАКОВАТ
ДУРДОНАЛАРИ



111 ВАТАНДОШ АЛЛОМАЛАРИМИЗ

ИНСОНИЙ ФАЗИЛАТЛАР
ҲАҚИДА ҲИКМАТЛИ
СЎЗЛАР



111 БАТАНДОШ
АҲЛОМАЛАРИМИЗ





Ҳар бир бола гўдаклигидан онасининг тарбиясига муҳтож,
бинобарин, биз дастлабки тарбияни онамиздан оламиз, бу
оналар башариятнинг тарбиячиларидир дегани.

ФИТРАТ



111 ВАТАНДОШ АЛЛОМАЛАРИМИЗ



ИНСОНИЙ ФАЗИЛАТЛАР
ҲАҚИДА ҲИКМАТЛАР


ЯНГИ АСР АВЛОДИ
ТОШКЕНТ

SAMARQAND IQTISODIYOT
VA SERVIS INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

№ 62923

УЎК: 001:82-84

КБК: 87.3(О)

Т – 22

111 ватандош алломаларимиз. Инсоний фазилатлар ҳақида ҳикматли сўзлар / Тузувчилар: А.С.Очиладиев, Д.М.Турдиева, Н.К.Каримова, К.А.Шермухамедов, Ш.Р.Жўраев, А.А.Аҳмедов, Ж.А.Каримов, Ж.Р.Алиев, А.У.Алимов, Ж.В.Мелиқўзиев. Масъул муҳаррир: А.С.Очиладиев. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2019 йил. – 416 б.

ISBN 978-9943-27-657-4

Ушбу китобда юртимизнинг улуғ инсонлари, машҳур алломалари, турли даврда яшаган шоиру фозиллари, ёзувчию файласуфларининг Ватан ҳақидаги, инсон ҳаёти ва фаолияти, фазилати ва қусурлари, кўнгли мулки, борингки, борлиқ ва йўқлик ҳақидаги ҳаёт ҳақиқатлари, ҳикматли иборалари жамланган.

Бир-бирини такрорламайдиган, мавзу доирасида узвий давомли мазкур афоризмлар ўқувчи маънавиятини бойитишига ишонамиз.

УЎК: 001:82-84

КБК: 87.3(О)

Тузувчилар:

А.С.Очиладиев, Д.М.Турдиева, Н.К.Каримова,
К.А.Шермухамедов, Ш.Р.Жўраев, А.А.Аҳмедов, Ж.А.Каримов,
Ж.Р.Алиев, А.У.Алимов, Ж.В.Мелиқўзиев.

Масъул муҳаррир:

А.С.Очиладиев,

фалсафа фанлари доктори, профессор

Такризчилар:

З.М.Исломов,

филология фанлари доктори, профессор,

Ш.О.Мадаева,

фалсафа фанлари доктори, доцент.

ISBN 978-9943-27-657-4

© 111 ватандош алломаларимиз. Инсоний фазилатлар ҳақида ҳикматли сўзлар. «Янги аср авлоди», 2019.

*Устоз Абдувоҳид Очилдиевнинг
ёрқин хотираларига бағишланади.*

СЎЗ БОШИ

Сўз одамзот учун табиатнинг улуг инъоми, сўз туфайли инсон улугликка эришади. Биргина сўз замирида олам-олам маънолар яширинган. Бир оғиз айтилган сўз инсоннинг қай даражада маънавий етук эканини яққол намоён этади. Сўз ва унинг куч-қудрати ҳақида алломаларимиз кўплаб қимматли фикрларини билдирганлар.

Аждодлар ўғитлари, ҳикматли сўзлари жамият ва инсоннинг маънавий юксалишига хизмат қилади. Уларни ўқиб ўрганиш, ҳаётнинг мураккаб чорраҳаларида улардаги мазмун-моҳиятдан унумли фойдаланиш ва ҳар қандай ҳолатда ҳам инсонийликни йўқотмаслик кишининг етук ахлоқий фазилатларга эга эканини кўрсатади.

Мустақиллик даврида аждодларимизнинг бой илмий меросини ўрганиш ҳамда уларни кенг китобхонлар эътиборига ҳавола қилиш устувор вазифалардан бирига айланди. Шундан келиб чиқиб, китобхонлар ҳукмига тақдим этилаётган ушбу тўпламда Ватан ва ватанпарварлик, одамийлик, ҳаёт ва унинг моҳияти, инсоний фазилатлар, билим, таълим-тарбия каби қатор мавзуларга доир ҳикматлар жамланди.

Мазкур китобда асосан юртимиздан етишиб чиққан турли давр, муҳитда яшаган алломалар фикрлари мужассам этилган. Бунда бугунги китобхонга тушунарли, мазмун жиҳатидан ориқча изоҳ талаб этмайдиган, ўқувчига малол келмайдиган, содда тилда баён этилган фикрлар танланди.

Тўпламдан юрт мустақиллиги буюк неъмат экани, Ватан ва миллат истиқболи, унинг равнақи учун ҳар бир инсон масъул эканини англатувчи ҳикматлар ўрин олган. Шунингдек, китобда жамиятнинг кичик бўлаги ҳисобланмиш оилани мустаҳкам тутиш, бунинг учун унинг аъзолари – ота-она, фарзандлар, эр-хотин муносабатлари қандай бўлиши кераклиги ҳақидаги алломалар ўғитлари ўрин олган.

Ёшлик умрнинг энг ғанимат даври. Унда қўлга киритилган илм ва ҳунар умр давомида ҳалол ва бахтли яшаш учун дастмоя бўлади. «Ёшлик умр баҳори» бўлимида ёшларга ана шундай қимматли ўғитларни берувчи ҳикматли сўзлар киритилган.

Донолардан бири «Ақлли кишилар – бебаҳо қомус» деган экан, ана шундай бебаҳо қомусий олим, ҳурматли устоз, меҳрибон мураббий, беминнат маслаҳатгўй, жўшқин ижодкор, бир сўз билан айтганда, Ҳазрати Инсон марҳум Очилдиев Абдувоҳид Соҳибназарович раҳбарлигидаги Исломшунослик илмий-тадқиқот маркази жамоаси томонидан тайёрланган ушбу тўплам кенг китобхоналар оммасига мўлжалланган бўлиб, у ҳозирги фан-техника тараққиёти даврида ҳам аждодлар маънавий мероси ўзининг бебаҳо қимматини йўқотмаганини яна бир бор кўрсатиб беради.

Тўпламнинг яратилишида ўзларининг маслаҳатлари, амалий тақлиф-тавсиялари билан ҳар томонлама яқиндан ёрдам берган Очилдиев Абдувоҳид Соҳибназаровичнинг оилалари, шунингдек, устозлар З.Исломов, Ш.Мадаева, М.Ортиқов ҳамда бошқа олим ва мутахассисларга тузувчилар номидан ўз миннатдорчилигимизни билдирамиз.

*Дурбек РАҲИМЖОНОВ,
тарих фанлари номзоди, доцент*

І БОБ. ВАТАН – МУҚАДДАС

1. Ватан ва ватанпарварлик

Одам эрсанг маъни бил дона-дона,
Ватан эрур сенга иккинчи она.

Анбар Отин

Ватанни она дейдилар. Бу улуг гап, том ҳақиқат. Ахир, бир жўжа ҳам она оғуши ва иссиғисиз ҳалокатга учрайди, албатта. Демак, она – Ватан – ҳаёт демақдир, одамнинг бахти ва саодати демақдир, инсоннинг ифтихори ва севинчи демақдир.

Воҳид Зоҳидов

Маълумдирки, дунёда яшаган ҳар бир кишининг энг аямлик, қизғаниб сақлайдиган беш нарсаси бордир: биринчиси – жони, кейингилари – дини, моли, оиласи, она Ватанидир.

Алихонтўра Соғуний

Менинг халқим ўз киндигининг қони тўкилган тупроқни ўз онасидай азиз кўради.

Ҳамид Олимжон

Ниманики, қай маконники бетаъма, мукофотлар кутмасдан, кимдир мажбур қилмаса ҳам ҳимоя эта бошласангиз, ана шу Ватандир.

Абдулла Орипов

Қадим ўзбек ботирлари узоқ сафарга кетганда бир ҳовуч Ватан тупроғини доим ўз ёнларида олиб юрганлар. Чунки бу тупроқ уларга ўз туғилган ерларини эслатиб турган, халқ олдида ичган қасамини ёдга солган. Ватанга бўлган муҳаббатини бир нафас ҳам унуттирмаган. Бу бир ҳовуч тупроқ унга ўз ота-онасини, қариндошларини, халқини эслатган, узоқ ўлкаларда бўлса ҳам, уни ўз Ватанида ҳис қилдирган ва қаерда бўлмасин ўз халқи шаънига иснод келтирмасликка, ўз халқининг номусли ва содиқ ўғли бўлишга чақирган.

Ҳамид Олимжон

Ватанинг шарафи,
Халқинг шарафи,
Ўз озод ерингда
Ишла жигарим.

Ғафур Ғулом

Сақламоқ ёвдан Ватанни сенга қарз,
Қарзни қилмоқ адо ҳар кимга фарз.

Чустий

Ҳушдур кишига бўлса муқим ўз ватанида.

Атоий

Ҳаёт бизни ўтдан олиб сувга, сувдан олиб ўтга ташлади. Жазирама саҳроларда сарсон-саргардон кездик. Ер ости конларида тирноқ билан маъдан кўчиришга мажбур қилишди. Туғилган остонамиздан олисларга ирғитиб ташлашди. Жондан севган қаламимизни қарсиллатиб синдиришди. Лекин иродамизни синдиrolмадилар. Кўксимиздан имонимизни, қон-қонимизга сингиб кетган Ўзбекистон меҳрини юлиб ололмадилар.

Саид Аҳмад

Интеллектуал салоҳият Ватан севгиси билан уйғун бўлгандагина юксак натижалар беради.

Абдулла Орипов

Ер юзидаги инсонларни уруш-маталошмаларга қовуш-дирғон, сийналарини душман ўқиға нишон қилдурғон нарса дин ва миллатларининг, Ватан ва давлатларининг муҳаббатидур.

Абдулла Авлоний

Юртга осойиш истаган саркарда, аввало, лашкарининг бошини силайди.

Абдулла Орипов

Ватан муҳаббати, разил ёв устидан ғалаба қозониш гоёси ҳар қандай қийинчиликларни бартараф қилади.

Ойбек

Ватанни севиш ва уни ҳимоя қилиш, тинчлигига посбон бўлиш – инсон фарзандининг комиллигини белгиловчи муҳим шартдир.

Абдулла Орипов

Ватан менинг жону таним саждагоҳимдур.

Фитрат

Одам эрсанг ташқи суратга берма зеб,
Она юртингни ҳамиша айла зеб.

Анбар Отин

Ҳар на яхшилиқ қилсанг, қилки юрт учун,
Ўзингдан орттир-у ўзгага бермак учун.

Ҳайдар Хоразмий

Қул бўлиб номардга кун кўрган киши инсон эмас,
Эрк учун, халқи учун қийналмаган жон-жон эмас.

Чустий

Кимдаки бўлмаса замона ғами,
Ё оламдан эмас, ё эмас одам.

Паҳлавон Маҳмуд

Юртни обод қиламан деган киши ўзи обод бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Ҳеч вақтда дўстларинг бўлмасин ҳайрон,
Қўлдан келса қилинг душманни вайрон,
Халойиқ бир бўлиб яшанг меҳрибон,
Туғилган ер учун ҳурмат яхшироқ.

Бердақ

Инсон тирик экан ўз Ватани учун курашмоғи лозим.

Алишер Навоий

Ватан бизнинг валинеъматимиз ва мураббийимиздир,
ҳар бир валинеъмат ва мураббийга хизмат қилиш лозим,
бас, ватанга хизмат бурчдир.

Фитрат

Ватан таркини бир нафас айлама,
Яна ранжи гурбат ҳавас айлама.

Алишер Навоий

Юртдан чиқиш тириклай гўрга кириш деган сўз.

Абдулла Қаҳҳор

Ватанни шод этиш учун кўп қайғуринг.

Дилшоди Барно

Ватанни тарк этмоқ ҳазил иш эмас,
Бу иш учун ҳар ким тоб беравермас!

Хожа Самандар Термизий

2. Халқ – уммон

Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир.
Халқ исёндир, халқ оловдир, халқ ўчдир.
Халқ қўзғалса куч йўқдир, ким тўхтатсин.
Қувват йўқ, ким халқ истагин йўқ этсин.

Чўлпон

Бахтга эришиш мақсадида ўзаро ёрдам берган халқ –
фазилатли халқдир.

Абу Наср Форобий

Халқ ҳамма замонларда ҳам ҳақ йўлдан юриб келган,
бундан кейин ҳам шундай бўлади!

Абдулла Орипов

Халқлар иродаси зўр куч.

Ғафур Ғулом

Дунёда мантиқсиз ҳеч иш бўлмайди,
Томчи йиғилмаса жом ҳам тўлмайди.
Биз томчи эруرمىз, халқ эса уммон,
Халқ ўлмас, томчи ҳам демак, ўлмайди!

Абдулла Орипов

Жаҳон тарихида асло кўрилмаган мўъжизалар яратган
улуғ халқ ҳар ишга қодир.

Ойбек

Халқнинг кўзи боғланса, қулоғига қўрғошин қуйилса, тақдир ҳукми ўлимдек ҳақ, деган ақидани унинг зеҳнига сингдириш осонроқ бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Одатлар халқ табиатининг кўзгусидир. Ҳеч бир халқнинг ҳеч бир одати айрим одамларнинг истак-хоҳиши билан, шунчаки бир ўткинчи ҳаваси билан дунёга келган эмас.

Эркин Воҳидов

Комил бўлишга интилган халқ, албатта ютади. Бундай халқнинг озодлиги, келажаги хавф-хатардан холи бўлади, аниқ қилиб айтганда, ҳар қандай шароитда ўз ҳақ-ҳуқуқини, эркинлигини, номус ва шаънини ҳимоя қила олади.

Абдулла Орипов

Элга қўшулган оройиш топти,
Элдин узулган осойиш топти.

Алишер Навоий

«Халқ» деган тушунча тез-тез тилга олиниб турса-да, ҳеч қачон ҳар жиҳатдан тенг, яхлит бир кучни англатмайди. Ҳамиша халқ бор, оломон бор, авом бор, орифлар бор.

Озод Шарафиддинов

Руҳияти баланд, имон-ишончи мустаҳкам ҳар қандай қавм ёки халқ ҳеч қачон енгилмаган.

Абдулла Орипов

3. Халқларварлик – юксак туйғу

Одамий эрсанг, демагил одами
Ониким, йўқ халқ ғамидин ғами.

Алишер Навоий

Кимнинг халққа фойдаси тегиб, шу фойдаси туфайли
ҳаловат топса, ўша одам эзгудир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Халққа хизмат қилиш – катта бахт.

Ойбек

Миллат ҳар бир вакилида шарафу эътибор бўлса, ўша
миллат шарафу эътиборга лойиқ бўлади.

Фитрат

Шоҳлик тиласанг, гадоси бўл халқингнинг!
Ўзни унут-у, фидоси бўл халқингнинг!
Бошига кўтарсин, десанг, эл тож янглай,
Қўлин ўп-у, хокипоси бўл халқингнинг!

Паҳлавон Маҳмуд

Миллатнинг манфаати учун ҳаракат қилмаган одам
охират саодатига эришолмайди.

Фитрат

Халқни илгарига бошламоқ учун уни жуда яхши билмоқ
керак: ўтмишни ҳам, бугунни ҳам.

Абдулла Орипов

Инсоннинг энг буюк бахти жонажон халқига беминнат
хизмат қилишдир.

Комил Яшин

Ўзимизнинг манфаатимиз учун қандай ҳаракат қилсак,
миллатимиз манфаати учун ҳам шу тариқа ҳаракат қили-
шимиз лозим.

Фитрат

Фидойи халқим ўсун танда жоним,
Бўлиб қурбон анга руҳи равоним.

Аваз Ўтар

Ҳар қандай интилиш, изланиш, ижод халқ манфаатла-
рига хизмат қилсагина у қадрлидир.

Абдулла Орипов

Зиёли ўзини халқнинг узвий қисми деб ҳисобламоғи,
халққа қарши бўҳтонларни рад этмоғи, халқнинг маънавий
бойлигининг посбони бўлмоғи лозим.

Озод Шарафиддинов

Улки зафар шевасини тавр¹ этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар.

Алишер Навоий

Ҳар қандай кулфатлардан халққа бўлган меҳр асраб
қолади.

Абдулла Орипов

Ўтмишдаги шон-шўхрат, муваффақият ва парвозлар
яхши нарсa, албатта! Аммо, улар шунақа нарсаки, бу
шўхратга шўхрат қўшиб турмаса, эски ютуқлар қаторини
янгилари билан бойитиб бормаса, миллатнинг қаноти
қайрилиб, парвози сусайиб қолади.

Озод Шарафиддинов

¹ Юриш-туриш, ҳуқ.

Баҳодир халқимиз, улуғ Ватанимизга хизмат қилишдан
кўра шарафлироқ ишимиз йўқ!

Ғафур Ғулом

Даврон элининг жисмида ҳам жон бўлгил,
Ҳам жонларига мойан¹ дармон бўлгил.

Алишер Навоий

Етарсан муродга, гар хизмат этсанг,
Элинг йўллаганда, ҳар қаён кетсанг,
Ҳар қачон душманнинг бошига етсанг.
Аянмасдан, хизмат айла халқ учун.

Бердақ

Неким ўз қошингда эрур нораво,
Улусқа они кўрма асло раво.

Алишер Навоий

Кимки эл ғамидадур сухансанж,
Анинг ҳар сўзи дунёда улуғ ганж.

Анбар Отин

Нафинг агар халққа бешак эрур,
Балки бу наф ўзингга кўпрак эрур.

Алишер Навоий

Не яхши ўйлаким, маъқулу манзур,
Аваз халқим учун тўкулса қоним.

Аваз Ўтар

Ўшалким элди айбини ёшурса,
Худо ул бандани мағфур тутқай.

Нодира

¹ Моҳият, асос, сабаб.

Йигит бўлсанг арслон каби туғилган,
Ҳамиша сен хизмат этгил халқ учун,
Йигит бўлсанг арслон каби туғилган,
Ўзим демай, ғамхўрлик қил халқ учун.

Бердақ

4. Истиқлол – буюк саодат

Мустамлакачилик фақат мамлакатни горат қилмайди,
ундан ҳам ёмонроғи одамларни, халқни руҳан горат қила-
ди, шундай қиладики, қул ҳаётини кечираётган, инсонга
номуносиб ҳаёт кечираётган одамда шу ҳаётга қарши
норозилик, исён руҳи буткул сўнади.

Абдулла Қаҳҳор

Урушда вайрон бўлган иморатни тиклаш осон, лекин
мустамлакачилик қўл-оёғини боғлаб, тақдир ҳукмига
топширган одамни бу фалокатдан халос қилиш қийинроқ!

Абдулла Қаҳҳор

Фақат ақл кучи билан, фақат ирода кучи билангина одам
ҳамиша янгилашиб, панжаралари мустаҳкамланиб туради-
ган ички тутқунлик асоратидан озми-кўтми қутилиб, ички
эрксизликка барҳам бериб, ҳақиқий эркинлик салтанатига
эришмоғи мумкин.

Озод Шарафиддинов

Даҳолар ўз азалий табиатига кўра инсоний эрк ва мил-
лий озодликка хизмат қиладилар.

Абдулла Орипов

Одам эркин эканман деб оғзига келган нарсани валди-
раши, кўнглига келган номаъқулчиликни қилиши мумкин
эмас.

Озод Шарафиддинов

Хуррият – бизнинг онамиз, хуррият – бизнинг опамиз, хуррият – бизнинг синглимиз. Яъни, бу деганим – мана шундай буюк неъматни авайлашимиз, ориятини, ному-сини асрай билишимиз керак.

Абдулла Орипов

Қора кучлар халқларни қон дарёсига ботириб, шаҳарларни кул ва харобага айлантириши мумкин, аммо улар халқларнинг озодлик йўлларига асло сад¹ чеколмайди, халқлар қалбидаги эрк севгиси сўнмас ва абадийдир, озод-лик ва мустақиллик албатта енгажакдир!

Ойбек

Бу ёруғ оламда одам боласи учун ундан кўра азиз ва табаррук, ундан кўра мўътабар ва улуғ тушунчанинг ўзи йўқ. Ўзини билган одам учун Ватанни озод кўрмоқ – энг улуғ саодатдир.

Абдулла Орипов

Аслида эса, бахтли бўлишдан илгари – озод-эркин бўлиш керак. Эркин бўлиш учун табиат ва жамиятнинг бутун қонунларини билиш керак. Ҳамма халқ ҳам эркин-озод бўлишни истайди ва шунга бутун қобилияти билан интилади. Демак, меҳнаткаш халқнинг бошланғич идеали – орзуси озод бўлмоқдир. Халқ ўз бахт-саодатини шунда кўради.

Ғафур Ғулом

Дунёдаги энг улуғ мартаба, энг улуғ шараф – Ватан озодлиги учун хизмат қилишдир.

Абдулла Орипов

Гурбатда ғариб шодмон ўлмас эмиш,
Эл анга шафику меҳрибон бўлмас эмиш.

¹ Тўсиқ, гов.

Олтун қафас ичра гар қизил гул бутса,
Булбулга тикандек ошён бўлмас эмиш.

Алишер Навоий

Тарих сахнасига озод юрт, озод миллат бўлиб чиқиб
олиш, дунё халқларининг эътирофини қозониш шунчаки
айтиладиган гап эмас.

Абдулла Орипов

Истиқлолдан бахраманд авлодлар, албатта, бу йўлда
ўзларини фидо қилган инсонларнинг хотирасини эслаши
лозим.

Абдулла Орипов

Истиқлол – миллат шаънини ҳимоя қилибгина қолмай,
унинг дунёқарашини ҳам рўёбга чиқаради. Руҳи озод
инсон ўзи яшаётган жамиятда, шу билан бирга, бутун
башарият ҳаётида дахлдорлик ҳисси билан яшайди.

Абдулла Орипов

Истиқлол осмондан тушган эмас, у изтироблар, кўз
ёшлар, қурбонлар эвазига қўлга киритилади.

Абдулла Орипов

Мустақиллик ўқ отилмай, қон тўкилмай қўлга кири-
тилди, дегувчилар хато қиладилар. Ахир шу мустақиллик
учун юз қирқ йилдан бери асл фарзандларимизнинг қони
тўкилди-ку. Мустақиллик қонлар эвазига, жонлар эвазига
келди.

Саид Аҳмад

Инсон боласи ҳамма нарсани вақтинча йўқотиши
мумкин, лекин мустақиллигини йўқотса, дунёнинг барча
қувонч ва ташвишлари бекордир.

Абдулла Орипов

Мустақиллик бир кунлик байрамда эмас, балки ҳар дақиқа бизга ўзлигимизни, гуруримизни эслатиб тургувчи эскирмас туйғу бўлмоғи шарт.

Абдулла Орипов

Ҳеч бир муболағасиз айтиш мумкинки, озодлик бизга инсондек яшаш имконини берди, зеро, ўз юртида инсондай яшаган одамнинг эртаси умидли бўлади. Эртаси умидли одам шу Ватанни, керак бўлса, шу она заминни гул-гўзаликка буркашга қодир.

Абдулла Орипов

5. Давлат миллат истиқболи

Агар салтанат ҳар қандай талабга жавоб берса-ю, аммо уни донишмандлик тарк этса, мамлакат ҳукуматсиз қолди, деяверинг. Бу мамлакатни бошқарувчи ҳукмдор ҳам ўз мавқеини буткул йўқотади. Мамлакат эса ҳалоқатга юз тутади.

Абу Наср Фаробий

Ҳиммат билан бир қаторда сиёсат ҳам керак. Сиёсатни юритиш учун эса пишиқ-пухта раҳбарлик хислати керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Агар халқнинг бошчиси яхши бўлса,
Унинг хизматчилари яхши бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қудратимизга шак-шубҳангиз бўлса, биз қурдирган биноларга боқинг.

Амир Темури

Икки хотиндан хона супирилмайди, икки хўжайиндан уй бузилади.

Низомулмулк

Агар ерда ва кўкда икки худо бўлса, жаҳоннинг иши бузилур.

Амир Темура

Ҳар бир жамоанинг раиси ва сардори ўша жамоатнинг хизматкори деган гапдир.

Фитрат

Оламда одам пайдо бўлганидан буён, заковатлилар эзгу сиёсат юргизиб келганлар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Подшоҳ ҳар ишда қарорида қатъий бўлсин, яъни ҳар қандай ишни қилишга қасд қилар экан, то битирмагунича ундан қўл тортмасин.

Амир Темура

Подшоҳ ҳукми жорий этилиши даркор. Бирон кимса гарчи ҳукми зарарли деб билган бўлса ҳам, унга монелик қилолмасин.

Амир Темура

Подшолик ишларини тамоман бошқага топшириб, эркни унга бериб қўймасинким, дунё хиёнатчи хотин сингари, унинг хуштори кўпдир. Агар шундай қилар экан, ўзганинг нафси тез орада подшоҳ бўлишни тилаб, салтанат тахтини ўзи эгаллашга киришади.

Амир Темура

Вазирлар, амирлар бирон кимса ҳақида яхши-ёмон сўз қилар эканлар, (подшо) эшитсин. Лекин уни амалга оширишда бутун ҳақиқат аён бўлмагунича шошмай, мулоҳаза билан иш тутсин.

Амир Темура

Қайси ҳоким ҳукмининг таъсири чўп ва калтаклаш таъсиридан камроқ бўлса, ундай ҳоким ҳукумат юргизишга яроқсиздир.

Амир Темури

Агар ўғилларимдан қайси бирови салтанат мартабасига даъвогарлик қилиб бош кўтарар экан, уни уриб-сўкиб, ўлдиришга ёки мучасидан бирон жойини камайтиришга ҳеч ким журъат қилмасин, лекин уни кўз тагида сақласинларки, токи ўз даъвосидан қайтсин ва тангри таолонинг мулкида фасод чиқмасин.

Амир Темури

Уч тойифани бузилмоғи уч нарсадандир: султонларни бузулмоғи зулмдан ва уламоларни бузилмоғи тамаъдан ва сўфийларни бузилмоғи риёдан.

Хожа Аҳрор Валии

Бошсиз мамлакат жонсиз танга ўхшайди. Бежон таннинг аҳволи вайроналикга ўхшайди.

Амир Темури

(Подшо) мажлис аҳлидан огоҳ ва ҳушёр бўлсинким, улар кўпинча айб ахтариб, уни ташқарига ташийдилар. Подшоҳнинг сўзидан, ишидан вазирларга, амирларга хабар бериб турадилар.

Амир Темури

Ҳозирги дамгача ўтган султонларнинг қонунлари ва туриш-турмушларини донолардан сўраб-суриштирдим. Ҳар қайсиларининг йўл-йўриқлари, туриш-турмушлари, қилиш-қилмишлари, айтган гапларини хотирамда сақладим ва ҳуш ахлоқлари, маъқул сифатларидан намуна олиб, унга амал қилдим.

Амир Темури

Уч кишига уч нарса зарурдир: Подшоҳга сиёсат, вазирга омонат, раъиййатга итоат.

Хожа Аҳрор Валий

Ҳар бир ўлка ва шаҳар аҳолисининг ашроф-улуғлари ва бузурглари билан ошна тутиндим. Уларнинг миждозларига, табиатига тўғри келган, ўзлари тилаган одамларини уларга ҳоким қилиб тайинладим.

Амир Темури

Ҳоким билан шаҳар аҳолиси ўртасидаги муносабат шундай муҳаббат асосига қуриладики, агар шаҳар аҳолисининг бирор аъзосига зиён-заҳмат етса, унинг зарари гўё жамиятнинг бутун аҳолисига дахл қилгудек тушунилади.

Абу Наср Фаробий

Давлатларининг таназзулга учраши сабабларини суриштирдим ва давлату салтанат заволига сабаб бўлувчи ишлардан сақландим.

Амир Темури

Давлат ишларининг тўққиз улуши кенгаш, тадбир ва машварат, қолган бир улуши эса қилич билан бажо келтирилури.

Амир Темури

Жаҳонгирлар давлатни заковатлари туфайли қўлга кири-тадилар, ҳокимлар халқларни билим билан бошқарадилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Амирларим агар ярашдан сўз очсалар, бунинг фойдасини уруш зиёнига солиштириб кўрардим, агар урушга

мойил бўлсалар, унинг нафъ ва фойдасини яраш зиёнига таққослаб кўрардим, қайси бири фойдалироқ бўлса, шуни ихтиёр қилардим. Сипоҳни иккилантирадиган кенгашни эшитишдан сақланардим.

Амир Темури

Жаҳонгирлик тўхтаб турмайди, ким яхши тиришса, жаҳон ўшаники бўлади, ҳаётда ҳар бир нарсанинг тўхташи мумкин, аммо подшоҳлик (иши) тўхтамайди.

Заҳириддин Муҳаммад Бобури

Кимнинг ақли ва шижоатини синов тарозусида тортиб кўриб, бошқаларникидан ортиқроқ кўрсам, уни тарбия қилиб, амирлик даражасига кўтарар эдим. Сўнгра кўрсатган хизматига яраша мартабасини янада оширар эдим.

Амир Темури

Шоҳликни дарвешликдан узоқ дема, биз шоҳ бўлсак ҳам, дарвешларнинг бандасимиз.

Заҳириддин Муҳаммад Бобури

Шоҳдин ҳам лутф марғубдур, ҳам сиёсат матлубдур. Аммо ҳар бири ўз маҳаллида ҳўбдур.

Алишер Навоий

6. Куч – адолатда

Бирор мамлакат (ҳокимият) ишларининг орқага кетишига сабаб – вабо кўп бўлиб, тузуқларию тартиботларининг сусайишидандир.

Маҳмуд Замахшарий

Куч – адолатдадир.

Амир Темури

Нечаким, олам ичида шоҳсан,
Шоҳлиқ атворидин огоҳсан.
Давлат эрур адл ила есанг ош,
Вой, агар зулм ила қилсанг маош.

Ҳожа

Интизом деб қиладурган ибодатларимизни, ишларимизни ҳар бирини ўз вақтида тартиби ила қилмакни айтилури. Агар ери юзида интизом бўлмаса эди, инсонлар бир дақиқа яшолмас эдилар.

Абдулла Авлоний

Бир кунлик адолат юз кунлик тоат-ибодатдан афзал.

Амир Темури

Камбағал, тул, етимларнинг ҳолларидан хабардор бўлиб тур, уларни авайласанг, адолат мана шу бўлади.

Юсуф Ҳос Ҳожиб

Миллатнинг дардларига дармон бўлмоқ вазифангиздир. Заифаларни қўринг, йўқсулларни бойлар зулмига ташламанг. Адолат ва озодлик – дастурингиз, раҳбарингиз ўлсин.

Амир Темури

Қонун-қоида ва низом-тартиблар барчаси адолат асосига қурилади, ёмонлар ҳийла ва найрангларини ташлаб йўқ бўлдилар.

Юсуф Ҳос Ҳожиб

Золимлардан мазлумлар ҳаққини олдим. Золимлар етказган ашёвий ва жисмоний зарарларни исботлаганим-

дан кейин, уларни шариатга мувофиқ одамлар ўртасида муҳокама қилдим ва бир гуноҳкорнинг ўрнига бошқасига жабр-зулм ўтказмадим.

Амир Темури

Адолатдин улди эл осойиши,
Эл осойиши – мулк оройиши.

Мунис Хоразмий

Подшо салтанат ишларида ҳар кимнинг сўзини эшитсин, ҳар кимдан фикр олсин. Қайси бири фойдалироқ бўлса, уни кўнгил хазинасидан сақлаб, вақтида ишлатсин.

Амир Темури

Шоҳки, иш адл ила бунёд этар,
Адли бузуқ мулкни обод этар.

Алишер Навоий

Адолат билан иш юритиб, жабр-зулмдан узоқроқда бўлишга интиладим.

Амир Темури

Ҳақиқат ва адолат билан тўғри сиёсат юргизмаган ҳар бир раҳбар ва бошлиқ қаттиқ азоб-уқубат ва балога гирифтор бўлур.

Маҳмуд Замахшарий

Агар ҳукмдор одамларни ўзига бўйсундириш, итоат эттириш, уларни буткул ўз измига солиб, нима истаса, нимани буюрса, шуни сўзсиз бажо келтиришлари учун жанг қилса, бу адолатсиз курашдир. Агар ҳукмдор кимдандир устун туриш мақсадида жанг қилса, бу ҳам адолатсиз уруш

ҳисоблангусидир. Борди-ю, ҳукмдор кимнидир ёки кимларнидир ўз ғазабини қондириш ёхуд шунчаки ҳузурланиш учун ўлдирса, бу ҳаракат ҳам адолатсизлик саналади.

Абу Наср Фаробий

Адлу эҳсон билан жаҳон гулшани обод бўлади.

Амир Темур

Тенглик ҳукм сурган жойда сотқин, алдамчи эҳтирослар, ғам-ғусса бўлмайди.

Абу Райҳон Беруний

Адолат ва инсоф билан тангрининг яратган бандаларини ўзимдан рози қилдим. Гуноҳқорга ҳам, бегуноҳга ҳам раҳм қилиб, ҳаққоният юзасидан ҳукм чиқардим. Хайр-эҳсон ишларим билан одамлар кўнглидан жой олдим.

Амир Темур

Адл нишони била тўлди жаҳон,
Йўқ ситаму зулмдин асло нишон.

Хожа

Ҳар бир кун учун ҳақ ва ҳақиқат ҳозир нарсa.

Абу Райҳон Беруний

Ҳокимлар, сипоҳ ва раиятдан қайси бирининг халққа жабр-зулм етказганини эшитсам, уларга нисбатан дарҳол адолату инсоф юзасидан чора кўрдим.

Амир Темур

Икки нарсa элни тутиб туриш учун маҳкам боғичдир: бири – ҳушёрлик ва зийраклик, бошқаси – адолат. Элнинг негизи мана шулар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Адолатнинг ҳукм сургони ерда ислоҳни кераклиги йўқ.

Маҳмудхўжа Бехбудий

Нечукким, эрур адл шаҳларға зеб,

Эрур ҳам гадо, хокраҳларға зеб.

Шаҳеким, адолатдур онинг иши,

Тенг эрмас анга шоҳлардин киши.

Алишер Навоий

Ҳар қандай одам менинг адолат девонимдан паноҳ
топган экан, гуноҳи бўлса, у ҳолда гуноҳига яраша жазо-
ласинлар.

Амир Темури

Адолатга раҳна солувчи ҳар қандай кучга қарши кураш
ҳар бир инсофли кишининг бурчидир.

Абдулла Орипов

Султон ҳар нарсада адолатпеша ўлсин, қошида инсофли,
адолатли вазирлар сақласин, токи подшоҳ зулм қилгудек
бўлса, одил вазир унинг чорасини топсин.

Амир Темури

Йўқсилга дедилар: даъвойингдан кеч,

Мана ол, сийму зар сенга кафолат.

Йўқсил улар гапин тингламади ҳеч,

Адолат, деди у, фақат адолат!

Бадавлат кимсага бердилар савол,

Дедилар: нима бор кучлироқ пулдан?

У жавоб қайтарди: кўрқаман, алҳол,

Адолат ахтарган ўша йўқсилдан.

Абдулла Орипов

Адоват эмас – адолат енгади.

Амир Темур

Ҳар қандай мадҳиядан кўра адолат йўлида қўйилган битта амалий қадам афзал.

Озод Шарафиддинов

Аҳоли ўртасидаги муносабат ва муомалаларни тартибга соладиган қонунлар лозим, токи ўртамизда тушунмовчилик пайдо бўлиб жамиятимиз паришон бўлмасин.

Фитрат

Нафақат амалдор, балки ҳар бир фуқаро учун қонун чизиб берган йўлдан бир қадам ҳам четга чиқмаслик – энг муқаддас қонун бўлмоғи керак.

Озод Шарафиддинов

Инсофли ва иқтидорли одамлар ўз манфаатларини қонуний йўл билан таъминлашни хоҳлайдилар. Аммо шундайлар ҳам борки, манфаатларини тўғри йўл билан эмас, балки, жаҳл, ўғрилик ва ношаръий воситалар билан амалга ошириб, ахлоққа зид ишлар билан машғул бўладилар. Шундай экан бундай ишлардан бизни манъ қилмоқ учун қонун лозимдир.

Фитрат

Подшоҳ ҳар ишда ўзи ҳукм чиқарсин, токи ҳеч ким унинг ҳукмига аралашиб, ўзгартира олмасин.

Амир Темур

7. Тинчлик – улуғ неъмат

Тинчлик учун кураш – башарият иши.

Ғафур Ғулом

Уруш! Номинг ўчсин жаҳонда,
Ҳамон битмас сен солган алам.
Сен туфайли кўп хонадонда
Ота номли буюк шодлик кам.

Зулфия

Софдил, виждонли кишилар тинчликни сўзда эмас, балки амалда – иш билан, кураш билан ҳимоя қилиш, сақлаб қолиш ва мустаҳкамлаш кераклигини биладилар.

Ғафур Ғулом

Асрлар мобайнида қонли фитналар, ҳалокатли ихтилофлар, ўлим ва вайроналик келтирувчи урушлар жамиятни чулғаб, инсониятнинг бошига нималар солмади!

Воҳид Зоҳидов

Агар уруш учун қилинаётган беҳуда сарфлар халқларнинг хонадонини обод қилиш, тинчлигини таъминлаш, ҳаёт фаровонлигини ошириш, шаҳарлар қуриш ва боғлар обод этиш учун сарфланса эди, ер юзи яна гўзал ва чаман, юз миллионлаб одамлар бахтли ва маърифатли бўлур эди.

Ғафур Ғулом

Ҳар биримизнинг муроду мақсадимиз, орзу-ҳавасларимиз Ватан гуллаб-яшнасагина рўёбга чиқади. Бу эса биринчи навбатда тинчлик-осойишталикка, олдимизга катта мақсадларни қўйиб, қўлни-қўлга бериб, ҳамжиҳатлик билан фидокорона ишлашимизга бевосита боғлиқ.

Абдулла Орипов

Ўлимни кўрсатган кишининг ҳаётни қадрлаши, қишда қийналган одамнинг баҳорни севиши, сувда бўтилганларни кўрганда кишининг соҳилга эътибори ошуви нақадар табиий бўлса, уруш фалокатларида хуноб бўлган халқларнинг, меҳнаткаш инсонларнинг тинчликка, осойишталикка меҳр қўйишлари ҳам шунчалик табиий бир ҳолат бўлган.

Мақсуд Шайхзода

Юрт нотинч бўлса, бошингдан ўқ учиб турса, бу тенгсиз бунёдкорлик, буюк келажак ҳақида қайғуриш у ёқда турсин, ҳатто ичаётган бир пиёла чойинг ҳам заҳар-заққумга айланади.

Абдулла Орипов

Тинчлик истасалар, тинчликдан кечма,
Жангга талаб қилса юз буриб қочма!

Хожа Самандар Термизий

8. «Агар огоҳ сен ...»

Ҳар бир ишда ҳам ғофиллик қилма, ҳушёр бўл, ғофилларнинг ишлари ҳеч қачон кўнгилдагидек бўлмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кўр кетар экан билмай истиқболда чоҳ,
Уни огоҳ этмасанг сендадир улуғ гуноҳ.

Баҳоуддин Нақшбандий

Маърифат соҳиби бўлмак учун аҳволи оламдан хабардор бўлмак керак.

Абдулла Авлоний

Сендан қўрққандан сен ҳам қўрқ.

Мотуридий

Беғам одамлар гофиллик қиладилар, ёв босиб келганда,
энг аввал гофиллар ўладилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қурол ҳозирлашни унутган аскар асир бўлади.

Маҳмуд Қошғарий

Ёв қалъани олмақчи бўлса, ҳужумни посбонни босиш-
дан бошлайди. Посбонни қўлга олиш қалъага раҳна солиш
демақдир.

Абдулла Қаҳҳор

Ақл эгаси ҳийлага алданмагай,
Ҳийлагарнинг ҳийласи бошин егай.
Дўст ила душман сўзининг фарқи бор,
Фаҳм этар ҳар кимки, ўлса ҳушёр.

Абдулла Авлоний

Гофил одам кўз юмиб ғафлат уйқусига ботади, эй иро-
дали мард, гофил бўлма, ҳушёр бўл.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимдир бошқаларга тилар омонлик,
Кимдир соғинади фақат ёмонлик.
Бир қарасанг ўхшаш рангу рўйлари,
Бироқ тамом бошқа фикру ўйлари.
Сиртагисин кўриб турибсан ҳар он,
Ичдаги оламдан огоҳ бўл, инсон!

Абдулла Орипов

Элигининг¹ ҳушёрлиги элга фойда келтирди, шулар ту-
файли элда тинчлик ва тотувлик қарор топди.

Юсуф Хос Ҳожиб

¹ Халқ.

Ғофиллик давлатни қўлдан кетказар.

Низомулмулк

Ҳар киши нокас билан ҳамкосадир,
Минг шарофатни касофат босадир.

Машраб

Амирнинг ғофиллиги, вазирнинг хиёнати подшоҳликни
йўқ қилар.

Низомулмулк

Агар бирор қайғу-алам юз бергани ёки таъзияли жойни
эшитсанг, дарҳол у ерга бор, агар зиёфату меҳмондорчиликка
чақирилсанг, унда ўзинг ўйлаб иш тут (ўзинг биласан).

Маҳмуд Замахшарий

Эрурсен шоҳ – агар огоҳсен сен,
Агар огоҳсен – шоҳсен сен.

Алишер Навоий

Инсон ибрат назари ила боқуб, дунё китобидан ўз
қадр-ҳиссасини билиб олмаги лозимдур. Шунинг учун ақл
соҳиблари, фатонат эгалари ўзларига фойдаси бўлса-бўл-
маса, синчиклаб қарагон нарсаларидан бир ҳисса олмай
қўймаслар.

Абдулла Авлоний

Ғафлат аро хуш кўрибон хуш дема,
Вақиф¹ ўлиб, сўнгра пушаймон ема.

Алишер Навоий

Белни боғла, даврингни сур,
Дўсту, душманни синаб юр,
Ёмон сўздан қулоқни бур,
Сен ғафлатда қолма, болам.

¹ Воқиф.

Молим йўқ деб, қийнама жон,
Давлат топилур ҳар қачон,
Душманингга берма омон,
Ҳар чоқ ҳушёр бўлгин, болам.

Бердақ

Огоҳ кишини эҳтиёткорликнинг оқибати билан та-
ништиргин. Ҳидоятга бошловчиларни эслатиш орқали
уни мулоҳаза юритишга кўндириб, олижаноб ишларни
қилишга чақир.

Маҳмуд Замахшарий

Ғолиб душмандин ҳардам ғофил қолма,
Ўчиролмас исён ўтин ўз ҳарамингга солма.

Алишер Навоий

Ҳушёр ва заковатли одам улдурки, унинг фикр доираси
кенг, узоқни яқиндек кўра оладиган, гафлат уйқусидан
йироқ, балки ҳамиша фикру зикри билан уйғоқ, маҳфий
ишоратдан ҳам ўзига хулоса чиқара ола биладиган, сўқир
кўздан ҳам ёш оқиза оладиган бўлур.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳушёрликсиз бирор нафас ҳам олмаган,
Назари қадамидан ўзга ерда бўлмаган.

Абдуллоҳиқ Ғиждувоний

Худо кўрсатмасин, агар сени қайғу-ҳасратларнинг
кучли еллари ўраб олса, унда дод-фарёду фиғонларинг
фойда бермас.

Маҳмуд Замахшарий

Дўстлар фикридин ва душманлар макридин бепарволиг
жоиз эрмас ва шу иш надоматдин ўзга натижа бермас.

Алишер Навоий

Одамни гафлат уйқусига ботирувчи гофилликдир, гафлат уйқусига ғарқ бўлган одам жами ишларини ташлаб қўяди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Гофил бўлмагинки, гофиллик зулматнинг моясидир,
Дўст ёри билан бўл, қалбингни нураи қилади.

Абдуллоҳиқ Гиждувоний

Гофил одамнинг ҳаёти – уйқу бирла хомхаёл,
Хайфдир жоҳил билан суҳбатда ўтган дамларинг.

Зебуннисо

Қашшоқлик, тенгсизлик, одамнинг кадр-қимматини ерга урадиган бошқа ҳамма нарса ҳам ўтади: уйсиз уйлик бўлади, оч тўяди, гап бунда эмас, ҳамма гап шундаки, мана шу одамларда одамлик ғурури қарахт бўлган, бу одамларда шундай ҳаётга қарши исён руҳи йўқ, аксинча, булар шу ҳаётни қарилиқдай табиий, ўлимдек ҳақ деб билишар экан.

Абдулла Қаҳҳор

9. Бирлашган ўзар

Қайси бир ишда ҳамжиҳатлик ва яқинлик бўлса, ўша ишдан манфаат олинади, кўнгли кўзи билан қарагин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар югурган ёвушмас,
Ҳар айрилган қовушмас.

Алишер Навоий

Одамлар қайси дин, қайси қавм, қайси миллатда бўлмасинлар, бир отанинг фарзандлари, бир жинснинг авлодлари, бошқача қилиб айтсак, бир-бирларига биродардирлар.

Шундай экан, бир-бирларига шарт қўймай, муҳаббатли
ва шафқатли бўлишлари керак. Яъни ўрталарида «умумий
биродарлик»ни барпо этишлари керак.

Фитрат

Умсиз¹ от довон ошолмайди.

Амир Темури

Шаҳ тилар бўлса шаҳлик қилмоқ,
Сипоҳидан керакмас айрилмоқ.

Алишер Навоий

Бакилларининг орасида сидқ² бўлмаган миллат хоҳла-
са-хоҳламаса паришонликка мубтало бўлади.

Фитрат

Аҳил бўлса олов ичра ҳам инсон,
Аҳил кишиларга олов ҳам осон,
Ноаҳил кишилар суҳбатидан қоч,
Ноаҳил суҳбати ёмондан ёмон.

Паҳлавон Маҳмуд

Арпасиз от қир ошолмайди, йўлдошсиз ботир жангда
енголмайди.

Маҳмуд Қошғарий

Агар қилмади эл ҳимоят санга,
Ўзингдан керакдир шикоят санга.

Алишер Навоий

Икковлон бир-бирларинг билан жанжаллашманг – ик-
ковингиз ҳам мағлуб бўласизлар.

Амир Темури

¹ Куч.

² Ишонч.

Жаҳон ўзбошимчалари майдонда обрў қозонолмайди.
Иттифоқла бириккан бармоқлар қиличнинг ишини
қилар.
Нодира

Ҳар бир ишда ҳамкор иста.

Мотуридий

Низо қилиш ҳақида сенга фатво берсалар-да, тажрибадан ўтиб синалган киши билан низо, баҳс ва мунозара қилишдан сақлан.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳар бир вазир қайчи мисолидир (агар қайчининг бир таянчи бўлмаса, иккинчи томони ҳеч нарсага қодир бўлмайди).

Маҳмуд Замахшарий

Бирликсиз куч бўлмас.

Амир Темури

Яхши либос танга оройиш,
Яхши қўлдош жонга оройиш.

Алишер Навоий

Қайси бир миллатнинг орасида бирлик кўтарилуб, нифоқ ва адоват ҳукм сурган бўлса, ул қавмнинг инқироз дунёсига юзланганлиги тарих саҳифаларидан маълумдир.

Абдулла Авлоний

Худонинг амри билан кичик тўданинг катта тўда устидан ғалаба қилгани озмунча эмас.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Ғалага бўри чопса, эй фулоний,
Қаю айрилса ул ҳам тишлар они.

Юрусанг якка дев бошингни янчар,
Қароқчи тўпдин айрилгонни санчар.

Сўфи Оллоёр

Ёлғизлик ҳалокатга олиб келади. Зеро, инсон ўзига керакли нарсаларни фақат жамият ёрдамида қўлга кириштиши мумкин.

Абу Али ибн Сино

Етурдим ҳар жамоатга ўзумни,
Очиб ибрат ила ҳар ён кўзумни.
Барининг ҳолидин бўлдум хабардор,
Аён кўнглумга бўлди борча асрор.

Огаҳий

Агар икки хатарлик (ёки) бир хатарлик ишларни қилишга тўғри келгудек бўлса, икковидан баробар қутулиш чораси топилмагач, бир хатарини ихтиёр этмоқ керак.

Амир Темур

Менинг халқим бирлик ва иттифоқни, ҳамжиҳатликни яхши кўради.

Ҳамид Олимжон

10. Тараққиёт фаровонлик калити

Бани одам то ибтидодан бутунги кунгача тараққий этиб келган ва тараққий этади ҳам.

Фитрат

Муваффақиятни саъй-ҳаракатда, муваффақиятсизликни лоқайдлик ва дангасалиқда, балони тилда, ҳаловатни сукутда кўрдим.

Нажмиддин Кубро

Ҳар бир миллатнинг тараққий ва таълими¹ ишларини вақтида низомдан чиқармай тартиби ила юритмакга буюлидур.

Абдулла Авлоний

Ҳар бир миллат ақл-заковати яратган маданий бойлиги барча миллатларнинг маънавий бойишига, равнақ топишига ва улар маданиятининг яқинлашувига ёрдам беради.

Иброҳим Мўминов

Инсон инсонлиги учун ҳам ё тараққий этиши лозим, ёки инқирозга дуч келиши даркор. Тараққий йўлдан юрмаган жамоа ўз ҳолида ҳамиша бир хил бўла олмайди, яъни кун сайин кўрсаткичлари пасайиб кетади.

Фитрат

Тараққий айламак лозим жаҳон аҳли бўлуб бир тан,
Билурга борча илм ила ҳунарни яшасун миллат!

Аваз Ўтар

Маданиятли мамлакатларда таҳсилга сазовор илмлар бисёр ва замон талабига қараб яна кўпаяди, зеро башар тараққиётининг онаси илм ва фандир.

Фитрат

Асл диний дунёқараш тирик тафаккурнинг ҳаётдаги жонли қўлланмаси ҳисобланади. Бидъат ва хурофот эса тараққиётни сира ҳам тан олмайдиган, жойидан жила олмайдиган харсанг тошдир.

Абдулла Орипов

¹ Юксакликка эришиши.

II БОБ. ҲАЁТ – ДОНО МУАЛЛИМ

11. Ҳаёт моҳияти

Ҳаёт бўлмаса, бошқа бирор нарса ҳам бўлмайди.

Фитрат

Бу дунёда сени икки йўл кутади, бу икки йўлдан сенга қайси бири насиб этиши номаълум.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ғанимат умр, ғофил бўлма, ўтган жумла ёроннинг,
Тариқат борасинда хизмати мардон илан ўтти.

Завқий

Ҳар бир юзага келган яхши-ёмонликни текшириб қарасанг, турмуш учун хайриятлидир.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур

Биз ҳақиқатни ҳаётдан олдик. Ҳаммадан илгари шахс ўзини танисин, сўнгра бошқани! Зеро, «ўзини билмаган ўзгани билмас» сўзи турмуш онасининг дард чекиб туққан тўнғич ўғлидир.

Абдулла Қодирий

Давлат келиб яна кетмаганда эди, ёруғ кунлар қоронғулашмаган бўларди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳаёт, тараққиёт биргина иқтисодий муаммолардан иборат эмас – одамзот қорни тўқ, усти бут бўлибгина мукамал бахтга эриша олмайди. Инсон учун руҳият, маънавият масалалари ҳам муҳим.

Озод Шарафиддинов

Инсон боласи оёққа туриб нимагаки биринчи марта дуч
келса ва бу унинг ҳаётида ҳал қилувчи бирон ҳодисанинг
дебочаси бўлса умр бўйи ёддан чиқмайди.

Саид Аҳмад

Ўзинг мангу эмассан, отинг мангудир, отинг мангу
бўлдим, ўзинг мангудирсан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бизга бу фалак гоҳи вафо, гоҳи ситам,
Гоҳ шодлиг-у, гоҳ фароғат-у, гоҳи алам.
Ҳеч дил ғаму шодликдан эмасдир холи,
Дунёни(нг) ғаму шодлиги бирга ҳар дам.

Убайдий

Санга бу олам ғаниматдур,
Барча ашёси неъматдур.

Исҳоқхон Ибрат

Тоғ фақат чўққилардан иборат эмас.

Озод Шарафиддинов

Эй, элиг, бу дунё бир экинзор кабидир, унга одам ни-
мани экса, ўшани ўради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Афсус, бебаҳо умр равон ўтгусидир,
Бу бебаҳо умр каби жаҳон ўтгусидир.
Етмак учун ломаконга парвоз айлаб,
Жон қуши жаҳонда бегумон ўтгусидир.

Убайдий

Ҳаёт бировга узоқ йўлни яқин қилса, бировга яқин йўлни узоқ қилади.

Саид Аҳмад

Ҳар қандай инсон ҳаёти давомида турфа хил ўзгаришларни бошидан кечирса ҳам, бир қувончларга тўлиб, бир бахтсизлик ичида яшаса ҳам, зоҳиран қараганда, бир терининг ичида неча марта озиб-семирса ҳам, аслида унинг табиати дунёдаги энг кам ўзгарадиган нарсадир.

Озод Шарафиддинов

Сенинг олдингда пайдодур ики йўл,
Бири ўнг қўл сари борғой, бири сўл.
Киши билмас қиёмат даштида оҳ,
Кетар банда ики йўлдин қаю роҳ.

Сўфи Оллоёр

Олдингда узоқ йўлли сафар турибди, тадбирли кишилар бу йўлга озукни кўп ва етарли ҳозирлайдилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бу дунё бир работдир, сен эса карвон ҳисоби. Карвон работда қанча турарди, ўйлаб кўр!

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳақиқатан ҳам, нақадар чуқур ва беҳисоб сирли, нақадар қудратли ва ғаддор¹, сахий ва зиддиятли хилқат экан бу олам!

Воҳид Зоҳидов

Дунё тинчимаса, одам тинчимас экан.
Одам тинчимаса, дунё тинчимас экан.

Саид Аҳмад

¹ Хонин, сотқин, меҳрсиз, бевафо.

Инсон босиб ўтган йиллар ва йўллар нима? Умринг давомида сенга рўбарў келган, ҳаётингда из қолдирган одамлар – дўстлар, қариндошлар, устозлар, сафдошлар.

Озод Шарафиддинов

Ахир қаранг-а, бу оламнинг ҳам ёрқин қуёши бор, ҳам қоронғи туни. Унда ҳам ажиб, ҳамиша мовий чароғон, ҳам булутли, бўронли осмон бор. У ғоят гўзал ва ёқимли, ҳам тиканли ва жафоли. Ҳам меҳрли ва кўркам, ҳам ғаддор ва кўримсиз. Ҳам шодлик ва қаҳқаҳа бор унда, ҳам аламу андух. Ҳам ҳаётбахш баҳори бор унинг, ҳам қаҳшатқич киши. Одамларида ҳам ажойиб инсоф, ақл ва адолат бор, ҳам қабоҳату разолат уларнинг маълум қисмига йўлдош.

Воҳид Зоҳидов

Ҳаёт кишининг дийдасини қаттиқ қилади. Лекин табиатнинг ҳикмати шундан иборатки, у инсон боласини ҳар қандай қувончга ҳам, изтиробга ҳам тайёр ҳолда рўбарў қилишга ошиқади.

Абдулла Орипов

Бу дунё фойда оладиган бир ер-савдо саройидир. Бу ерда нимаики топсанг, келажагинга мўлжаллаб олиб қўйгин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Яратгувчи ҳар бир ҳайвонга ва ҳар бир аъзога имконият кўтарганича ўзига лойиқ ва унинг ишлари ва аҳволига муносиб мизож беради.

Абу Али ибн Сино

Биз ҳаётни ҳар қанча мақтаб улутламайлик, унинг жозибадор томонларини айтиб алқамайлик, унинг ўта шафқатсиз томонлари, дош бериш қийин бўлган синовлари ҳам бор.

Озод Шарафиддинов

Ҳар бир тирик кимса вақти келиб вафот этади, бас шундай экан энг яхши савоб ва солиҳ ишларни қилиш ўлаётган киши учун ўта савобдир.

Маҳмуд Замахишарий

Кўрдимки, умр ва дунёдан кўра тез ўтиб кетадиган, ўлим ва охиратдан кўра яқинроқ, орзудан кўра узунроқ, хотиржамликдан кўра гўзалроқ нарса йўқ экан.

Нажмиддин Кубро

Одамнинг умри аввалида қилган ишлари умрининг охиридаги ишларига ҳам далолатдир.

Маҳмуд Замахишарий

Ҳеч киши етган эмасдур дунёнинг поёнига,
Ёш аёллардек югурма сўнгидан оҳу кўриб.

Хожаназар Хувайдо

Мен кўп жойларни кездим ва олам аҳволига қарадим. Унда ҳайронлик кафтини иягига тировчидан ёки пушаймонлик бармоғини тишлаб турувчидан бошқани кўрмадим.

Абу Али ибн Сино

Дунё гўзал. Унда тирик, машғул томошачилик яна гўзалроқдир.

Ғафур Ғулом

Учрашди жаҳоннинг икки зўр пири,
Уларни қийнардн дунёнинг сири.
Бири йиғлаб дерди: – Уни тушундим,
– Тушунмадим, – дея йиғларди бири.

Абдулла Орипов

Кўрдимки, вақтини эссиз, қанийди, кошкилар билан
ўтказган кишининг умри энг қисқа экан.

Нажмиддин Кубро

Гарчанд узоқ умр кўрган бўлсалар-да, кўп одамлар гўр
ва тажрибасиздир.

Маҳмуд Замахшарий

Жонни омонат, умрни иноят бил.

Мотуридий

Ўтган умрингни мулоҳаза этиб тавба қилишга шо-
шилгин, чунки ажал етса, уни кечиктириш ҳеч кимнинг
қўлидан келмас.

Маҳмуд Замахшарий

Киши тақдирдин бўлмас чу қочиб.

Алишер Навоий

Яшамоқ – умр кўриш маъносидаги яшамоқ, сени чулғаб
олган моддий оламнинг заррадан қуёшгача бўлган маз-
мунини англаб яшамоқ, яъни моддий оламнинг узиламас,
ишчан бир бўлаги бўлиб яшамоқ, кўрмоқ, эшитмоқ, сез-
моқ, англамоқ ва шулардан хулоса чиқармоқ қандай яхши!

Ғафур Ғулом

Дунёнинг югуриклигини, вақт ва замонни ортга қайта-
риб бўлмаслигини ҳис этган одамга турмушнинг кундалик
ғалвалари ҳам, оламдаги бениҳоя улкан ҳодисалар ҳам
арзимас бўлиб туюлади.

Абдулла Орипов

Ким бу чаман ичра хиромон эрур,
Барчаси бир-бирига меҳмон эрур.

Алишер Навоий

Биз ҳаётимиздаги ижобий ва салбий ҳодисаларни тўла-
лигича, унинг турли хиллигини ҳисобга олиб, ёруғ ва соя
томонларини ҳолис туриб, улар ўртасидаги мутаносибли-
гини сақлаган ҳолда кўрсатишимиз керак.

Комил Яшин

Киши гар кўксини юз пора қилсун,
Фалак бедодига не чора қилсун?!

Алишер Навоий

Ҳаёт бу ҳар бир зотнинг ўз-ўзи, ўзининг жисмидаги
ғайриодамий хуружлари билан кураши ва уни батамом
бартараф этиши деган мазмунни ифода этади.

Абдулла Орипов

Не мен қолғум, не сен боқий, замоне келгил, эй соқий,
Қадаҳ даврини хуш тутким, вафосиздур баче даврон.

Алишер Навоий

Ўтган ҳаётингни ўз муаллиминг бил.

Мотуридий

Умр торин чун кесар даврон жафо тиғи била,
Жазм билгилким, анга бўлмас кўнгулни боғлабон.

Алишер Навоий

Агар олам тиғи ўз жойидан қўзғалса, худо хоҳдамаса
бирор томирни ҳам қирқолмайди.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Дунёга келиб ранжу балони кўруб ўттум,
Юз ранжу бало шиддатидин ўргулуб ўттум.
Дунёга кўнгул берса киши бўлгуси расво,
Бу фоний жаҳон мулкига шатто уруб ўттум.

Машраб

Дунёни букун давр ила даврони ғанимат,
Келтурди халойиқни ки меҳмони ғанимат.

Увайсий

Тинмайин юрдум бу ғам даштида ҳайронлик билан,
Охир умрум ўтти, сад афсус, нодонлиқ билан.

Машраб

Ғараз дунё бўлиб, эй одабийзода,
Азиз умрингни ҳаргиз қилма барбод.

Сўфи Оллоёр

Фурсатни доимо ғанимат деб билгинки,
Умр чақиндек ўтиб, шошқалоқлик қилади.

Абдулҳолиқ Ғиждувоний

Бу дунё ибратли ишлар-у, панд-насиҳатларга тўладур,
айни вақтда кўз ёшларига ҳам сероб.

Маҳмуд Замахшарий

12. Қадр-қиммат булоғи

Аждоднинг қадрини эъзозла.

Мотуридий

Қайси нарса қадри паст бўлса, ерда ётади, ипак ва шоҳи
қиммат бўлгани учун қадрланади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Чунки супурги йиғар инак¹ далил
Ётмоқ эшик кейнида хору залил.²

Алишер Навоий

Тирик мушук ўлик шердан яхшироқдир.

Баҳоуддин Нақшбанд

Қаю жонлик жаҳонга келса, охир ўлмайин қолмас,
Тирикликда халойиқ бир-бири қадрини билмас.

Хазиний

Дур топган киши дур топдим, демас. Ва олтин тупроқда
ётса ҳам чиримас.

Хожа Аҳрор Валий

Хулқларнинг энг афзали, инсонлар учун энг кераклиси
назари ибратдур. Инсон ибрат назари ила боқуб дунё ки-
тобиндан ўз қадр ҳиссасини билуб олмак лозимдур.

Абдулла Авлоний

Айтмай сира олма кишининг уйига йўл,
Қадрингни туширма узатиб нонига қўл,
Миннатли кабобидан бировнинг доим
Қоқ нон ила сувингни баланд қўйгучи бўл!

Паҳлавон Маҳмуд

Одам учун олтин-кумуш жуда қадрли нарсадир, лекин
ўзини тута билувчи одам кумуш-олтиндан ҳам қиматлидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

¹ Мана.

² Хўрланиб.

Инсон бир марта яшайдиган умрида қалб/кўзи очик бўлиб, руҳан мусаффо бўлиб, ўз қадр-қиймати ҳамда ўзгаларнинг қадр-қийматини билиб, эъзозлаб, авайлаб яшаши лозим. Ҳаёт бизни ҳамиша шунга ўргатади.

Эркин Воҳидов

Кишининг қадрини дину диёнати ва илму маърифати ошириб қўйгандан кейин унинг фақирлиги ва етимлиги тушириб қўя олмайди. Шунингдек, ёмон сифатлари ва нодонлиги туфайли ўз қадрини ўзи тушириб қўйган бўлса, ҳеч вақт бойлик ёки кўп авлодлик билан уни тиклай олмайди.

Маҳмуд Замахшарий

Неъматнинг қадри у йўқолгандан кейин билинади.

Абу Райҳон Беруний

Одам боласи ҳар қандай шароитда ҳам, албатта, бир бандадир. Унда руҳият, орият, ўз қадрини муҳофаза қилиш туйғуси бор.

Абдулла Орипов

Гавҳар балчиққа тушкан била қиймати ушалмасу ўз баҳосидин қолмас, эшак мунчогин тожга тиккан била феруза ерин тутмасу ҳеч ким анинг камбаҳолигин унутмас.

Алишер Навоий

Борма айтмаганнинг дастурхонига,
Қадринг тушар қўл узатсанг нонига.
Қўшма ўзгаларнинг барра кабобин,
Совуқ суву қотган нонинг сонига.

Паҳлавон Маҳмуд

Эски чапон била фориг туфроқда ўлтурмоқ яхши-
роқким, зарбафт хафтон кийиб, биров олида турмоқ.

Алишер Навоий

Илоҳий неъматларнинг ҳар биридан ўз қадр қиммати
учун фойдаланиш шукрдир.

Фитрат

Қисмдин ортуғ тилаб, хор этма ўзни, эй азиз,
Ким, қаноатдиндурур иззат, тамаъдин барча зул.¹

Алишер Навоий

Хайр-саховат ва фазилат соҳибининг фарзанди ҳурмат
ва шону шарафга сазовор ва муносибдир, чунончи дур
(инжу) садафга қараганда юқори даражададир.

Маҳмуд Замахшарий

Инсоннинг қадр-қиммати унинг ташқи кўриниши –
сурати билан эмас, руҳий дунёсининг нечоғлик бой ёки
қашшоқ эканлиги – сийратига қараб белгиланади.

Абдулла Орипов

Ҳар кимнинг қадр-қийматини, тутган мавқеини ва ҳар
нарсанинг ўлчовини белгилаб олишнинг ва шунга мувофиқ
иш юритишнинг керак.

Амир Темури

Одам қадрли эмас, одамгарчилик қадрли, одам ноёб
эмас, одамгарчилик ноёбдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Уч нарсанинг қадрин уч тойифа билурлар: йигитлик
қадрин қари кишилар билурлар. Ва тандурустлик қадрини

¹ Хорлик.

беморлар билурлар. Ва неъмат қадрини муҳтож камбағаллар билурлар.

Хожа Аҳрор Валий

Кишининг улуғлиги унинг ҳимматида биланади. Инсоннинг ҳиммати эса унинг қийматини белгилайди.

Алишер Навоий

Баҳоси арзонни сўзи қимматли бўлур.

Абдулла Авлоний

Шухрат билан ёдланишни, ҳакимлар, иккинчи умр демишлар.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Чўққидан узоқлашганинг сари унинг қанчалар юксаклиги яққолроқ кўринади.

Озод Шарафиддинов

13. Саодат сари

Бахт шундай нарсаки, борлигида уни киши сезмайди, йўқлигида орзу қилади. Бахтли одам «мен бахтлиман» деб оламга жар солмайди. Инсон ҳеч қачон бахтга тўйган, бахтим етарли, деган эмас.

Эркин Воҳидов

Инсоний хислатлар халқларда¹ ва шаҳарликларда пайдо бўлар экан, уларнинг ёрдамида инсонларнинг аввалги ҳаётларида дунё бахт-саодати, сўнгги ҳаётларида эса энг сўнгги даражадаги бахт-саодат ҳосил бўлади.

Абу Наср Форобий

¹ Кўчманчилар.

Ўз моҳияти эътиборила инсон, ҳаёт ва ҳақиқат узвийдир. Инсон бахтли ҳаёт кечириш учун дунёга келади, бахтли ҳаётнинг асосида эса ҳақиқат ётади. Ахир инсон яшаш учун туғилган, инсон ҳаётда инсон бўлади. Бахтли ҳаёт кечиришдагина, шундай бахтли ҳаёт учун интилиш ва курашишдагина у ўз шахсияти ва умри маъносини кўради.

Воҳид Зоҳидов

Бахт гойибдан бериладиган неъмат бўлса ҳам, уни асраб-авайлаш, қадрига етиш керак! Уни қўлдан бой бермасликка интилинглар. Бунинг учун ўртангизда ўзаро меҳр, ҳурмат, баҳамжиҳатлик ва сизларга берилган бахт учун шукроналик бўлмоғи зарур.

Озод Шарафиддинов

Кимки бахт-иқболли, солиҳ кишиларнинг этагига ёпишса, у албатта муроду мақсадига эришиб, хайру барака топар.

Маҳмуд Замахишарий

Мен бахтни, кўкнинг олмос кўзли Зухрасига бағишланган афсоналарда эмас, илгари бадбахт қилинган ўз тенгқурим одамлар ўртасида – ер юзидан топдим.

Ғафур Ғулом

Дунёда энг олий бахт абадиятдир, дунёда энг машаққатли меҳнат эса унга эришмоқ.

Абдулла Орипов

Кимки ўзини одамлар қаторидан деб билса, бу дунё ва охиратда ҳам ўзини бахтли ва тинч бўлиши учун ҳаракат қилиши лозим.

Фитрат

Бахт-саодатга эришув йўлида нимаики (ахлоқ, касб-хунар кабилар) ёрдам берса, уни сақламоқ ва мустаҳкамламоқ, нимаики зарарли бўлса, уни фойдали нарсага айлантиришга ҳаракат қилмоқ зарур.

Абу Наср Форобий

Энг бахтли одам шуки, у хушсуҳбат ва файз-футухди¹ бўлиб, мазкур йўлдан юрмай фақат, обрўсини сақлаш учун бойлигини қалқон қилиб юрадиган, ўз омборчисига доимо бойлигидан эҳсон қилишни буюрадиган, хазиначисига доим муҳтожларга ёрдам кўрсатишни амр қиладиган, ўз нафсу ҳавоси жўш урган, «жим бўл» деб босиб қўядиган нафсонияти енгиллик қилганда уни енгиб, тинчитиб, мақтов ва таҳсинга сазовор бўладиган кишидир.

Маҳмуд Замахшарий

Соат янглиғ лекин тинмасдан,
Кеча-кундуз урар юрагим.
Бахтли эдим дўстларим учун
Соатчалик бўлса керагим.

Абдулла Орипов

Бу дунё саодати бир хона бурчагида ўтириб истироҳат қилиш эмас. Бу саодатга дунё гўшасида нафақат шахси, номи эътиборли ва шарафли бўлган киши муяссардир.

Фитрат

Бахтни бировларнинг оstonасидан қидиришнинг ўзи бахтсизликнинг боши.

Абдулла Қаҳҳор

Дунёда одам кўп, ҳар одамнинг ўз индивидиал орзуси, ўз индивидуал бахти бўлади. Шундай «бахт»лар ҳам борки, у бировларнинг бадбахт бўлиши ҳисобига рўёбга чиқади.

¹ Файзли.

Яъни овчи бугун она-болали бир кийикни отиб келиб,
ўзини бахтли ҳисоблаши мумкин, ваҳоланки, унинг бахти
ўзганинг кўзини чиқарган эди; кийикнинг бадбахтлигига
сабаб бўлган эди.

Ғафур Ғулом

Ҳақиқий бахтга эришиш мақсадида ўзаро ёрдам
қилувчи кишиларни бирлаштирган шаҳар – фазилатли
шаҳардир, бахтга эришиш мақсадида бирлашган кишилар
жамоаси – фазилатли жамоадир.

Абу Наср Форобий

Бахтли киши билан ҳамсуҳбат бўлган киши ҳам бахтиёр
бўлади.

Алишер Навоий

Бахт – гўзал ҳаёт кечиришнинг формасидир ва шунинг
билан бирга, унинг ифодаси ҳамдир. Гўзаллик эса, ўз на-
вбагида меҳнатсиз қўлга кирмайди.

Ғафур Ғулом

Ҳар бир айтган сўзинг, ишинг ўзингнинг хоҳишинга
мувофиқ бўлса – энг катта бахт шу.

Эркин Воҳидов

14. Меҳнат – роҳат

Роҳат-фароғат истасанг, меҳнат ва машаққат унга ула-
ниб келади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ранж ила меҳнат чекмайин роҳатни қадрин билмадинг.

Аваз Ўтар

Таваккал ҳам амал билан биргадир, ҳаракатсиз таваккал ҳам ҳаракатсиз дуога ўхшаб фойда бермайди.

Фитрат

Меҳнатда чиниқмаган, сабр-тоқат билан ишлай олмаган кишининг иши унумли бўлади, деб ўйлаш нотўғридир.

Алишер Навоий

Ҳар бир инсоннинг қадр-қиймати ўз ишини қойил қилиб бажаришида.

Абу Райҳон Беруний

Бу меҳнат бирла топсанг парча нон,
Кишининг миннатидин улдур осон.

Сўфи Оллоёр

Ҳар киши иш ишласа, доим иши хурсандлик,
Ишламасалар ўз бошига урғуси тиғи батар.
Санга осмондин ёғурму ақча ё буғдойлар,
Қилма элдин сан умиду ўз ишинг ўзинг бажар.
Ибрат олсунлар ҳама ишчи бунинг мазмунидин,
Ишласанг, қандингни ол, гар дангаса бўлсанг заҳар.

Исҳоқхон Ибрат

Ўқинг, ўрганинг, турмушни билинг, меҳнат нашъасини,
завқини тўйинг ва қадрига етинг.

Ойбек

Тут гаму меҳнат била кўнглаунгни хуш.

Ҳайдар Хоразмий

Одам ўлгон зеби зоҳирдин демас,
Кимки ондин фаҳр этар – одам эмас.
Ноз ила ҳусн ўлди шоҳидлар иши,
Дарду меҳнат бирла хуштур эр киши.

Алишер Навоий

Бу дунё бир экинзордир, унда нима эксанг қўлингга
ўшани оласан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Меҳнат ародур кушод топмоқ билгил,
Ранж ичрадур мурод топмоқ билгил.

Алишер Навоий

Ерга чумчуқ ваҳмида дон экмаган деҳқон эмас,
Парча нон одамга беминнат ейиш осон эмас.

Чустий

Кимки деҳқонлиғ айлади пеша,
Дағи нон бермак ўлди анга шиор.

Алишер Навоий

Кўзгалмай ўтирганда насибанг топиш маҳол,
Сув ва дон кетидан юр тегирмон тоши мисол.

Сайидо Насафий

Боқмаса деҳқон чаманин туну кун,
Нақд тарин онгла қуруғон ўтун.

Алишер Навоий

Ҳамма моддий ва руҳий-маданий бойликларнинг
ҳақиқий ижодкори бўлган меҳнаткашлар оммаси ўтмишда
минг йиллар давомида инсоният барпо этган энг яхши
ёдгорликларнинг ҳақиқий меросхўридир.

Иброҳим Мўминов

Бу кунги ишни тонглага қўймаслар.

Алишер Навоий

Қайси нарсага кўп меҳнат сингса, ўша нарса севимли,
ҳамма нарсадан азиз бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бир дирам олмоқ чекибон даст ранж,
Яхшироқ андинки, биров берса ганж.

Алишер Навоий

Асаларилар ҳам ўз жинсидан бўлатуриб ишламай, уйдаги
асални бекорга еб ётадиганларини ўлдириб ташлайдилар.

Абу Райҳон Беруний

Ризқ сен уни истаганинг каби сени қидириб юради.

Алишер Навоий

Ҳар бир инсоннинг қадр-қиммати ўз ишини қандай
бажараётгани билан ўлчанади. Инсоннинг тилак ва хоҳиш-
лари меҳнат туфайлигина амалга оширилиши мумкин.

Абу Райҳон Беруний

Агар арпа ҳам сочса бўлмоққа тўқ,
Анга бугдой ўрмоқнинг имкона йўқ.

Алишер Навоий

Банда бўлсанг манманликни зинҳор ташла,
Саҳарларда жонинг қийнаб тинмай ишла,
Йўлдан озган гумроҳларни йўлга бошла,
Бир назарда дилларини сафо қилдим.

Аҳмад Яссавий

Агар отинг йўқтур, арпа ғамин емассан.

Алишер Навоий

Не меҳнат бор аниким роҳати йўқ,
Не накбатким сўнгинда давлати йўқ?

Лутфий

Ўзингни меҳнат куни овутинг,
Не ғам келса даврондин, осон тутинг.

Алишер Навоий

Дехқончилик қилиб зироат экиш фойдаю хайр барака
бирла мушатаракдир, ўз халқини беҳад кўп хайр-баракага
буркайдир.

Маҳмуд Замахшарий

Бефойда иш натижа бермас.

Алишер Навоий

Чораси бўлмаган ишга киришма, чунки ундан қутилиб
бўлмайди.

Амир Темури

Дехқонки, дона¹ сочар, ерни ёрмоқ била ризқ йўлин
очар.

Алишер Навоий

Туриб-ла эртадан далага чиқиб,
Қўлингни қавартиб, белингни букиб,
Терингни оқизиб, меҳнатин чекиб,
Еган бир зоғоранг болдан яхшироқ.

Бердақ

¹ Дон, уруғ.

Меҳнат билан топган бир бурда ноннинг қадри сул-
тонлар саройидан олган олтиндан юз ҳисса аълороқдир.

Алишер Навоий

Ишла, манглайдан оқсин, тер,
Меҳнатда билинар ҳар эр,
Яхшиларга қўлингни бер,
Шунда йўлинг бўлар болам.

Бердақ

Кучинг бор, вужудинг саломат ва ақлинг комил экан,
ишлаб е! Бошқаларнинг қўлидағига осилма!

Абдулла Қодирий

Олтин ўтда, инсон меҳнатда,
Ишқ ҳижронда синалар экан.

Шуҳрат

Меҳнатга муносабат ахлоқ категориясига киради, меҳнат-
га муносабатдан кишининг бахтли бўлиши келиб чиқади.
Демак, бу тушунчаларни сидирга, бирин-кетин қўйганда:
бахт – ахлоқ дегани, ахлоқ – меҳнат, дегани бўлади. Ахлоқ
мукамаллиги бахтга эришувнинг стимули бўлади.

Ғафур Ғулом

Иш фақат сабаби тирикчилик эмас.

Абдулла Қаҳҳор

Осмондан чалпак ёғмаслиги – аниқ гап. Меҳнатдан
мурод – самара, тер тўкишдан мақсад ҳосил ҳузурини
кўрмоқдир.

Абдулла Орипов

Инсон меҳнатидан ранг олур ҳаёт,
Инсон меҳнатида ўзгарар жаҳон.

Ҳақиқат туғилур хаёлдан ҳам бот,
Бутун кучлилардан кучлироқ инсон.

Миртемир

«Мумкин эмас»ни «қийин»дан ажратиш керак. Қийин – кўпроқ меҳнат талаб қилинади, деган сўз.

Абдулла Қаҳҳор

Тириклик кўркидир меҳнат, муҳаббат
Фурсатдир қилгувчи азиз, мукаррам.

Ғафур Ғулом

Қийинчилик ақлнинг чархи-ю, ғайратнинг қайроғи бўлар экан.

Абдулла Қаҳҳор

15. Тажриба муваффақият гарови

Яхши билмаган нарсасига уринган киши шарманда бўлади.

Абу Райҳон Беруний

Ҳар ким ҳодисалардан ибрат ола билса, боши қаттиқ отга ўхшаган бу фалак унга бўйсунга беради.

Абу Али ибн Сино

Тажриба ўтказиб, бу тажриба ва ҳаракатларда нарсанинг ҳақиқий моҳиятига қарама-қарши ҳолати ҳақида ўйлаб адашган одам баркамол эмас, балки бу ишда ким энг кўп тажрибага эришса, ўша энг мўътабар ва энг баркамол инсондир.

Абу Наср Форобий

Кўз билан кўрган эшитгандан афзалдир.

Абу Райҳон Беруний

Донишманд кишилар айрим нарсалар устида ўз кузатишлари пайтида умумий фикрлар ва мулоҳазаларга суянишга туғма қобилиятлари бўлган одамлар эмас, балки тажриба орқали асл ҳақиқатга етишган кишилар оқил инсонлардир.

Абу Наср Форобий

Ҳар қандай тушунча муҳокаманинг натижасидир; муҳокама эса тажрибанинг натижасидир, тажриба эса сезги аъзоларимизнинг фаолияти туфайли қўлга киритилади.

Абу Наср Форобий

Тажрибасизлик – тажрибасиз киши бирор ишни амалга оширмоқчи бўлганда қийналади, чунки бундай ишни олдин ҳеч кўрмаган бўлади, баъзан инсон айрим ишларда тажрибасиз бўлиши, бошқа бир ишда тажрибали бўлиши мумкин.

Абу Наср Форобий

Маҳорат – навқиронлик демакдир.

Комил Яшин

Кимда ким ўз изланишларининг афзаллиги қонуниятларни излаб топишда деб биларкан, ул албатта, ҳамиша ўз қарашларини амалда исботлаш йўлидан боради.

Абу Райҳон Беруний

16. Тадбиркорлик, омилкорлик

Барча қийин ишларни фақат ва фақат тадбир билан ҳал қилиш мумкин.

Маҳмуд Замахшарий

Ишбилармон, мардлик ва шижоат соҳиби, азми қатъий,
тадбиркор ва ҳушёр бир киши минг-минглаб тадбирсиз,
лоқайд кишилардан яхшидир.

Амир Темури

Кўпинча вақтида ишлатилган ҳийлаю тадбиркорлик
кучу қувватдан ғолиб келур.

Маҳмуд Замахшарий

Юз минг отлиқ аскар қила олмаган ишни бир тўғри
тадбир билан амалга ошириш мумкин.

Амир Темури

Тадбиркорликда саъй-ҳаракат кўрсатиш тақдиру
қисматларда ғолибликка олиб келиш демақдир.

Маҳмуд Замахшарий

17. Умид ва мақсад ҳақида

Одам неча минг ёшни яшаб тилакларини истаб топдим
дегани билан барча тилакларини тугал топа олмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Талаб бу – сенга мақсадлар калити,
Сипоҳ, лашкар ва байроғинг ҳамдир.

Баҳроуддин Наҳшбандий

Ҳеч бир киши йўқотишдан қайғуриш керак эмас, фақат
ниятни йўқотишдан қайғуриш керак. Чунки бирор хайрли
иш ниятсиз дуруст бўлмайди.

Ҳаким Термизий

Мақсад на эди жаҳона келдинг,
Кайфиятинги баён этиб кет.

Нодира

Тилакларга тугал эришиб минг йил яшасанг ҳам, тамо-
ми тилакларингга тугал эриша олмайсан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ё етарман мақсадимнинг чўққисига охири,
Ё бу йўлда шум ажалдан топгуси ором бу жон.

Абу Али ибн Сино

Тилак тиловчи унинг тугал бўлишини истайди, аммо
ўзи тугагандан сўнггина тилаги тугайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ният қилинган ишлар пишмаган гўшт мисоли, бино-
барин ҳар қандай ишни комил ният-у, қаттиқ ихлос билан
қилиш лозим.

Маҳмуд Замахшарий

Агар қидиришдан юз ўгирмасанг,
Ниманики қидирсанг, топасан.

Абдулҳолиқ Ғиждувоний

Доим фойдали ишларни қилишга ҳаракат қилгин. Ле-
кин ҳар бир ишни бажаришда керагидан ортиқ уринма,
ишнинг кўзини билиб, ўзига жабр қилмай ишлаш фойда-
лидир.

Алишер Навоий

Кўнгил орзулаганда йироқ ер яқин бўлади, ундай одам
албатта тилагига етади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Муродингни ҳаётинг ичра ахтар.

Анбар Отин

Ўз истагига эришишга тақдир ёрдам бермаган кишига
маломат қилинмайди.

Абу Райҳон Беруний

Камол эт касбким, олам уйидин
Сенга фарз улмагай ғамнок чиқмоқ.

Алишер Навоий

Мақсадни амалга оширишда жаҳд ва ғайрат мўлжаллан-
ган ишни бажаришда зўр таъсирга эгадир.

Абу Наср Форобий

Одам кўнглига тугиб, кўз олдига аниқ мақсад қўйса,
тилакнинг машаққатли йўллари яқин бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Мақсад талаби йўлида ҳимматингиз онқадар бўлсин-
ким, башарти менинг бошимга оёқ қўйиб ўтишга тўғри
келса-ю ва сиз ўтмасангиз – асло кечирмасман.

Баҳоуддин Нақшбандий

Одам мақсад билан юрса, узоқ ер яқин бўлади, мақса-
дига етишганда, жон ришталари боғланади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одам интиладиган чўққи тоғ чўққиси сингари, булутлар
орасида эмас, ерда бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Аслида, ҳаётда бирор мақсад билан яшашнинг ўзи –
бахт. Мақсадсиз яшаш шундай кўргиликки, у ҳеч кимнинг

бошига тушмасин! Кишида мақсад бўлса, унга эришиш
йўлида курашиш, машаққат чекиш, таъна-дашнолар
эшитиб куйиб-ёниб юриш ҳам – бахт.

Эркин Воҳидов

Тақдирини ўз қўлига олган одамларнинг келажаги, ал-
батта, ёрқин бўлади, ҳали бу неъматга эришмаганларнинг
йўлини кураш ёритади.

Абдулла Қаҳҳор

Орзунинг бўлмайди сўнгги нуқтаси,
Фикрнинг мунтазам аниқ қирғоғи.
Тафаккур – орзунинг чин омухтаси,
Истиқбол мулкининг нурли чирғоғи.

Шуҳрат

Ҳаётда ҳар бир инсоннинг, ҳар бир миллатнинг нимага
эришиши, ҳеч шубҳасиз, унинг орзу-ҳаваси, қилган нияти
ва шу йўлдаги интилишига бевосита боғлиқ.

Абдулла Орипов

Ноумидлик хатоларнинг каттасидур.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Дунёдан умиди бўлмаган одамда дид ҳам, орзу-ҳавас
ҳам сувга уриб кетар экан.

Абдулла Қаҳҳор

18. Қувонч ва қайғу

Шод англамас улусни бирав бўлса қайғулуқ.

Алишер Навоий

Бу дунё ибратли ишлар-у, панд-насиҳатларга тўладур,
айни вақтда кўз ёшларига ҳам сероб.

Маҳмуд Замахшарий

Юксалишнинг пасайиши, чиқишнинг ботиши бўлади,
қувонч кетидан қайғу, чучук кетидан аччиқ бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар қандай айрилиб, жудо бўлганлар топишиб-кўри-
шишса, аламлари қисқа, севинчлари узун бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Дардлиғ кўнгул – шуълалиғ чироғ, ёшлиғ кўз – сувлуқ
булоғ.

Алишер Навоий

Хушвақт киши ҳамиша хушвақтдир, хоҳ уйқуда, хоҳ уй-
гоқликда. Зероки, ҳар нимаким сўзда ва ишда бўлса, ўшал
нарс ҳаёлда ва уйқуда бўлур.

Ҳожа Аҳрор Валий

Кулги билан қувноқлик инсон ҳаётини безамаганда,
биладим, одам боласи қанча умр кўрарди.

Саид Аҳмад

Жаҳон ичра ҳамдард кам бўлса, тонг йўқ –
Ки, бедард кўп, лек дард аҳли камдур.

Алишер Навоий

Шод-хуррамлик ва ярамаслик эзгулик ва ёвузликка муқорана¹ қилинади, яъни шод-хуррамлик эзгуликка, ярамаслик ёвузлигу қайгу ҳасратга муқорин² бўлди.

Маҳмуд Замахшарий

Дард аҳлининг нафаси бир ўтдирким, қатиқ кўнгулни юмшатуру кўзни йиғлатур ва сўз аҳлининг дами бир елдураким, ананийят хошокин совуруру ғазабият туфроғин супурур.

Алишер Навоий

Хурсанд ва шод одамнинг дилида ҳеч қандай оғирлик бўлмайди, хурсандчилик ва шодлик ҳар қандай уйқусизлик ва чарчашликни билдирмайди, тўғрироқ айтганда, енгади барчасини!

Воҳид Зоҳидов

Ғамдин айларлар эранлар шодлиғ,
Бу муқайядлиғ дурур озодлиғ.

Алишер Навоий

19. Саломатлик – туман бойлик

Саломатлик – ғаниматдир.

Алишер Навоий

Биз зоҳирӣ касалликларни даволаш йўлларини ёзиб қўйдик, биздан кейингилар ботиний иллатларга шифо топади, деб умид қиламиз.

Абу Али ибн Сино

¹ Тенглаштирилади.

² Баробар.

Офият¹ уч қисмдир: дин офияти ва мол офияти ва тан офияти.

Хожа Аҳрор Валий

Бўлса ғаминг, жонингга солма алам,
Бир ғам эрур бас, емагил икки ғам!

Алишер Навоий

Соғлигини сақловчи киши ўз овқатининг асосий қисми сабзавотлар, мевалар ва булардан бошқа даво бўладиган овқатлардан бўлмаслигига аҳамият бермоғи лозим.

Абу Али ибн Сино

Зарари барча элга ом ўлғай
Ким, таом устига таом ўлғай.

Алишер Навоий

Агар ҳавода чанг ва тутун бўлмаса эди, киши минг йил яшаган бўларди.

Абу Али ибн Сино

Одам ўзини болаликдан мунтазам чиниқтириб бориши, нафсини тийиб, расамади билан овқатланиши, жисмоний иш билан шуғулланиши, кўпроқ пиёда юриши, меҳнатни маромида қилиб дам олишни ҳам ўрнига қўя олиши керак. Шу ишларни қилсангиз, мен аминманки, 80 ёшда ҳам аталадай ёйилиб кетмай, ўқланган милятиқдай ҳар ишга шай турасиз.

Озод Шарафиддинов

Инсон саломатлиги тилани эҳтиёт қилишдадир.

Алишер Навоий

¹ Тинчлик ва саломатлик.

Оқ буғдойи туриб сули сепгандан,
Тоза шоли туриб курмак эккандан,
Бекор қирқ кун қайғу-алам чеккандан,
Тан соғлиқда шодмон фурсат яхшироқ.

Бердақ

Бу доғи топилмағунча ҳазм комил,
Баданни қилма ортуқ юкка ҳомил.

Алишер Навоий

Узоқ ёшга борган кишининг гавдаси йигитлик маҳалида ейдиган миқдордаги овқатни қабул қилмайди. Энди овқати чиқиндиларга айланади, шу сабабли йигитлигидаги миқдорда емасин, балки камроқ есин.

Абу Али ибн Сино

Овқатинг ҳазм бўлмаса, мизожингни бузади, мизож бузилиши эса хасталикдан даракчидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тану баданнинг соғлиғи энг буюк неъматлардан биридир; яна шу ҳол (сиҳат-саломатлик) баъзан фиску-фасодлар гуноҳ ишларга ҳам сабаб бўлади.

Маҳмуд Замахшарий

Бадан тарбия баданни соғлом ва кучли ҳамда аъзоларни мукамал даражага етказишдан иборат, бусиз бахт-саодатга эришиб бўлмайди.

Фитрат

Ўз вақтида, меъёри билан бадантарбия қилган одамга дард яқин йўламайди.

Абу Али ибн Сино

Бадантарбия билан машғул бўлинса, ҳеч қандай дори-дармонга зарурат қолмайди, бунинг учун муайян бир тартибга риоя қилмоқ ҳам шарт.

Абу Али ибн Сино

Бадантарбияни тарк этган одам аксари хароб бўлади, зеро ҳаракатсиз қолган аъзоларнинг қуввати заифлашади.

Абу Али ибн Сино

Баданнинг саломат ва қувватли бўлмоғи инсонга энг керакли нарсадур. Чунки ўқумоқ, ўкутмоқ, ўрганмоқ ва ўргатмоқ учун инсонга кучлик, касалсиз жасад лозимдур.

Абдулла Авлоний

Бадан тарбиясининг фикр тарбиясига ҳам ёрдами бордур. Жисм ила руҳ иккиси бир чопоннинг ўнг ила терси кабидур. Агар жисм тозалик ила зийнатланмаса, ёмон хуқлардан сақламаса, чопон устини кўйиб астарини ювуб овора бўлмоқ кабидурки, ҳар вақт устидаги кири ичига урадур. Фикр тарбияси учун маҳкам ва соғлом бир вужуд керақдур.

Абдулла Авлоний

Соғлиқни сақлашнинг асосий тадбири бадантарбия. Бадантарбия ўзга тадбирлар билан бирга тўғри ишлатилганда гавдани тўлдирувчи нарсалар тўпланишининг олдини олувчи кучли омиллардан бўлиб, шу билан бирга туғма иссиқликни оширади, танага енгиллик беради.

Абу Али ибн Сино

Табиб ўз касбининг устаси ва беморларга шафқатли ҳамда марҳаматли бўлиши керак.

Алишер Навоий

Табибнинг уч қуроли бор: сўз, гиёҳ ва тиг.

Абу Али ибн Сино

Яхши табибнинг кўнгли ва сўзи малҳамдан иборат бўлади.

Алишер Навоий

Таннинг роҳати таомни озлигидадир. Ва дилнинг роҳати сўзнинг камлигидадир. Ва руҳнинг роҳати уйқунинг камлигидадир.

Хожа Аҳрор Валий

Кўп еювчиларнинг овқати бадҳазм бўлади, овқати бадҳазм бўлган киши доим дардманд бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар кимки, кам еса ҳозир бўлади ва ҳар кимки кўп еса гофил бўлади.

Хожа Аҳрор Валий

20. Вақт қадри

Бир дақиқа вақтни беҳуда ўтказганим – ҳалок бўлганим.

Абу Райҳон Беруний

Ишлар ўз вақтида бажарилиши керак: вақтида бажарилмаган иш суст бўлади.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Кўз очиб наззора¹ қил, вақт ўтмасин,
Эрк қушин сайёра қил, вақт ўтмасин.

Чустий

¹ Нигоҳ ташла, назар сол.

Кимнинг сочига оққуш туси келиб ўрнаса, кўнглини
оққуш каби оқ тутиши керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кишининг ҳаёти вақт билан чамбарчас боғлиқ бўлиб,
у, яъни вақт – соғлиқдан сўнгра энг қиммат ёки тўғриси
баҳосиздир! Менимча, ҳаёт ёки бахтнинг калити ҳам ана
шу бебаҳо вақтдан тўғри, рационал фойдаланишдадир.

Қори Ниёзий

Фурсат ғанимат, аҳбоб, миллатга кўз очайлик!
Саъй ила жону дилда қимматга кўз очайлик!

Завқий

Улуғ ҳодисалар ҳар вақт юз беравермайди.

Абу Райҳон Беруний

Модомики, беғамлик ва ношудлик кўрсатилар экан,
қулай фурсат қўлдан бериб қўйилади. Вақт ўтгандан кейин
афсусланиш бемаъни ва бефойдадир.

Муҳаммад Зоҳирий Самарқандий

Бу дамни тут ғаниматким, келур дамдин асар йўқтур,
Не дамким, ўтти, худ андин киши топмас нишон
ҳаргиз.

Алишер Навоий

Эрта ғамини чекма, азизим, бир дам,
Ҳар лаҳза ғанимат – уни ўтказ ҳуррам.
Жон чиқса ётармиз-да неча минг йиллик
Аждодларимиз билан бақамти биз ҳам...

Паҳлавон Маҳмуд

Умр фурсатларнинг жамулжамидир. Фурсатлар ўз эгасидан уни бекорга ўтказмасликни талаб қилади.

Ғафур Ғулом

Вақт ўтгандан кейин қиличингни тошга чоп.

Амир Темури

Инсон яхши яшаш учун дунёга келганлигига кўра вақтни зўр қизганчиқлик билан кузатади, ғоят улуғлайди, зеро вақт ҳаёт синонимидир, тириклик омилидир.

Воҳид Зоҳидов

Бевафо умр экан, ўтди-ю, кетди,
Сувда қалқиб борган қизил олмадай.
Тонг ўтди, кун ўтди, оқшом ҳам етди,
Шу фурсат мазмунин шимай ҳолвадай.

Ғафур Ғулом

Ким вақтини зое қилса, бас, бу вақт унинг душманидир.

Баҳоуддин Нақшбандий

Замонлар ўта беради. Узлуксиз оқиндай насллар орқасидан насллар келаверади. Боболар ўрнини оталар, оталар ўрнини болалар, устозлар ўрнини шогирдлар эгаллайверади.

Ғафур Ғулом

Вақт шундайки, у азал тақсим қилган нарсага қарамайди ва адаб келтирадиган нарса ҳам боқмайди, икки нафас орасида Ҳақ хоҳишини асра.

Боқий халқ – ҳақиқат демақдир, инсон – гўзаллик демақдир, адолат – ҳаёт демақдир. Улар, гарчи баъзан қоқилиб, қайрилсалар-да, лекин синмайдигандирлар, вақтга бўйсунмайдигандирлар, абадийдирлар.

Воҳид Зоҳидов

21. Ёшлик умр баҳори

Аҳбоб, йигитликни ғанимат тутунгиз,
Ўзни қарилик меҳнатидин қўрқутунгиз.

Алишер Навоий

Ёшликдин маълум ўлғай ҳар насл,
Ки баҳоридин билинғай яхши йил.

Рожий Ҳўқандий

Ўқишда, маданиятда илғор, соғлом, сиёсий юқори сави-
яли гўзал ёшларимиз бизнинг ифтихоримиздур.

Ойбек

Бўлар одам ёшида бош бўлар,
Бўлмас одам қирқида ҳам ёш бўлар.

Амир Темур

Ёшлик тошқин сув, суғорадиган экинингизни суғориб
қолмасангиз ўтиб кетади. Кейин кексаликнинг кўзойнаги-
ни тақиб игна билан қудуқ қазишдан иш чикмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Ақлли ёш – кекса жоҳилдан яхшироқдир.

Алишер Навоий

Ёшликнинг қадрига етинг, у бир куни сиздан шаксиз
кетади, уни қанчалик қаттиқ тутманг, бир куни сиздан
қочади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кечир, ёшлик, ўзинг эдинг буюкроқ,
Нозик қўлим тута олмади.

Ёниқ вулқон эдинг, нури қуюқроқ,
Оқ кўксимга сиға қолмади.

Зулфия

Қадами – замини титраган қудрат – ёшлик, қаноти
самовотни забт этган – ёшлик!

Эркин Воҳидов

Сизларда йигитлик куч-қуввати бор экан, уни зое кет-
кизмасдан бурчингизни бажаришга сарфланг.

Юсуф Хос Ҳожиб

Йигитлик умр гулшанининг баҳоридур.

Алишер Навоий

Ёшлик софлигини сақлаб қолишнинг энг яхши йўли –
ёмон хислатларга кўнгилдан ўрин бермаслик. Болаликни
сақлаб қолиш. Болалик софлигини сақлаб қолган кишилар
бу дунёда энг бахтиёрлардир!

Абдулла Орипов

Ёшлик – шеърят, гўзаллик, дунёнинг қувончи!

Эркин Воҳидов

Ўтган йигитлик орзу билан қайтмас.

Алишер Навоий

Қаррилар ҳолига боқ лутфинг кўзидин, эй йигит,
Ким камоли ҳусн ожизлар дуосидин санга.

Огаҳий

Ёшликсиз олам – баҳорсиз табиат, қуёшсиз осмон,
юлдузсиз кеча.

Эркин Воҳидов

Сучук жон шарбати то бўлса лабда,
Керакким бандаси бўлса талабда,
Белингни қуввати борда олиб бел,
Кўнгил боғин суғор кетмай туриб сел.

Сўфи Оллоёр

Ёш билан ёш суҳбатдош,
Чол суҳбати чол билан.

Миртемир

Ёшлик – шавқ ва муҳаббат демак, ёшлик – илҳом ва
гупурган юрак, ёшлик – гурур, ҳаётсеварлик, чақноқ кўз,
ёруғ хаёллар ошиноси.

Эркин Воҳидов

Навқиронлик – бу бақувватлилик, бу юксак парвоз, бу –
умидли келажак, порлоқ истиқбол сари гуркираб ўсишдир.

Комил Яшин

22. Кексалик неъмат

Чун кетти йигитлик узолди қарилик,
Дам совуди, яъни қолмади қон ҳам иссиқ.
Оғзига ҳаёт шарбати бўлди ачиғ,
Ўлмоқ хушроқки, умр бу навъ қаттиқ.

Алишер Навоий

Мен ёшлигимни қўмсайман, ўкиниб афсусланаман,
лекин энди ўкинишларимдан заррача фойда йўқ.

Юсуф Хос Ҳожиб

Афсуски, умри навжавонлиғ кетти,
Танга қариликда нотавонлиғ етти,

Гар ул юзки камронлиғ этти.
Чун топмади маргдин амонлиғ, нетти?

Алишер Навоий

Қаддим ўқдек тўғри, кўнглим ёйдек шай эди, энди бўлса
қаддим ёй каби букилди, лекин кўнгил ҳануз ўқдек илгари
интилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Соқол оқи ўлимга пеправдир,
Тириклик сабзаси узра қиравдир.

Алишер Навоий

Қарилик сочга биринчи оқ тушган кунни ёки ёшинг
эликка тўлган кунни ва ёки набира кўрган кунинг бошлан-
майди. Қарилик, назаримда, ёшларнинг хатти-ҳаракатига
ғашинг кела бошлаган вақтдан бошланади.

Эркин Воҳидов

Шабоб¹нинг ҳавасидин соқолни ранг этма,
Оқорса сабза, яна кўкармак не имкондур.

Алишер Навоий

Ёшлик ва йигитлик йиллари менга нималарни йигиб
берган бўлса, қарилик келиб уларнинг борини қайтариб
олди, у сенга ҳам келади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кексайган одам ёшлик ўтида ёнолмайди.

Абу Али ибн Сино

¹ Ёш

Дунёда энг ёмон ҳол қарилик ила йўқсуликни бир-
лашгонидур.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Ҳавас бўлса қариға навжувонлик,
Ҳижолат зоҳир айлар саргаронлик.

Алишер Навоий

Ёш киши ойнага қараб нима кўрса, кекса одам хиштга¹
қараб, ундан ҳам яхшироқ кўради.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Қарилик дарди бедармондур охир.

Алишер Навоий

Аллақачон қариб қолибман дейишдан аввал, ёшлигин-
гни ғанимат бил.

Маҳмуд Замахшарий

Қари кишига, билки, кам эмасдур дард,
Юз сиҳҳати бўлса, қарилик басдур дард.

Алишер Навоий

Ёшлик сени тарк этгач, пушаймонлик кор қилмайди.
Қоматинг эгилгунча, бошинг тепаси ярқираб қора сочин-
гга оқ оралагунча ҳаракат қил.

Маҳмуд Замахшарий

23. «Мозийга қараб иш кўрмоқ ...»

Қайси миллат равнақу тараққиётни истаса, тарихини
билиши лозим бўлади, зеро, тарих бир кўзгуга ўхшайди, ҳар

¹ Ўтмишига, ўтган кунга.

бир қавм ўзининг аҳволи ва ижтимоий ҳаёт қондаларини
унда кўриб, яхшини ёмондан фарқ қиладиган бўлади.

Фитрат

Марҳумнинг иззатини жойига қўйиш марҳум учун
эмас, кўпроқ тириклар учун керак. Ёруғ дунёда яшаб,
ўзидан яхши хотирот қолдирган инсон ўлгандан кейин
ҳам иззат-икромга, хотирлаб туришга лойиқ. Жаҳоннинг
барча халқларида бу одат тирик одамларни дунёда ҳалол
яшашга, яхши ном қолдиришга ундайди.

Эркин Воҳидов

Хотира – бу, ўтганларни ёд этиш, Қадрлаш эса тирик-
ларнинг иззат-хурматини уларнинг ҳаётлигида жойига қўя
билмоқлик, меҳр ва эътибор кўрсатмоқликдир.

Абдулла Орипов

Ота-боболарнинг ким бўлганини билиш инсоннинг
ички бир ғурури учунгина эмас, балки аجدодлар олдидаги
масъулият учун ҳам керак. Ҳаётий тажриба бир авлоднинг
умри билангина камолотга етмайди. Ҳаёт тажрибасини
кўп авлодлар яратади. Аждодларни таниш уларнинг та-
жрибасини давом эттириш ҳамдир.

Эркин Воҳидов

Одамлар бор, ўлгандан кейин унутилиб кетади,
Одамлар бор, ўлгандан кейин ҳам яшайверади.

Саид Аҳмад

Албатта, биз боболаримиз хизматларини юксак қадр-
лаймиз ва улар билан фахрланамиз. Лекин кароматимиз
шу билан чекланиб қолмаслиги керак.

Абдулла Орипов

Тарихий шахсларимизга, улуғ аждодларимизга холис муносабатда бўлмоқни, яъни уларга беҳуда қора чапламаслик билан бирга илоҳийлаштирмасликни ҳам одат қилиб олмағимиз лозим.

Озод Шарафиддинов

Янги замон одамининг шаклланиши учун тарих ҳам улуғ бир мактаб.

Абдулла Орипов

Ўз тарихин билмаган одам,
Деса мумкин: – бўлмаган отам!
Келажакка муносиб эмас,
Ўз тарихин билмаган одам!

Шухрат

Қудратли тарихга ворис бўлган, ўз ўтмишидан ғурурланишга ҳақли ўғил-қизлар улуғвор маънавий булоқлардан тафаккур чанқоқлигини қондириб, буюк қаҳрамонликларга юз буришади. Бундай камолотга етишган авлодларнинг эртанги кунини ёруғ, манглайи ярқироқ, келажаги, албатта, буюк бўлади.

Абдулла Орипов

Ўтмиш юки елкада бўлмайди, ўтмиш юки одамлар юрагига уя қурган, онгини эгаллаган бўлади.

Озод Шарафиддинов

Тарихни кўзгу дейишади. Бу кўзгуда шу ерда яшаб ўтган жамики аждодлар кечмиши, ота-боболаримиз ҳаёти намоён бўлади. Унинг юзига лой чаплаш – халқни тарихий хотирасидан мосуво этиш, демакдир.

Абдулла Орипов

24. Дунё – ўткинчи

Ўткинчи дунёни қўй, мангу маконга интилгин, сен бу дунёни ташламасанг, бу дунё сени ташлайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Эй дунё, ўз фарзандларингга аввалида тотли (ширин) кўринасан, сўнгра аччиқроқ туюласан, уларга қарашасан – охирида улардан кечиб, айриласан.

Маҳмуд Замахшарий

Дунё сариға бир келибон ғамзада кеттим,
Бир лаҳза дам олмай, турубон лаҳзада кеттим.

Машраб

Эй баҳодир, бу дунё кўланканг кабидир, унинг кетидан борсанг, сендан қочади, агар қочсанг, кетингдан эргашади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Берма дунёга кўнгил, ҳеч кимга қилган йўқ вафо.

Хожаназар Хувайдо

Одам туғилади ва ўлади, унинг сўзи қолади, инсон ўлади, унинг номи мангу қолади, буни унутма.

Юсуф Хос Ҳожиб

Банда неча ёш яшаса ўлмаки бор,
Кўрар кўзга бир кун туфроқ тўлмаги бор.
Бу дунёда сафар қилгон келмаги бор,
Охиратга сафар қилгон келмас эрмиш.

Аҳмад Яссавий

Бу дунё сени ўзига жуда ҳам мафтуну маҳлиё қилиб қўйибди, унинг барча нуқсонлари сенга фазилат бўлиб

кўринибди. Дунё омонат давлат билан сени аврамасин,
жамики ишларда тўғриликка амал қил.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бир ғаройиб ҳақиқатни кашф қилдим – нақадар омонат
экан биз бугун яшаётган дунё.

Озод Шарафиддинов

Тирикликка ишонмагин, у елдек ўтиб кетади, бу дунёга
ҳам ишонма, у жуда тез кўчади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Жаҳони бевафодин охири бир кун кетар бордур,
Бу дунё бир работ, ҳар ким қўнуб бир-бир ўтар бордур.

Хазиний

Дунёнинг ишлари саробга ўхшайди, ушламоқчи бўлиб
қўл чўзганда, одам уни йўқотади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Келса ўлумни вақти ногоҳ,
Ким қилди симу зарни ҳамроҳ.

Исҳоқхон Ибрат

Ўлимнинг тирноғи доим ҳозирланган бўлади, гафлатга
ботиб юрганинга унинг қармоғи илади-кетади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Киши гар қилса минг йил подшолик,
Жаҳон мулкига айлаб кадхудолик,
Чу тортар оқибат жоми фанони,
Борур дам фаҳм этар бир дамча они.

Алишер Навоий

Ҳануз ўлим тутмаган экан, ҳушёр ва зийрак бўл, ўлим келиб тутгандан кейин ҳушёрликнинг фойдаси йўқ.

Юсуф Хос Ҳожиб

Эй бахтли ўртоқ, бу оламга келган ҳар бир кишининг у дунёга кўчмоғи зарурийдир. Ва лекин ақл ҳукм қиладики, у масалани билмаган ҳолда жон таслим қилмоғимдан кўра, билиб ўлишим яхшироқдир.

Абу Райҳон Беруний

Ҳамма нарсадан қаттиқроқ айрилиқ бу ўлимдир, ўлимнинг чораси йўқ, унга қарши ҳеч қандай қурол-аслаҳа бўлмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ишонма боғу роғинг, молу мулку тахту бахтингга,
Қуёшдин ибрат олғил, турмайин охир ботар бордур.

Хазиний

Ҳамма нарсанинг фироқи яқин ёки узоқдир, ўлимнинг фироқи эса жуда йироқ фироқдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кишининг ер юзига ҳукми етсун,
Қазойи осмони етса нетсун.

Алишер Навоий

Кимнинг ўқдек тўғри қадди эгилса, кўнглини оқ қилишнинг вақт-фурсати келган бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Агар минг йил умр кўрсанг, жаҳонга подшо бўлсанг,
Бўлуб хоки мазаллат, гўр аросида ётар бордур.

Хазиний

Ўлим обод саройларни барбод қилади, барча йиғилган
нарсаларни тўзителиб сочади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Минг йил ўлсанг даҳр аро ё бир замон –
Ким, ажал охир санга бермас амон.

Алишер Навоий

Барча нарса учун ҳийла, тадбир ва чора бор, фақат
ўлимга чора йўқ, ўлим ҳийласиздир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Агар юз йил ва агар биргина кун яшасанг ҳам, кўнгил
очувчи бу қасрдан кетиш керак бўлади.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Дунё моли ўлимнинг олдини ола олса эди, беклар беги
мол қурбон қилиб, ўлмай қолган бўлардилар...

Юсуф Хос Ҳожиб

Аёгинг остига боқғил, ҳамма ер ичра пинҳондур,
Манам шундек бўлурман, деб сани парвойинга келмас.

Хазиний

Ўлимга қарши дори-дармон фойда қилганда эди, таби-
блар абадий тирик қолган бўлардилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар кимки бу жаҳонга келаркан, охирида йўқликка
кетади, абадий қолувчи ёлғиз Худодир.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Тирикликка ишонма, у тушдек ўтиб кетади, омонат
бахтга бепарво бўлма, у қушдек учиб кетади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимки бор охир ўлумдур ҳосили.

Алишер Навоий

Ўлимни унутма, унга тайёр тур, бу ўлим пистирмадан
чиққандай қўққисдан келади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Чун қаро ер ости охир бўлғусидур манзилинг,
Бас не осиг гулшани олам сафосидин санга.

Огаҳий

Қанча чап бермагин, охири ўлим келади ва тутади, қанча
қочмагин, ўлим охири қувиб етади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ажални ҳеч қачон эсдан чиқарма.

Мотуридий

Ўлимдан ғафлатда қолма, кўнгилни ҳушёр тут, қанча
узоқ яшамагин, охири ерга ястанасан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўлим қанчадан-қанча такаббур одамлар бошларини
чуқурга, яъни қабрга улоқтирган.

Маҳмуд Замахшарий

Тирикликни ғафлатда ўтказма, ўйла ва андиша қил.
Тириклик ўлимга жуда ҳам яқиндир.

Юсуф Хос Ҳожиб

III БОБ. ОИЛА – ФАРОҒАТ ҚАСРИ

25. Ота-она ризоси

Бошни фидо қилғил ато бошига,
Жисмни қил садқа ано қошига.
Тун-кунингга айлагали нурфош,
Бирисин Ой англа, бирисин Қуёш.

Алишер Навоий

Эшитиб ота-онангни,
Сўзларини қадрла,
Могу мулкинг кўпайса,
Мағрурланиб қутурма.

Маҳмуд Қошғарий

Отанг-онанг тарбиятига қил гузар,
Ҳолина айлаб назар, олғил хабар.

Саид Қосимий

Таниқлиг-у шарафинг отангдандир, меҳрибонлик, муш-
фиқлик онангдандир.

Маҳмуд Замахшарий

Отадан хато келса кўрма хато,
Савоб бил, ҳаттоки қилса хато.
Отанинг хатосини билғил савоб,
Сени юз балодин қутқаргай Худо.

Аҳмад Югнакий

Ўғил доно бўлса, ота роҳатга етади.

Маҳмуд Қошғарий

Иста ато йўлида фидо жон қилмоқ,
Куллуқ аноға ҳам улча имкон қилмоқ.
Зухри абад истасанг фаровон қилмоқ,
Бил ани ато-аноға эҳсон қилмоқ.

Алишер Навоий

Отанинг қарғиши ўқ! У охиратда эмас, шу дунёнинг
ўзида нишонга тегади.

Саид Аҳмад

Онанг пандлариға сен қилғил амал,
Юрарсан бахтиёр бўлиб ҳар маҳал.
Онангни, отангни севинтир тамом,
Бу хизмат еткургай тилакка мудом.

Юсуф Хос Ҳожиб

Отанг хатоси учун танбеҳ берувчи бўлма.

Мотуридий

Ҳурмати волидайн фарзайн.

Алишер Навоий

Ота-онанинг ҳаққини ҳамиша адо эт.

Абдулхолиқ Ғиждувоний

Кишининг бор эрса ото ва оноси,
Ғаниматдур анга аларнинг ризоси.
Худонинг қошида қабули яқиндур,
Ото ва ононинг болага дуоси.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Бўл банда ато-анога яксон –
Ким, Ҳақ деди: «Волидайн эҳсон».
Қуллуқларин айла расму одат,
Кавнайн аро бил муни саодат.

Алишер Навоий

Ота бўлмаган, ота қадрини билмас.

Амир Темур

Фарзанд ато қуллуғин чу одат қилғай,
Ул одат ила касби саодат қилғай.
Ҳар кимки, атоға кўп риоят қилғай,
Ўғлидин анга бу иш сироят қилғай.

Алишер Навоий

Хизмат қил-у, юрма тағин дод этиб,
Душманни йиғлатгин, дўстни шод этиб,
Отаю-онани доим шод этиб,
Хизмат айла ота-она ҳаққи чун.

Бердақ

26. Она – меҳрибон

Оналар оёғи остидадур
Равзайи жаннату жинон боғи.
Равза боғи висолин истар эсанг,
Бўл онанинг оёғин тупроғи.

Алишер Навоий

Аёл кишига энг ҳаққи кўп киши эрдир, эркак кишига
энг ҳаққи кўп киши – онасидир.

Абу Лайс Самарқандий

Отага нисбат бошқага нисбатан шарафлироқ ва машхууроқ, яъни фалончининг ўғли деб аталар, аммо Она эса доимо шафқатли ва матлаблироқдир.

Маҳмуд Замахшарий

Ўзбек халқи ўз паҳлавон, ботир оталари билан бир қаторда жасур, қўрқмас, балоларнинг кўзига тик қарай олувчи ўз оналари билан ҳам фахрлана олади.

Ғафур Ғулом

Йўқ бизга онадек меҳрибон,
Сийнага қалқон, бош узра соябон.

Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий

Ҳар бир бола гўдаклигидан онасининг тарбиясига маҳжум, бинобарин, биз дастлабки тарбияни онамиздан оламиз, бу оналар башариятнинг тарбиячиларидир дегани.

Фитрат

Бир умр ахтардим самимиятни
Ва уни оналар кўзида кўрдим.
Заминда кимгадир топинмоқчийдим,
Уни ҳам онанинг ўзида кўрдим.

Абдулла Орипов

27. Аёлга эҳтиром

Аёлини қадрлаган эл улут бўлади. Чунки, аёл яратадиган миллат фарзандларининг илк Ватани, кўзлари юмуқ ҳолда ҳам чайқаладиган бешиги – она вужуди. Шу боис ҳам биз Онани Ватан деб улуғлаймиз. Унинг ҳимоясига жон қадар шай турамиз. Билган одамга Ватан – Онадир.

Абдулла Орипов

Ёмон хотин тўғрисида ёзиш, ҳар нарса ёзиш мумкин. Лекин ёзган вақтда ёзишдан мақсад нима эканини, онамиз ҳам, оиламиз ҳам хотин жинсидан эканини эсимиздан чиқармаслигимиз керак.

Абдулла Қаҳҳор

Аёллардан устун бўлишга интилма.

Мотуридий

Аёл – эзгулик меҳроби... Аёлнинг улуғ хизматларига ҳар қандай тузум, ҳар қандай жамият доимо муҳтож. Аёл – хонадон чироғи, жамият – таянчидир. Оила – Аёл демақдир.

Абдулла Орипов

Бизнинг тарбиячиларимиз, табибларимиз, муаллимларимиз ҳам шу аёлларимиздир.

Фитрат

Кимдир бир юмушдан юзини бурди,
Кимдир ваъда берди, кимдир ўй сурди.
Аёлга эҳтиром навбати етгач,
Ҳамма бирданига оёққа турди.

Абдулла Орипов

Аёл деганимизда кўз ўнгига биринчи навбатда барча мавжудотлар орасида энг улуғ, энг қимматли ва энг муқаддас зот келади, энг ажойиб, кўп қиррали ва кенг маънодаги севги келади, ҳаётдаги ҳеч бир нарса билан, ҳеч бир гўзаллик билан, қолаверса, ҳатто барча гўзалликларнинг жамулжами билан қиёс қилиб бўлмайдиган қандайдир ҳайратомуз сирли ва оҳанрабодек жозибали нафосат келади.

Воҳид Зоҳидов

Ёлғиз бир гўзаллик, айниқса она ва ёр бўлмиш аёлнинг сифатлари, ҳар қандай тузумдан, ҳар қандай тожу тахтдан баланд турган ва шундай бўлиб қолажак. Демак, дунёда сира ўзгармас бир мавзу бор. У ҳам бўлса меҳр-муҳаббат-ким, унинг асосий қаҳрамони мунис аёлларимиз.

Абдулла Орипов

Номус, ор, садоқат, вафо, муҳаббат каби муқаддас туйғуларнинг тимсоли Аёлдир.

Абдулла Орипов

Кимки аёл дилига ҳоким,
Идрокидан сезади устун.
У олмаган чўққи йўқ, неки,
Аёл ўзи чўққидир бу кун.

Зулфия

Аёл ҳамиша қўл етмас орзу, юксак гўзаллик манбаи нур, олижанобликнинг каъбаси бўлиб қолишини тилайман.

Абдулла Орипов

Бу хотиннинг жони битта эмас, минг битта! Ҳозир тугаб қолган шамдай липиллаб ёнаётган жони башарти сўнган тақдирда ҳам қолган мингтасини ёқиб, кейин сўнади.

Абдулла Қаҳҳор

Жамиятнинг, миллатнинг беқиёс ривожини, юртнинг гуллаб-яшнаши Аёлнинг эътиқоди, диёнати, ахлоқ-одоби, ҳалоллигига жуда-жуда боғлиқ.

Абдулла Орипов

Кўҳна Шарқ ҳамиша тафаккур манбаи бўлиб келган. Кўҳна Шарқ оналари эса садоқат, ҳалоллик, эзгулик меҳроби бўлиб келганлар. Бу меҳробдан Шарқ эркаклари ҳамиша ўзларига ботиний куч олиб турадилар. Хонадон шамчироғи бўлган Аёл муҳаббатига сазовор бўлишга интиладилар.

Абдулла Орипов

28. Эр-хотин – қўш қанот

Тўй қилиш учун эр-хотин бўлинмайди, эр-хотин бўлиш учун тўй қилинади, орзу-хавасни тўйда бир мартаба эмас, тўйдан кейин ҳар куни кўриш керак.

Абдулла Қаҳҳор

Уйланишдан мақсад навъий¹ мавжудиятни давом эттиришдан иборатдир, яъни инсон номини боқий қолдириш.

Фитрат

Хотинни қанча қаттиқ тутсангиз, шунча ғафлатда қолишингизни пойлайди.

Абдулла Қаҳҳор

Бошқа бировларни этиб қурдошинг,
Оқизиб юрма ўз ёринг кўз ёшин,
Ёмон бўлса ҳам у умр йўлдошинг,
Вақтинча қўл берган ёрдан яхшироқ.

Бердақ

Эркак киши қай маҳал кўчага чиқиб кетади? Агар қидирганини уйдан тополмаса.

Абдулла Қаҳҳор

¹ Тур, зурриёт.

Эркакларга эътибор кўзи бирла қарагил. На ҳақорат кўзи бирла. Хотинларга шафқат кўзи бирла қарагил, на шаҳват кўзи бирла.

Хожа Аҳрор Валий

Эр-хотин ўртасида парда бўлиши шарт. Эр-хотин мана шу парда кўтарилмаслиги учун ҳаракат қилиши керак. Парда кўтарилдими – бас, ҳаётга дарз тушади.

Абдулла Қаҳҳор

Агар аёл киши севса ва айниқса, унинг севгиси меҳрга йўғрилган бўлса, у эри учун тўғридан-тўғри афсонавий роҳат-фароғат муҳити яратмоғи мумкин.

Озод Шарафиддинов

Эр-хотин орасида гал қочган... кезларда эр ҳам, хотин ҳам салгина яқинроқ одамга кўнглини бўшатишга мойил бўлгани учун қизиқ устида оиласининг сирини фош қилиб, кейин пушаймон бўл(ади).

Абдулла Қаҳҳор

Хотинлар барча ҳуқуқ ва вазифаларда бизлар билан баробардирлар.

Фитрат

Эри рашк қилмайдиган хотиннинг ҳаёти ёвғон ошга ўхшаса керак.

Абдулла Қаҳҳор

29. Аёл – уйнинг чироғи

Уйнинг оройиши аёлдин,
Уйлукнинг осойиши андин.

Алишер Навоий

Бўлдирадиган ҳам хотин, ўлдирадиган ҳам хотин.

Абдулла Қаҳҳор

Яхши хотинлар сафойи зуҳдидин,
Олам ичра гар ёруғлик бўлса фош.
Йўқ ажаб, чунким, араб алфозида,
Истилоҳ ичра муаннасур қуёш.

Алишер Навоий

Яхши кишининг хонасидаги ёмон хотин шу дунёнинг
ўзидаёқ дўзахидир.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Дунёда муҳаббатни ҳар қандай қулфга тушадиган калитга айлантириб олган хотинлар ҳам бор.

Абдулла Қаҳҳор

Хотин зоти агар қалбинг улар ишқига гирифтор бўлганини сезса, бурнингни тупроққа ишқайди.

Маҳмуд Замахшарий

Боланинг ўтайи бўлади, аммо хотиннинг ўтайи бўлмайди.

Абдулла Қаҳҳор

30. Эр – онла таянчи

Эр эсанг мақсуди асли кўзлагил,
Ҳар неким сўзларсен – ондин сўзлагил.

Алишер Навоий

Эр кишига ҳиммат ва мурувват зарурдир, ёвуз, ярамас нарсалар унинг учун ётдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Эрнинг қилиғи сутнинг илиғи.

Алишер Навоий

Ўзингга зарур бўлган ҳар қандай керак нарсани сотиб ол – бу эркак кишининг мурувватини, қудратини, эрлигини кўрсатади.

Маҳмуд Замахшарий

Эр киши кўп ясанса, бева бўлғай, бу сифат зуафога¹ шева бўлғай.

Алишер Навоий

Ташаббус эркакдан бўлиши керак, булбулнинг ҳам эркаги сайрайди.

Абдулла Қаҳҳор

Сидқ ичра қачонки чиқса оти эрнинг,
Фош ўлса садоқатда сифоти эрнинг,
Хушроққи, тавил ўлса ҳаёти эрнинг –
Ким, сидқдин-ўқдурур нажоти эрнинг.

Алишер Навоий

Эр хотинининг эри бўлибгина қолмасдан, мард, бағри кенг, бачканаликдан холи, бошида дўпписи, кўксида ёли, белида белбоғи бор эркак ҳам бўлмоғи лозим.

Озод Шарафиддинов

Эрға хулқу феъл эрур зебу камол.

Алишер Навоий

¹ Аёллар.

Кўп вақт эрларининг хотирасига содиқ қолган аёллар-
нинг вафодорлигини гапирамиз-у, хотинига содиқ қолган
эркакнинг вафодорлигини кўпда тилга олмаймиз.

Озод Шарафиддинов

Эр кишига зебу зийнат ҳикмату донишдурур,
Яхши киймак бирла хотунларга оройишдурур.

Алишер Навоий

Эр кишига хилъат ила не шараф,
Дурга не нуқсон, йироқ ўлса садаф.

Алишер Навоий

31. Бола – беғубор

Ҳар кимни ўз фарзанди соҳиб бажамол¹ кўринур ва ўз
ақли бакамол.

Хожа Аҳрор Валий

Болалар ахлоқий тарбияни муҳитдан оладилар, бошқача
қилиб айтганда, болалар сувга ўхшайдилар, сув идишнинг
шаклини олганидек, болалар ҳам муҳитнинг одат ахлоқини
қабул қиладилар.

Фитрат

Болалар – ҳимоясиз гуллардир. Уларни совуқ ҳам, иссиқ
ҳам зада қилиши мумкин.

Абдулла Орипов

Боланинг туйғусини чегаралаб бўлмайди. Унинг та-
саввур оламини гўзалликлар билан беэмоқ лозим. Кела-
жакнинг даҳолари – болалар орасида.

Эркин Воҳидов

¹ Чиройли.

Ёш боланинг тили ҳар қанақа кўнгилни эритади.

Абдулла Қаҳҳор

Боланинг ҳатто битта табассумини дунёдаги ҳеч қандай хазина билан ўлчаб бўлмайди! Ҳозирча уни на ёзувчи ва на рассом тасвир қила олгани йўқ ва ҳеч вақт қила олмаса керак, чунки бунинг учун ёзувчининг қалами ҳам, рассомнинг мўйқалами ҳам ожизлик қилади.

Қори Ниёзий

Тилимнинг зикрию, кўнглимни фикри яхши фарзандим.

Увайсий

Ёш боланинг кучи оёғида, юриб чарчамайди. Ёигитнинг кучи билагида, ишлаб чарчамайди. Аммо кексанинг кучи юрагида бўлади. Ҳар қандай оғир дардни ҳам кўтара олади.

Абдулла Қаҳҳор

Бола кўзлари ҳамма нарсага ҳайрат ва қизиқиш билан боқади.

Абдулла Орипов

«Бўлар бола бошидан маълум» мақоли фақат ўғил болаларга тааллуқли деганлар адашади.

Озод Шарафиддинов

32. Фарзанд тарбияси

Илму фан уйига юборинглар болангизни,
Анда ўқуганлар бори яктои жаҳондир.

Аваз Ўтар

Керак тарбият, ёшлиқдан керак,
Улуғ бўлса лозим келур ғам емак.

Абдулла Авлоний

Ота фарзандни ўргатиб, тергаб тарбияласа, улар улгайгач, ўғлим-қизим деб севинса арзийди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Илму фан уйига юборинглар болангизни,
Илам андоқ ганжи нофеъдур бани одамғаким,
Кимда ул бўлса, икки олам бўлур обод анго.

Огаҳий

Боланинг хулқ-атворини яхшилашга, тегишли парваришни амалга оширишга, боланинг теварагида у ёқтирмайдиган бирорта нарса ёки ҳодисанинг бўлмаслигини таъминлашга қаратилиши даркор. Буларнинг бариси икки томонлама наф келтиради: 1) боланинг қалби ёлғиз эзгуликларнигина билади ва унда мустаҳкам, ўзгармас хулқ-атвор шаклланади; 2) хулқ-атворни мана шундай тартибда такомиллаштириш боланинг жисмоний ривожланишига ҳам ижобий таъсир кўрсатади. Шу боис, боланинг ҳам ахлоқий, ҳам жисмоний саломатлиги унинг тарбиясига боғлиқ бўлар экан.

Абу Али ибн Сино

Болаларга фикрлашда исбот бўлишини ўргатинг, яъни уларга доим тўғри ва рост маълумотлар беринг ва хотираларида беасос, ботил фикрларнинг жой олишига йўл қўйманг.

Фитрат

Ўғил-қизга санъат-ҳунар ва билим ўргатиш керак, токи бу фазилатлар туфайли уларнинг феъл-атворлари ва йўриқлари матлуб бўлсин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳаёт шуни кўрсатадики, бола тарбиясининг дастлабки даврида йўл қўйилган хатони кейинча тузатиш мушкулдир, чунки у ёш организмнинг қон-қонига, суяк-суягига сингиб, ҳатто, «хроник касал» ҳолатига айланиши мумкин.

Қори Ниёзий

Болаларни ўзига ишонган, кучли, топқир, чаққон ва ақлли қилиб тарбиялаш учун ўз қадр-қиммати, шаънини ҳурмат қилиш руҳини тарбия қилмоқни, шунинг билан бирга ён атрофдаги одамлар билан ҳисоблашишни ўргатмоқ керак.

Фитрат

Эй, ота бўлувчи, ўғил-қизни тергаб тарбиялагин, токи кейин сенга кулгувчилар бўлмасин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Оилавий бахтда ҳикмат кўп. Бахтиёр оила энг биринчи ва энг кучли тарбия ўчоги, демак ёшларимизнинг толеи, эртанги саодатли кишилар жамиятимизнинг пойдеворидир.

Абдулла Қаҳҳор

Ёш авлодни тарбиялаш муаммоси ҳамма вақт бутун жаҳон мутафаккирларининг диққат марказида бўлиб келган. Бу эса қонунийдир, чунки ўсиб келаётган авлоднинг, демак жамиятнинг тақдири ана шу муаммонинг ҳал қилиниши билан органик равишда чамбарчас боғлангандир.

Қори Ниёзий

Ўйиндан болани манъ қилиш, уларни ҳаракатдан қолдириб, ўсишига ҳалал бериб, заиф, нимжон қилиб қўяди.

Ота-оналар фарзандларини доим ўйинга тарғиб қилиб,
бир жойда ўтиришдан манъ қилишлари керак.

Фитрат

Бола мизожини кучайтирмоқ учун унга икки нарсани
қўлламоқ керак. Бири, болани секин-аста тебратиш, иккин-
чиси уни ухлатиш учун айтиш одат бўлиб қолган мусиқа ва
аллалашдир. Шу иккисини қабул қилиш миқдорига қараб
боланинг танаси билан бадантарбияга ва руҳи билан му-
сиқага бўлган истеъдоди ҳосил қилинади.

Абу Али ибн Сино

Бақиргандан кўра мароми билан секинроқ қилинган
таъна қулоққа яхшироқ киради, зеҳнга яхшироқ ўрнашади.

Абдулла Қаҳҳор

Ота болани кичиклигидан бебош қилиб қўйса,
Болада гуноҳ йўқ, барча жафо отада.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўз болангизга... илк маротаба қўл кўтаришингиз қийин.
Бир шапалоқ урдингизми – тамом, иккинчи марта қўлингиз
ўзидан-ўзи кўтарилаверади. Оилада ҳам шундоқ. Бир
куни «сану-манг»га бордингизми, эртасига ёқалашиш
ҳеч гап эмас.

Абдулла Қаҳҳор

Фарзандларингизни моддий неъматларга кўмиб юбори-
шингиз мумкин, лекин буларнинг ҳеч қайсиси фарзанднинг
қобил бўлиб чиқмоғи учун етарли бўлмаслиги мумкин.

Озод Шарафиддинов

Агар назорат қилувчиси бўлмаса, ундай фарзанд ярамас
ва нобакор бўлади. Бундай фарзанддан умидингни узавер.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ота-онаси эрка ўстирган бола кўпинча худбин бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Ўғил-қизнинг феъл-атвори ярамас бўлса, бу ярамаслик-
нинг айбдори фақат отанинг ўзидир, бошқа киши эмас.

Юсуф Хос Ҳожиб

Гўдакликдан ёмон феълга ўрганса,
Ўз меҳнат-ла уни кам қилиб бўлмас.
Яхши йўлга солай дебон уринма,
Ўсиб қотган шохни ҳам қилиб бўлмас!

Хожа Самандар Термизий

Инсоннинг болага ҳақиқий муҳаббати – ақлу идрокка
асосланган ғамхўрлик билан, тўғри йўлга қўйилган тарбия
билан ўлчанади.

Қори Ниёзий

Болаларини бахтли қилиш учун елиб-югуриб юрган
меҳрибон она кўпинча ўзининг тор дунёқараши, тафак-
курининг ожизлиги ва ортиқча ғамхўрликлари билан
болаларининг қўл-оёғини боғлаб ташлайди.

Абдулла Авлоний

Боланинг биринчи қадамини назорат қилиш керак. Оёқни қийшиқ босишга ўргангандан кейин уни тўғрилаш қийин бўлади.

Эркин Воҳидов

Болаларнинг тарбияси бу фарзандни жисмонан, фикран ва ахлоқан тарбия қилиб, камолга етиштириш демакдир.

Фитрат

Болани билимни қилоқчи бўлинса, унга ёшлигиданоқ билим ўргатиб бориш керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Оқил ва диёнатлик кишиларга ёлгон сўзлардан тилларини сақламак ила баробар, авлодларини ёлгонга одат қилдурмасдан тарбия қилмаклари энг муқаддас вазифайи инсонияларидур.¹

Абдулла Авлоний

Болаларнинг ўйинлари ахлоқ ва одобга зид бўлмаслиги керак.

Фитрат

33. Қон-қариндош – жон қариндош

Қариндошдан қариндошга манфаат тегади, бу манфаат туфайли одам ҳаловат топади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ётларнинг ёғлиқ овқатидан ўзингга яқинларнинг мушти яхши.

Маҳмуд Қошғарий

¹ Инсонлик вазифаси.

Иффатли киши ҳар вақт назари ибрат ила ҳаракат қилур.
Кеча ва кундуз фикри, зикри ватандошларига, қариндошларига яхшилик, хайрихоҳликдан иборат бўлур.

Абдулла Авлоний

Қариндошли кишининг шуҳрат ва овозаси маълуму машҳур бўлади, ёр-дўстли кишининг оти ва таърифи баланд бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

34. Дўстлик

Дўстлик инсонга хос бўлган шундай бир хислатдирки, бунда бошқа бировга яхшилик исталади, бунда инсон яхшиликни аввало дўстлари учун истайди. Дўст бу яхши кўрувчидир. Дўст ўз дўстининг хурсандлигида ҳам, бахтсизлик кезларида ҳам қайғу ва шодлигига шерик бўлади.

Абу Али ибн Сино

Дўстлик – инсоннинг энг аъло фазилати.

Ойбек

Дўст ҳазина-ю дўстлик гавҳардир,
Гавҳарни йўқотмоқ айб ила нуқсон!

Муиниддин Жувайний

Дўстлар уч тойифадурлар. Бири дўстдир. Иккинчи – дўстнинг дўсти. Учинчи – душманнинг душманики, ул ҳам дўстдир.

Хожа Аҳрор Валий

Дўст билан обод уйинг,
Гар бўлса у вайрона ҳам.

Дўст қадам қўймас эса,
Вайронадир кошона ҳам.

Эркин Воҳидов

Парвардигор бизга насиба қилиб яратган неъматлар ва
рўёлар (бойликлар) ичида доим қадр-қиммат қилишимиз
лозим бўлган, эъзозлашимиз шарт бўлган олий фазилат –
дўстлик ва меҳр-оқибатдир.

Абу Лайс Самарқандий

Дўсти бор кишилар эмасдур ғариб,
Уйидан юз фаранг узоқ бўлса ҳам.
Ўз шаҳрида дўстсиз бўлганлар ғариб,
Бошидан аримас бир зумгина ғам.

Муиниддин Жувайний

Мунислик деб ҳар ким ўз тенгги, маслакдошини топуб,
уфат бўлмакни айтилуб.

Абдулла Авлоний

Олам аҳли, билингизким, иш эмас душманлиғ,
Ёр ўлунг бир-бирингизгаким, эрур ёрлиғ иш.

Алишер Навоий

Дўст тутмоқ осон, риоя қилмоғи қийин,
Душман бўлмоқ осон, ярашмоғи қийин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Дўст қидир, дўст топ жаҳонда,
Дўст юз минг бўлса оз,
Кўп эрур бисёр душман
Бўлса у бир дона ҳам.

Эркин Воҳидов

Дўстлар ва хайрихоҳлик қилувчилар ёмонни яхши қилиб кўрсатишга, халал етадиган йўлни тўсишга, гўзалликни изҳор этишга ва яхшиликларга нисбат беришга тиришадилар.

Абу Райҳон Беруний

Ёмондан ошна тутма, зинҳор йироқ тур,
Ёмон дўст сени йўлдан оздиради.
Ўзинг эзгу отли бўлайин десанг,
Ёмонга қўшилма, ҳушёр бўл, ўйла.

Юсуф Хос Ҳожиб

Меҳру муҳаббат ва дўстлигу садоқатнинг ўзи энг гўзал ва бебаҳо, энг ажойиб ва олижаноб нарса бўлиб, айна замонда ҳар бир энг гўзал ва бебаҳо нарса, ҳар қандай ажойиб ва олижаноб ҳаракат шу дўстлик, меҳру муҳаббат ва шу севгию садоқатдан унади, яралади, келиб чиқади.

Воҳид Зоҳидов

Дўстлик ва биродарлик даъвосида бўлувчиларнинг тарозиси шундай нарсаки, у шиддатли, машаққатли бир ҳол бўлиб, ҳар қандай фароғату кенгликдан холидир.

Маҳмуд Замахшарий

Ёшликда орттирилган дўст умрнинг кўрки, қалбинг суянчиги бўлади. Киши шодлигини ҳам, дардини ҳам аввало у билан баҳам кўргиси келади, ҳар гал учрашганда бамисоли ёшликнинг бегубор оламига қайтгандек бўлади.

Эркин Воҳидов

Эй биродарлар! Бир-бирингиз билан самимий дўст бўлиб, ҳақиқатни очинглар. Ҳар бир киши ўз биродари

учун кўнглидаги самимийликдан тўсқинлик пардасини
очиб ташласин. Шундай қилингларки, биродарларингиз
сизлардан ўзи билмаган баъзи нарсаларни ўргансин ва
яна бошқалари бўлса баъзи нарсаларни ўрганиб, ўзини
камолотга етказсин.

Абу Али ибн Сино

Агар дўст айбига боқсак, дўстсиз қоламиз, ҳеч ким ду-
нёда беайб эмас.

Баҳоуддин Нақшбандий

Фикри булбул доимо гулда эрур,
Бил ҳисобли дўст кўнгулда эрур.

Рожий Хўқандий

Ҳамма яхши гап дўстликда, ҳамма яхши нарса дўстлик-
дан бошланади, унади. Ҳақиқий инсонийлигу олижаноб-
ликнинг бош белгиси ҳам дўстлигу вафодорликдан ибо-
рат. Халқ хоҳлаган адолат учун олишувдан, гўзалликдан
иборат.

Воҳид Зоҳидов

Мўътабар бир қария жон таслим қилаётиб болаларига
жумладан шундай васият қилибди: «Менинг дўстларим-
дан ҳам хабар олиб турунглар».

Абдулла Орипов

Хотиринг топса ғубор дўстингдин асло ранжима,
Душманинг дуосидин аъло эрур дашноми дўст.

Зебуннисо

Адаб ва тавозеъ дўстлуқ кўзғусига жило берур, икки
жонибдин ёруғлуқ еткарур.

Алишер Навоий

Ақл ва инсоф даҳолари, дўстлик ва муҳаббат куйчилари
дўстлик ва муҳаббатнинг поймол этилишини кўрганлари-
да фарёд қилдилар, лекин на шу дўстлик ва муҳаббатнинг
тантанасини таъмин эта оладиган туб сабаб ва омилларни
тушуна олдилар ва на уларнинг поймол этилишининг туб
сабаби ва омилларини англаб ета олдилар.

Воҳид Зоҳидов

Ўзининг бошига тушган қийинчиликларга чидамли одам
дўстларидан етадиган азиятларга ҳам бардошли бўлур.

Маҳмуд Замахшарий

Ўз дўсти дилини реш айлағай жаҳлдин,
Ҳар кимки ўз муштини урар деворға.

Муҳаммад Шариф Гулханий

Чақнаш билмай сояда изи,
Яшагандан чақмоқдек афзал.
Сокинликни севмайман ўзи,
Ўлсам ўлай, дўстлар жам маҳал.

Зулфия

Дўстлар билан биргаликдаги ўлим тўйдир.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур

Дунёнинг лаззати содиқ дўстлар ила суҳбат қилмақдан
иборат.

Абдулла Авлоний

Сенсиз бу жаҳон айши аламдур манга, эй, дўст,
Шодлиғи ҳам меҳнату ғамдур, манга эй, дўст.

Атоий

Дўстлик ва ҳамкорлик бор экан, ҳаётимиз ҳамиша гул-
гун ва илҳомбахш бўлаверади, ҳамиша Ватанимиз гўзал,
навқирон ва қудратли бўлаверади, қудрат устига қудрат
касб этаверади.

Воҳид Зоҳидов

Бундай дунёда омон ҳаёт кечиришнинг бирдан-бир
йўли дўстлик ва муҳаббатдир.

Озод Шарафиддинов

Нақадар гўзалдир дўстлик ва қардошлик!

Нақадар ҳаётбахшдир дўстлар ҳамкорлиги ва қардош-
лик қудрати!

Воҳид Зоҳидов

Оламнинг интизоми одамларнинг бир-бирлари билан
дўстона ва биродарона ҳаёт кечиришларига боғлиқ.

Фитрат

Халқлар учун дўстлик ва ҳамкорлик ҳаётбахш ва мўъ-
жизакор қудратдир, душманлик ва адоват эса фалокатдир.

Воҳид Зоҳидов

Огоҳ бўлингизки, карим ва ҳурматли вафодор одамни
йўқотиш эр кишига вафотдан кўра ҳам оғирроқдир.

Маҳмуд Замахшарий

Оламда дўстлик киши душмансиз бўлмайди.

Алишер Навоий

Дўстлик – синовда чиниқади.

Амир Темура

Сизлар бир-бирингиз билан дўстсиз ва бир-бирингизга азизсиз, ваҳоланки, бу бошингизга бирон-бир ҳасталик, очлик ва бошқа баъзи мусибатлар тушмаган пайтдадир.

Маҳмуд Замахшарий

Гарчи зоҳирда барча дўстадурур,
Бўлма эминки, душманинг йўқдурур.

Мунис Хоразмий

Агар дўстлик эҳтиёжга қараб ахтарилса, зарурат туғилмаган чоғда дўстни назарга илмай, ташлаб кетилса, бу қандай дўстлик бўлди энди!

Абу Али ибн Сино

Икки нарса оғир кўнглимга асли,
Икки нарса учун йўқ менда бардош:
Бири – душманимнинг шодон қаҳқаҳаси
Бири – дўст кўзида милтиллаган ёш.

Асқад Мухтор

Дўстлашинглар ҳадиялар беришиб,
Баҳра топқон хирад атиясидин.¹
Худ жаҳонда атияе борму,
Яхшироқ дўстлиқ ҳадиясидин.

Алишер Навоий

Дўстларим бўлсун десанг аҳли жаҳон,
Хулқи хушлуқни қил одат, эй Азиз.

Аваз Ўтар

¹ Ақл совғасидин.

Имтиҳонсиз ошнони йўқлама,
Тарвуз эрса хом агар қўлтуқлама.

Рожий Хўқандий

Дўстлар билан бир дам суҳбат ғанимат,
Дунёда олтиндан китобдир қиммат.

Маҳзунабону

Одам боласига зийнат номус-ор,
Юздан кам бўлмасин таниш – дўсту ёр,
Агар томирингни қийса бир ғаддор,
Шу вақт малҳам қўймоқ – ордан яхшироқ.

Бердақ

Эл меҳри, дўст меҳри билмайди сарҳад.

Миртемир

Чун бўлур ҳар лаҳза бегона бирла ошно,
Ошнолардин кўнгул бегона бўлмай найласун.

Хусайн Байқаро

Улфати яхши кишининг ўзи ҳам яхши бўлур, яхши ул-
фатли кишидан кўп яхшилик келур.

Аҳмад Югнакий

35. Дўстлашиш фазилатлари

Шижоатли кишиларни дўст тут, чунки Тангри таоло
жасур кишиларни ардоқлайди.

Амир Темури

Кимники айлай дер эрсанг маҳраминг,
Кўп синамай айламагил ҳамдаминг.

Алишер Навоий

Солиҳ дўстга қўшил ва фожир дўстан узоқлашки, фожир дўст сани ёмон ишга бошлар ва солиҳ дўст санга яхши йўлларни кўрсатур.

Хожа Аҳрор Валий

Яхшилар билан дўстлаш.

Мотуридий

Шундай кишилар ила дўст ва йўлдош бўлмоқ керакки, шодлигинга шод, хафалигинга хафа бўлсун. Ошга ўртоқ, бошга тўқмоқ бўлмасин.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Дўстларнинг дўстлари орасида бўл.

Мотуридий

Ўз манфаатини истовчи дўстга кўнгила берма, манфаат кўрмаса душман бўлади, ундан умид узавер.

Юсуф Хос Ҳожиб

Фосиқ, ахлоқ ва ёлғончи дўст тутма ва дўст агар минг чоғлиқ бўлса ҳам камдур ва душман ёлғиз (бир киши) бўлса ҳам кўпдур.

Хожа Аҳрор Валий

Дўстимки, душманимга дўстлик қиларкан, уни мен дўст ҳисобламайман. Заҳарга қўшилган шакардан эҳтиёт бўл.

Абу Али ибн Сино

Яхши феълли киши душманинг бўлса,
Бадфеъл дўстан кўра афзалроқ эрур!

Хуррабий

Бу оламда яхшилар ила дўстлашишни ҳамма ҳам хуш кўради. Агар зўр бўлсанг, ёмонларни ҳам дўстга айлантира бил.

Баҳроуддин Нақшбандий

Эй, биродар, мунофиққа бўлма улфат,
Ким улфатдур боши узра юз минг кулфат.

Аҳмад Яссавий

Душманингнинг душмани билан дўст тутун.

Мотуридий

Синамаган одамни синамоқчи бўлсанг, уни биладиганлардан сўрагин, ҳаммаси аниқ бўлади-қўяди.

Юсуф Хос Ҳожиб

36. Чин дўстлик

Ҳақиқий дўст сенинг дўстингга дўст, душманингга душман бўлади. У дўст душманидан узоқлашади, дўстига яқинлашади. Бунинг акси бўлиши мумкин эмас. Чунки бунинг акси бўлса, душманлик саналади.

Абу Али ибн Сино

Дўст бирла имтиҳон қилғил талош,
Билса, хурмо, билмаса бер анга тош.

Рожий Хўқандий

Содиқ ва вафодор дўст улким, ўз дўстидан ранжимайди, дўстининг душманини ўз душмани деб билади. Агар керак бўлса, дўсти учун жонини ҳам аямайди.

Амир Темур

Шодли ва қайғули пайтларида дилини кудуратдан тозалаб, соф дўстликни сақлаб қолган киши чин дўст ҳисобланади.

Абу Али ибн Сино

Ҳақиқий дўстунг ёрингдур улким,
Кулунг тутса оёқдин тушганингда.

Сайфи Саройи

Дўстларнинг дўстлиги машаққат ва меҳнат чоғида билинур.

Хожа Аҳрор Валий

Ёр улдурки, ҳар неким ўзига
Истамас, ёриға ҳам истамагай.
Ўзи истарки, ёр учун ўлгай,
Ани мундоқ шарик айламагай.

Алишер Навоий

Яхши кунингда сенга душман ҳам дўст бўлиб кўринишга ҳаракат қилади, дилида заҳри бўлса ҳам, тили ширин бўлиб кўринади. Лекин бошингга ёмон кун келганда – дўст дўстга, душман душманга ажралади.

Ҳамид Олимжон

37. Сохта дўстлар

Ёлғон дўст сандан бир фойда умидида ёки ўз бошига келган зарарни қайтармак учун мунофиқона дўстлик қилур. Сирингни ноаҳил кишиларга сўзлаб, қадру эътиборингни поймол қилур. Бундай кишиларга дўст бўлмақдин дўстсиз (ўтмоқ) яхшироқдур.

Абдулла Авлоний

Ҳакимларнинг айтишича, синалмаган дўстга ва синалган душманга ишонмоқ катта хатодир.

Хожа Самандар Термизий

Дўстинг душман бўлса, жонингга қасд қилади ёки терган, жам қилган нақд молингга қасд қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Дунё айлаб сафарлар, топмадим хўб орқадощ,
Ҳасрати дилни деёлмай, ҳеч этмай сирни фощ.

Исҳоқхон Ибрат

Ҳар бир кишига синамасдан, билмасдан дўстлик қилмак,
сир айтмак зўр ақлсизликдур.

Абдулла Авлони

Бебок ҳамдамликқа ярамас, нопок маҳрамликқа ярамас.

Алишер Навоий

Дўстим душман билан ўлтирмиш бисёр,
Энди ўтирмайман у билан зинҳор.
Парҳез қил шакардан заҳари бўлса,
Пашшадан қоч қўниш жойи бўлса мор.

Абу Али ибн Сино

Кўрдимки, энг ноёб неъмат ростгўйлик ва мардлик, энг оғир бало мунофиқ дўстлар экан.

Нажмиддин Кубро

Сени касоду инкисорга¹ учрашдан огоҳ қилувчи кишига лутф билан муомалада бўл, қўрқма, зарари йўқ, зиёни йўқ, деб юпатувчилардан узоқроқда бўл.

Маҳмуд Замахшарий

Мевага мағз ўлса, бўлур пўст ҳам,
Кимсага ҳам душман ўлур, дўст ҳам.

Алишер Навоий

Душмандан қўрқма, мунофиқдан қўрқ.

Амир Темури

Душманинг билан иноқлашган дўстан қўрқ.

Мотуридий

Бирор кўнгул ғамидан бўлса эрди воқиф дўст,
Не қайғу, душман агар сад ҳазор бўлса эди.

Саккокий

38. Душманининг бири ҳам кўп

Душманлар уч тойифадур. Бири – душмандир. Иккинчи – дўстни душмани. Учинчи – душманни дўстики, ул ҳам душмандир.

Хожа Аҳрор Валий

Мингта дўстинг бўлса, уни кўп кўрма,
Битта душманинг бўлса, уни оз дема.

Аҳмад Югнакий

¹ Инқирозга.

Оқил кишилар дўст билан душманни, душман билан
дўстни алмаштирмайдилар.

Абдураззоқ Самарқандий

Йўлда душман чуқур қазиб ётади,
Қўлдан келса қафасларга тутади.

Бердақ

Дўст жавридин ингранма, душман бедодидин кунг-
ранма!¹

Алишер Навоий

Яхши одамнинг шубҳасиз душмани бўлади, ёмоннинг
душмани бўлмайди, ёмон одам ўликдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Агар душманинг бош уриб паноҳингга келса, раҳм қи-
либ яхшилик ва мурувват кўрсат.

Амир Темури

Ҳар қанча яхшилик кўрсатилганда ҳам, душман қўлидан
душманликдан бўлак иш келмайди.

Абдураззоқ Самарқандий

Чу душман ўлди қадимий, зиёнидин ҳазар эт,
Агарчи нутқи равонбахши жонга роҳат эрур.

Алишер Навоий

¹ Алжирама, (жаҳдан ўзи билан ўзи гаплашмоқ).

Душман сендан мурувват ва хайр-эҳсон кўрсаю яна қайтадан душманлик йўлини тутса, уни парвардигорнинг ҳукмига топшир.

Амир Темур

Шаҳар дарвозасини ёпиб бўлади-ю, душман оғзини ёпиб бўлмайди.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Душман ғуруридин ғам ема ва маддоҳ хушомадин чин дема!

Алишер Навоий

Душманлар ҳамиша насабларга таъма қилиш, номусларини ерга уриш, турли уйдирма гаплар тарқатишга уринадилар.

Абу Райҳон Беруний

Оғзингга қон тўлса ҳам, душман олдида тупурма.

Амир Темур

Душманинг қумдан кичикроқ бўлса ҳам кўз юмагил, Чунки кўр қилмоққа етгай заррадан кучсиз ҳужум.

Ғафур Ғулом

Душман лашкари ичида келишмовчилик бор экан, сен ўз шамширингни қинидан сугурмай қўябер!

Абдураззоқ Самарқандий

Душман мақолоти – банг хаёлототи.

Алишер Навоий

Душманим арзимас, деб гофил бўлмагин, ундан нега
қўрқайин, деб катта кетмагин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сенинг қилаётган ишларингдан душманинг огоҳ бўлиб,
улардан кўз юмиши сенга илон чаққандан кўра ҳам зарарли
ва машаққатли бўлади.

Маҳмуд Замахшарий

Душманнинг кулгани – сирингни билгани.

Амир Темури

Бўри ўзи дардини ҳеч вақт билдирмас,
Яхши одам душманини кулдирмас,
Қўлдан келса унга даврон сурдирмас,
Шу йигитнинг жони қурбон халқ учун.

Бердақ

Табиий душман вақте дўст¹ бўлгайким, сув ўтни ўчур-
мағай ва ел туфроғни совурмағай.

Алишер Навоий

Кучинг етар экан, оловни шу он ўчир. Агар аланга олса,
жаҳонни куйдиради. Душманни ўқ билан уришга қодир
экансан, унинг камон керишига қўйма.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Душман қасд айласа йўқотмоқ учун,
Оқил бўлсанг жидду-жаҳд айла тамом.
Мақсад ҳосил бўлса бахтга етарсан,
Акси бўлса, маъзур тутарлар мудом!

Хожа Самандар Термизий

¹ Вақти келиб.

IV БОБ. ИЛМ – НАЖОТ

39. Билим – имон чироғи

Агар бўлмаса йўл бошлагучи пир,
Билим – қайтариш ва такрорлаш мевасидир.

Абу Райҳон Беруний

Юксалиб бошим кўкка етсин десанг, ҳамма ишни кўриб,
кузатиб билим билан қилгин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Маърифатнинг нури қалбадир, шуъласи эса кўксдаги
кўнгила кўзидадир.

Ҳаким Термизий

Билимли кишининг овозаси камаймайди, оқар ва қай-
нар булоқнинг зилол суви камаймайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёш бўлсанг ҳам, илм оламида пирсан,
Топибди дилинг тарбият ақл доясидан.

Хусайн Хоразмий

Одамдан одамнинг талай фарқи бордир, бу фарқ би-
лимдадир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Барча эзгуликлар билим нафи туфайлидир. Билим билан
ҳатто осмонга ҳам йўл топилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимсизлар билимиларга ҳамиша душманлик қилади,
жоҳиллар доноларга нисбатан доимо адоватсиз бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимсиз киши шубҳасиз кўрдир, кел, эй билимсиз
нодон, билимдан ўзингга улуш олгин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамлар билмаган нарсаларига душманлик кўзи билан
қарайдилар.

Абу Райҳон Беруний

Билимли билимини тили орқали чиқармаса, унинг би-
лими йиллаб ётгани билан зиё сочмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар кимки илм-ҳикматни деса, уни ёшлигидан бош-
ласин, соғ-саломатлиги яхши бўлсин, яхши ахлоқ ва одобни
бўлсин, сўзининг уддасидан чиқсин, хиёнат, макр ва ҳий-
ладан узоқ бўлсин, диёнатли бўлсин, барча қонун-қоида-
ларни билсин, билимдон ва нотик бўлсин, илмни ва доно
кишиларни ҳурмат қилсин, илм ва аҳли илмдан мол-ду-
нёсини аямасин, барча реал, моддий нарсалар тўғрисида
билимни эгалласин.

Абу Наср Форобий

Одамнинг кўнгли тубсиз чуқур денгиз кабидир, билим
эса инжу каби унинг тубида беркинган бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Илм олиш дастлаб ахлоқий покликни талаб қилади. Шунингдек, таълим ва тарбия бир бутунликни кўрсатади, фақат шу борлиққа амал қилган шогирдлар камолот сари бора олади.

Абу Райҳон Беруний

Ҳар қандай ишни ҳам билим билан қилгин, барча ҳайратомуз чиройли ишлар билим билан бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсон ҳар бир ишни билим билан бошласа, нимаки иш қилса, тилакка етади деб ҳисоблайвер.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сен барча сўзларни билим билан сўзлагин, барча кишини билими учун улуғлагин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимда-ким билимга яқин доно бек бўлса, билимли одамларни ўзига яқин қилишга интилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёки билимли бўл, ёки илмга таяниб иш тутадиган бўл, лоақал илмни тинглаб эшитадиган бўл, бироқ тўртинчиси бўлма, чунки касодга учраб ҳалок бўласан (жувонмарг бўласан).

Маҳмуд Замахшарий

Дунёда билимдан ҳам азизроқ яна нима бор, билимсиз деган сўз одам учун нечоғлик хунук ҳақорат.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билим билан саодат йўли очилади, шунга кўра, илмли бўл, бахт йўлини изла.

Аҳмад Югнакий

Билимнинг буюклигини ва заковатнинг улуғлигини англагин, бу иккаласига эга бўлган сара кишилар улуғликка эришадилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билим билан олим кўтарилди, илмсизлик эса кишини тубанлаштиради.

Аҳмад Югнакий

Билим ҳақида нималар дейилган, бу сўзнинг маънисини чақ, билимли кишилардан бало-офатлар йироқлашади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимли киши керакли сўзни сўзлайди, кераксиз сўзни кўмиб яширади.

Аҳмад Югнакий

Билим мисоли бошбоғ кабидир, унга эга бўлган кишини у тилаклари сари элтади, орзулари томон бошлайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар бир нарсани билиш, у нарсанинг сабаблари бўлса, шу сабабларни ўрганиш орқали ҳосил бўлади ва камолга етади.

Абу Али ибн Сино

Қадр-қиммат ва иззат-эътибор билим туфайлидир,
заковатдандир, билимсиз, заковатсиз кишининг бир кафт
тупроқча ҳам қиммати йўқдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Йигит деган яхши билимдон бўлур,
Билим, ҳунар йигит учун шон бўлур.
Ақсизлар иши кўп ёмон бўлур,
Аҳмоқлар ҳеч хизмат этмас халқ учун.

Бердақ

Билиминг шундайки, у яланғоч бўлганингда ҳам ўзинг
билан қолади уни ҳаммомга кирганингда сув ҳам йўқота
олмайди.

Абу Райҳон Беруний

Заковатнинг озини оз дема, унинг фойдаси каттадир,
билимнинг озини оз дема, унинг кишига манфаати кўпдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимли киши ўлса ҳам, унинг номи ўчмайди, илмсиз
кишининг ўзи ҳаёт бўлса ҳам, оти ўликдир.

Аҳмад Юғнакий

Олим агар жоҳ учун ўлса залил,
Илми анинг жаҳлига бўлғай далил.

Алишер Навоий

Мушк-анбарни яширсанг, уни ҳиди ошкора қилади,
билимни яширсанг, уни тилинг ошкора қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билим ўз соҳибини қашшоқ қилмайдиган битмас-туганмас бойликдир, ўғри ва қаллоблар уни ҳеч ўғирлаб ола олмайдди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Илм ичра менга то бўлди мадҳал,¹
Топилмас мушқуле мен қилмаган ҳал.

Алишер Навоий

Заковат одам учун муқаддас онт ичиб тутинган дўст кабидир, билим одам учун меҳрибон қариндошдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимсизнинг билганлари ва қилганлари ўзи учун душмандир, бошқа душманнинг кераги йўқ, шу икки душманнинг ўзи кифоядир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимни саралаб, сайлаб олиш учун заковатли бўлиш керак, ишларни кўнгилдагидек битириш учун эса билимли бўлиш керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимни буюк, ўқувни улуғ бил,
Бу иккиси танланган бандасини улуғлайди.
Заковат қаерда бўлса, улуғлик бўлади,
Билим кимда бўлса буюклик олади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимки маърифатни этса эъзоз,
Ани ирфон этар, албатта, мумтоз.

Анбар Отин

¹ Кириш, кириш жойи.

Билимнинг қадрини билимли билади, гавҳарнинг қим-
матини ҳам заргаргина билади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Жаҳон равшан зиёси илмдандур,
Кўнгул софи сафойи илмдандур.

Зокиржон Фурқат

Билимли одамлар ўзларини машаққатларга урадилар,
билим билан маҳлиё бўлиб роҳатланадилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Фикр ғойибдан пайдо бўлмайди. Фикр – билимнинг
ҳосиласи.

Озод Шарафиддинов

Билимни, санъат-ҳунарни, фазилатларни, эзгу
феъл-хулқни, йўл-йўриқларни одам ҳаёти жараёнида ўр-
ганади ва шакллантиради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билим ўрган, заковат касб эт, беҳуда юрма, хайрли пайт
келганда, улар сени рўшноликка чиқаради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ишни билса билимли ва заковатли билади, ишни қилса
билимли ва заковатли қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билим билан ҳамма чалкашликлар ҳал қилинади, билим
бил, уқув ўқ, зеҳн ва ақл билан яшагин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Анда ўқуганлар бори яқсон жаҳондир.

Аваз Ўтар

Билимсизнинг тоат қилганидан кўра, билимнинг
ухлагани афзал бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимсиз, шубҳасиз, аниқ кўрдир,
Кел, эй нодон, билимдан ҳисса ол.

Юсуф Хос Ҳожиб

40. Илм – олам зиёси

Илм билан давлат ҳеч ҳам келиша олмайди, кимда-ким
илмни бойиш манбаи қилиб олса, у узоққа бормайди, ярим
йўлда ҳалок бўлади.

Абу Райҳон Беруний

Илм ортуқким, икки жаҳон шоҳлиғи.

Алишер Навоий

Молни ишлатганинг сари озаяди, илм эса кўпаяди.

Шавқий Каттақўргоний

Илму маърифатли одам такаббурилик қилувчи доимо
нодон¹ кимсаларнинг бурнини тўзон-тупроққа тўлдирур.

Маҳмуд Замахшарий

Миллатга илм керак, маърифат керак.

Абдулла Қодирий

¹ Отдан тушса ҳам эгардан тушмайдиган маъносида.

Илму дониш яхши зийнатдур хотин-қиз аҳлина,
Қўй қадам илм уйина, тумору маржонни унут.

Абдулла Авлоний

Йигитликда йиғ илмнинг махзани,
Қарилик чоғи харж қилғил ани.

Алишер Навоий

Илм бўлмаса одамнинг ҳайвондан фарқи бўлмас эди.

Шавқий Каттақўргоний

Энг аъло завқ таҳсил, илму маърифатдур.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Керак ҳар илмдин бўлмоқ хабардор,
Бўлар ҳар қайси ўз вақтида даркор.

Зокиржон Фурқат

Уламолар дунё тургунча туради, гарчи ўзлари бўлмасалар-да, қалбларда сиймолари яшайверади. Чунки амалнинг фойдаси фақат кишининг ўзига, илмнинг манфаати эса, ўзига ва бошқаларга.

Абу Лайс Самарқандий

Инсонларнинг яхшиликга чақиргувчи, ёмонликдан қайтаргувчи бир илмдур.

Абдулла Авлоний

Улуғбек юлдузлар сирин фош этиб,
Сўнуқ шам олдида тақдим этди бош.

Маърифат офтоби ўчмакни билмас,
Топталмас тупроққа тушса ҳам қуёш.

Ғафур Ғулом

Ҳар бир илм ва санъатнинг бориб тақаладиган бошланиш жойи бор. Шу бошланиш жойига яқинлашган сари, то ўзига бориб етгунча соддалашиб боради.

Абу Райҳон Беруний

Илмли бўлиш бир баланд тоққа чиқиш каби кўп машаққатлидир, лекин ундан тушиш осондир, жоҳиллигу нодонлик булоғи чуқур чашма мисоли бўлса-да, бироқ у кўп қийинчилигу азобларга гирифтор қилади.

Маҳмуд Замахшарий

Кўнгулларни сурури – илмдандур!
Кўрар кўзларнинг нури – илмдандур!

Зокиржон Фурқат

Ҳақиқатни очинглар, тўғри йўлдан юринглар. Бир-бирингиздан илм ўрганиб, камол топишингиз учун дил пардасини очиб ташланглар.

Абу Али ибн Сино

Илмсизга тўғри сўз маъносиздир, унга ўғит-насихат фойдасиздир.

Аҳмад Югнакий

Илмли кишига ўзингни яқин тут.

Маҳмуд Замахшарий

Уч нарса уч нарсасиз турмас: илм баҳс-мунозарасиз;
мол тижоратсиз; мамлакат сиёсатсиз.

Хожа Аҳрор Валий

Илм – нарсаларни инсон ақли ёрдами билан ўргани-
шлиқдир.

Абу Али ибн Сино

Кўрдимки, энг яхши дўст илм экан.

Нажмиддин Кубро

Илм зийнатдир ва насаб жамолдир. Андоғдурки, зийнат
соҳибжамолга ярашур. Илм улуғларга лойиқ кўринур.

Хожа Аҳрор Валий

Тирикликда кишиким қилса ҳар кор,
Ани осонлиғига илм даркор!

Зокиржон Фурқат

Тавҳид сиррига етса бўлур, аммо маърифат сиррига
етмоқ душвордир.

Баҳоуддин Нақшбандий

Эга бўлинадиган нарсаларнинг энг шарафлиси илмдир,
барча илмга интилади-ю, лекин илм унга келмайди.

Абу Райҳон Беруний

Жаҳон равшан зиёи илмдандур!
Кўнгул софи сафойи илмдандур!
Чароғ ўлса агар ҳар ким қўлида,
Хатар бўлмас қоронғуда йўлида.

Зокиржон Фурқат

Қуролингни илмдан яса.

Мотуридий

Илм аҳли бошқа инсонларга нисбатан афзалдир.

Абу Лайс Самарқандий

Дейин сўз илмни хосиятидин,
Баён айлаб анинг моҳиятидин.
Бу сўзни гўши бор одам эшитсун!
Ўзида хуши бор одам эшитсун!

Зокиржон Фурқат

Илм ўрганиш йўлида собит қадам бўл.

Абдуллоҳиқ Ғиждувоний

Мартабаю иззатни илмдан изла.

Мотуридий

Агар киши ниятини тўғирлашга қодир бўлмаса ҳам,
илмни ташлаб қўймасин, шу афзал иш, чунки таълим
олаверса, илм унинг ниятини тўғирлаб қўйиши мумкин.

Абу Лайс Самарқандий

Кишиким илму фандин боҳабардур,
Халойиққа бақадру муътабардур!

Зокиржон Фурқат

Илмни ким воситайи жоҳ этар,
Ўзинию халқни гумроҳ этар.

Алишер Навоий

Менинг ҳамма истакларим, бутун вужудим илм тар-
қатишга қаратилгандир ва мен буни ўзим учун энг улуғ
бахт деб биламан.

Абу Райҳон Беруний

Ўрган ва ўзгаларга ўргат.

Мотуридий

Пешволардан олға ўтдим шаҳд ила,
Мен ғаввосу илм бўлди уммоним.
Ҳинддан сўра машриқ аро қадримни,
Мағриб мени ўқир, йўқдир армоним.

Абу Райҳон Беруний

Илмни касб-ҳунар қилиб олмаслик ва мол топишга
восита қилиб олмаслик керак.

Абу Наср Форобий

Тўғри йўлнинг очқуси илмдир.

Мотуридий

Илмнинг ниҳояси йўқ.

Фитрат

Илм – билмаган нарсаларини билганлардан ўрганмоқдир.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Ҳикмат ақл камолотининг натижасидирки, илм орқали
ҳосил бўлади.

Фитрат

Илм инсонларнинг мадори ҳаёти, раҳбари нажотидур.

Абдулла Авлоний

Шавкати инсон эрур илму адаб,
Эътибор бермас анга молу насаб.

Абдулла Авлоний

Илм – одамнинг зеҳнини очар, ақлини орттирар, билма-
ган нарсаларини билдирур, дунёда бахтли ва иззатли қилур.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Илм андоқ ганжи нофиъдур бани одамғаким,
Кимда ул бўлса – икки олам бўлур обод анга.

Огаҳий

Илм бир хазина бўлса, бу хазина калити савод.

Шавқий Каттақўргоний

Қадам айлабон илм йўлида бош,
Хунар касбида айлар эдим талош.
Не тунлар менга хоби роҳат эди,
Не кунлар замони фароғат эди.

Огаҳий

Ҳар киши илм-ла бўлса ошно,
Иззату давлатда бўлғай доимо,
Илмсиз одам залилу хор ўлур,
Илмсизлардан ҳамма безор ўлур.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Илм келинчакка ўхшайди, у хилват ва пинҳонликни
ёқтиради.

Шавқий Каттақўргоний

Илм бирла маърифат таълимини тарк этмагил,
Ҳосил эт боринча жон, такрор илму маърифат.

Аҳмад Табибий

Жаҳон бастии кушоди илм бирла,
Надур дилни муроиди илм бирла.

Зокиржон Фурқат

Илмдур дунёда энг яхши ҳунар,
Илмсиздан яхшидур гунг ила кар.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Қоғозга туширилмаган илм унутилиб кетади.

Шавқий Каттақўргоний

Қўнгулларни сурури илмдандур,
Қўрар кўзларни нури илмдандур.

Зокиржон Фурқат

Илм биза ўз аҳволимизни, ҳаракотимизни ойина каби
кўрсатур. Зеҳнимизни, фикримизни қилич каби ўткур
қилур.

Абдулла Авлоний

Эмиш ҳар элға қадри илм боло,
Ўла илм мақоми баски боло.
Кишиким илму фандин бохабардур,
Ҳалойиққа мўътабардур.
Жаҳон равшан зиёи илмдандур,
Қўнгил софи сафойи илмдандур.

Анбар Отин

Тирикликда кишиким қилса ҳар кор,
Анинг осонлиғина илм даркор.

Абдулла Авлоний

Илм инсон зийнати.

Шавқий Каттақўргоний

41. Илм олиш одоби

Илм даргоҳига кирар экансан, қалбингни кўнгилини
оздирувчи иллатлардан, одамни кўр қилиб қўядиган ҳолат-
лардан, чунончи қотиб қолган урф-одатлардан, ҳирсдан,
рақобатдан, очкўзликнинг қули бўлишдан, ўз ҳокимлиги
учун курашишдан озод бўлмоғинг даркор.

Абу Райҳон Беруний

Таълим олувчи, агар у билан бир инсон ўртасида низо
ёки хусумат пайдо бўлиб қолса, мулоимлик ва инсоф
билан муомала қилиши лозим. У билан жоҳил кишининг
орасида фарқ бўлиши керак.

Абу Лайс Самарқандий

Билмаганини сўраб ўрганган – олим,
Орланиб сўрамаган – ўзига золим.

Алишер Навоий

Гарчи, йўқ эди қувват аёқимда вале,
Келдим бош ила олғоли таълим сенга.

Огаҳий

Дарёларнинг доимо денгизга қуйилиши унинг сувига
таъсир кўрсатмаганидек, амал ва лаззат ҳақиқий илм олув-
чига таъсир кўрсата олмаслиги керак.

Абу Райҳон Беруний

Агар бир шогирд илм ва муаллимни суймаса, иштаҳо
ила ўқумаса, мақсудга¹ етолмас.

Абдулла Авлоний

Ҳеч қачон илм ўрганиш ишида узилиш юз бермаслиги
керак, негаки, бу катта йўқотишга олиб боради.

Бурҳониддин Марғионий

Таълим олувчи бардавом дарс қилиши, шериклари би-
лан ёки ёлғиз ўзи масалаларни такрорлаб туриши лозим.

Абу Лайс Самарқандий

Оз-оздан ўрганиб доно бўлур,
Қатра-қатра йиғилиб дарё бўлур.

Алишер Навоий

Таълим олмоқдин киши ўзда қолар,
Устаси йўқ ҳар мақомда йўрғалар.

Рожий Хўқандий

Дунёни билмакка идрокинг гаров,
Зеҳн қуймоққа дили покинг гаров.
Яхши иш қилмоқ учун йўқса ўқув,
Санга лозимдур ўқув бирлан уқув.

Анбар Отин

Толиби илм ва толиби мол тўймас харисдур.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Бизнинг мақсадимиз ўқувчини толиқтириб қўймаслик-
дир. Ҳадеб бир нарсани ўқий бериш зерикарли бўлади ва

¹ Мақсад.

тоқатини тоқ қилади. Агар ўқувчи бир масаладан бошқа масалага ўтиб турса, у худди турли-туман боғ-роғларда сайр қилгандек бўлади, бир боғдан ўтар-ўтмас, бошқа бир боғ бошланади. Киши уларнинг ҳаммасини кўргиси келади. Ҳар бир янги нарсa кишига роҳат бағишлайди.

Абу Райҳон Беруний

Жаҳон илмики бу кун менга ёд эрур,
Анга барча жаҳл аҳли устод эрур.

Алишер Навоий

Илму маърифат соҳиби бўлмак учун саъй ва ғайрат керак ўлдиғи каби зеҳн ва идрокнинг ҳам саломат бўлмоғи шартдур.

Абдулла Авлоний

Таълим олгувчи илмни ҳурмат қилиши керак, китобни ерга қўйиши, ифлос қўллар билан ушлаши лойиқ эмас.

Абу Лайс Самарқандий

Киши таълимдин топса малолат,
Топар илм аҳли олинда хижолат.

Алишер Навоий

Таълим олувчи муҳтож бўладиган нарсанинг энг биринчиси – олган илми билан фойдаланиши ва ўзидан ўрганаётган кишига фойда бериши учун ниятини тўғирлаб олишдир.

Абу Лайс Самарқандий

Бақадар талаби илм бўлурсан, олам бўлгунча талаб бўлурсан.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Илм ўқуб амал қилмагон, қариз¹ қазиб тухум солмагонга ўхшар.

Алишер Навоий

Илм ўқуб, қилмагон амал мақбул,
Дона сочиб, кўтармади маҳсул.

Алишер Навоий

Эшитувчи музаккирга² юзланиб ўтириши, уни тўғри қалб билан тинглаши ва бошқа бирор нарса билан шугулланмаслиги лозим.

Абу Лайс Самарқандий

Керак ҳар илмдан бўлмоқ хабардор,
Бўлур ҳар қайси ўз вақтида даркор.

Зокиржон Фурқат

Таълим олувчи ейиш, ичиш, ухлашдан бўлган насибасини ташлаб ҳам юбормаслиги, шунингдек, ҳашаматли ҳаётни орзу ҳам қилмаслиги керак. У инсонлар билан чиройли муомала қилиши, улар билан аралашини, қўшилишни камайтириши ва ўзига тегишли бўлмаган нарсалар билан шугулланмаслиги лозим.

Абу Лайс Самарқандий

¹ Чуқур.

² Эслатувчи.

42. Устоз отангдек улуғ

Ҳақ йўлинда ким сенга бир ҳарф ўқитди ранж ила,
Айламак бўлмас ҳаққин адо юз ганж ила.

Алишер Навоий

Умуман, ўқитувчининг иши, унинг қайси синфда ва
нимадан дарс беришидан қатъи назар, ижодий бўлиши
лозим. Акс ҳолда унинг сўзи қолипга айланиб, ўқитувчи-
нинг ўзи оддий косибга ўхшаб қолиши мумкин. Мактабда
содир бўладиган кўп камчиликларнинг илдизи, уларнинг
асосий манбаи ҳам мана шунда!

Қори Ниёзий

Шоирга дедилар:

– Сиз бахтли инсон,

Халқингиз ардоқлар, ҳамма танийди.

Шоир жавоб қилди:

– Менда бир армон:

Муаллим десалар мени қанийди!

Абдулла Орипов

Фикр тарбияси энг керакли, кўп замонлардан бери тақ-
дир қилинуб келган, муаллимларнинг диққатларига суялган,
виждонларига юкланган муқаддас бир вазифадур.

Абдулла Авлоний

Бошқаларни камолга етказмоқчи бўлган одам аввало ўз
нафсини камолга етказган бўлиши керак, бўлмаса тарбияси
фойда бермайди.

Фитрат

Икки турли киши ҳақиқий киши аталади, бири – ўргатувчи, бири ўрганувчи.

Юсуф Хос Ҳожиб

Дедилар, дунёда асли ким азиз,
Айтдилар, устоздир, устоз бегумон.
Тагин айтдиларки, азиз шубҳасиз
Устозин қадрига етолган Инсон.

Абдулла Орипов

Назарий билимларни ё устозлар, ёки ҳикматлар ўргатадилар.

Абу Наср Форобий

Таълим фақат сўз ва ўргатиш билангина бўлади. Тарбия эса амалий иш, тажриба билан бўлади.

Абу Наср Фаробий

43. Ақл ва заковат

Ки ҳар ишники қилди одамизод,
Тафаккур бирла билди одамизод.

Алишер Навоӣ

Жаҳонни қўлда тутиб туриш учун заковатли бўлиш керак,
эл-халқни бошқариш учун ақлу идрок ва журъат керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсон коинот тожи, хулқан гўзал ва ҳаётан бахтли
бўлсин деб унга инсоф ва софлик калити, адолат ва саодат
воситаси, нафосат ва ҳақиқат олати¹ ҳисобланган ақл ва
идрок ато этилган.

Воҳид Зоҳидов

¹ Курол.

Барча иш-юмушлар заковат туфайли битади, беклар ҳам даври давлатга билим орқасидан эришадилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Зеҳналилик – бу бир-бирига зид келиб қолган турли фикрлар орасидан тўғриси топа олиш, бирининг хатолигини кўрсатиб бера олиш, ноҳақини тўғрилаб мунозаралардан энг ҳақ фикрни кўрсата олиш қувватидир.

Абу Наср Форобий

Одамда заковат бўлса нафи каттадир, билим ўрганган кишилар азиз ва қадри бўладилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Заковат қоронғи тундаги машғал кабидир, билим эсанур таратувчи ёруғликдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ақл инсонларнинг пири комили, муршиди яғонасидур. Руҳ ишловчи, ақл бошловчидир.

Абдулла Авлоний

Зийраклик – бу инсондаги тез фикрлилик, ўйлаган нарсасини дарров топа олиш қобилиятидир.

Абу Наср Форобий

Давлат кимга юз уриб келса ҳам ярашаверади, лекин у заковатли кишиларга жуда ҳам мос тушади. Агар давлат номуносиб одамга келса, кўп ўтмай уни беҳудага совуриб юборади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сочмоқ овуч¹ бирла гуҳар от учун,
Нақд этак бирла мубоҳот² учун.
Ақл ҳисобидин эрур бас йироқ,
Бухл бу жудунгдин³ эрур яхшироқ.

Алишер Навоий

Дунё саодатининг раҳбари ақлдир.

Фитрат

Заковат билан билим жуда эзгу нарсалардир, агар уларга
эришсанг, амал қилиб кўкларга парвоз қилгин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ақлки, таъриф этар авсофни,
Бухл била тенг тутар исрофни.

Алишер Навоий

Инсонийликнинг энг шарафлик ва энг буюклик дара-
жаси унинг ақлидир.

Фитрат

Яхшилар чексиз фазилат, хислат ва мақтовга лойиқ
йўриқларни заковатга амал қилганлари учун қўлга ки-
ритганлар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қандай буюк жавҳар берилгандир ва қандай дурдона
билан безатилганки, у ҳам бўлса, сенинг ақлинг. У сени
қутқара олади. Сенинг идрокинг сени ёмонликдан қай-
тара олади.

Маҳмуд Замахшарий

¹ Ҳовуч.

² Мағрурлик.

³ Сахийликдан.

Фикр инсоннинг шарофатлик, гайратлик бўлишига
сабаб бўладур.

Абдулла Авлоний

Табиат кимга заковат, ақл-идрок, билим берса, у эзгу
ишлар қилишга қўл уради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Фикр гар яхши тарбият топса,
Ханжар, олмосдан бўлур ўткур.
Фикрнинг ойнаси ўлурса занг,
Руҳи равшанзамир бўлур бенур.

Абдулла Авлоний

Неъматларнинг энг буюги ақлдир, шу ақл одамларни
маҳлуқлар орасида мукаррам ва мушарраф қилгандир.

Фитрат

Заковат ерда ҳам улуғликка элтади, кимда билим бўлса,
у улуғликка эришади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсон чинакам эркин бўлиши учун, ўзининг инсонлик
қадр-қимматини, ўзидаги буюк яратувчи қудратни чуқур
идрок этиш учун хурофот зулматини ақл ва тафаккур нури
билан қувиб юбориши керак.

Озод Шарафиддинов

Заковатли киши гўзал, хушрўй, сўзи чин, тамоми қи-
лиқлари ва йўриқлари тўла-тўкис бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Идрок ва зако яхши хулқларнинг равзаи ризвони, ибрат кўзларининг нури раҳмонийсидур.

Абдулла Авлоний

Кимда заковат бўлса, ўша асил одам бўлади, кимда билим бўлса, у мартабага эришади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсоннинг онги заводдаги дастгоҳнинг оддий бир мурвати эмаски, уни янгилаб, эскисини яроқсизга чиқариш мумкин бўлса. Моддий оламга одамнинг муносабати ўзгариши учун теварак-атрофга у очиқ кўз билан қараши, фикрлаши, мушоҳада юритиши лозим.

Абдулла Орипов

Одамлар орасидаги бузуқлик заковат билан тузатилади, халқ орасидаги ғалаён билим билан тинчитилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳайвонлар ўзларига бўлаклар тарафидин келадургон зулм ва жабрларни шох, тиш, тумшук ва тирноқлари ила қайтарурлар. Лекин инсон... ақл ва идроки соясида ўзига келадургон зарар ва зулмлардан сақланур.

Абдулла Авлоний

Заковат ишларни ўнглайди, билим йўл-йўриқларга ўртади, бу иккиси ўткинчи дунё сир-асрорларини англашга ёрдам беради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бу дунё кураш майдонидир. Бу майдоннинг қуроли соғлом жисму тан, ўткир ақл ва яхши ахлоқдир.

Фитрат

Заковатлилар уқадилар ва билимлилар биладилар, билимли ва заковатлилар тилакларига етадилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ақл соҳиблари кишининг дилидаги фикр ва ниятини, илм ва қувватини, қадр ва қимматини сўзлаган сўзидан билурлар.

Абдулла Авлоний

Билим ва заковат одам учун мисоли бир кишандир, кишанланганлар эса яроқсиз ерларга бора олмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Фикр тарбияси одамнинг ақлини камолга етказиш ва бахт-саодатга етишиши учун қобилиятли қилиб тарбиялашдир.

Фитрат

Умумий савияси бирон уй хизматчисининг савияси билан баробар бўлган киши ҳеч вақт ижтимоий ҳодисаларни тўғри таҳлил қилолмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Мулоҳазалик бўлиш – бу инсонни саодатга олиб келувчи фазилатли фикрларни, бахт-саодат учун изланган нарсаларни тиклай олиш қобилиятидир.

Абу Наср Форобий

Ўз вужудунга тафаккур айлагил,
Ҳар не истарсен, ўзунгдин истагил.

Алишер Навоий

Заковат билан одам юксаклик олади, билим билан улуг-
ликка эришади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кишига неча кеса мушкил ҳол,
Ҳикмату ақл анга эрур ҳалол.

Алишер Навоий

Агар ақлга хилоф юриб зарар кўрсанг, у зарарни
ўзингдан кўр.

Фитрат

Ақл тарозусида тортиб кўрилмаган ҳар қандай билим
асоссиздир.

Абу Али ибн Сино

Агар ақл ёмонликка қаратилса, инсоний хислатлар ра-
зиллик, маккорлик, алдамчиликка олиб боради.

Абу Наср Форобий

Тафаккур этмаслик ва муҳокама қила билмаслик ди-
ний, ижтимоий ва шахсий ҳаётимизга жуда кўп зарарлар
келтиради.

Фитрат

Ер юзидаги ҳайвонларни асир қилуб, бўйнидан бой-
лаб, ипларининг учини қўлларига берган инсонларнинг
ақлидур.

Абдулла Авлоний

Ёреки, тегар бировга озори анинг,
Ақл оллида тенгдурур йўқу бори анинг.

Алишер Навоий

Теран ақл керак сўзни тизмоққа,
Тиниқ хаёл керак барин сезмоққа,
Сув устида яхши юриб кезмоққа,
Бир қайиқ олти юз солдан яхшироқ.

Бердақ

Юз ганж кишига ақлдин ҳосилдурур,
Йўқдурур анга фақру фано, ким оқилдурур.

Алишер Навоий

Ақлдан барча иш яхши бўлади,
То ғазаб келмаса ақл барқарор.
Бу ҳикматни оқил яхши билади,
Ғазаб келса ақл бўлади ночор!

Хожа Самандар Термизий

44. Донолик ва идрок

Еру заминнинг кўркамлиги олимлар билан бўлса, осмону
фалакнинг зийнати эса юлдузлар биландир.

Маҳмуд Замахшарий

Оламда бу олим, донолар бўлмаганда, ерда емиш экилиб
унмаган бўлар эди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Борди қадим¹ донолар,
Тоғдай юксак билимда.

¹ Қадимда бор эди.

Эслаб уғитларини¹
Қувонч ортар дилимда.

Маҳмуд Қошғарий

Донишмандлик бизга ҳаёт сўқмоқларида улуғ саодатни
ҳозирлаб инъом этувчи воситадир.

Абу Али ибн Сино

Оқилу донода йўқтур заррача айшу ҳузур,
Бу жаҳон нашъу намосин сўрса, нодондин топар.

Хазиний

Халқ ақлли кишиларни доно деб атайди. Чунки улар
инсонларга керакли нарсаларни ўйлаб топадилар, яъни
инсонларга фойдали, зарур бўлган нарсаларни ўйлаб
топадилар.

Абу Наср Форобий

Доно ҳар диёрда азизу мукаррамдир,
Нодон азиз бўлган диёрга лаънатлар бўлсун.

Нодира

Заковат эгалари бани одамнинг энг хос қисмидур.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Илм ила ё раб, онинг қил рутбасин андоқ баланд,
Ким, бори олимлар ўлсин тобию мунқод анга.

Оғаҳий

Олим кишилар ҳар ерда азиз ва ҳурматлидурлар.

Абдулла Авлоний

¹ Ўғитларини.

Кўп сўзлаш билан одам доно бўлмайди, кўп тинглаб доно бўлади ва иззат топади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ақлли деб шундай кишига айтамикки, унда ўткир зеҳн-идрок бўлиши билан бирга фазилатли ҳам бўлсин. Бундай киши ўзининг бутун қобилияти ва идрокини яхши ишларни амалга оширишга, ёмон ишлардан ўзини сақлашга ва тортишга қаратган бўлмоғи лозим. Шундай одамнигина ақлли ва тўғри фикр юритувчи деб аташ мумкин.

Абу Наср Форобий

Билимсизнинг ўрни тўрда бўлса ҳам, унинг учун бу тўр пойгадир, доно ўлатирган пойга эса тўр ҳисобланади. Бундай қадр-қиммат билим эвазигадир, дунёнинг жойлари ҳоҳ тўрда, ҳоҳ пойгада бўлсин, билимли учун бари бирдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ақлли деб шундай кишиларга айтиладики, улар фазилатли, ўткир мулоҳазали, фойдали ишларга берилган, зарур нарсаларни кашф ва ихтиро этишда зўр истеъмолга¹ эга... Бундай кишиларни оқил дейдилар. Ёмон ишларни ўйлаб топиш учун зеҳн-идрокка эга бўлганларни ақлли деб бўлмайди, уларни айёр, алдоқчи деган номлар билан атамоқ лозим.

Абу Наср Форобий

Олимнинг бошқалардан асосий фарқи унинг илмий тафаккурида, тафаккур методида.

Қори Ниёзий

¹ Қобилиятга.

Агар оқил нафсоний лаззатларга ақл ва ибрат кўзи билан қарасагина ундан лаззатлана олади; гофил эса, бунинг аксича, у фақат жисмоний нарсалардангина лаззат ола олади.

Абу Райҳон Беруний

Донишманд кишилар, айрим нарсалар устида ўз қузатишлари пайтида умумий фикрлар ва мулоҳазаларга суянишга тугма қобилиятлари бўлган одамлар эмас, балки тажриба орқали асл ҳақиқатга етишган кишилар оқил инсонлардир.

Абу Наср Форобий

Философия ижтимоий онгнинг бир туридир, шу сабабдан ҳам ижтимоий борлиқнинг инъикоси ҳисобланади. У муайян, конкрет тарихий, иқтисодий, сиёсий, социал шароитда келиб чиқиб, ўз ижтимоий бурчини ўтай бошлайди.

Иброҳим Мўминов

Бугуннинг чорасини кўриб, эртага эҳтиёжи қолмаган киши ақлидир.

Абу Райҳон Беруний

Доно севинчлар билан бош кўтариб юрса, нодон ўчиб-сўниб бораётган ўт каби бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Олим керакки, ўз илмининг поя ва миқдорини асрагай, гавҳарни имтиҳон учун тошга урмагай.

Алишер Навоий

Оқил аҳли ҳирсга гирифтор бўлмас,
Ҳасад қилган билан тилло хор бўлмас.

Паҳлавон Маҳмуд

Жўрттага ўз сўзида туриб олган билимсиз киши билан
баҳслашиш на мақсад эгасига ва на мақсадга бирор фойда
етказмайди.

Абу Райҳон Беруний

Қанчадан қанча доно, файласуфлар бор эди, энди улар-
нинг мингидан бири йўқ.

Аҳмад Югнакий

Донишингни хор қилма.

Мотуридий

Оқил агар сўз била сўзни ёпар,
Ориф ўшал сўзда ўзини топар.

Ҳайдар Хоразмий

Савдогарнинг шуҳрати ва обрў-эътибори киссасида,
олимнинг шуҳратию обрў-эътибори ёзган китобларида
(асарларида).

Маҳмуд Замахшарий

Доно душмандин нафъ имкони бор ва нодон дўстдин
зарар имкони.

Алишер Навоий

Оқил инсон бир масаланинг ҳар бир жиҳатини ўйлар,
тадқиқ ва тафтиш қилур, қатъий ҳукм қилмоқда шошмас,
маънавий жиҳатини ҳам тушунар. Далилсиз, ҳужжатсиз

бир жумланинг қиёсини рад ё қабул қилмак аҳмақликдан
ҳисобланур.

Абу Али ибн Сино

Бас кишиким, оқилу доно дурур
Фаҳму хирад бирла тавонодурур.

Огаҳий

Ҳар қандай мушкул иш ақл эгалари туфайли ислоҳ қили-
нур, чунончи еру кўк фақат ўз теграси қутблари атрофида
айланар.

Маҳмуд Замахшарий

Олим керакким, муттақий бўлса ва огоҳ.

Алишер Навоий

Олим киши сўзидан олгил ўғит,
Яхши сўзлар таъсири дилга сингар.

Маҳмуд Қошғарий

Олим агар қатъий амал айласа,
Илмига шойиста амал айласа,
Они шараф гавҳарининг кони бил,
Гавҳару кон, ҳар не десанг, они бил...

Алишер Навоий

Олим бўлсанг, намингни тут,
Ёлғиз ўзинг бўлмайсан юрт.

Бердақ

45. Донолар суҳбати

Жоним оқил инсон йўлига фидодир,
Бошни унинг пойига қўйсанг – раводир.
Бу дунёда гар дўзахни кўрай десанг –
Ноаҳл суҳбати дўзахдан бир маъводир.

Паҳлавон Маҳмуд

Уламо билан суҳбатда бўл ва пок ниятли, тоза қалбли
кишиларга талпин. Буларнинг ҳимматларидан улуш тила-
ниб, муборак нафслари билан дуо-фотиҳа беришларини
илтимос қил.

Амир Темури

Ким олимнинг олдига келиб, у билан бирга ўтирса,
унинг илмини эгаллашга қодир бўлмаса ҳам, унга етти
яхшилиқ бордир.

Абу Лайс Самарқандий

Ўғлим, сенга қолдирдим ўгут, унга амал қил:
Олимларга яқинлаш, баҳра олгил, тутиб дил.

Маҳмуд Қошғарий

Илм аҳлини вақти-вақти билан зиёрат қилиб, ҳолидан
хабар олиш савобдир. Бу юмуш ҳар қандай султонун хон-
ларга ҳам қарз, ҳам фарз бўлмоғи даркор.

Мирзо Улуғбек

Олиму зоҳид била бўл ҳамнишин,
Фосиқу нодонга ўтурма яқин.

Хожа

Яхши кишилар бирла тутар бўл суҳбат,
То бергай амон шарирдин ул суҳбат.

Алишер Навоий

Фазл аҳлига ҳамсуҳбат бўлмоға ибo қилма,
Ким, бўлғусидир ортарға ибo боис.

Огаҳий

Олим кишини эзгу тутиб сўзин эшит,
Хунарини ўрганибон амал қилғил.

Маҳмуд Кошғарий

Бир оқил дедики: бўлғил валломат,
Ёки валломатга қила кўр хизмат.

Паҳлавон Маҳмуд

Туну кун боғу бўстон ичра туз аҳбoб ила суҳбат.

Огаҳий

Беҳудалар мажлисида турмағил,
Фойдасиз сўзда нафас урмағил.

Хoжa

Қуш ов кўрса, юксаклардан пастга тушар,
Олим киши ўғит берса, дарҳол уқар.

Маҳмуд Кошғарий

Оқилларга эргашув билан, зоҳидларга гўзал муомалат
билан, жоҳилларга эса сабри жамил – чиройли сабр билан
суҳбатдош бўл!

Абу Бакр Варроқ Термизий

Толиб аввало бир муддат бизнинг дўстларимиз билан ҳамсуҳбат бўлиши зарур, токи унда бизнинг суҳбатимизга нисбатан қобилият пайдо бўлсин.

Баҳоруддин Нақшбандий

Донишманд ва олимларнинг хулқларидан ўрнак олиш яхши хулқни тирилтиради, ёмонни йўқ қилади.

Абу Райҳон Беруний

Эй дўст, улуғларни иззат қил, фойдасиз ҳар нарсага аралашиш ва тортишувдан сақлан.

Аҳмад Югнакий

Тавозуъ ва адаб аҳлига таъзим ва ҳурмат етар ва ул до-
нани эккан бу маҳсулни жамъ етар.

Алишер Навоий

Яхшиларнинг суҳбати – жон роҳати,
Сўзлари – дарду аламнинг офати.

Абдулла Авлоний

Валинеъматқа айб раво кўргучи пирига муртад (рад
этилган) муриддур ва атосига ҳаромзода ўтил.

Алишер Навоий

46. Ўғит ва насиҳатлар

Кўнгул дардиға дармондур насиҳат,
Қилоли улча имкондур насиҳат.

Алишер Навоий

Билмаганлигимиз сабабли билган нарсаларимизни
айтмай қўйишимиз ҳам яхши эмас.

Абу Райҳон Беруний

Одам ўз ишини кўриб била олмайди, уни айтиб бериб
ўзгалардан сўраш керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Телба қулоғига панд – қуйун¹ оёғига банд.

Алишер Навоий

Турли йўллар ичида сени ҳидоятга олиб борадиганини
танлаб ол. Сени нобуд қиладиган йўлга қадамингни босма.

Маҳмуд Замахшарий

Ўзингни шубҳадин йироқ тут.

Муҳаммад Сиддиқ Рушдий

Халқингни қўйиб замонангни айблама, замонангни
эмас балки кишиларни айбла.

Аҳмад Югнакий

Кам гапир, оз егину кам ухла.

Мотуридий

Бефойда сўзни кўп айтма ва фойдали сўзни кўп эши-
турдин қайтма.

Алишер Навоий

Хоҳласангки, бировга насиҳат қилай десанг аввал
ўзингга насиҳат қил! Агар ўзингни насиҳатга киргизсанг
ўзгаларга насиҳат қил!

Хожа Аҳрор Валий

¹ Қаттиқ шамол.

Хунарларни топмоқ, едурмакдур ва айбларни ёпмоқ
кийдурмакдир.

Алишер Навоий

Насиҳат одамга манфаат қилади, насихат улашгин, ким
истаса қабул қилсин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Насиҳат этувчи сўз таъсиридан сени ким чалгитди.
Ваҳоланки, у насихатчи сенинг азоб-уқубатлардан халос
бўлишингга сабабчи эди.

Маҳмуд Замахшарий

Топтинг чу иёл яхшилиқ еткурғил,
Ўргат адабу яхши қилиқ ўргатғил.
Ушоқ қанд оқ тузга монанд эрур,
Ва лекин бири туз, бири қанд эрур.

Алишер Навоий

Одам кенгаш билан қилса ўз ишларини ўнгаради, кен-
гашмайдиган одам ўкинчали бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўзи сазовор бўлмаган ҳамду сано ва мақтовларни талаб
қилиш уятсиз, телба одамларнинг одатларидандир.

Маҳмуд Замахшарий

Одамдан одамга мерос бўлиб сўз қолади, бу мерос қол-
ган панд-насихатларга амал қилинса нафи беҳисоб бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бировларнинг мақтовига учма.

Абдуллоҳиқ Ғиждувоний

Куруқ мақтов, баландпарвоз ҳамд-санолар билан катта асарлар ҳақида дурустроқ нарсa ёзиб бўлмайди.

Озод Шарафиддинов

47. Маслаҳат зардан қиммат

Бирор ишни маслаҳатсиз амалга ошириш фикрнинг заифлигидан далолат беради, бундайларни ўзбилармон дейдилар.

Низомулмулк

Машварат қилғил, кими бўлса қари,
Ким қари билгонини, билмас пари.

Рожий Хўқандий

Ғаним лашкарини енгил қўшиннинг кўплиги билан эмас, мағлуб бўлиш эса сипоҳининг камлигидан бўлмайди. Балки ғолиб бўлмоқлик (Тангрининг) мадади ва бандасининг тадбири биландир.

Амир Темури

Қоқилган одам йўлда ётган тошдан ўпкаланмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Панду насиҳат била қилгин сулуқ,
Хоҳи фақир ўлғилу хоҳи мулуқ.

Хожа

Кенгаш икки турли бўлур: бири – тил учида айтилгани, иккинчиси – юракдан чиққани. Тил учида айтилганини

(шунчаки) эшитардим. Юракдан айтилган маслаҳатни эса қалбим қулоғига қуярдим ва дилимга жойлардим.

Амир Темур

Ишда ошиққан кўп тойилур,
Кўп тойилгон кўп йиқилур.

Алишер Навоий

Гарчи ишнинг қандай яқунланиши тақдир пардаси ортида яширин бўлса ҳам, ақли расо ва ҳушёр кишилардан кенгашу тадбир истаб, фикрларини билмоқ лозимдир.

Амир Темур

Агар одамлар ақлларини вазир билиб, ўз вазирларини ўзга вазирлар ила ҳамкор қилиб, машварат ила ҳаракат қилсалар ақл вазирлари дунёни босуб ётган қаро зулматни, ҳатто зулумотни ҳам бартараф этиб, ҳавони соф ва оламини равшан қилишга муяссар ўлурлар.

Анбар Отин

Бир ишга киришмай туриб, ундан қутулиб чиқиш йўллари мўлжаллаб қўй.

Амир Темур

Ҳар қандай иш юзасидан бошқаларга маслаҳат солиш керак, лекин кўнгли чопган ишнингина қилиш керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бирор масалада фикр-мулоҳаза қила бошлаганингда ҳеч бир ошиқма, ҳар томонлама ўйлаб, обдон фикрлаб иш тутгин.

Маҳмуд Замахшарий

48. «Тарбия – ё ҳаёт, ё мамот»

Тарбия бизлар учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат,
ё саодат – ё фалокат масаласидур.

Абдулла Авлоний

Инсон яхши тарбия кўрмаган ва турмушда тажриба
орттирмаган бўлса, у кўп нарсаларни назарга илмайди ва
улардан жирканади.

Абу Наср Форобий

Қатрага чун тарбият этди садаф,
Эл бошига чиққуча топди шараф.

Алишер Навоий

Гарчи ҳар бир инсон бешикдан то қабргача тарбия олиш
қобилиятига эга бўлса-да, лекин уни болаликдан тарбия-
лаш таъсирлироқ ва жуда муҳимдир.

Фитрат

Дарс ила тарбия орасида бир оз фарқ бор бўлса ҳам,
икки бир-биридан ойилмайдурган, бирининг вужуди би-
рига бойланган жон ила тан кабидир.

Абдулла Авлоний

Қобилға тарбийят қилмамоқ зулмдуру ноқобилға тар-
бийят ҳайф. Ани адам-и тарбийят билан зойиъ қилма-ю
мунга тарбийятингни зойиъ қилма!

Алишер Навоий

Таълим деган сўз халқлар ва шаҳарликлар ўртасида
назарий фазилатни бирлаштириш, тарбия эса шу халқлар

ўртасидаги тугма фазилат ва амалий касб-ҳунар фазилатларини бирлаштириш деган сўздир.

Абу Наср Форобий

Яхши тарбия кўрган одамнинг ҳислатларидан бири шуки, бундай одам ўз фаолиятида бошқалардан бир қадам олдинга ўтса дарров орқага қарайди, шерикларига ёрдам қўлини узатади, сафини кенгайтириб, янги ғалабани кўзлайди.

Абдулла Қаҳҳор

Қобилға тарбият эрур ул навъким, гуҳар
Тушса нажосат ичра юғай ани кимса пок.
Гар ит узумиға киши май бирла берса сув,
Бу тарбият била қила олғайму ани ток.

Алишер Навоий

Одамни тарбия қилиш уни жисмонан, фикран ва ҳуққан камолга етказиб, саодатга эришишга қобил қилишдан иборатдир.

Фитрат

Тарбият қилғон била ноасл одам бўлмагай,
Ифни юз алвон ила ранг этсалар бўлмас ифак.

Абдулла Авлоний

Биз кўпинча «ёшларимизнинг тарбияси бузилаётгани», – деймиз, ҳолбуки бузуқ тарбия осмондан тушаётгани йўқ, ўтмиш қолдиғи маълум шарт-шароит бўлмаса давом этолмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Қилмоқ била парвариш тикан гул бўлмас,
Ҳам тарбият ила зоғ булбул бўлмас.

Огаҳий

Халқнинг ҳаракат қилиши, давлатманд бўлиши, бахтли бўлиб иззат-ҳурмат топиши, жаҳонгир бўлиши, заиф бўлиб хорликка тушиши, фақирлик жомасини кийиб, бахтсизлик юкини тортиб эътибордан қолиши, ўзгаларга тобе ва қул, асир бўлиши болаликдан ўз ота-оналаридан олган тарбияларига боғлиқ.

Фитрат

Тарбиядан тупроқ гавҳар бўлади.
Ноф ичра қон мушки асгар бўлади.
Қийматсиз қора бир темирни иксир,
Тарбия айлагач соф зар бўлади!

Хожа Самандар Термизий

Керак тарбият ёшлиқдан керак,
Улуғ бўлса лозим келур ғам емак.

Абдулла Авлоний

Тарбия уч қисмдан иборат: бадан тарбияси, ақлий тарбия, ахлоқ тарбияси.

Фитрат

Гар ўлса тарбият кам ё зиёда,
Табиат айламас тағъйир зода.

Алишер Навоий

49. Одоб – инсон зийнати

Адаб бу – хулқни чиройли қилиш, сўзни ва феълни соз қилишдир.

Баҳоуддин Нақшбандий

Адаб ирфон илми иҷрадур шамъ.

Анбар Отин

Бордур инсон зотида онча шараф,
Ким ямон ахлоқин этса бартараф.

Алишер Навоий

Яхши хулқларнинг яхшилигини, ёмон хулқларнинг ёмонлигини далил ва мисоллар ила баён қиладургон китобни ахлоқ дейилур.

Абдулла Авлоний

Ахлоқий тарбия – одам ахлоқини камолга етказиш демакдир, яъни одамни шундай тарбия қилиш керакки, феъл ва амали ўзига ҳам, бошқаларга ҳам фойдали ва манфаатли бўлсин.

Фитрат

Киши аслини билмоқни истасанг, унинг феъл-атвориға назар сол, маълум бўлади қолади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсоннинг асл отаси – бу унинг адабидир. Балки адаб бебош фарзанд учун отадан ҳам яхши тарбиячидир.

Маҳмуд Замахшарий

Икки оламда ҳам одамга керакли ва фойдали нарсa яхши
феъл ва хуш хулқдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Дарахтнинг камолга етгани меваси билан бўлганидек,
бахт-саодатнинг мукаммал бўлиши яхши хулқлар билан
намоён бўлади.

Абу Наср Фаробий

Гўзал сифат ва ҳусни хулқ сийратлари беазамаган киши-
ни ҳеч қандай чиройли кийимлар кўркем қилолмас.

Маҳмуд Замаҳшарий

Мактабга бердингизлар бизларни, ота-она,
Ўргандик илму одоб – давлат муборак ўлсун.

Завқий

Яхши хулқ яхшилиқ аломатидир.

Абу Райҳон Беруний

Ҳам сизға, бизға келгон аҳбобу ошнолар,
Покиза ҳулқ бирлан ҳислат муборак ўлсун.

Завқий

Кимнинг хулқи хуш, феъл-рафтори тўғри бўлса, у тилак-
ларига етади, истиқболи порлоқ бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Адабни сақлаш – муҳаббат самараси, яна муҳаббат
дарахти, яна муҳаббат уруғи ҳамдир.

Баҳоуддин Нақшбандий

Ҳаёву адаб бирла тузгил маош,
Яна айла таъзиму ҳурматни фош.

Алишер Навоӣ

Улғаяурсан, санда бор бўлса адаб,
Улғаяурсан, санга ёр ўлса адаб,
Одам эрсанг, ташқи сурата¹ берма зеб,
Она юртингни ҳамиша айла зеб.

Анбар Отин

Ҳар ким одоб сурмасидан тортса ҳаё кўзига,
Мақсад келинин кўрар қаршисида беҳижоб.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бўлмас нима оламда адабдин яхши,
Ҳам роҳату ҳам ғам адабдин яхши,

Йўқтир кўрамен барча сифатлар ораким,
Яхши сифат одамда адабдин яхши.

Убайдий

Сендин адаб бирла белинг боғламоқ,
Мендин адаб қондасин сақламоқ.

Ҳайдар Хоразмӣ

Хулқ гўзал бўлса, барча халқ севади,
Хулқи тўғри бўлган киши тўрга чиқади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмон нимани истамасанг, хушхулқ бўл,
Касб этма риёни, тўғри бўлсин кўнгил.

Алишер Навоӣ

¹ Ўзингга

Ахлоқ соҳиби, иффат эгаси қалбини, виждонини поклаб,
тилини ёлғон, ғийбат, бўҳтон ва ёмон сўзлардан сақлар.

Абдулла Авлоний

Ахлоқ тарбияси инсонни комил, чиройли ахлоқ эгаси,
жамиятга фойдаси тегадиган аъзо қилиб шакллантириш-
дан иборат.

Фитрат

Узоқ умри давомида саъй-ҳаракат ва одоб-ахлоқ билан
ҳаёт кечирган одам, кейин одобга томон дастлабки қадам
ташлаган кимса билан баробар эмас.

Маҳмуд Замахшарий

Болалар уйда ота-оналаридан, мактабда ўқитувчилар-
дан ахлоққа хилоф бўлган одат ва ишларни кўрмасликлари
ахлоқий тарбия ҳисобланади.

Фитрат

Одами ақлу назокатда сулув,
Бўлса ахлоқи садоқатда сулув.

Анбар Отин

Одамнинг феъл ва ҳаракатини бир яхши шакл ва маз-
мунга келтириш учун руҳини тарбиялаш лозим.

Фитрат

Кимики ахлоқи зоҳири хушдур,
Ани ҳаргиз ёмон гумон қилма.

Оразий

Инсонга гўзал хулқи эмиш ҳусну жамол,
Топгай у гўзал хулқи билан фазлу камол.
Ҳақ раҳматига агар етишмоқ тиласанг,
Шарти шуки: хулқингни мукаммал қила ол.

Абдухолиқ Фиждувоний

Қилмоқ эрур бири муаллим талаб,
Қилғали таълим анга илму адаб.

Алишер Навоий

Улуғлигинг ошса агар, хушхулқ бўлғил.
Бек ёнида халқлар учун ҳўб иш қилғил.

Маҳмуд Қошғарий

Ул адабдурки, яхши ва ямонга ва улуғ ва кичикка бажо келтирурлар. Андоқки, барча халойиқдан ўзларин кичик ва камроқ тутарлар ва барчага хизмат ҳузурида бўлурлар. Ҳаттоки ўз фарзандларига, ходим ва мамлукларигаки¹, ҳар неча алардан беқоидалиғ кўрсалар хушунат² била аларга сўз демаслар, балки насиҳатни юмшоғ ва чучук тил била қилурлар.

Алишер Навоий

Донишманд ва олимлар хулқларидан ўрнак олиш яхши хулқни тиргизади, ёмонни йўқ қилади.

Абу Райҳон Беруний

Адаб кичик ёшдагиларни улуғлар дуосига сазовор этади ва у бу баракотдан умрбод баҳраманда бўлади.

Алишер Навоий

¹ Қул.

² Дағаллик, қўполлик.

50. Сухбатлашиш ва сўзлашиш одоби

Олижаноб ва шариф киши шундай кишики, у ҳозир бўлмай ғойиб бўлганида унинг сухбатини хоҳлаб, мулоқотини орзу қиларлар, башарти у (сухбатга) келиб қолса, унинг ҳайбатидан сергакланиб ҳушёр тортарлар.

Маҳмуд Замахшарий

Номард сухбатидан парҳез қил.

Мотуридӣ

Мени мен истаган ўз сухбатига аржуманд этмас,
Мени истар кишининг сухбагин кўнглум писанд этмас.

Алишер Навоӣ

Ўз биродаринг сўзини сукут сақлаб тинглаб, унинг ҳурматини ўрнига қўй, гарчи уни эшитишга рағбатинг ва майлинг йўқ бўлса ҳам.

Маҳмуд Замахшарий

Бир деганни икки демак ҳуш эмас,
Сўз чу такрор топди дилкаш эмас.

Алишер Навоӣ

Сўз сўзловчи шубҳасиз баъзида адашади ва хато ҳам қилади, тинглаб турган заковатли киши уни тузатади ва тўғрилайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўзлагувчи гар нодон эрур, тинглагувчи доно ўлсин.

Амир Темур

Сўзни билиб сўзловчи кишилар ҳам кўпдир, бундай
кишилар менинг наздимда жуда ҳам қадрлидирлар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Жойи бор ҳар сўзни, эй олиймақом,
Эски оғизму тилар янги таом.

Рожий Ҳўқандий

Гапида маъно йўқдир, тили ғализ, тумтароқ.
Кўрдим аҳли замонни боши эгилган андоқ.

Абу Наср Форобий

Тутма бадгу¹ бирла суҳбатким, ёмон сўз захридир,
Неши занбури киби ҳар дам берур озорлар.

Мунис Хоразмий

Сўзни ўйлаб сўзла, шошилма, қўнимли бўл, шошилиб
сўзланган сўзнинг оқибати ўкинчали бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Гўзал сўзла ва ёқимли бўлган тил агарда кўнгил билан
бир бўлса, яхшироқ бўлур.

Алишер Навоий

Одамларга аччиқ сўзламагин, аччиқ сўздан дил узоқ
муддат оғриб юради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўзни оч уққанга, эй озодакор,
Ким чалур эшак қулоғига дутор.

Рожий Ҳўқандий

¹ Ёмон фикрли, ёмон ниятли, ёмон сўзли.

Сувнинг мазаси муз била, ошнинг мазаси туз била, одам
яхшилиғи сўз била.

Алишер Навоий

Тил кесилса, сенга сўзингдин эрур,
Оқса қон бурнингдин, ўзингдин эрур.

Рожий Хўқандий

Захру шакар хосияти сўздадур,
Меҳру муҳаббат томури кўздадур.

Саид Қосимий

Одам ўз фикрини тили орқали ифодалайди, тилдан
чиққан сўзлари яхши бўлса, у эътибор топади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Аҳмоқ кишининг тили ўзига душман, кўп кишиларнинг
қони тил туфайли тўкилди.

Аҳмад Югнакий

Ширин, очик сўз сўйла,
Ёқмоқ учун урингил.

Саид Қосимий

Ямон тиллик андоқким эл кўнглига жароҳат етказур, ўз
бошига ҳам офат еткарур.

Алишер Навоий

Ўйлаб сўзлаган кишининг сўзи тўғридир, ўринсиз кўп
вайсаган тил шафқатсиз ёвдир.

Аҳмад Югнакий

Ўйлаб айтгил сўзингни,
Кўтарма, лоф уриб, фақат ўзингни,
Қизартмагай биров сенинг юзингни,
Кўлдан келса, хизмат айла халқ учун.

Бердақ

Тили бўш, заҳар кишининг ақли етук бўладими? Тил ва
сўз бўши кўп кишиларнинг бошини еди.

Аҳмад Югнакий

Биров гапни ёглаб гапиради, биров тиканак боғлаб
гапиради, ...одам гапни қай тарзда гапирганига эмас, нима
деганига қаралса, дуруст бўлар...

Абдулла Қаҳҳор

Киши бошига тушган ҳар қандай иш унинг тили ту-
файли содир бўлади, бу тил сабабли айримлар яхшилиқ,
айримлар ёмонлик кўради.

Аҳмад Югнакий

51. Камгаплик

Тилингни тий, сўзингни қисқа қил, бу тил тийилса,
ўзинг ҳам сақланасан.

Аҳмад Югнакий

Одам гапириши учун аввал сўз сўралган бўлиши керак.
Агар сўз сўралмаса, сўзламаслик керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кўп демак бирла бўлмағил нодон,
Кўп емак бирла бўлмағил ҳайвон.

Алишер Навоий

Гап қанча яхши бўлса, у шунча қисқа бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Сўзи ҳисобсиз – ўзи ҳисобсиз.

Алишер Навоий

Индагандан индамаслик яхшироқ,
Индасанг, бошингга теккайдур таёқ.

Рожий Хўқандий

Кўркам ҳаётнинг ҳосил бўлиб давом этишига сабаб бўлган нарса узоқ муддат сукут сақлашни ихтиёр қилишдир.

Маҳмуд Замахшарий

Кўп сўзлаганлар ичида ўкинган кўпдир, тилни тийганлар орасида ўкинган борми, қани?

Аҳмад Югнакий

Ҳикматнинг белгиси сукутдир ва эҳтиёжга яраша сўз айтмоқликдир.

Абу Бакр Варроқ Термизий

Ким сукут этса, надомат кўрмагай,
Фикрсиз сўздин саломат кўрмагай.

Рожий Хўқандий

Кўп демак сўзга мағрурлуқ ва кўп емак нафсга маъмурлиқ.

Алишер Навоий

Оз сўзла, донолар айтганидек,
Кўп гапирмоқ кўп хатоликларга олиб боради.

Зокиржон Фурқат

Орифнинг сукути фойдалироқ бўлмай ва сўзи севиқли-
роқ бўлмай.

Абу Бакр Варроқ Термизий

Оз демак ҳикматқа боис ва оз емак сиҳатқа боис.

Алишер Навоий

52. Тил билган эл билар

Ҳар тилни билув эмди бани одама жондур,
Тил воситаи робитаи оламиёндур.

Аваз Ўтар

Тил фақат восита-ю, робитагина эмас, балки бир
халқнинг иккинчи халққа, бир маданиятнинг иккинчи
маданиятга баракали таъсирини таъминловчи ғоят ўткир
маънавий қурол ҳамдир.

Абдулла Орипов

Тараққий этган миллатларни оналари ўқитар экан, биз
аввал оналаримизни ўқитиб, уларга тил ўргатмоғимиз
керак, чунки бизнинг илм ва тилсизлигимиз улардандир.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Ҳаётда биттагина тил билган киши биттагина бўлиб
қолаверади. Икки тил билган кишини икки киши, уч тил
билган кишини уч киши ва ҳоказо дейиш мумкин.

Ғафур Ғулом

Ғайри тилни саъй қилинг билғали ёшлар,
Ким илму ҳунарлар ривож и андин аёндир.
Лозим сизга билув ҳар тилни она тилдек,
Билмакка они ғайрат этинг, фойдаси кондур.

Аваз Ўтар

Тилларнинг турлича бўлишига сабаб – одамларнинг
гуруҳларга ажралиб кетиши, бир-биридан узоқ туриши,
уларнинг ҳар бирида бир-бирига эҳтиёж туғилишидир.

Абу Райҳон Беруний

53. Ҳунар – ҳунардан унар

Ким бўлса ҳунарсиз иши – ўқ ранжи эрур,
Бу важҳ ила ҳунари ганжи эрур.

Алишер Навоий

Денгиздан ҳамиша изламагил дур,
Одамга бир ҳунар бас, эзгу турур.

Баҳоруддин Нақшбандий

Ўликдир ҳаётда ҳунарсиз киши,
Ҳунарсиз бўлгандан ўлгани яхши!

Хожа Самандар Термизий

Халқлар ва шаҳар аҳллари ни тарбиялаш касб-ҳунарни
эгаллашга ва камолотга эришишга ўз ихтиёрлари билан
интилан кишилар ҳақиқий фазилат эгалари, ҳақиқий
санъат аҳллари дур.

Абу Наср Фаробий

Ҳунарни асрабон нетгумдир охир,
Олиб туфроққа му кетгумдур охир?!

Алишер Навоий

Ҳар бир киши касб-корни мукаммал билмоғи, яхши тарбия олмағи ва яхши хулқ-одоб, фазилатларга эга бўлмоғи керак.

Абу Наср Фаробий

Касби илм этмай киши гар қолса маҳз жаҳл ила,
Икки олам обрўси бўлғуси барбод анго.

Огаҳий

Ҳунарким, васфи бўлса ҳар забонда,
Қилур кўп қадрлар пайдо жаҳонда.

Зокиржон Фурқат

Айди: «Халқ ичра бу бир касбдур,
Касбни бошинга кийсанг насбдур».

Муҳаммад Шариф Гулханий

Йўқ ҳунари, ёлғиз эса ўз киши,
Қайда киши сониди ёлғиз киши.

Алишер Навоий

Ҳунар бир бўлиб ёпмиш айб,
Қилур дўст ул бир ҳунарга назар.

Оразий

Кишининг бир ғояга садоқати танлаган касби-ҳунари билан шу ғояга қай даражада яхши ва кўпроқ хизмат қилгани, қилаётгани билан ўлчанади.

Абдулла Қаҳҳор

Келиб анда ҳунар комил қилурлар,
Кўруб кўп илми ҳосил қилурлар.
Нечукким, мунда мустаҳсан ҳунар кўп,
Ҳунар ойинида диққат асар кўп.

Зокиржон Фурқат

Ҳеч кимга ялинмас ҳунарни инсон,
Ризқин ўз боғидан топади боғбон.

Сайидо Насафий

Дунёдаги ҳар бир катта-кичик касбнинг фазилатларини
айтиб ўтиш учунгина ҳам биттадан роман яратса бўлади...

Абдулла Қаҳҳор

Тикансиз – гул, садафсиз – дур, машаққатсиз ҳунар
йўқтур.

Машираб

Кимики, бўлса донишманду оқил,
Ўла илму ҳунарга кўнгли мойил.
Қилур кўп илмни ҳосил кўрубон,
Кириб оҳиста-оҳиста юрубон.

Зокиржон Фурқат

Ҳунарни одам ҳеч қачон оч қолмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Ҳар ким қўлидан келмайдиган касбни ташлаб, қўлидан
келадиган ҳунарни қилиши керак.

Зокиржон Фитрат

54. Комиллик – етуклик

Комил нарса ортиқчаликни ҳам, камчиликни ҳам қабул
этмайди.

Абу Райҳон Беруний

Тўрт нарса улуғликка далолат қилур: илмни азиз тутмоқ
ва ёмонни яхшилик бирла дафъ қилмоқ ва ғазабни ютмоқ
ва жавобни савоб бирла бермоқ.

Хожа Аҳрор Валий

Илмли бўлиш ўқиш, ўқитиш, ёзиш билан ҳосилу мукам-
мал бўладиган бир сабоқдир. Агар олим киши чиройли,
хушхат ёзувга эга бўлса, бу унинг камолотга етганидан
далолатдир.

Маҳмуд Замахшарий

Комиллар – аҳли ҳаё ва ноқислар беҳаё.

Алишер Навоий

Одамларнинг дадили келажакдаги ишдан қўрқмайди.
Энг қўрқоқ кишигина ўз камолотини охирига етказмайди.

Абу Али ибн Сино

Комил кишилар суҳбатини иста мудом,
Муқбил¹ кишилар бирла ўтир, тингла калом.
Қоп-қора ўтин нур ўлди ёр суҳбатидан,
Инсонга яқин бўлди-ю, жонланди таом.

Абулвафо Хоразмий

Одам мулойим, хушфеъл, очиқ чехрали, заковатли, би-
лимли бўлиши керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ақлий тарбия – одам зехни, ақл-идрокини камолга
етказишдир.

Фитрат

Ўз камолидин демас аҳли камол,
Аҳли нуқсон ичрадур бу қилу қол.

Алишер Навоий

¹ Иқболли, бахтли, саодатманд.

Азалий ноқис инсон боласи бир кун камолотга етишмоғи муқаррардир. Зеро, унинг руҳиятида илоҳий оташнинг учқунлари йўқ эмас.

Абдулла Орипов

Комилу олим инсонлар нафсларини шундай тарбиялайдиларки, натижада авф ва мадоро, мулойимлик одатларига айланади.

Фитрат

Ноқис улдурким, ўзин комил дегай,
Комил улким, нуқсин исбот айлагай.

Алишер Навоий

У БОБ. АДАБИЁТ ВА САНЪАТ

55. Қалам қудрати

Қилич ишга тушганда эл-юрт тинчлиги бузилади, қалам ишга солиниб эса, эзгу йўл-йўриқлар тузилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Адабий асарнинг тақдир этилишини уни етиштирган заминга – адабиётга берилган юксак баҳо деб билиш керак.

Абдулла Қаҳҳор

Ёзилган нарса авлодлар хотирасида қилинган ишдан ҳам узоқроқ яшайди.

Амир Темур

Маърифатпарварлар илғор маданиятнинг чинакам тарафдорлари ва тарғиботчилари бўлиш билан бирга, ўзларининг энг яхши асарларида юксак инсонпарварлик ва халқпарварлик ғояларини қизғин ташвиқ-тарғиб этдилар.

Иброҳим Мўминов

Халқларнинг миллий шуурини изҳор қилишда ва шу билан халқларини бир-бирига танитиб иноқлаштиришда бадий сўз устозларининг хизматини қанча қадрланса муболаға бўлмайди.

Мақсуд Шайхзода

Бутун илҳомини, талантини, билиму билагонлигини халқига, халқнинг орзу-умидларига бағишламаган ёзувчи чинакам халқ ёзувчиси бўлмайди.

Саид Аҳмад

Ҳар бир миллатнинг дунёда борлигини кўрсатадурғон
ойнаи ҳаёти тил ва адабиётидир.

Абдулла Авлоний

Адабиёт атомдан кучли, лекин кучини ўтин ёришга
сарфлаш керак эмас.

Абдулла Қаҳҳор

Адабиёт – инсон кашф қилган ҳамма мўъжизалар, ҳамма
буюк ихтиролар ичида энг буюги, энг улуғвори. У ажойиб
булоқ. Бу мусаффо булоқдан тўйиб-тўйиб ичишга, ота-бо-
боларимиз, авлод-аждодаларимиз бизга мерос қолдириб
кетган асрий ташналикни – зиё, нур, фикр ташналигини
қондиришга шошилинг, одамлар!

Озод Шарафиддинов

Адабиёт кўнгил иши, илҳом самараси. Тўйғусиз,
илҳомсиз ёзилган асар чангланмаган гулга ўхшайди – мева
тугмайди. Кўнгил рози бўлган асаргина китобхоннинг
кўнглига йўл топади, китобхоннинг кўнглида мева тугади.

Абдулла Қаҳҳор

Қани эди уйда ўтириб, қаламни сўриб, воқеаларни
ҳам, одамларни ҳам тўқиб чиқазадиган ёзувчиларимиз
юрт кезса, хилма-хил тақдирли кишиларга рўбарў келса,
деҳқоннинг далада хазон ёқиб қайнатган тутун иси ке-
ладиган қумғон чойидан хўплаб суҳбат қурса, балки ўзи
ҳам энгил тортармиди, ёзганлари ишонарли чиқармиди,
деб ўйлайман.

Саид Аҳмад

Ёш авлоди бўлмаган адабиёт гўдак боласи йўқ оиладек сокин, зерикарли бўлади.

Эркин Воҳидов

Адабиёт яшаса – миллат яшар.

Озод Шарафиддинов

Адабиёт ҳунар, уни касбга айлантириб олган ёзувчи олмага тушган қуртдан фарқ қилмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Адабиёт ўзининг барча илдизлари билан халққа боғланган. У халқ мулки. Халқсиз адабиётнинг юзага келиши ёхуд яшаши ҳақида ўйлаши ҳам мумкин эмас.

Ҳамид Олимжон

Жаҳон адабиётида бирор мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаёти ҳақида мулоҳаза юритиш, танқидий фикрлар айтиш учун бу мамлакат турмушига бошқа бирор мамлакат фуқаросининг кўзи билан қаралган.

Озод Шарафиддинов

Она халқининг дардига ҳамдард, қувончига шерик бўла оладиган, ҳар қандай мушкул шароитда ҳам уни ҳимоя қила оладиган ижодкоргина меҳрга, иззат-ҳурматга сазовор бўлади.

Саид Аҳмад

Бадииятсиз ғоявийлик адабиётни муқаррар ўлимга маҳкум этадиган рақ касалига ўхшайди. Адабиёт фақат бадиияти орқалигина, яъни теран ҳаётий мазмунни, муҳим ҳаёт ҳақиқатини одамларни ҳаяжонлантирадиган, тўлқинлан-

тирадиган бадий шаклларда ифодалаганидагина жамият эҳтиёжини қондир оладиган қудрат касб этади.

Озод Шарафиддинов

Ёшларга адабиёт эрмак эмаслигини, осон иш эмаслигини бошидан айтиб қўйиш керак.

Абдулла Қаҳҳор

Биронта одам умр бўйи ишшайиб, тишининг оқини кўрсатиб юролмаганидек, шеърят ҳам фақат хандон отиб кулишдан, бахтиёр ҳаётга мадҳия ўқишдангина бўлолмайди.

Озод Шарафиддинов

Ёзувчининг бир пас ҳам китобхонни унутишга ҳаққи йўқ.

Абдулла Қаҳҳор

Ёзувчи ўз ижодий ишидан ҳеч қачон қаноат ҳосил қилмайди, қаноат ҳосил қилган куни, менимча, ёмон қариган лақма чолга айланади.

Абдулла Қаҳҳор

Шеър одамни табассумга ўргатар экан, бир-бирига меҳрибонликка, дўстликка ўргатар экан. Шеър – қалбларни бир-бирига боғловчи ришта экан.

Озод Шарафиддинов

Ёзувчини ҳеч қачон ҳеч ким кўтармайди. Яхши ёзувчини яхши асарлари кўтаради, яхши ёзувчи кўтарилиб кетганини ҳатто ўзи билмай қолади.

Абдулла Қаҳҳор

Гўдак ярим тунда уйғониб сўргич талаб қилавергандек, мақтовга сел бўлган ёзувчи билан гаплашганингизда ҳар икки сўзингизнинг биридан мақтов ҳиди келмаса, бошингиз балога қолади.

Абдулла Орипов

Биз қаламкашлар одамни мақтаб кўкка кўтариш санъатини яхши эгаллаганмиз-у, одамнинг инсоний жозибасини юракларни жазиллатадиган даражада кўрсатишга нўноқмиз.

Озод Шарафиддинов

Ижтимоий вазифаси юксак ва машаққатли бўлган адабиётни беҳуда, мешчан ҳаётнинг ҳашаки сураткашига айлантириш керак эмас!

Абдулла Қаҳҳор

Ёзувчилик санъатининг ярмидан кўпи нимани ёзиш кераклигини билишдан эмас, нимани ёзиш керак эмаслигини билишдан иборат.

Озод Шарафиддинов

Классиклардан ўрганиш деган сўз классик асарлардаги... меҳригиёни топишга уриниш, топишдан иборат бўлса керак.

Абдулла Қаҳҳор

Мен «майда», «йирик» мавзу деган гапни тан олмайман. Наинки, пахта учун кураш «йиригу», бола тарбияси ёки оила «майда» мавзу бўлса!

Абдулла Қаҳҳор

Ўқувчи асаримизни қизиқиб, шавқ билан ўқимас экан, унинг идеясини образлар орқали қабул қилмас экан, мақсадимиз қоғозда қолаверади.

Абдулла Қаҳҳор

Балиқ сувсиз, шоир халқсиз яшай олмайди.

Ҳамид Олимжон

Ҳаёт магнит – ўзига тортади, ёзувчи шу магнитни ўзига юқтира олсагина китобхонни ўзига торта олади.

Абдулла Қаҳҳор

Бир соатда эмас, ўн соатда ёзиш, бир қайта эмас, ўн қайта тузатиш кишининг ёрдамига термулишга қараганда ҳам фойдали, ҳам умидлидир.

Абдулла Қодирий

Маҳорат ҳар бир сўз устида узоқ, тер тўкиб ишлашда эмас, айнан ўша сўзни топа билишдадир.

Абдулла Қаҳҳор

Нима учун жарроҳга, беморнинг у еридан эмас, бу еридан кес, демайди. Нима учун учувчига, самолётнинг у мурватини эмас, бу мурватини бура, демайди, нима учун арқондаги дарвозга, манавунақа юриш керак, деб кўрсатмайди. Адабиётни осон иш деб ўйласа керак, ҳадеб, анаундоқ ёз, манавундоқ ёз, деб ўргатаверади.

Абдулла Қаҳҳор

Чинакам ёзувчини тупроққа қўмиб бўлмайди, у албатта
гўрини тешиб чиқади.

Абдулла Қаҳҳор

Ёзувчи жуда катта машаққатлар билан ўқувчи орт-
тиради, у биргина хом асари билан ҳамма ўқувчисини
бирданига йўқотиб қўйиши мумкин.

Абдулла Қаҳҳор

56. Сўз сеҳри

Сўз туя бурни каби жиловланган бўлади, туянинг бўйни
каби қаерга бурилса, ўша томонга кетади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмон кўрсанг ҳамки ё севсанг жондан,
Бари бир, маломат ёғар ҳар ёндан.
Магар шундоқ экан, ширин сўзингни
Аяма ҳеч кимдан, ҳеч бир инсондан.

Абдулла Орипов

Сўз одамзот учун табиатнинг улуғ инъомидир, сўз ту-
файли инсон улуғликка эришади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Буюк одамлар ҳақида гап айтиш балки осондир, қоғозга
тушириш эса ниҳоятда қийин. Айтилган гап ўша жойда
қолиб кетиши мумкин. Қоғозга тушгани тарих мулкига
айланади.

Саид Аҳмад

Мол-дунёни қанча термагин, у тутайди, озаяди. Ёзил-
сачи, сўз абадий қолади, оламни кезади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўзни уйламасдан гапирма ҳар дам,
Яхши сўз кечикиб айтилса не ғам.

Хожа Самандар Термизий

Сўзни ишончли одамдан сўраш, ишончли одам айтган
сўзга амал қилиш керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Маъдани инсон гавҳари сўз дурур,
Гулшани одам самари сўз дурур.

Алишер Навоий

Заковат кўрки сўздур, бу тилнинг кўрки сўздир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўзаро бўлдим ниҳон хушбуй гуллар баргидек,
Кимки курмоқ истаса сўз ичра шон кўрса мени.

Зебуннисо

Кўнгли ва тили бир бўлган кишининг айтган сўзи бут.

Алишер Навоий

Сўзни сўзламаса, у соф олтинга тенг,
У тилдан чиқарилса, сариқ чақага тенг.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ким синса кўнгул захми забон оғриғидин,
Кам эрмас анинг оғриғи жон оғриғидин.

Алишер Навоий

Сўз қолип, фикр унинг ичига қўйилган ғишт бўлсин,
кўпчилик хумдонидан пишиб чиққач янги ҳаёт айвонига
асос бўлиб ётсин!

Абдулла Қодирий

Сўзни кўп сўзлама, бир оз озроқ сўзла,
Туман минг сўз тугунин бир сўзда кўзла.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўзнинг ёмони йўқ, ҳаммаси яхши, ўрнини топса, ярқи-
раб оловланиб кетади. Сўз ўз ўрнига тушмаса мунгайиб,
мўлтираб, ўксиб, ўнгайсизланиб, яралганига юз пушаймон
бўлиб қолади.

Миртемир

Сўзингга эҳтиёт бўл, бошинг кетмасин,
Тилингга эҳтиёт бўл, тишинг синмасин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўз сўйлашда ва улардан жумла тузишда узоқ андиша
керак.

Абдулла Қодирий

Заковатлиларни кўрганим бор, улар оз сўзлаганлар,
лекин кўп сўзладим деб йиллаб афсусланганлар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Билимли киши нималарни сўзлайди, сен унга қулоқ сол,
адаблар боши тилдир, уни тиймоқ зарур.

Аҳмад Югнакий

Заковатнинг ва тилнинг кўрки сўздир, одамнинг кўрки-юз, юзнинг кўрки эса кўздир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кўп ортиқча сўзлашув эшитувчини ранжитар.

Маҳмуд Замахшарий

Одамнинг безаги сўздир, сўз эса беҳисоб кўпдир. Фақат эзгу сўзли кишиларнигина ардоқлаш лозим.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсонни сўз айлади жудо ҳайвондин,
Билким, гуҳари шарифроқроқ йўқ ондин.

Алишер Навоий

Заҳру шакар хосияти сўздадур,
Меҳру муҳаббат томури кўздадур.

Саид Қосимий

Кўнгул дуржи ичра гуҳар сўздурур,
Башар гулшанида самар сўздурур.

Алишер Навоий

Сўз – гул, иш – мева.

Ал-Хоразмий

Оқил чин сўздин ўзгани демас,
Аммо барча чини ҳам демак – оқил иши эмас.

Алишер Навоий

Билиб-тушуниб сўзланган сўз доноликдан далолатдир,
нодон-жоҳилнинг сўзи ўз бошини ейди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Мулойим сўз – ваҳшийларни улфатга айлантиради.

Алишер Навоий

Кўп сўзлашдан ортиқча наф кўрмаганман, сўзнинг
кўпидан фойда ҳам топмаганман.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одам сўз туфайли улуғликка эришади, подшо бўлади,
кўп ва ортиқча сўз эса юзни ерга қаратади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Оғиздан сўз гоҳо ўт, гоҳо сув бўлиб чиқади, уларнинг
бири вайрон қилади, бири обод этади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тилдан чиқадиган эзгу сўз оқар сув кабидир. У қаерга
оқиб борса, ўша ерда турли-туман чечаклар унади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қуруқ гапнинг ўзи ҳеч қачон далил бўлолмайди.

Абу Али ибн Сино

Сўзчи ҳолин боқма, боқ сўз ҳолини,
Кўрма, ким дер они, кўргил ким не дер.

Алишер Навоий

Сўз гуҳарига эрур онча шараф,
Ким бўла олмас анга гавҳар садаф.

Алишер Навоий

Сўз инсоннинг даража ва камолини, илм ва фазлини
ўлчаб кўрсатадургон тарозудир.

Абдулла Авлони

Бўлмаса сўз, ажаб бало бўлгай,
Булбули нутқ бенаво бўлгай.

Алишер Навоий

Донаву дур сўзини афсона бил,
Сўзни жаҳон баҳрида дурдона бил.

Алишер Навоий

Маҳаллида айтур сўзни асрама, айтмас сўз теграсига
йўлама.

Алишер Навоий

Такаллум била кимса инсон эрур,
Сўзи йўқ баҳойимга не сон эрур.

Алишер Навоий

Сўздадур ҳар яхшилиқки, имкони бор, мундин дебетур-
ларким, нафаснинг жони бор.

Алишер Навоий

Доно илигдин борғандин сўз айтмас, ўткан йигитлик
орзу била қайтмас.

Алишер Навоий

Эшитмак элни тўла қилуру айтмоқ холий, эшиткучию
айтқучининг будур ҳоли.

Алишер Навоий

Хусну жамолсиз киши ширинкалом эса,
Сайд айлар элни, нукта фасоҳат била деса.

Алишер Навоий

Сўзида паришонлиқ – ўзида пушаймонлиқ.

Алишер Навоий

Сўзки, фасоҳат зеваридин музайян эмасдур, анга чинлиқ
зевари басдур.

Алишер Навоий

Чин сўз нечаки бетакаллуф, қойилга иборат содалиғи-
дин йўқ таассуф.

Алишер Навоий

Назмда ҳам асл анга маънидурур,
Бўлсун анинг суврати ҳар не дурур.

Алишер Навоий

Фаҳм айла ҳолини сўз демагидин
Ким, берди хабар ҳадиси кўнглидагидин.

Алишер Навоий

Сенга бор эса сўз билурдин мазок,
Ўзум сари боқма, сўзум сари боқ.

Алишер Навоий

Сўз борки, тингловчи танига жон киритади,
Сўз борки, айтувчи бошини ёлға беради.

Алишер Навоий

Таълимда жуда асосли қилиб: «Сўзларинг янглиш – хато бўлса, ўзингга зиён келтиради», дейилган.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўз борким, эшитувчи таниға жон киюрур ва сўз борким, айтгувчи бошин елга берур.

Алишер Навоий

Агар сўз жона пайдо қилмаса сўз,
Ани сўз демагил, эй мажлис афрўз.

Муҳаммад Шариф Гулханий

Ёрқин ва ҳаққоний бадий сўз – қудратли кучдир. У миллионлаб кишиларни илҳомлантириш ва зафарлар сари рағбатлантиришга қодир.

Ғафур Ғулом

Сўзда керак маъною маънида завқ,
Сўзлагувчида сўз учун дарду шавқ.

Ҳайдар Хоразмий

Сўзламасдин олдин сўзингни сина,
Ҳар бир сўздир умринг ичинда сина.

Анбар Отин

Агар бир кўнгилда тил найзасининг жароҳати бордир, фақат яхши сўз ва ширин тил унга малҳам ва роҳатдир.

Алишер Навоий

Инсоф ила сўзга қил наззора,
Фарқ айла дур ила санги хора.

Шавқий Каттақўргоний

Ҳам сўз ила элга ўлимдан нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлук тан нажот.

Алишер Навоий

Сўзинг бўлса кумуш, жим турмак олгун,
Миси чиқгай сўзинг кўп бўлса бир кун.
Кўпайган сўзни бўлгай тўғриси оз,
Шакарнинг кўлидин ози бўлуր соз.

Абдулла Авлоний

Киши чинда сўз деса, зебодурур,
Неча мухтасар бўлса, авлодурур.

Алишер Навоий

Гап қанча яхши бўлса, у шунча қисқа бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Хушсухан одам юмшоқлик билан дўстона сўз айтади,
кўнгилга тушиши мумкин бўлган юз ғам – унинг сўзи
билан даф бўлади.

Алишер Навоий

Одам икки нарса туфайли қаримайди: бири – яхши
феъли, иккинчиси эса эзгу сўзи.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўз қаттиғи эл кўнглига озор айлар,
Юмшоғи кўнгиларни гирифтор айлар.

Алишер Навоий

Сўзнинг ёмони амал қилинмай бекор кетганидир.

Абу Али ибн Сино

Агар сўз ақл ва ҳикматга мувофиқ бўлуб, ўзига ёки
эшитувчига бир фойда чиқадургон бўлмаса, асаларилар
орасида гўнғиллаб юрган қовоқари каби қуруқ гўнғил-
ламок, фақат бош оғриғидан бошқа бир нарса эмасдир.

Абдулла Авлоний

Бефойда сўзни кўп айтма ва фойдалиғ сўзни эшитурдин
қайтма.

Алишер Навоий

Бир калима ширин сўз қилични қинга киритар.

Амир Темур

Бошимизга келадурган кулфат ва заҳматларнинг акса-
ри ёмон тилимиздан, андозадан ортуқ сўйлаганимиздан
келур.

Абдулла Авлоний

Ўйламай сўйлаган оғримай ўлар,
Фикр ила сўйлаган йиғламай кулар.

Абдулла Авлоний

Сўздур инсон кўнглида бир гавҳари қийматбаҳо,
Они хор этма, дебон ҳар ҳуши йўқ ҳайвонға сўз.

Огаҳий

Зуғум билан айтилган сўз шу даражага етказадик,
қадимий хонадонларни вайрон қилиб юборади.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур

Билмаган ўз қадрини не билгуси сўз қадрини,
Ҳайфдур доно демак нодону беирфонга сўз.

Огаҳий

Оз сўз ҳам ўткурдур – захри муҳлиқдур,
Агарчи миқдори ўксукдур.

Алишер Навоий

57. Тил – дил калити

Кўнгул махзанининг қулфи тил ва у тил калитин сўз бил.

Алишер Навоий

Одамнинг оғзи худди ўранинг ўзгинасидир, ундан
чиққан сўзлар дон каби сочилиб кетади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тил бу – одамларга табиат томонидан берилган, инсон-
ларнинг минг йиллар мобайнида ўзаро муносабатларида
сайқалланиб келган шундай бир жавоҳирки, бу жавоҳирни
сочиб юбориш, беҳурмат қилиш эмас, кўз қорачиғимиздек
асрашимиз керак.

Абдулла Орипов

Заковат ва билимнинг очқичи тилдир, одамни ёруғликка
бошловчи тил – равон тилни ўргангин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тилга ихтиёрсиз – элга эътиборсиз.

Алишер Навоий

Оламни тил улуғлайди, уни бахтиёр қилади, шунинг-
дек тил одамни беқадр ҳам қилади, унинг бошига балолар
келтиради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Она тилига туганмас ишқ, унинг тақдирию камолоти
учун масъулият ва ғамхўрлик – сўз даҳоларини бирлашти-
рувчи биринчи фазилат.

Абдулла Орипов

Ямон тил коҳ сарғайтур юзингни,
Тубон бошингни термултур кўзингни.
Ямон тил икки оламда зарардур,
Гаҳе исён, гаҳе хавфи хатардур.

Сўфи Оллоёр

Тил қафасда ётувчи арслон кабидир, қафасдаги ғаддор
ваҳший бошингга етиши ҳеч гап эмас.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўзни кўнгулда пишқармагунча тилга келтирма,
Ва ҳарнеки кўнгулда бор – тилга сурма.

Алишер Навоий

Тилим мени жуда кўп кулфатларга солади, тилим менинг
бошимни кесмасидан бурунроқ мени тилимни кесайин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Фойдасиз сўзамаса қайси тил,
Она тил бўлғай ўша тил – она тил.

Анбар Отин

Одамнинг тили ёмон, у доим сен ҳақингда сўзлайди,
кишиларнинг феъли ҳасадли, улар сени ғажигга ҳам тайёр
туради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳақиқатдан қочиб, тилга янги қоидалар тузиш разо-
латдир.

Абдулла Қодирий

Жуда бой чиройли тилимиз бор. Бу тилда ифода этиб
бўлмайдиган фикр, туйғу, ҳолат йўқ!

Абдулла Қаҳҳор

Калити ганжи маъниким забондур,
Анга бир нуқта кўп бўлса зиёндур.

Сўфи Оллоёр

Нима учун кўча ҳаракати қондасини бузган кишига
милиция ҳуштак чаладию, бутун бир тилни бузаётган
одамларга ҳеч ким ҳуштак чалмайди?

Абдулла Қаҳҳор

Гўзал сўзлар ва ёқимли бўлган тил агарда кўнгил билан
бир бўлса, яхшироқ бўлур.

Алишер Навоий

Тилингга жуда эҳтиёт бўлгин, бошинг омон сақланади,
сўзингни қисқа қилсанг, ёшинг узаяди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўзбек тилида яхши фикр ва туйғуларни ифода қилиб
бўлмайди деган назарияни Навоий бундан беш юз йил
бурун тор-мор қилган.

Абдулла Қаҳҳор

Тилинг фойдаси жуда кўпдир, сен ўзингни босиб ол,
тил гоҳо мақталади, гоҳо таҳқирланади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмон тилинг захри тиглардан ёмон.

Алишер Навоий

Тилни фақат ёмонлаш керак эмас, унинг яхши томон-
лари жуда кўп.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кўпинча тил билан етказилган жароҳат қилич билан
етказилган жароҳатдан оғирроқдир.

Маҳмуд Замахшарий

Одамга икки нарса керак: бири – тил, бири – дил.

Юсуф Хос Ҳожиб

Дунёда тилни сақлашлик охиратдаги пушаймонликдан
енгилроқдир.

Абу Лайс Самарқандий

Инсонга келадиган барча офат тилдандир.

Нажмиддин Кубро

Ёмон тиллиг¹ андоқким эл кўнглига жароҳат етказур,
ўз бошига ҳам офат еткарур.

Алишер Навоий

Тилки фасих ва дилазир² бўлгай хўброқ бўлгай, агар
кўнгул била бир бўлгай.

Алишер Навоий

Агарчи тилни асрамоқ кўнгулга меҳнатдур, аммо сўзни
сайпамоқ бошқа офатдур.

Алишер Навоий

Ёмон тил гоҳи сарғайтурур юзингни
Тубан бошингни, телмуртур кўзингни.

Сўфи Оллоёр

Тилингни ихтиёрингда асрағил, сўзунгни эҳтиёт била
дегил.

Алишер Навоий

Чун синса кўнгул захми забон оғриғидин,
Кам эрмас анинг оғриғи жон оғриғидин.

Алишер Навоий

Тил – қиличдан ўтқир.

Амир Темур

¹ Тилли

² Ёқимли, дилтортар.

Тилни менсимаслик миллатни менсимаслик, ватанни менсимасликни кўрсатадиган ўта нохуш ҳолдир.

Озод Шарафиддинов

58. Нутқ маданияти

Белги бўлса, одам йўлда адашмайди, ақли бўлса, киши сўзда адашмайди.

Маҳмуд Кошгарий

Баъзан катта-катта китоблар қилолмаган ишни жимитгина бир нутқ қилиши мумкин.

Озод Шарафиддинов

Давр эли жабр этса, кўтарма исён,
Кўн бориға, йўқ туфайли бўлма сарсон,
Тинглаш керак эмасми – эшитма пинҳон,
Сўзлаш керак эмасми – гапирма бир он.

Алишер Навоий

Айрим нутқлар бутун умр давомида ёзилади.

Озод Шарафиддинов

59. Истеъдод

Истеъдод – бепоён тушунча. У таърифга сиққанда эди, уни маълум хусусиятлар доирасида чегаралаш мумкин бўлганда эди, одамлар йўқ истеъдодни тарбиялаб бор қилган бўлардилар.

Эркин Воҳидов

Идеал ёзувчи бўлмайди.

Озод Шарафиддинов

Истеъдод инсон қалби ва онгининг жуда ноёб хусусияти бўлгани учун, жуда ранг-баранг бўлгани учун таърифга сийиши қийин.

Эркин Воҳидов

Истеъдоди бўлгани, адабиётни муқаддас деб билгани учун ўзини адабиёт ишига масъул деб биларди. Амали бўлгани учун эмас.

Озод Шарафиддинов

Одатда улуг истеъдодлар ижоди бир қанча вақтгача жамиятнинг дидини белгиловчи мезон бўлиб қолади.

Эркин Воҳидов

Туғма истеъдодни, албатта, фақат стихиядан иборат ҳолат деб тушуниш нотўғридир. Ҳақиқий қалб эгаси ўз фуқаролик даражасини, билим ва қувваи ҳофизасини муттасил кенгайтирган ҳолдагина тарих учун зарур санъаткорга айланиши мумкин.

Абдулла Орипов

Ҳунарманду косиблар кўпдир, бироқ моҳиру қобилиятлилар оздир (яъни, уста кўпу, устаси оздир.)

Маҳмуд Замахшарий

Истеъдод шундай бир гавҳарки, у денгиз тубида, садаф ичида ҳам – гавҳар, истеъдод шундай бир зилол ирмоқки, унинг ҳар қатрасида дарёларнинг қудрати, уммонларнинг теранлиги бор, истеъдод шундай бир гулки, унинг ҳар бир очилмаган гунчасида чаманларнинг бўйи ва таровати бор.

Эркин Воҳидов

Истеъдодларни қадрлай билиш, мубҳам биқикликлардан мустасно миллий маданият равнақиға жонкуярлик халқ, унинг жонкуяр фарзандлари онги юксаклигини белгилайдиган мезонлардан биридир.

Абдулла Орипов

Истеъдод нафаси бор жойда ҳаёт бор.

Эркин Воҳидов

Ҳақиқий истеъдодни тарих ўзи танлаб олади.

Абдулла Орипов

Истеъдод ҳамиша ҳар хил бўлади, истеъдодсизлар эса ҳамма жойда ҳам бир хилдир. Улуғ истеъдодлар бир-бирини юракдан тан олгани ҳолда, қўлтиқлашиб, оғайни бўлиб юрган эмас.

Эркин Воҳидов

Талантсизлар бир-бирини тез топиб, тез уюшадилар. Шу боисдан ҳам улар жуда катта кучдир.

Эркин Воҳидов

60. Ижод лаззати

Қадрдоним қалам, мардона бўлгил, вақти хизматдур,
Агар мендан кейин қолсанг, либосинг сийму зардандир.

Муҳаммадшариф Сўфизода

Ижод бу – севги, машаққат, қувонч!

Шукрулло

Ижоднинг этагидан маҳкам тутиб, қочмасдан, иқтидорини чархлаб борган инсонгина ижодкор бўла олади.

Абдулла Орипов

Дарахтни ундирадиган, ўстирадиган ва мевасини лазиз қиладиган қуёш, ер ва сув бўлса, бадий маҳоратни ундирадиган ва ўстирадиган, самарасини жозибали қиладиган халқ ҳаётидан олинган илҳомдир.

Абдулла Қаҳҳор

Шаллақиликнинг ҳақиқий ижод эркинлигига мутлақо алоқаси йўқ.

Озод Шарафиддинов

Даҳо асар ёзмасдан ҳам катта қалб билан яшаб ўтиш қандай гўзал!

Абдулла Орипов

Ижод эркинлиги халққа, ватанга фидойилик билан хизмат қилиш эркинлигидир.

Озод Шарафиддинов

Бирон сатри ошиқлар дафтарига тушмаган шоирни шоир демайман.

Саид Аҳмад

Унинг фожеаси ўз сийратини тўла намоиш қила олмасликдан, сувратини ҳамиша керакли шамойилга солиб юриш мажбуриятидан, кўнгили билан имкон ўртасидаги зиддиятдан, ижод эркинлигининг йўқлигидан туғилган фожеа эди.

Озод Шарафиддинов

Ижодкор учун ижод – бу фалончи кундан пистончи кунгача бўлган «командировка» эмас.

Абдулла Орипов

Ҳар бир янги нарсада лаззат бор.

Абу Райҳон Беруний

Ижод дегани одамнинг фикр ва ҳиссиёт бобидаги ички имкониятларини рўёбга чиқариш деганидир.

Озод Шарафиддинов

Ижодкор минг уринсин, яхши маънода ҳам, ёмон маънода ҳам, жамиятдан узилиб яшай олмайди. Чунки у жамият фарзандидир.

Абдулла Орипов

Халқчил бўлмаган ижод ўлимга маҳкум. Ҳақиқий ижод доимо халқчил бўлгандир.

Ҳамид Олимжон

Ижоднинг кўпчилик учун марҳаматлик эҳсони шундаки, унинг завқидан доҳий санъаткор ҳам, ғўр ҳаваскор ҳам бебаҳра қолмайди.

Абдулла Орипов

Ижод қилдим виждоним тикиб,
Ижод қилдим умрим бағишлаб.
Ёмонликни фош этиб, сўкиб,
Яхшиликка ундаб, олқишлаб!

Шуҳрат

61. Китоб қадри

Китоб – барча бунёдкорлик, яратувчилик ва ақл-идрокнинг, илму донишнинг асосидир. Ҳаётни ўргатувчи мураббийдир.

Амир Темури

Китобни муқовасига қараб оладилар, ичига қараб баҳо берадилар.

Алишер Навоий

Бу замонда ҳамдами роз ўлмага ўқуш керак,
Ҳар китобни ўқигонда маънисин уқиш керак.
Андин ўрганиб адаб илмин ғазал тўқиш керак,
Норасоликнинг жаҳонда томирини қирқиш керак,
Илмсиз афсунчиларга тири паррондур китоб.

Дилшоди Барно

Китоб бир хазина, мутолаа – ёрқин табассумли ҳаётга бошловчи машъалдир.

Ойбек

Китоб деган нарсa инсоннинг табиати, моҳияти билан боғлиқ бўлган буюк мўъжизадир. Инсон бор экан, китоб ҳам қай бир шаклда яшайверади.

Озод Шарафиддинов

Китоб ва мутолаа Сизни қудратли ижод булоғига бошлайди. Китоб ва мутолаа Сизни кўпдан-кўп янги босқичларга кўтаради.

Ойбек

Менда китоби кўп одамга ихлос билан қараш касали бор.

Озод Шарафиддинов

Маърифатли одам учун ўз халқининг китобга жо қилган ижод дурдоналаридан кўра қимматлироқ бойлик бўлмайди.

Озод Шарафиддинов

Кечаги асарларни баҳолашдан олдин бутунги кўз билан янгидан ўқиб чиқиш керак.

Озод Шарафиддинов

62. Маданият

Маданият жаҳондан осойиш,
Хулқ ҳусни анга оройиш.

Исҳоқхон Ибрат

Ўзбек халқи азалдан буён маданият булоғининг бошида бўлган.

Ойбек

Маданият халойиққа роҳат,
Кўрмагай ғамни ҳеч соат.

Исҳоқхон Ибрат

Маданият тарихи ғоят даражада мураккаб бўлиб, унинг ҳамма томонларини ўз ичига олган китоб ҳеч қайси бир тилда йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас.

Қори Ниёзий

Маданиятнинг шаҳрида турмиш,
Киши гўёки жаннат ичра эмиш.

Исҳоқхон Ибрат

Маданиятнинг шаҳри ичра тур,
Даштда юрма, гулистон ичра юр.

Исҳоқхон Ибрат

Маданиятда юргил ўлгунча,
Бадавиятда шоҳ бўлгунча.

Исҳоқхон Ибрат

63. Санъат қудратли куч

Санъатдаги чин гўзаллик ҳеч қачон эскирмайди, янги шароитда у янгича оҳанг касб этади, кишилар ҳиссиёти ва онгида ижодий фикр уйғотади. Кишиларга эстетик завқ бағишлайди, уларни халқлар ўртасида ҳамкорлик, дўстлик ва тинчлик барқарорлиги учун унумли меҳнатга ундайди.

Иброҳим Мўминов

Театр томошадур, томошаларнинг фойдалигидур.

Маҳмудхўжа Бехбудий

Санъат ва адабиёт ўзининг хос йўллари билан одамларга яхши ва гўзал хислатларни сингдиради.

Ҳамид Олимжон

Санъат реал борлиқни, ижтимоий муносабатни, замона руҳини, давр нафосатини бадиий образларда акс эттиради.

Иброҳим Мўминов

Театр ойнага ўхшарки, томошабинлар ичинда ўзларини кўрарлар.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Муסיқа фани шу маънода фойдалики, кимнинг феъл-атвори мувозанатини йўқотган бўлса, уни тартибга келтиради.

Абу Наср Фаробий

Дид ва савия билан маълум мақсадга йўналтирилган, билим ва истеъдод раҳнамолик қилган, онгли, ижодий меҳнатгина санъаткорни поғонама-поғона кўтариши мумкин.

Абдулла Орипов

Санъатдаги эстетик бойликни мукаммал ҳис қилгандагина санъат асарини тўғри баҳолай олиш мумкин.

Озод Шарафиддинов

Гениал зотлар ер юзида ҳамиша пайдо бўлмаганликлари сабабли уларнинг номлари кўпинча афсоналар билан чулғанган бўлади. Чиндан ҳам даҳо санъаткорлар табиат мўъжизаси, ноёб ижтимоий ҳодисалар сирасига кирадилар.

Абдулла Орипов

Ҳаётини гаровга қўйиб эришилган маҳорат санъаткорни ҳеч қачон тарк этмайди, унинг мангу мулки бўлиб қолади.

Озод Шарафиддинов

64. Мажозий лутфлар

Кишан олтин бўлса ҳам ҳарқалай кишан!

Абдулла Қаҳҳор

Ўзинг бунёд этган мевали шохни,
Ўзинг нобуд этсанг, кўп ёмон бўлар!

Хожа Самандар Термизий

Туядан «нега бўйнинг эгри» деб сўралса, «қаерим
тўғри», деган экан.

Абдулла Қаҳҳор

Коинотдаги ҳар бир зарранинг замирида шу қадар
ҳикмат ва фойдалар борки, уларни идрок этишдан ақли
башар ожиз қолади.

Фитрат

Синчалак деган... қуш «осмон тушиб кетса ушлаб қо-
ламан» деб оёғини кўтариб ётар экан!

Абдулла Қаҳҳор

Меҳнатни ўнг қўл қилади,
Тилла соатни чап қўл тақади.

Шухрат

Айшни нодон суриб кулфатни доно тортадур.

Зокиржон Фурқат

65. Танқид

Матбуоткагина эмас, ҳаётнинг ҳар бир кўчасига кириб юргучи ва аксар ўз сўзини ўтказгучи «танқид» отлиқ чапаннамо бир махлуқ бор. Бу махлуқнинг холиқи ҳаётнинг ўзи ва лекин отаси йўлбошчилик қиладир. Чунки ҳаётнинг узоқ муддатлик тажрибалари ва аксар хатолари яна шу сўзлик, аччиқ тиллик нафсоният, ғараз ва шахсият оғриқларидан тоза «танқид» маҳдумни туғдиргандир. Ҳаётнинг янгидан-янги муваффақиятларга судрагучи, маърифат деган муаммонинг калиди, маданият дунёсининг бешиги ана шу танқиддир...

Абдулла Қодирий

Танқиддан хулоса чиқармоқ учун ҳам савод керак.

Саид Аҳмад

Модага кирган нарса тўғрисида танқидий фикр айтиш жуда қийин.

Озод Шарафиддинов

Адабиёт дунёсида икки турлик танқид бор: жиддий танқид ва ҳажвий танқид. Жиддий танқид ўзининг қузаткан нишонаси устида ўзгаришлар ясаса ҳам аммо кўпинча авомга мажҳулроқ бўлиб ўтадир.

Танқиднинг иккинчи хили бўлган ҳажвийни (сатира маъноси билан) оммавий дейилса бўладир. Чунки кулки танқид-турмуш бўлиб учқучи бургутдир. Ҳаёт шароитига ярамаган заиф, қизғанч¹, манфур, музир² ва шунинг сингари унсурлар унга емдир.

Абдулла Қодирий

¹ Қизғанч – аянчали.

² Зарар етказувчи.

Танқидда битта ижодкорга раҳм қилсангиз, бу билан кўплаб адабиёт мухлисларига жабр қилган бўласиз.

Озод Шарафиддинов

Ҳажвий танқид авомнинг руҳига яқин ва унинг ҳис эткан, аммо ифода қила олмаган масалаларига таржимондир.

Абдулла Қодирий

Бирон ҳодисанинг яхши ёки ёмон эканини билдириш билан унга нисбатан нафрат ёки муҳаббат ҳисси туғдириш орасида жуда катта фарқ бор.

Абдулла Қаҳҳор

Ҳажвий танқиднинг табиъатидаги кулгулук унсури авомнинг маҳбуби, тагин тўғриси унинг ўз ижодидир.

Абдулла Қодирий

VI БОБ. ИНСОНИЙ ФАЗИЛАТЛАР

66. Инсон – олам беағи

Одамлар орасида ҳақиқий одам шу бўладикӣ, ундан
бошқа одамлар манфаат кўрадилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсон ҳамма ерда улуг... Унинг улуглиги қўлидан келган
ишларда, яратувчилигида кўриниб туради.

Абдулла Қаҳҳор

Одамлар орасида бўла туриб тилини тия олган ва иззат
орттирган одам ҳақиқий одамдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бордир инсон зотида онча шараф,
Ким ёмон ахлоқин этса баргараф.

Алишер Навоӣ

Оламга одамзот сара мавжудот сифатида келди, у са-
лоҳият, билим ва заковатга эга бўлди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамнинг ёмони бўлмайди. Биров тош, биров гул, ўз
жойида иккови ҳам яхши.

Абдулла Қаҳҳор

Инсон ақлининг қудрати ва инсон меҳнат фаолияти мўъ-
жизаларига ҳам қойил қоламиз, ҳам таҳсинлар деймиз.

Иброҳим Мўминов

Инсон қалби билан ҳазиллашманг Сиз,
Унда она яшар, яшайди Ватан.
Уни жўн нарса деб ўйламанг ҳаргиз,
Ҳайҳот! Қўзғалмасин бу қалб даъфатан!!!

Абдулла Орипов

Инсон қобилияти, ақли, зеҳн-зақоси жуда зўр. У, қуёшнинг ўзидан бир неча миллион километр узоқликда эканлигига қарамай, унинг сир-асрорини била олди. Ҳатто шундай юлдузлар бўлган ва улар шу қадар узоқликдаки, улар бундан бир неча миллион йиллар аввал мавжуд бўлиб, сўнггра йўқолган бўлсаларда, уларнинг зиёси ҳали ҳам ерга етиб келишга улгурмаган. Инсон шуни ҳам била олди.

Воҳид Зоҳидов

Инсон бир мартагина яшайдиган замонини танлаб дунёга келмайди. Бу қисмат деб аталган, бизга ноаён қудратнинг ихтиёрида.

Эркин Воҳидов

Шундай одамлар ҳам бўладики, туғилганда ҳеч ким севинмаган бўлса ҳам, ўлганда бутун юрт аза тутати.

Абдулла Қаҳҳор

Менга не ёру не ошиқ ҳавасдир,
Ғар мен одам ўлсам – ушбу басдир.

Алишер Навоий

Дунёнинг ҳамма сирининг тагига етиш мумкин, лекин Инсон деган жумбоқнинг тагига етиб бўлмайди.

Озод Шарафиддинов

Киши бўлмаса маънидин хабардор,
Ани одам дема, де нақши девор...

Хожаназар Хувайдо

Инсон била шайтон орасида адоватдур ва табиий му-
холифат: бири ўтдин ва бири туфроғдин. Бу адоват ора-
ларидадур ул чоғдин ўт ғолиб бўлса, туфроғни кул қилур
ва туфроғ ғолиб бўлса, ўтни ўчирур.

Алишер Навоий

Инсоннинг табиати шунақаки, у ўзининг муваффақи-
ятсизлигидан, «еган калтаклари» дан ўзи учун мустаҳкам
истеҳком қуриб олади.

Озод Шарафиддинов

Инсон жамият маҳсули сифатида эмас, балки табиат
маҳсули сифатида ҳам ғоят мураккаб зотдир.

Абдулла Орипов

Одамиға яхши кўп авсоф¹ эрур,
Лек аларнинг ашрафи² инсоф эрур.

Алишер Навоий

Кўп вақтда зиёдалик, ортиқлик зиён келтиради. Маса-
лан, бир қўлда олтига бармоқ бўлса бу ортиқлик бўлмай,
камчилик (нуқсон) ҳисобланади.

Маҳмуд Замахшарий

Биз инсонлар ер юзи фарзандларимиз. Ер юзи ноз-
неъматлари ҳалол меҳнат қилувчи, эл бахтини ўйловчи
инсонларга хосдир.

Ғафур Ғулом

¹ Васфнинг кўплиги. Мақтовли хислатлар маъносида.

² Энг шарафлиси.

Инсоният мавжуд экан, у тарих гилдирагини айлан-тирар экан, бу борада фақат ақли билан эмас, ҳислари билан ҳам иш юритар экан, демак, санъат ва адабиёт ҳам яшайверади. Яшаганда ҳам инсон учун энг зарур нон, кийим-кечак, бошпана сингари ардоқли бўлиб яшайди.

Озод Шарафиддинов

Менинг назаримда, ҳар бир инсон ўзича бир Ватан. Унинг чегарасини бузиб кираверишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Инсон қалби билан ҳазилашмаслик керак.

Абдулла Орипов

Бу оламда йўқотишлар ичидаги энг оғир йўқотиш инсоннинг ўзлигини йўқотишидир. Одамзот тафаккур ва эҳтирос, руҳият ва имон дунёсида яшайди. У юрагидаги эътиқод билан, ишонч билан тирик ва бутун. Ўзликни йўқотмоқ ана шу оламдан жудо бўлмоқдир, инсон иморатидаги рукналарнинг – устунларнинг синмоғидир.

Эркин Воҳидов

Биринг юлдузларни кўзлайсан Инсон,
Биринг мангуликка битасан достон.
Биринг тор кўчага номим қўяй деб,
Елиб-югурасан, эрта-кеч сарсон.

Абдулла Орипов

Инсон дунёга яшаш учун келади. Яшаш, яратиш ва яралган – булар моҳиятча ва принципча бир нарсани ташкил этадилар. Худди шунингдек, ҳаёт ва тинчлик, дўстлик ҳам моҳиятча бир мавҳумни ташкил этади.

Воҳид Зоҳидов

Даврлар ҳар қанча ўзгармасин, инсонни ҳаракатга келтирувчи асосий омил шахсий манфаат бўлиб қолаверади.

Озод Шарафиддинов

67. Инсонпарварлик

Одамга одам бўл, одамгарчилик қил.

Юсуф Хос Ҳожиб

Эл ғуссасини сингурмагинг¹ мақсуд эт,
Бу шева билан оқибатинг маҳмуд эт.

Алишер Навоий

Раият аҳволидан огоҳ бўлдим, улуғларини оға қаторида,
кичикларини фарзанд ўрнида кўрдим.

Амир Темур

Оламнинг низом-қоидалари, йўл-йўриқлари мавжуд экан, улар одамзот учун одамийликнинг белгисидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Нафъинг агар халққа бешакдурур
Билки, бу нафъ ўзунгга кўпракдурур.

Алишер Навоий

Одамийлик туфайли одам шуҳрат топади, одам одамийлик билан танилади ва билинади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Эл-юрт агар сени яхши одам деб ҳисобласа, инсонийлигинг ҳам шу бўлса керак.

Абдулла Орипов

¹ Қайғурмок.

Одамман деб бош кўтариб юрганлар беҳисоб, аммо
одам деб ишониш мумкин бўлган киши топиламайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Халойиққа кўрма қилиб бенаво,
Ўзингга раво кўрмагани раво.

Алишер Навоий

Одамлар орасида кераклиси ва яроқлиси йўқ, яроқлиси
бўлса ҳам, доимо фойдали иш қилиб юрувчиси йўқ.

Юсуф Хос Ҳожиб

Жаҳонда ақлу идрок, зеҳну дониш бирла озод бўл,
Ҳамиша халқ билан бирга шарафлан, яъни обод бўл!

Ғафур Ғулом

Ҳар қандай тартиб инсонийликка, инсоний оқибатга
зид эмаслигини унутмаслик керак.

Абдулла Орипов

68. Одамийлик мулки

Инсоний хислатлар тўрт қисмга бўлинади: назарий
фазилатлар, тафаккур фазилатлари, яралма (ҳаёт жараёни-
да вужудга келувчи) фазилатлар ва амалий санъат (касб)
фазилатлари.

Абу Наср Форобий

Одам бўл, одамга одамийлик қил,
Одам деган отни, мақтовни ол.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳақиқий инсонда кўп фазилатлар бўлади: лекин булар орасида энг шарафлиси – инсофдир. Инсофсиз киши – инсон эмасдир. Унинг атворида хатодан бошқа нарса йўқдир.

Алишер Навоий

Зиммангда фарз бўлган нарсани қарз ва бурч ўрнига қўй. Бу ҳол қалбингу дилингда роҳат бахш этиб, шону шарафинг ва обрўйингни сақлаш учун энг тўғри йўлдир.

Маҳмуд Замахшарий

Ким олтин-кумушни кўрганда унга мафтун бўлиб кўнгил бермаса, уни чиндан ҳам фаришта деса бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсоннинг шарафи ақддан маҳкам,
Ундан обрў топар ҳар қандай одам!

Хожа Самандар Термизий

Дунёда ҳақиқий садоқатлилар бўлмаганида эди,
одамгарчилик қачон тўла-тўкис турган бўларди?

Юсуф Хос Ҳожиб

Ана ажойиб инсоний фазилат – инсонга, ҳаётга, инсон бахт-саодатига бўлган беҳад севги ва ҳадсиз ҳурмат!

Ана, фарзанд саодати ва севинчи туйғулари нақадар қудратли!

Воҳид Зоҳидов

Гўзал ахлоқ, юксак тарбия, эстетик завқ инсоният фазилатининг гавҳарларидирки, булар катта-кичик барча учун зарур. Оилада ҳар қайсимиз, мактабларда муаллимлар болаларни озодаликка, гўзалликка интилишга, хушмуомалалик ва юксак одобга, ўзаро ҳурмат ва дўстликка ўргатишимиз зарур.

Ойбек

Жасорат, довжураклик, ўз касб-корига садоқат – бунақа фазилатлар ялтироқ реклама қоғозларидек одамнинг кўринадиган жойларига ёпиштириб қўйилмас экан.

Озод Шарафиддинов

Фойдали одам одамларнинг сарасидир, меҳрибон одам одамларнинг асладир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бағри кенг инсонлар ғоят ноёбдирлар. Уларнинг ёнида нафас олиш енгил, суҳбатида бўлиш бахт.

Абдулла Орипов

Одамга одамийлиги баробарида одамийлик билан жавоб қайтар, ажримли бўлганлиги учун одам одам деб аталади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсоннинг хайрли ва гўзал ишлари учун хизмат қилувчи руҳий хислатлари яхши фазилатдир, агар акси бўлиб инсон улар билан ёмонлик ва қабих ишлар қилса бу хислатлар разиллик, шаккоклик ва камчиликлардир.

Абу Наср Фаробий

Одамгарчилик қилганга одамгарчилик қил, одамгарчилиги баробарида адолат билан жавоб бер.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одам эрмас улки, ноинсоф эрур.

Алишер Навоий

Одамларнинг энг хотири кучлиси уларнинг ичидаги энг унутувчисидир, кўнгилларнинг энг юмшоғи салобатлигию шафқатлисидир.

Маҳмуд Замахшарий

Инсон учун самимиятдан ортиқ фазилат йўқ.

Абдулла Орипов

Юмшоқ табиатли киши одамлар орасида сеvimли бўлади, қаҳри қаттиқ киши жирканч бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамийликнинг белгиси ҳиммат билан мурувватдир, одам ўз ҳиммати ва муруввати баробарида қадрланади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамларга нисбатан уларни бирлаштирувчи бошланғич асос инсонийликдир, шунинг учун ҳам, одамлар инсоният туркумига кирганликлари туфайли ўзаро тинчликда яшамоқлари лозим.

Абу Наср Форобий

Вазминлик ва олижаноблик заковатли кишининг сифатларидир, заковатсиз кишиларнинг ҳайвондан фарқи йўқдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳаётда инсоний фазилатлар ичида фидойилик алоҳида қадрланади. Фидойиликнинг замирида эса, собит ҳаракат, қатъият, матонат, савобталаблик, миллат ва унинг келажаги учун, керак бўлса, жонини тикиш, соҳибжуръатлилик ётади.

Абдулла Орипов

Андиша-мулоҳазали кишиларнинг кўнгилларида қўрқув ҳисси бўлади, кўнгилда қўрқув ҳисси бор одам ишни тўғри қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар нарсанинг меваси бордир. Ҳилмнинг¹ меваси баландликдир ва қаноатнинг меваси роҳатдир ва тавозуънинг² меваси муҳаббатдир.

Ҳожа Аҳрор Валий

Кимки бир кўнгли бузугнинг хотириш шод айлағай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса, обод айлағай.

Алишер Навоий

Фаҳм-фаросатли одам мол-дунё учун қайғурмайди,
билимли одам ишларда янглишмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

¹ Юмшоқлик, мулойимлик.

² Камтарлик.

Тўрт нарсa мурувватни бузади: улуғларни бахиллик ва олимларни кибр, манманлик ва хотинларни бешармлик ва эркакларни ёлғончилик.

Хожа Аҳрор Валий

Дид-фаросатли, эс-хушли одам сўзларни унутмайди, эс-хушсиз одам сўзларни эсда сақлаб қола олмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамларнинг энг азиз ва ҳурматлилари қайғу-ҳасрату ташвишли дамларда билинур, гўёки бу ташвишлар улар (ҳурматли кишилар) учун туғишган опа-сингилдек яқиндир.

Маҳмуд Замаҳшарий

Одам босиқ, вазмин бўлса, яхши ном олади, феъли муло-йим бўлса, ўзини манзур қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳаммани ишончли тут, аммо ўзингга эҳтиёт бўл, жонингга жонкуяр сенинг ўз-ўзинг ва ўз кўзингдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимки улуғроқ, анга хизмат керак,
Улки кичикроқ, анга шафқат керак.

Алишер Навоий

Заковатли, вафоли, кишиларнинг яхшиси одамга бутун вужудини қурбон қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тўрт нарса тўрт нарса билан мукаммал бўлади. Дониш
ақл билан, дин тақво билан, иш ҳиммат билан, неъмат
шукр билан.

Хожа Аҳрор Валий

Кўнгулни гар, десанг, олдурмай, аввал кўзни олдурма.

Алишер Навоий

69. Жисмоний ва маънавий гўзаллик

Кўз ўз соҳиби (эгаси)нинг қалбида нима борлигини
ифода этар: муҳаббатдан нима, нафратдан нима борлигини
кўз сўзлайди, оғиз эса сукут сақлайди, барини бир юракда
нима кечаётганини очик-ойдин зоҳир кўрасан!

Маҳмуд Замахишарий

Ҳусни хулқдан кўра яхшилик устига яхшилик қўшади-
ган, ҳасаддан кўра ёмонлик устига ёмонлик қўшадиган
нарсa кўрмадим.

Нажмиддин Кубро

Инсон ўз табиати ва моҳияти эътибори ила шундай бир
муқаддас, малаксимон ва комил борлиқки, унга ёлғиз энг
олижаноб ва гўзал фазилатларгина хосдир, хос бўлоғи
лозим, шуларгина ярашади унга, ёвузлик ва макр эмас,
самимият ва вафодорлик; адоват ва надомат эмас, севги ва
садоқат; бир-бирига хиёнат эмас, ҳурмат ва кўмак хосдир,
хос бўлоғи лозим.

Воҳид Зоҳидов

Ҳеч кимсанинг гўзал ҳайъат суврати (юз-кўзию ташқи
қиёфаси) унга иззат-икрому обрў-эътибор олиб келмас,

аксинча кўп ночор, камсуқум кўринишли-ю, эски кийимдаги кимсалар ўз фазилатлари билан улардан (кўркам кўринишлилардан) устун келур.

Маҳмуд Замахшарий

Яхши фазилатлар икки тур бўлади: яъни хулқий ва фикрий. Фикрий фазилат ақлий қувватга кириб ақллилик, донолик, фаҳм-фаросатлилик, зеҳнлиликдан иборат. Хулқий фазилат эса интилувчи қувватга кириб, иффат, шижоат, сахийлик ва адолатлиликни ўз ичига олади.

Абу Наср Форобий

Гўзаллик шундай нарсаки, у инсонда бегараз меҳр-муҳаббат, шодлик, эркинлик ва шунга ўхшаш туйғуларни уйғота олиши шарт.

Абдулла Орипов

Гўзалликнинг илоҳий даргоҳларига кўтарилиш ҳаммага ҳам насиб этавермайди.

Озод Шарафиддинов

Кимнинг юзи, ташқи қиёфаси, сирти кўркли – бу унинг ички дунёси ҳам ташидек кўркли бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Гўзал сифат ва ҳусни хулқ сийратлари беазамаган кишини ҳеч қандай чиройли кийимлар кўркам қилолмас, гуноҳ ва хатолардан сақланмаган кимсанинг қалби сира айбдан фориг бўлмас.

Маҳмуд Замахшарий

Сиртини кўриб ички дунёсидан андоза олиш керак,
чунки ичи ташидек, таши эса ичидек бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамга фақат ҳусн эрур руйига зеб,
Ботинда жамил улмаса, бу ҳусн бекор.

Дилишоди Барно

Инсонлардаги маънавий бойликни, ахлоқий покликни
ривожлантиришга хизмат қилиш – гўзалликнинг олий
вазифаси ҳисобланади.

Абдулла Орипов

Энг гўзал безак тавозеъ, энг хунуги бахиллик экан.

Нажмиддин Кубро

Ҳилм инсон вужудининг мевали боғидур ва одамийлик
тоғининг жавоҳирлиғ тоғидур.

Алишер Навоий

Ҳилм инсонларнинг таъбидан хусумат, адоват, ғазаб,
ҳиддат¹ каби ёмон хулқларни йўқ қиладурган ҳар кимча
мақбул бир сифатдур. Ҳилм илми ахлоқ юзасидан инсонга
энг керакли нарсадур.

Абдулла Авлоний

Ҳилму ҳаё аҳли ҳар ерда аржуманддур, улутлар назарида
аржумандроқ.

Алишер Навоий

¹ Тезлик.

Ҳар ким ҳилмга одат қилса, улуғ бўлур ва тўғрилиқни
пеша қилса, мартабаси баланд бўлур ва тилини ёлғондан
асраса, олий мартабага эришур.

Хожа Аҳрор Валий

70. Саломлашиш

Фарзандингнинг тили калимага жуфтланган кундан
бошлаб, унинг онгига қуйидаги муборак жумлани қуй-
моғинг фарздир: «Ассалому алайкум».

Абу Лайс Самарқандий

Ёпирай, салом кучи алангами, оловми?
Ўчай деган оловни, қайтадан қилди чаман,
Сухбат кўнгилдай тиниб,
Самимий қилар давом.

Ғафур Ғулом

Салом бериш одам учун эминлик ва омонлик демакдир,
салом берилса, жон ундан эминлик топади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Дўстлар яхшиларни авайлаб сақланг!
«Салом» деган сўзнинг салмоғин сақланг.
Ўлганда юз соат йиғлаб тургандан,
Уни тиригида бир соат йўқланг.

Мақсуд Шайхзода

Салом берувчи алик олувчи одамга омонлик беради,
алик олувчи ундан саломатлик олади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Салом битта сўзки, жавобсиз қолмас,
Ҳеч қайси тарози уни тортолмас.
Юрак саломига «алик» олганлар,
Юракдош, шу учун ёт деб аталмас.

Мақсуд Шайхзода

71. Хушмуомалалик ҳақида

Халқ орасида кимнинг ҳукми равон бўлса, тили ширин,
ўзи хушмуомала бўлиши керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Киши айбин юзига қилма изҳор,
Тааммул айла ўз айбингга зинҳор.

Алишер Навоий

Ҳалимлик оламнинг осойишталиги учун зарурдир.

Фитрат

Мулойим тақаллум ваҳшийларни улфат сари бошқарур.

Алишер Навоий

Боқмас жаҳон совуқ сўз,
Шилқим, юзсиз бахилга,
Ёқимли бўл, хушхулқ бўл,
Қолсин номинг кўп йилга.

Маҳмуд Қошғарий

Одамнинг кўнгли жуда нозик, уни олиш қийин, енгил
синса, уни олиш Худонинг карами билан баробардир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўз биродарингни янчилган мушкдан кўра ҳам хушбўй
сўзлар билан мақтаб ёд эт, гарчанд у сендан узоқ шаҳарда
бўлса ҳам.

Маҳмуд Замахшарий

Одамларнинг олдида нима десанг, орқасидан ҳам ўшани
гапир.

Мотуридий

Совуг сўздин бўлур иймон қоронгу,
Зарардин ўзга йўқтур нафъи борму?
Ба ҳар жое тилингни сақла зинҳор,
Киши тилни ямонидин бўлур хор.

Сўфи Оллоёр

Ҳар кимки, чучук сўз элга изҳор айлар,
Ҳар нечаки агёрдурур, ёр айлар.
Сўз қаттиги эл кўнглига озор айлар,
Юмшоғи кўнгуллари гирифтор айлар.
Ширин сўз ила халққа марғуб ўлғил,
Юмшоқ де хадисингнию¹ маҳбаб ўлғил.

Алишер Навоий

Яхши муомалани дўст ва душманга баробар қилмоқ
лозимдур. Чунки яхши сўз дўстларнинг дўстликларини
ортирур. Душманларингни дўстликка айлантирур.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Кишилар доимо сени мақташларини истасанг,
феъл-атворингни яхшила, чехрангни очиқ тут.

Юсуф Хос Ҳожиб

¹ Сўзингни.

Калиди ганжи маъниким забондур,
Анга бир нуқта кўб бўлса зиёндур.
Қилур қаттиғ такаллум ўнг ишинг чап,
Сўзинг тиклаб кўнгил бузгунча тик лаб.¹

Сўфи Оллоёр

Ҳамма нарсанинг асл моҳияти, улуғворлиги ичида
бўлади, ичи яхши бўлмаса, сирти ҳеч нарсага арзимади,

Юсуф Хос Ҳожиб

Сучук тилдур ажаб ганжи муаззам,
Ато қилгон билан ҳеч бўлмағай кам.
Дема, ҳарфики бўлмаса бемаоний,
Агар тил заҳрилик² бўлса тил они.

Сўфи Оллоёр

Кулса киши юзингга,
Кўрклик бўлиб кўрингил.
Ширин, очиқ сўз сўйла,
Ёқмоқ учун урингил.

Маҳмуд Кошгарий

Ёмон сўзки келиб жонга урғай,
Ки жондин ҳам ўтуб имонга урғай.

Алишер Навоий

Вайрон кўнгуларни карам ганжи била обод қил.

Огаҳий

Юмшоқ сўз қалбларни овлайди.

Алишер Навоий

¹ Тилингни тий.

² Заҳар, аччиқ.

Ҳар ким билан кулиб туриб, очик юзлик билан сўзла.

Муҳаммад Ҳусайн

Сўзингни юмшоқ қил – севимли бўласан.

Алишер Навоий

72. Оддийлик ва камтарлик

Шамга ўхшагин, токи ҳаммага равшанлик бағишла,
ўзинг эса қоронғуда бўл!

Баҳоруддин Нақшбандий

Ҳилмни (камтарлик ва юмшоқликни) ҳаводис (ҳодиса-
лар) дарёсида кишилик кемасининг лангари деса бўлур ва
инсоният мезони тошига нисбат қилса бўлур.

Алишер Навоий

Филнинг кучи сенда бўлса ҳам мўрдек бўл!

Ҳар икки жаҳон мулки билан ўрдек бўл!

Кўрсанг-да ҳаётда айбини ҳар кишининг,

Ҳеч нарсани сезмагувчи бир кўрдек бўл!

Паҳлавон Маҳмуд

Улуғликка етишсанг – янглишма, атлас кийсанг, бўз
кўйлагингни унутма.

Аҳмад Югнакий

Бошинг гардунга етса, бўлмағил зинҳор хурсанд,

Ўзингни ҳар хасу хошоқдин, эй, банда, камтар тут.

Машираб

Камтарин бўл, ҳатто бир қадам

Ўтма гурур остонасидан.

Пиёлани инсон шунинг-чун
Ўпар доим пешонасидан.

Эркин Воҳидов

Улуғлик айлама зинҳор, ўзингни камтар тут,
Бировда бўлса бу хислат, ажаб саодатдур.

Хожаназар Хувайдо

Давлат кимга кулиб боқса, камтарлик билан уни қаттиқ
тутиши керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кўнглим оппоқ на кек ва кийнам бор,
Душманим кўп валеким мен ҳаммага ёр.
Мевали дарахтман ҳар бир ўткинчи
Тош отиб ўтса ҳам менга бўлмас ор.

Паҳлавон Маҳмуд

Одамларсиз яшама, одамлар орасида бўл,
Одамлар айбини кўрма, ўз айбингни кўр.

Юсуф Хос Ҳожиб

73. Мардлик

Ўз нафсига ким бўлса амир, улдир – мард,
Ҳеч кимсага бўлмаса асир, улдир – мард.
Ўтмак сира мағлубни тепиб мардлик эмас,
Тутса қўлидан забунни эр, улдир – мард.

Паҳлавон Маҳмуд

Кимки топди мардлик ичра масал,
Боши кетса, сўзидин кетмас ўшал.

Рожий Хўқандий

Одамгарчилик, яъни мурувват кишининг ўзи, уруғ-аймоғи ва ўз аҳволига таъсир этиш билан чегараланади. Мардлик – фугувват эса ундан ҳам устун туриб, ўзидан ташқарига ҳам ўтади. Мурувватли мард киши ўзидаги ва ўзиники эканлигига ҳеч ким тортишиб ўтирмайдиган нарсадан бошқасига эғалик қилмайди.

Абу Райҳон Беруний

Одамларнинг ботири мушкулотдан кўрқмайди. Камолот ҳосил қилишдан бош тортган киши одамларнинг энг кўрқоғидир.

Абу Али ибн Сино

Ўткир қиличнинг бошга тушадиган зарбаси баъзи нодонларнинг ҳукми остида муте-итоатда бўлиб юришдан афзалдир.

Маҳмуд Замахшарий

Кимнинг ақли ва шижоатини синов тарозусида тортиб кўриб, бошқаларникидан ортиқроқ кўрсам, уни тарбия қилиб, амирлик даражасига кўтарар эдим. Сўнгра кўрсатган хизматига яраша мартабасини янада оширар эдим.

Амир Темур

Жавонмард шундай кишидирки, унинг олдида мусофир ва муқим баробардир.

Ҳаким Термизий

Мардонавор киши мағлуб бўлгани билан унинг мартабаси паст бўлмас, машаққату ташвишга гирифтор бўлса-да, хор бўлмас.

Маҳмуд Замахшарий

Эр эсанг эрдек юрагинг тишлагин,
Кечган эранларнинг ишин ушлагин.

Ҳайдар Хоразмий

Олам иши бошида бўлсайди бир мард,
Номарднинг бошидан чиқарарди гард.
Олам иши доимо мисли нард ўйин.
Найранг билан ютади мардларни номард.

Паҳлавон Маҳмуд

Ботир бўл, майдоннинг соҳиби – ботир,
Тулки дадил бўлса шерни қулотир!

Хожа Самандар Термизий

Жафо қилувчига вафо қилавер, вафони мардлар қиладилар,
жафо эса номардларнинг ишидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўғлим, бул ҳикматни қилгил бошга тож:
Ҳеч кимса бўлмасин номардга муҳтож.
Эр йигит қалқондир юртига доим,
Мангудир Ватанда мардга эҳтиёж.

Абдулла Орипов

Ким мард эмас, ул касда ёруглик бўлмас!

Паҳлавон Маҳмуд

Минг орзуларига эришиб, ўзини қаттиқ тутувчи киши
мардларнинг мардидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Мард келдинг, мард кетгил, тоқатинг тоқ бўлса ҳам,
Ўтма номард кўпригидан сув сени оқизса ҳам.

Оразий

Марди майдон шундай одам бўладики, эртаю кеч душ-
манга зарару дўстга фойда келтиради.

Абу Райҳон Беруний

Одамларнинг ботири келажакдаги ишлардан кўрқмайди.

Абу Али ибн Сино

Баъзан жавонмард киши ҳаддидан ошиб кетади.
Бунда шу даражага бориб етадики, ўз мулкани бошқага
беришдан то жонини фидо қилишгача ҳам боради. У бу
ишни ориятни ўзига олишдан ёки зулмни даф қилишдан,
қўшничилик ҳақини бажо келтиришдан келадиган роҳат
учунгина шундай қилади.

Абу Райҳон Беруний

Мардлар одамлар қаторида ўзларини вазмин тутадил-
лар, юз йил тоат-ибодат қилган бўлсалар ҳам, уни оз деб
ҳисоблайдилар...

Юсуф Хос Ҳожиб

Мард ва олижаноб кишининг энг гўзал фазилатларидан
бири ўз биродарининг айбларини бекитиб, унинг барча
ишларини бамисоли ўзининг ишлари ўрнида кўриб иш
тутишидир.

Маҳмуд Замахшарий

Марднинг қилмиши унинг сирларидан дарак беради.

Низомулмулк

То бор эса ғайратинг, яна бўлсанг мард,
Уй ичра аёлинг асра юқтирмай гард.

Паҳлавон Маҳмуд

Икки дунё ҳам марду сахийларники, мард бўл, икки
олам бўлаур сеники.

Низомулмулк

Эмас мардлик – турғонни йиқса киши,
Агар келса қўлдин, йиқилғонни турғуз.

Мунис Хоразмий

Кўрқмасанг – ёв қочар.

Амир Темури

Талтаймагин, эрка бўлиб,
Йиғламагин тўлиб-тўлиб,
Қолмайсан оч, рангинг сўлиб,
Мард бўл ёшлиқдан, эй, болам.

Бердақ

Қилич ўткир бўлса-да, ўз сопини кесмагай.

Амир Темури

Ўз айбини билуб, иқрор қилуб, тузатмакга саъй ва хў-
шиш қилган киши чин баҳодир, паҳлавон кишидур.

Абдулла Авлоний

Азаматлар дадил-дадил давон ош,
Дадилагоқ бўлмасанг, кўздан оқар ёш.

Бердақ

Мерган овда билинар, ботир ёвда.

Амир Темур

Ёшликдан ботир бўлиб ўс,
Ёв йўлини доимо тўс.

Бердақ

Миллат ҳақида, ватан ҳақида ҳақиқатни айтиш учун
катта жасорат ва мардлик керак.

Озод Шарафиддинов

74. Шижоат ва ғайрат

Шоядки дейишлик билан иш битмас, ғайрату ҳиммат
қилмай орзу билан ҳеч ким бир ерга етмас.

Хожа Аҳрор Валий

Ғайратсиз киши тирик ўлиқдир.

Абу Али ибн Сино

Яхши тингла, ҳиммат қилганлар ўзар,
Кимки беғамлик қилур, юнгдек тўзар,
Қилса ғайрат темир арқонни узар,
Сафда кўрқоқ бўлса, лашкарни бузар.

Чустий

Азму жазм билан иш тутдим. Бирон ишни қилишга қасд қилган бўлсам, бутун зеҳним, вужудим билан боғланиб, битирмагунимча ундан қўлимни тортмадим.

Амир Темур

Етар йўл юргали ҳалоки ҳолинг,
Юрокўр бир куни кетгай мажолинг.
Юрарга қолмаса вақтики дармон,
Эмакла қолмасун то ичда армон.

Сўфи Оллоёр

Ўз дидинг ва шарафингни сақлайдиган нарсаларни қаттиқ тут (яъни ол), ўзинг учун қулайроқ, енгилроқ бўлган нарсани олма, бинобарин, машаққатига яраша савоби ҳам бўлади.

Маҳмуд Замахшарий

Камолот ҳосил қилишдан четланган киши одамларнинг энг кўрқоғидир.

Абу Али ибн Сино

Жаҳон аҳли шижоатникидур.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Ишидин анга ҳосил ўлмас фароғ,
Емай кўп узун кеча дуду чароғ.

Алишер Навоий

75. Ростгўйлик

Оғиз ва тилнинг беаги тўғри сўздир, сўзни тўғри сўзла
дилнинг беа.

Аҳмад Югнакий

Чин сўз – мўътабар, яхши сўз – мухтасар.

Алишер Навоий

Рост айтмоқликни қил энди шиор,
Ростга ёр ўлғусидур бирубор.
Рост дею рост иш эт ҳар замон,
Ёлғон айтмоқликда топарсан зиён.

Хожа

Ростгўйлик инсонни улуғлар даражасига етказади.

Алишер Навоий

Бош кўтариб юрувчи одам жуда кўпдир. Тўғри, рост-
гўй, етук одам эса мен учун азиздир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бировким, эрур ростликдин йироқ,
Анингдек киши бўлмагон яхшироқ.

Алишер Навоий

Боссин десанг олдинга ишим ростлик ила,
Касб айла-ю ростликни, рост сўзла ҳар он.

Убайдий

Вале барча чин ҳам деғулик эмас,
Хирадманд чин сўздин ўзга демас.

Алишер Навоий

Кескин сўз эшитиб аччиқланмагин, тўғри сўз кескин бўлади, ундан хафа бўлмагин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёлгончиликдан четланиб, ростгўйликка ёпишган кишини бошқа одам у ёқда турсин, ёлгончининг ўзи ҳам севиб мақтайди.

Абу Райҳон Беруний

Чин сўзни ёлгонга чулғама, чин айта олур тилни ёлгонга булғама.

Алишер Навоий

Тўғри сўз аччиқдир, уни ҳазм қилгин, кейин фойдаси тегади, хушнуд қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Димоғи саҳиҳ – гуфтори фасиҳ.

Алишер Навоий

Гар қилич бошимга ҳам келса дегайман ростин,
Сўзки ҳақ бўлса, саволимга жавовим ким десун?

Муқимий

Инсон бўстони саломатга, гулзори саодатга ҳаққоният йўли ила чиқар. Инсониятнинг илдизи ўлан раҳмдиллик, ҳақшунослик, одиллик каби энг яхши сифатларнинг онаси ҳаққониятдур.

Абдулла Авлони

Қуёш нурларини беркитиб бўлмаганидек, ҳақиқатнинг чироғини ҳам сўндириб бўлмас.

Маҳмуд Замахшарий

Тўғри сўз киши эркин нафас олади.

Алишер Навоий

Танга озукдур ҳамиша тўғри лафз,
Миллату тилга хиёнат ўғри лафз.

Анбар Отин

Фақат ўз юртини, ўз миллатини яхши кўрган, уни бе-
нуқсон кўришни истаган адибгина ҳеч қанақа таъна-даш-
номлардан кўрқмай, инсон ҳақидаги ҳақиқатни рўйи рост
тасвирлайди.

Озод Шарафиддинов

Оқил киши сўздин ўзгани демас, аммо барча чинни ҳам
демак – оқил иши эмас.

Алишер Навоий

Кўп сўз ёлғоннинг юзини пардозлаш учун керак.
Ҳақиқат шундай жононки, пардоз унинг ҳуснини бузади.

Абдулла Қаҳҳор

Ҳақиқат йўли ҳамиша оғир, уни айтган киши ҳамиша
ҳам олқиш олавермайди.

Абдулла Орипов

Чиройли лоф-қофдан хунук ҳақиқат яхши.

Абдулла Қаҳҳор

Бўлса ҳақиқат гуҳаридин йироқ,
Ришта сўзин сўзламаган яхшироқ.

Алишер Навоий

Мен ҳақиқатнинг кучига ишонаман. Унинг шуъласида
гумон ва шубҳалар соядай ғойиб бўлиб кетади.

Ойбек

Эс-ҳуши жойида ҳар бир одам кўриб-билиб турган
ҳақиқатни мен айтмасам, сиз айтмасангиз, бошқа биров
айтмаса, ким айтади?

Абдулла Қаҳҳор

Ҳақиқат эгилади, лекин синмайди, дейдилар. Оҳ! Мана
шу эгилишида унинг неча-неча қобирғалари синиб, пай-
лари узилиб кетишини билсангиз эди!

Абдулла Орипов

Ҳақиқат қанчалик кўп қаршиликка учраса, кишилар-
нинг қалбидан шунча чуқурроқ ўрин олади.

Абдулла Қаҳҳор

Қуёшда табиатнинг юзи ярқирайди, қиёсда ҳақиқатнинг
юзи.

Эркин Воҳидов

Ҳақиқат олдида бўйин эгиш товбадир, ўзгаси ғовғадир!

Абдулла Қодирий

Узоқ юр бўлса ботил, сўзи ёлғон,
Ҳақиқат тарқатиб кет, бўлса имкон.

Абу Наср Форобий

Инсофдан кўчат эк, кўкарса агар,
Меваси ҳақиқат, ростгўйлик бўлур.

Шухрат

Дарвеш умр бўйи чекиб ғам, заҳмат,
Дунёда ҳақиқат ахтарди фақат.
Бир кун ўраб деди уни оломон:
Ҳақиқат ўзинг-ку, ўзинг ҳақиқат!

Абдулла Орипов

Тўғри ва ҳақ йўлдан юрган кишининг юриши арслон
юришидан кўра ҳам маҳобатлироқ (ҳайбатлироқ)дир.

Маҳмуд Замахшарий

Рост айт, сўзлама ёлғон,
Бу дунё узоқ – йўл отангдан қолган,
Юрар бу замонда фақат ақл олган,
Яхшилар хизматни қилар халқ учун.

Бердақ

Қасд ила ёлғон демади ростгўй,
Чин демади саъй ила каззобхўй.

Алишер Навоий

Тилию дили тўғри ва ҳақгўй бўлган одамнинг хатою
нуқсони кам бўлади.

Маҳмуд Замахшарий

76. Тўғрилиқ

Тилинг бирла кўнглингни бир тут.

Алишер Навоий

Тўғрилиқ шундай бир бойлиқдирки, унинг турган-битгани хайр ва нафдир, бу нафи туфайли одамнинг ҳаловати мангу бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тўғрилиқ учрамас ҳечам балога,
Сарв қуриса ҳамки ярар асога.

Сайидо Насафий

Қайси нарса тўғри бўлса, ўша нарса соз бўлади. Барча соз нарсалар моҳияти тўғри бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ростдир улким, назари тўғридир,
Ким илиги эгридур ул ўғридир.

Алишер Навоий

Тўғри бўл, тўғрилиқ қил, йўриқларингни тўғри тут, шунда ёмонлар ва эгрилар тўғри йўлга кирадилар ва йўриқларини ўзгартирадилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тўғрилиқ одам учун жуда керакли сифатдир, у одамийлик демакдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одам ўз кунлари фароғатли бўлишини истаса, фароғат ва эминликни тўғриликдан истасин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳаётнинг ғаройиб парадоксларидан бири шуки, адолат учун изчил курашадиган, ҳақиқат йўлида ўзидан кечишга тайёр турадиган, ўзидан ҳам, бошқалардан ҳам бирдай муросасизлик билан тўғрилиқ ва ҳалолликни талаб қиладиган одамлар ҳаётда камдан-кам ҳолларда замондошларининг олқишига сазовор бўладилар.

Озод Шарафиддинов

Ёмонларга аралашма, тўғри юргин, тўғрига ҳам, эгрига ҳам бирдек ажрим қиладиган ҳақиқат кунин бордир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёйни эгри кўриб, тўғрилигидан ўқ ундан қанчалик қочганига боқ.

Паҳлавон Маҳмуд

Тўғрилиқ, ҳаё ва хушфеъллик учаласи бир одамда жам бўлса, бу олам-олам севинч демақдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қайси бир тўғри нарса оғадиган бўлса, рост турмайди, йиқилади. Ҳар бир тўғри нарса йиқилмайди, рост туради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Беқарор бўлма, тўғри тур, кўнгилни тўғри тут, тўғри икки олам ҳақиқатини топади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ким эгри эса тузлук эмас пояси ҳам,
Бори ўзидек эгри суду сармояси ҳам.

Алишер Навоий

77. Ҳалоллик ва поклик

Агар бор эса поклик нияти,
Анга ёр ўлур поклар ҳиммати.

Алишер Навоий

Одамларнинг яхшиси ҳалол мол-дунё топса, у икки дунё
неъматларини қўлга киритган бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўзи поку кўзи покни инсон деса бўлур.

Алишер Навоий

Ҳалол-покиза киши доимо хотиржаму тинчликдадир,
бировга хиёнат у ёмонлик қиладиган киши эса ҳалокатга
гирифтордир.

Маҳмуд Замахшарий

Агар бор эса поклик нийяти,
Анга ёр ўлур поклар ҳиммати.
Керак оғзи поку сўзи дағи пок,
Яна кўнгли поку кўзи дағи пок.

Алишер Навоий

Ҳалол киши учун, яъни ахлоқи мустаҳкам киши учун
истаган эшикнинг зулфинидан қоқишга ижозат.

Ғафур Ғулом

Пок гавҳарки, пок бўлди шиор,
Шоҳлар боши устида ери бор.

Алишер Навоий

Поклик зеҳну идрокингни кенг ва ўткур қилур. Халқ
орасида эътибору шуҳратга сабаб бўлур.

Абдулла Авлоний

Ўқубдурсан агар холис маъоний,
Юрак қони илан осори қони?
Агар қилдинг муяссар илм ишидин,
Аёлинг босма эгри, кўр кишидин.

Сўфи Оллоёр

Хур киши сабрли бўлиб, ёмон манбалардан жирканади.
У оғир чанқоқлик уни қийнаганда ҳам ҳаром сувларни
ичишдан ўзини тияди. Агар ҳалол нарса топмаса ҳам, ҳа-
ром унинг ҳузурида олдинга ўтиб кетишидан сақланади.

Маҳмуд Замахшарий

Одавийнинг яхшироғи улдурким, порсову¹ пок бўлғай
ва ҳақ сўзни айтурда беваҳму² бок бўлғай.

Алишер Навоий

Ҳаром оз бўлса ҳам кўбдур ямони.

Сўфи Оллоёр

78. Озодалик

Сиймонг гўзаллиги ва юзинг чиройи ойнинг тулуъ
(чиқиши) кечасидан бир белги каби дилу кўнгилларга
шодлик бахш этар.

Маҳмуд Замахшарий

Инсоннинг баданида дастлаб кўзи тушадиган нарса
унинг териси ва юз кўриниши – ташқи қиёфасидир.

¹ Ташқи кўриниши чиройли, тақвоси чиройли.

² Гумонсиз, шак-шубҳасиз.

Агарда инсон ўз сувратини ўзгартиришга ожиз бўлса ҳам, ҳарҳолда у ҳеч маҳал ўз терисини тоза сақлашга ожизлик қилмаслиги керак.

Абу Райҳон Беруний

Озодалик тан сихатни ҳимоя қилиб, умрни узайтиради.

Фитрат

Кимки тозалик ва покизаликка ўз ихтиёри билан берилиб, уни тутишга қодир бўлолса, у маъмурчиликка эришади. Кимда-ким тозаликка эришолмаган бўлса – фақирликда умр кечиради.

Абу Райҳон Беруний

79. Яхшилик

Кимнинг феъл-атвори эзгу бўлса, ўша тирик бўлади, кимнинг феъли ёмон бўлса, у тириклигидаёқ ўлган бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бу гулшан ичра йўқдур бақо гулига сабот,
Ажаб саодат эрур қолса яхшилик била от.

Алишер Навоий

Яхши киши қўлидан ёмонлик келмайди, ёмон киши эса яхшилик қайтариш учун жавоб топа олмайди.

Аҳмад Югнакий

Агар икки олам бахтига эришиш мақсадинг бўлса, унинг чораси эзгулик қилишдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Либос ҳар нечаким зебодур, кийганингдин кийдурганинг авлодур.

Алишер Навоий

Дунё ўтиб кетади, аммо эзгу феъл ўлмайди-ўчмайди, эзгу қилиқ билан эзгу йўриқ мангу қолади, сўнмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Буюк ғамхўрликнинг буюк масъулияти ҳам бор. Сен билан биз буни унутмаслигимиз керак.

Эркин Воҳидов

Хўб эл била суҳбат тутубон хўб ўлғил,
Яхшини талаб қилғилу матлуб ўлғил.

Алишер Навоий

Яхшилик ҳаммага бевосита севимли, агар шундай бўлмаганда эди, ҳар ким ўзи истаган, ёки орзу қилган ёки ўзича яхшилик деб тасаввур қилган бирор нарсасини ўз олдига мақсад қилиб қўймаган бўларди.

Абу Али ибн Сино

Ким ўз манфаатини бир ёққа қўйиб, машаққатлар билан ўзгаларнинг манфаатини кўзласа, кишиларнинг эзгуси ўша бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Даврон элининг жисмида ҳам жон бўлғил,
Ҳам жонларига моя-йи дармон бўлғил.

Алишер Навоий

Қанча йиллар ўтмасин эзгулик қаримайди, ёмонлик
қанча эъозланмасин, бари бир азиз бўла олмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Имкони бор ҳар бир яхшилик – сўз орқалидир.

Алишер Навоий

Хайр қилмай ўзни одам чоғлама,
Сен қозонинг асло сувга боғлама.

Рожий Ҳўқандий

Нечаким тўнни риоят била кийсанг, эскирур, чунки
кийдурдунг ялангга, уфрамас тўн ўлдурур.

Алишер Навоий

Яхши кунда янги-янги тилакларини топади, ёмоннинг
мунги кунда юз чандон ортади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Яхшидин ёмонлар ҳам ёмонлиқ кўз тутмас,
Яхши ёмонларга ҳам яхшилиқни унутмас.

Алишер Навоий

Агар яхшилик уни амалга оширувчи учун қандайдир
мақсадни кўзлаб қилинаётган бўлса ёки мажбурий ра-
вишда қилинаётган бўлса, у ҳолда яхшилик бўлмай қолади,
чунки комил яхшилик доимо мажбуриятсиз, бирор нар-
санинг эвазига қилинмаган яхшиликдир, бундан чиқди у
чинакам яхшилик саналади.

Абу Али ибн Сино

Яхшилик учун курашиш, яхшиликка интилиш, яхши
нарса яратиш ва осуда яшаш – мана, инсон нима демакдир,

мана, инсон ҳаёти, умри ва жамиятининг асл маъноси
нимадан иборат!

Воҳид Зоҳидов

Асил кишилар яхшиликни унутмайдиган бўладилар,
одам боласи кўнглини олиш эса жуда ҳам қийин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Улуғлигинг ошса агар, хушхулқ бўлгил.
Бек ёнида халқлар учун хўб иш қилгил.

Маҳмуд Қошғарий

Гар топай десанг ҳаводисдин¹ омон,
Яхшига яхши, ёмонга бўл ёмон.

Рожий Хўқандий

Агар яхшининг йўлдоши ёмон бўлса, яхши ҳам ўша
ёмон тенгида ёмон бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўғлим, ҳақ деганни қўлагил фақат,
Парвоз қилар бўлса – осмони бўлгил.
Ёвузликка қарши қудратинг кўрсат,
Одаммисан, эзгу ишдан қўл узма,
Нокасларга шафқат қилма, қўл чўзма!
Яхшиларнинг елкасида бу олам,
Яхшиликни ният қилсин ҳар одам!

Шуҳрат

Мудом эзгуликнинг посбони бўлгил.

Абдулла Орипов

¹ Ҳодисалардан.

Хўб йиртуқ тўн била ҳам хўб, гул ямоғлиқ чопони била
махбуб.

Алишер Навоий

Эй банда, сира бермагил озор кишига,
То бор экан умринг, бўлавер ёр кишига.
Қил андиша – ҳеч дилни гирифтор этма,
То ногоҳ ўзинг бўлма гирифтор кишига.

Убайдий

Яхши била туриб ёмонлар ичига кирса, уларга аралаш-
са, ёмонларнинг яхши бўлишларига йўл очади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Яхшини – ёмон кунда сина.

Амир Темури

Ёрдам беришнинг гўзаллиги ундан кишининг тасалли
топишида кўринади.

Абу Али ибн Сино

Яхшиларни ўтқаз уйнинг тўрига,
Тан бер, инсонларнинг асл – зўрига.
Ва лекин ҳеч қачон топшира кўрма,
Донони нодонга, кўйни бўрига.

Абдулла Орипов

Оқ сут билан кирган яхши феъл, то ўлгунча ўзгармайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмон била яхши орасида фарқдур,
Икки кеманинг учин тутган фарқдур.

Алишер Навоий

Бу дунёнинг ҳаловати билан бир қаторда эзгу ном ҳам
бор, ҳаловат бу дунёликдир, эзгу ном эса у дунёликдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Яхшиликқа ўрганган бир банда осонлик билан ўз ях-
шилигини қўймайдир.

Абдулла Қодирий

Бор-йўғи бир тутам бу ҳаёт тугайди, олқинади, одам
яхши бўлсин ёки ёмон бўлсин ўзидан кейин номи қолади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Дунёда яхшиликдан кўра оғир юк йўқ. Чунки сенга
яхшилик қилган киши сени боғлаб қўйган бўлади, ёмонлик
қилса, сени ўз ҳолингга эркин қўйган бўлади.

Ҳаким Термизий

Эзгу одам ҳамма ерда ҳам эзгулик топаверади, эзгулик-
нинг эвази ҳамиша эзгулик бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Яхшилик тухмини сочқилким, будур деҳқонға сўз:
Ҳар неким, эқтинг бугун, ёрин ҳамон тут ани кўз!

Алишер Навоий

Яхши феъл билан кишилар кўнглини олиб, ўзингни
ёмон қилиқлардан сақлаб яша.

Аҳмад Югнакий

Одам яхшилик учун ширин жонини беради, бир яхши-
ликка жавобан ўн яхшилик қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бори элга яхшилиғ қилғилки, мундин яхши йўқ –
Ким, дегайлар даҳр аро қолди фалондин яхшилиғ!

Заҳриддин Муҳаммад Бобур

Эзгу ҳаловат истасанг, кел, ўзинг эзгу бўл, чексиз неъ-
матлар ичида сенга мангулик насиб бўлсин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Яхшидин бўлмас ёмон асло тўқуш,
Келмағай лочин уйидин бойқуш.

Рожий Хўқандий

Эзгулик – бу ҳақиқий тирикликдир, агар билсанг тирик-
лик – бу эзгуликдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бир ғариб кўнглини шод айласанг,
Йўл босиб, Каъба сари бормоқ бефойда.

Хожаназар Ҳувайдо

Ки ҳар ким аён этса яхши қилиқ,
Етар яхшиликдин анга яхшилик.

Алишер Навоий

Одамларнинг сарвари ва энг яхши одам ким? У – одамларга доимо одамгарчилик қилувчи кишидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Жаҳонда яхшилик инсон юзига зийнатдур,
Набот берса, заққум бил, бари ямондин кеч.

Дилшоди Барно

Ким яхшилик қилса, яхшилик топади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қил яхшилиғу, демакни дохил қилма,
Миннат била яхшилиқни ботил қилма.

Алишер Навоий

Одам меҳр-шафқатли бўлиши, меҳри ийиб, иноят билан
яхшига ҳам, ёмонга ҳам қарам кўрсатиши керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Хайр муяссар гар эрмас эл била,
Нафъ текурмак ҳам ўлул тил била.

Алишер Навоий

Бировга яхшилик қилганингда ўзинг ҳузур қилсанг,
кўнглинг чарогон бўлса, яхшиликнинг аҳамияти ана шу
билан белгиланади. Яхшиликнинг катта-кичиги бўлмайди.

Абдулла Орипов

Сўз била нафъ ўлмаса эл пешаси,
Яхши керак кўнглида андешаси.

Алишер Навоий

Тирик одам боласи фойда келтирадиган бўлиши керак,
фойдасиз киши туғилса, унинг яшаганидан кўра ўлгани
яхшироқ.

Юсуф Хос Ҳожиб

Фараз билан қилинган яхшилик ёмонликдан фарқ қил-
майди.

Абдулла Қаҳҳор

Улки, ушатур босибон шишани,
Қилмас оёқ захмидин андешани.

Алишер Навоий

Сени ким сўкса, сен уни мақтагин, ўшанда у ярамас,
тубан, сен яхши одамлар қаторида бўласан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сенга эзгулик кўрсатган кимсага эзгулик қилгин.

Маҳмуд Замахшарий

Агар сен ёмон хислатдан покланган бўлсанг,
Жаҳон халқи билан адабда бўл.

Худо олдида унга яқин банда бўлмоқ учун,

Жаҳоннинг яхши-ёмон (одамлар)ига

меҳрибонлик билан қара.

Абдулҳолиқ Ғиждувоний

Ҳаётни зое кетказмасдан эзгулик қилишга интил, эз-
гулик келгусида егулик ва кийгулик бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Улки, зарар шевасини тавр этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар.

Алишер Навоий

Агарчи олама сандин тегар нафъ,
Ўзунгдин қилма туфроғ отини рафъ.
Отанг ердур, санам ердек қилиқ қил,
Ёмонлиғ айлагонга яхшилик қил.

Сўфи Оллоёр

Эзгу бўлсанг мақтовга лойиқдирсан, агар ёмон бўлсанг
тахқирга маҳкумдирсан, эй латиф.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кўнглимизга қўнмас бировдан ғубор,
Биздан ҳам бировга етишгай озор.

Паҳлавон Маҳмуд

Яхши феъл билан одамлар кўнглини олиб, ўзингни ёмон
қилиқлардан сақлаб яша.

Аҳмад Юғнакий

Эзгулик қаримайди ҳам, бузилиб-айнимайди ҳам, унинг
умри узун, номи ҳам безавол ва мангудир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамийга ёмон айб шуки, ўзига зиён етказадиган нар-
сага эришганига шод бўлгай.

Ҳаким Термизий

Фақат яхшилик қил, ёмон ишдан узоқ юр, сенга ҳам
фақат эзгулик эваз бўлиб келади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ғариб, фақир, етимларни қилгил шодмон,
Таом топсанг, жонинг била қилгил эҳсон.

Аҳмад Яссавий

Эй, хушхулқли, ҳеч ёмонлик қилма, амалда ва сўзда
фақат яхшилик қил.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳожат чиқаришни буюк амал, деб бил.

Мотуридий

Халқни бошқариш шарафига эришсанг, амалда ва сўзда
фақат эзгулик қилгин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сенга иши тушган одамни ранжитма.

Мотуридий

Яхшилик қилиш моҳиятан юксалиш ва қадр топишдир.
Аммо бу иш ҳамманинг ҳам қўлидан келмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Хушо¹ оқилки, айлаб яхшилик бунёдини маҳкам,
Ўтар бу дайри фонидин ўзини некном айлаб.

Нодира

Одам яхши ном билан олқиш олади, ёмонлик билан ном
чиқарган одам ўлса қарғиш топади.

Юсуф Хос Ҳожиб

¹ Қандай яхши.

Ҳар кимдан яхши қоида қолган бўлса, анинг била амал қилмоқ керак, агар ота ёмон иш қилғон бўлса, яхши иш билан бадал этмоқ керак.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Нима асил бўлса, ўша сара бўлади, яхшилик барчага ярашади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кўнглунгни арит барча ёмон хислатдин,
Ким яхши қилиғ далил эрур раҳматдин.

Алишер Навоий

Ким яхшилик қилса, ўзи ҳам яхшилик кўради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Агар яхшилик кимга афъолдур,
Жазоси анинг ганжи иқболдур.

Алишер Навоий

Яхшилик қила олмасанг, борий ёмонлик ҳам қилма. Яхшиликни ёмонлиғдин яхшироқ билмасанг, борий ёмонроқ ҳам бўлма. Яхшиликни билмасанг, яхшиларга қўшул, яхшилик теграсида эврула олмасанг, яхшилар теграсида эврул.

Алишер Навоий

Шўр тупроқ ерда сунбул битмайди, ундай ерда умид уруғини нобуд қилма. Шунга ўхшаш, ёмонларга яхшилик қилиш ва яхшиларга ёмонлик қилиш ҳам ўрнида бўлмайди.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Бу сўзни аҳли ҳикмат дебадурур хўб:
«Ямондин оз беҳким, яхшидин кўп».

Алишер Навоий

Нафъ тегурмакки, шиор айладинг,
Ўзунгга ул нафъни ёр айладинг.

Алишер Навоий

Яхшиликларга – яхшилиқ қилдим, ёмонларни эса ўз
ёмонликларига топширдим. Ким менга дўстлиқ қилган
бўлса, дўстлиги қадрини унутмадим ва унга мурувват,
эҳсон, иззату икром кўрсатдим.

Амир Темур

Мазлумга бахшойиш кўргузки, золимдин осойиш
кўргайсен.

Алишер Навоий

Яхшилиқ қилсанг, бўлур жонинг омон,
Яхшилиқдан ҳеч киши қилмас зиён,
Яхши сўз бирлан илон индан чиқар,
Сўз ямон бўлса, пичоқ қиндан чиқар.

Абдулла Авлоний

Киши агар киши бўлса ўзин киши демагай,
Қилурда ҳеч ишни ҳам киши иши демагай.

Алишер Навоий

Ўз умрингда битта юлдуз ёқ,
Бир юлдузки, нурли ва порлоқ.
Ҳеч бўлмаса битта чироқ ёқ,
Қоронгулик силжисин йироқ.

Гар яхшилик келмас қўлингдан,
Яхши ният қилгил дилингдан!

Шухрат

Икки қадам ёнгунча еткач алам
Саъй қил-у, илгари қўйгил қадам.

Алишер Навоий

Яхшилик томонда бўлгин. У жуда серҳосил водийдир.

Маҳмуд Замахшарий

Тосанг¹ неча шаҳар узра шаҳлик,
Фақр аҳлига айла хокраҳлик.

Алишер Навоий

Яхши манбадан фақатгина яхшилик келади.

Маҳмуд Замахшарий

Хушо улки, умрин табоҳ этмади,
Қилур ишларин қилмайин кетмади.

Алишер Навоий

Иззат-икром, обрў-эътибор истасанг, яхшилик қил.

Маҳмуд Замахшарий

Яхши сўз бирла ҳожат аҳлин сўр,
Бермасанг яхши тўъмадин нафақа.

Алишер Навоий

Хайрли ишлар қолади, ёмон ишлар эса ўтиб кетади.
Сен икки икки иш ўртасида турибсан. Бир соатлик лаззат

¹ Топмоқ

ва ундан кейин афсус-надомат. Иккинчиси, бир соатлик машаққат, унинг кетидан абадий фаровонлик.

Маҳмуд Замахшарий

Яхшиликдин топса нишон ҳамсуҳбат,
Берур санга осойиши жон ҳамсуҳбат,

Алишер Навоий

Савоб ишларинг сенга ширин мевалар беради.

Маҳмуд Замахшарий

Яхшилик ва ямонлиқни ким қилдиким, жазо кўрмади.

Алишер Навоий

Яхши бўлсанг муродингга етарсан,
Неча манзил, хавфли жойдан ўтарсан,
Ёмон бўлсанг, оҳу фиғон этарсан,
Ёмонни учратсанг дафъ қил халқ учун.

Бердақ

Қилама ул ишким етиб нуқсон санга,
Охири бўлғай вуболи¹ жон санга.

Алишер Навоий

Яхшилик қил, элинг билсин,
Доим олқиш айтиб келсин,
Душманинг жуванмарг бўлсин,
Лекин, кўз бўяма, болам.

Бердақ

¹ Қийинчилик

Ямон-яхшини Тенгридин англагил,
Ямонни ямон, яхшини яхши дегил.
Ямонни агар яхши қилсанг гумон,
Эрур яхшини ҳам дегандек ямон.

Алишер Навоий

То ўлгунча тўғри сўйла,
Отангни, онангни ўйла.
Яхшига яхшилик айла,
Бу одамзот нақши, болам.

Бердақ

Яхши бўл ё ямон, иккиси бўлурмен деган ҳамону ямон
ҳамон.

Алишер Навоий

Ўйламаслик кети вайрон,
Ахир қилар сени вайрон,
Тенгинг билан солгил сайрон,
Душманни аяма, болам.

Бердақ

Эзгулик, хайрли ишларга астойдил кириш, уларни пай-
салга солиб, кейин қиларман деган ўй-фикрлардан воз кеч,
шайтон йўлдан урадиган шошма-шошарлик билан эмас,
тафаккур ва идрок билан иш тут.

Маҳмуд Замахшарий

Кулиб боққан кишиларга сочмагин кул,
Яхшиликка улар учун табассум қил.

Маҳмуд Қошғарий

80. Саховат ва ҳиммат

Халқнинг етуғи сахий кишидир, сахийлик шараф, мартаба ва камолотингни орттиради.

Аҳмад Югнахий

Сахий ҳам сахийликни хоҳлайди.

Маҳмуд Замахшарий

Севимли нарсаларга машаққат билан ва яхшиликка эса ўзига сеvimли бўлган нарсаларни (бировга) сарф қилиш билан эришилади.

Абу Райҳон Беруний

Шаҳга ҳиммат паст агар берди Худо,
Хушроқ ондин ҳиммати олий гадо.

Алишер Навоий

Яхшиликларнинг энг фойдалиси садақадир.

Абу Али ибн Сино

Саховат шундай бир буюк сифатки, уни доимо мақтов ила ёд этурлар.

Маҳмуд Замахшарий

Иззати ҳаддин кам эса, хўб эмас,
Ҳаддидин ортуқ дағи марғуб эмас.

Алишер Навоий

Кимки эҳсон қилди, ул топди нажот,
Қой оғиз¹ ейдур ҳам ул чекти уёт.

Рожий Хўқандий

¹ Қайси бир

Очиқ юзлик, раҳм-шавқат билан халқни ўзимга ром қилдим.

Амир Темури

Бергали олмоқ ишидин бўл йироқ,
Бермак учун олмағонинг яхшироқ.

Алишер Навоий

Одам ҳам гўзага ўхшаб, офтобга интилади, унинг офтоби одамдан кўрадиган меҳр-оқибати.

Абдулла Қаҳҳор

Кишида барча ахлоқи ҳамида
Чу жамъ ўлди, қўярлар отин эҳсон.
Бири андин саходур, бири мурувват,
Булар гар йўқтур, инсон эрмас инсон.

Алишер Навоий

Ҳавосиз яшаб бўлмаганидек, меҳр-мурувватсиз ҳам яшаб бўлмайди.

Озод Шарафиддинов

Инсонлардаги гўзаллик ҳиммат туфайлидир, ёмон нафснинг жазоси ҳам ҳимматдандир.

Алишер Навоий

Одамнинг сиртию ботини (ичи) тўғри, саломат ва тузук бўлса, унинг зоҳири (ташқариси) ҳам саҳий ва салим бўлур.

Маҳмуд Замаҳшарий

Одамининг зеби ҳимматдин дурур,
Нафсининг таътиби ҳимматдин дурур.

Алишер Навоий

Агар тош чайнаса элдин чиқиб тош, –
Кишига эгмагай ҳимматли қул бош.

Сўфи Оллоёр

Ҳимматсиз киши эр сонида эмас,
Ва руҳсиз баданни киши тирик демас.

Алишер Навоий

Меҳрнинг отаси яхшилик, онаси муҳаббат, инсонийлик.

Озод Шарафиддинов

Бировким анга ҳиммат ўлди баланд,
Эрур одам аҳли аро аржуманд.

Алишер Навоий

Нарса улашиб бериш саховат эмас, бутун бор-йўғини
ва жонини бағишлаб юборадиган одамгина сахийдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўзунгни зебо либос хаёлидин ўткар, либос-и зеболиғни
тиласанг, бир яланғочни буткар!

Алишер Навоий

Ўзинг эзгу номли бўлайин десанг, имкон борича сахий
бўлишга ҳаракат қилгин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сахий одам халққа мол-дунёни сувдек оқизиб улашса,
халқ унинг теварагига сувдек оқиб, йиғилиб келади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Хайр-саховат ва фазилат соҳибининг фарзанди ҳурмат
ва шону шарафга сазовор ва муносибдир, чунончи дур
(инжу) садафга қараганда юқори даражададир.

Маҳмуд Замахшарий

Сахий – муҳтожга керак вақтда ёрдам берадиган инсон.

Абдулла Орипов

Тилингдан чиққан садақа (яъни панду насиҳатинг ва
мавъизаю ҳасананг) баъзан қўлингдан (мол-дунёнгдан)
чиққан садақангдан кўра хайрлироқдир.

Маҳмуд Замахшарий

Бўса бергил ушбу мискинга закот,
То жаҳоннинг ичра қолсин яхши от.

Ҳофиз Хоразмий

Кенг тутгил кўнглинг, ўл соҳибтамиз,
Қирқ кишига етган эрмиш бир майиз.

Рожий Хўқандий

Бугунги дунёда ёвузликка қарши турадиган, муқаррар
тарзда ундан ғолиб келадиган қудрат бор – бу муҳаббатдир,
бу меҳрдир.

Озод Шарафиддинов

Ҳар ғанийки, тириклигида эҳсонидан кўнгулларни
шод қилмағай, ўлганидин сўнг ани кимса дуо била ёд
қилмағай.

Алишер Навоий

Юмшамас кўнгилни сахий юмшатади, етиб бўлмайдиган
муродга сахий киши эриша олади.

Аҳмад Юғнакий

Эҳсон тирикликда яхши отдур, ўлгандан сўнг дўзах
азобидин нажотдур.

Алишер Навоий

Дунёда умри қисқа бўлган киши яхши ном қолдириб,
узоқ яшаб турганини кўр.

Аҳмад Юғнакий

Умрингки, ўтар экан, мурувват айла,
Қўлингки, тутар экан, саховат айла.
Ўз ҳосилини ўзи ўрар ҳар кимса,
Бас, парвариши учун риёзат¹ айла.

Абдухолиқ Ғиждувоний

Кишиларнинг муҳаббатини ўзингга жалб қилмоқчи
бўлсанг, сахий бўл, саховат сени севибли қилади.

Аҳмад Юғнакий

Ётларни сийлаганнинг юзи ёруғ бўлади, мусофирларни
сийлаганнинг шуҳрат-таърифи атрофга ёйилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

¹ Рнёзат – ранж, машаққат.

Саховат, одамийлик, манфаат бериш ва эзгуликлар қилиш фақат яхши кишиларнинг хислатидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Саховатсиз киши – ёгинсиз абри баҳор...

Алишер Навоий

Сахийлик жуда яхши хислат, уни ҳеч қўймаслик керак, лекин ўзганинг моли билан сахийлик қилмаслик ҳам керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Уч нарсани уч нарсадан топиб бўлур: сабрдан нажот ва саховатдан улуғлик ва адолатдан фатҳу зафар.

Хожа Аҳрор Валий

Саховатсиз киши бирла гавҳарсиз садафнинг ҳукми бир.

Алишер Навоий

Улуғлик тиласанг сахий бўл.

Сайфи Саройи

Ким истаса салтанат, саходур анга шарт,
Ҳар ваъдаки айласа, вафодур анга шарт.

Алишер Навоий

Ҳиммат ва саботи бўлмаган миллатнинг ҳаққи ҳаёти йўқдир.

Абдурауф Фитрат

Ўз вақтидан кечикиб берилган инъом-эҳсон маҳкам
тортилган занжир мисоли қаттиқ бўғувчидир.

Маҳмуд Замахшарий

Ярим товоқ ошки, топарсан насиб,
Ярмини берки, есун бир ғариб.

Ҳайдар Хоразмий

Муҳтож одам ҳар бир нарсадан ҳожати чиқишини
ўйлайди.

Маҳмуд Қошғарий

Бийиклик келди ҳимматдин нишона –
Ки, ҳимматсизни паст этди замона.

Алишер Навоий

Ҳар куни дастурхонингни очиб қўй. Кимнинг оламда
номи қолган бўлса, унинг саховатидан қолган.

Низомулмулк

Соҳибҳиммат муфлислиқ била паст бўлмас, ҳимматсиз
ганж топса, бийикларга ҳамдаст бўлмас.

Алишер Навоий

Ҳар кимнинг нонини ема, аммо ҳаммага нон бер.

Мотуридий

Саховатпешалар миллат учун пул-молларини сарфлаб,
бир неча баробар зиёда мукофот олурлар.

Фитрат

Ани англа муфлиски, йўқ ҳиммати,
Чу йўқ ҳиммати, йўқ анинг ҳурмати.

Алишер Навоий

Олижаноб ва ҳимматли одамнинг гўштини ҳасад аҳли
ейди, гўё қурт-қумурсқалар арслон боласини егани ми-
соли.

Маҳмуд Замахшарий

Одамий бадандур, ҳиммат анга руҳ,
Ҳиммат аҳлидин оламда юз минг футуҳ.

Алишер Навоий

Олмоқу бермак била хуштур жаҳон,
Олгину бергинки будур қути жон.

Ҳайдар Хоразмий

Неъматю муруввати доимий бўлган зотга итоату изм
билдириш вожибдир.

Маҳмуд Замахшарий

Сахийлик (қўли очиқлик) кишилиқ боғининг ҳосил-
дор дарахтидир, балки у дарахтнинг ширин мевасидир,
одамгарчилик ўлкасининг тўлқинли дарёси, балки у тўлқин
дарёсининг асл гавҳаридир.

Алишер Навоий

Кимники қўлидан хайр-баракали ва пурҳикмат ишлар
келмаса, унинг насабининг шарафлиги-ю, улуғлиги фойда
келтирмас.

Маҳмуд Замахшарий

Мурувват барча бермақдур, емак йўқ,
Футувват барча қилмақдур, демак йўқ.

Алишер Навоий

Инсон эҳсони билан, эҳсон султони билан, султон
замони билан, замон имкони билан, имкон эса маконини
белгилаб бериши билан.

Ал-Хоразмий

Карам бировнинг машаққат тикани оғирлигини кўтар-
моқ ва уни тикан учидан гулдек очиломқ ва қилинган ишни
қайтиб тилга келтирмаслик, оғзига олмаслик, кишига
миннат қилмаслик ва унинг юзига солмасликдир.

Алишер Навоий

Саховат бахил ҳамда зиқналик билан сарф қилиш ўр-
тасида туради.

Абу Али ибн Сино

Бирта¹ ўтмакни икки бўлуб бир очқа берганни сахий де,
Ўзи емай барини муҳтожқа берганни сахий де!

Алишер Навоий

Саховатли (киши) буғдой сотиб олмайди, яхшиликни
харид қилади.

Ал-Хоразмий

Инсоният боғининг дилписандроқ шажари ҳам эҳ-
сондур ва одамийлик гулининг аржумандроқ гавҳари ҳам
эҳсондур.

Алишер Навоий

¹ Битта.

Неча оқсоқ одамларни кўрдимки, илм-фазилат бо-
бида юқори поғоналарга (даражаларга) кўтарилганлар.
Шунингдек, қанчадан-қанча соғлом оёқлиларни кўрдимки,
хайр-эхсон йўлида бир қадам ҳам босмаганлар.

Маҳмуд Замахишарий

Мол ўлуб, гар йўқ кишининг ҳиммати,
Маъни аҳли олдида йўқ иззати.

Алишер Навоий

Кулар юз била ато
Сахо устига сахо.

Алишер Навоий

Ани дағи дема сахийким, киши
То тиламас, бермак эмастур иши.

Алишер Навоий

Ёрутур обод ила вайронани меҳр-и мунир.

Алишер Навоий

Дунёдаги инсонлар меҳр ва муҳаббат соясинда яшарлар.

Абдулла Авлоний

Кишиким ичса ҳиммат базмидин жом,
Топар ул жомдин комин саранжом.
Сажда гадо олдида эрмас карам,
Билки карамдур анга бермак дирам.

Алишер Навоий

Мурувватни таъриф қилган киши гапида яна, таъқиқланган нарсалардан ўзини тийиш ва бировга азият чектиришдан сақланиш ҳам киради. Шу билан бирга, бордию агар, мурувват диёнатни маҳкам тутиш деб таърифланса, одамларнинг айтган гапи шу таърифдан четга чиқиб кетмаган бўларди.

Абу Райҳон Беруний

Ким ўлса ҳиммат илгидин кушоди,
Не топсинким, топилгандур муроди.

Алишер Навоий

Узоқ-яқиндан бирор киши келиб, менинг мажлисимга кирар экан, қайси тоифадан бўлса ҳам, давлатим дастурхони неъматидан уни қуруқ қайтармасинлар.

Амир Темури

Отангдан панду насиҳат,
Қўлдан келса, бўл боҳиммат,
Бировлар қилмасин уят,
Эртангни кўп ўйла, болам.

Бердақ

Маҳаллида¹ берган эски чорпора тўн – саховат ва бе-маҳал берган зарбафт чорқаб² – шақоват.

Алишер Навоий

Меҳрибон киши одам учун мисоли бир кўзгу кабидир, унга қараб одам ўз феъл-атворини, тарзи рафторини тугатади.

Юсуф Хос Ҳожиб

¹ Вақтида.

² Тўн маъносида.

Майли, гўзалликка битайлик достон,
Майли, муҳаббатга фидо бўлсин жон.
Лекин жиндек меҳр кўргаёса ёринг,
Уларнинг баридан афзалдир, ишон!

Абдулла Орипов

Юрагида қўри бор одамнинг қўллари ҳам иссиқ бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Меҳрлини мақтар, оқил шубҳасиз,
Меҳрли кишилар ҳаммага лазиз.
Меҳрлини билсанг, унга бер кўнгил,
Буни айтгин идрок, билим, эй азиз.

Юсуф Хос Ҳожиб

Шундоқ ҳикмат билан гўзалдир ҳаёт:
Ҳар кимга нияти бўлгайдир қанот.
Меҳру муҳаббатга лойиқдир асли –
Меҳру муҳаббатни қадрлаган зот!

Абдулла Орипов

Агар ўзинг учун меҳрибон киши истасанг, ўзингга
ўзингдан меҳрибон йўқ.

Юсуф Хос Ҳожиб

81. Меҳмондўстлик

Келса агар хонанг узра ғариб меҳмон,
Бор нарсангни олдиға қўй, бўл меҳрибон.

Маҳмуд Қошғарий

Меҳмоннинг меҳрини асрагил жон ичра,
Неъматин қалин айла хони эҳсон ичра

Алишер Навоий

Кўрклик тўнинг ўзинга,
Тотлиғ ошинг ўзгага.
Қўноққа кўргиз иззат,
Ёйсин шаънинг узоққа.

Маҳмуд Қошғарий

Оламда номингни ёяйин десанг, имкон борича мусо-
фирларга илтифот кўрсатгин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Шамъ ёритур уй ичу тошини,
Уй эгаси кўприк узар бошини.

Алишер Навоий

Ожиз, ғариб меҳмон келса, ҳозир бўлган нарсани меҳ-
монга тезлик билан қўй, унга малол келтирма.

Маҳмуд Қошғарий

Келса биров йўқлашиб,
Бергил яхши озук нон.
Қарғаб кетар меҳмонлар,
Кутар бўлсанг гар ёмон.

Маҳмуд Қошғарий

Бахил мезбон меҳмонини ўтри кўрар,
Берганини миннат қилиб юзга урар.

Маҳмуд Қошғарий

Гар йўловчи – мардсан, йўлга назар солмоқ шарт,
Ўзингни минг хил чуқур-чоҳдан йироқ олмоқ шарт.
Дўстларинг уйида меҳмон бўлган чоғда,
Қўлингга, дилингга, кўзингга эҳтиёт бўлмоқ шарт.

Паҳлавон Маҳмуд

Бегонани уй сари ёвутма,
Ўрнингки қизиқдурур, совутма.

Алишер Навоий

82. Шукроналик

Шукр қилсанг неъмат фаровон бўлади.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Шукр қилдег боқиб бирав сори
Ки, юругга аёғи йўқтур анинг.

Алишер Навоий

Озгина яхшиликка ҳам кўп шукр қилгин. Агар неъматинг кўп бўлса, унинг қадрини билгин.

Юсуф Хос Ҳожиб

83. Сабр-матонат

Юз йилки киши умр тилар, бил –
Ким сабр керакдур юз йил.

Алишер Навоий

Сабр шундай бир кучли нарсадурки, шаҳватни иффатга,
ғазабни шижоатга, шиддатни ҳилмга, катталиқни тавозуъга,
ёмонлиқни яхшиликга айлантирмакга қуввати етар.

Абдулла Авлоний

Сабр билан кўп боғлиғ иш очилур, ишда ошукқон кўп
тойилур, кўп тойилғон кўп йиқилур. Ишда ошукмоқ ёш
ўғлон ишидур, сабр била иш қилгувчи тажрибаалиғ улуг
ёшлиғ киши ишидур.

Алишер Навоий

Ниш унмас биёбон, шўрхоқ тупроқ ҳам
Гулзорга айланиб сабр қилса одам.

Гулханий

Шопқалоқлик бу адашган одамларнинг иши, сабрлилик
эса эзгу одамларнинг ишидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳилмни ўз тавринга ёр айлагил,
Сабру таҳаммулни шиор айлагил.

Хожа

Дунёю охират яхшилигини қаноатда, ёмонлигини та-
маъда кўрдим.

Нажмиддин Кубро

Нафс уйига сабр ила иморат англа,
Бесабрлиғ анинг шарорат англа,
Иш сабр сори анга ишорат англа,
Сабрни зафар сори башорат англа.

Алишер Навоий

Сабр ила барча эшиқдур кушод,
Сабр ила эранлар топди мурод.

Муҳаммад Шариф Гулханий

Қушлардан ўрган: улар полапон чиқадиган тухумларни сабр-бардош ва эҳтиёткорлик ила очадилар.

Амир Темур

«Ахлоқ» китобида келтирилишича, ҳар ким ҳодисалар ёмғири остида ўзини сабр қалқони билан ҳимоя этса, мақсад ўқи тездагина мурод нишонига бориб тегади. Чунки сабр шодлик калитидир. Бу калитсиз ҳеч қандай мақсад эшиги очилмайди.

Хожа Самандар Термизий

Нафсини сабр ила ром қилган киши ҳар ишда ошиқмай, оҳиста ҳаракат қилур.

Абдулла Авлони

Кимки, бир шиддат аро сабру таҳаммул айлади,
Бахт анинг нишини нўшу хорини гул айлади.

Алишер Навоий

Сабрли бўл, муродга етасан.

Мотуридий

Билингки, банда яхшиларнинг даражасига азиятлар ва машаққатларга сабр қилиш билан эришади.

Абу Лайс Самарқандий

Қайси номурод илиг сабр этагига урдиким, мурод топмади, қайси гирифтор кўнгул сабр бандига қўйдиким, кушод топмади.

Алишер Навоий

Агар меҳнат-машаққат ё қайғу-алам дуч келса, сабр билан қарши олсанг, кетидан қайта шодлик келади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сабр қилмоқ бирла қил ўзни тўкуз,
Бошга тушса тортадур албатта кўз.

Рожий Хўқандий

Сабр қилган одам тилагига етади, сабр билан турган
киши оққуш тутати.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қанча иш бўлса бугун кечга кетар,
Сабр қилсанг ғўрадан ҳалво битар.

Рожий Хўқандий

Ҳар кимки ишларни осмон томонидан кўрса, сабр ай-
лағай ва ҳар кимки Ер томонидан кўрса, ҳайратда қолғай.

Абу Бакр Варроқ Термизий

Барча ишда ҳам шошилма, сабр-чидамли бўл, ўзингни
тута бил, сабр-чидамли одам улуғ мартабага эришади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Етар чу ризқинг, агар хорадуру гар ёкут,
Ўзунгга юклама андуҳ тоғин, истаб қут.

Алишер Навоий

Сабр қилгин, сабр – мардларнинг одати, сабр қилган
киши ҳатто кўкка парвоз қилишга ҳам йўл топади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ким ишда шошилса, ҳовлиқса, у албатта кеч қолади,
шошилиб қилинган ишларнинг охири вой бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Иш бошларда ҳовлиқмасдан диққат-ла боқ,
Чақмоқ тошни шошиб чақсанг ўчар чироқ.

Маҳмуд Қошғарий

Ишнинг фурсатини кутиш, шошилмаслик керак, ҳамма
иш вақт-соати келганда битади.

Юсуф Хос Ҳожиб

84. Қаноат

Қаноат барча мамлакатлар унга тобе бўлган мамлакат-
дир. Қаноат шундай бир мамлакатки, уни ҳеч ким йўқ қила
олмайди. Ким унга эгалик қилса, ҳеч бир нарсага муҳтож
бўлмайди.

Маҳмуд Замахшарий

Қаноат чашмаедурким, суви олган била қурумас.

Алишер Навоий

Одам кўп мол-дунёсидан воз кечиб, оз нарсага қаноат
қилса, шундагина зоҳид деган номга муносиб бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қаноатдур кўнгиللарнинг сафоси,
Қаноат барча иллатнинг шифоси.
Қаноатким табиби ҳар касалдур,
Қаноат аҳлиға оғу асалдур.

Сўфи Оллоёр

Киши учун энг фойдали, дилни ёритувчи нарса қано-
атдир. Энг зарарли ва нафратли нарса ҳирс ва газабдир.

Абу Али ибн Сино

Қаноат тариқиға кир, эй, кўнгул
Ки, хатм ўлғай ойин-и иззат санга.

Алишер Навоий

Қаноат бир хазинадурки, нақдинаси кундан-кун ортар.
Бу хазинага эга бўлган кишилар умрларини шақу роҳатда
кечирурлар. Бунинг ила баробар қаноатсизликдан пайдо
бўладурган ҳасада деган жоннинг энг зўр душманидан
қутулурурлар. Чин инсонлар кишининг молина, мулкина,
саодатина, маишатина ҳасад қилмас, қаноатдан айрилмас,
умрини роҳатда ўткарур.

Абдулла Авлоний

Қаноат истиғно сармоясидур ва шарафу иззат пи-
роясидур.

Алишер Навоий

Ҳақиқатан тугал бой бўлайин десанг, бориға рози бўл,
баҳра топасан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бошқаларда кўрганни жуда қаттиқ истамаслик ҳам
қаноат ҳисобланади.

Абу Али ибн Сино

Қоникмасликдан эмас, қаноатдан қаноатлан.

Маҳмуд Замахшарий

Кимгаки иш бўлди қаноат фани,
Билки, ани қилди қаноат ғаний.

Алишер Навоий

Қаноат бирла қорин тўйғузурсиз,
Қаноат бўлмаса, кўп оч қолурсиз.
Қаноатсиз киши бағрини доғлар,
Қаноатлик киши оғзини ёғлар.

Абдулла Авлоний

Кўзи суқ учун бутун дунё ҳам кифоя қилмайди, бориға
қаноат қилувчи киши бахтиёр яшайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимки, қаноатдин эрур ҳужжати,
Яхши-ёмонга йўқ анинг ҳожати.

Алишер Навоий

Жуда кам нарсаға қаноат қиладиган киши энг юки енгил
киши бўлади. Ким улкан нарсаларға хирс қўйса, у энг юки
оғир бўлади.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳеч вақоси йўқ қашшоқ бахтиёрдир, у бориға рози
бўлиб ҳамиша кўнгли бой юради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сабот шуки, бир улғ мақсадни қўлга киритиш учун
қадам қўйдикми, бизни бу йўлдан на фақирлик, на қи-
йинчиликлар, на мақсаднинг узоқлиги алҳосил ҳеч бир
нарсa қайтаролмайди.

Фитрат

85. Кечиримлик

Сен кечириш хислатини ўзингга шиор қил, атрофингда-
гилардан арзимас гуноҳлари учун юз ўгираверма!

Хожа Самандар Термизий

Менга ёмонлик қилиб, бошим узра шамшир кўтариб, ишимга кўп зиён етказганларни ҳам, натижа билан тавба-тазарру қилиб келгач, ҳурматлаб ёмон қилмишларини хотирамдан ўчирдим.

Амир Темури

Гуноҳкор кишининг гуноҳини кечир, адоват идизини кес ва кўпориб ташла.

Аҳмад Юғнакий

Афу деб кечурмакни айтилури. Бир киши қилган камчиликларини бўйнига олуб, ўкунуб, кечурмакни сўраса, афу қилмак лозимдур. Чунки афу яхши хулқларнинг афзали, инсониятнинг акмалидур.

Абдулла Авлоний

Кечири олишлик – мардлик, кечири билмаслик номардлик саналади.

Амир Темури

Вақтики узр десалар, қабул қил ва одоб ўргатсалар ўрганки, ҳар кимга одоб ўргатсалар-у ўрганмаса, ҳайвондир. Ва узр айтсалар-у қабул қилмаса, шайтондир.

Хожа Аҳрор Валий

Бир киши сен билан муносабатида хато қилса-ю, сенга узр баён этса, узрини қабул қилишни кечиктирма.

Абу Али ибн Сино

Бирон хатога йўл қўйган киши узр сўрагани дуруст. Ахир Одам ҳам узр сўраганлигидан бир натижага етишган.

Абдураззоқ Самарқандий

Улуғларнинг иши авф айламакдур,
Кичиклар узр учун бел бойламакдур.
Мусулмонлиғда йўқ кину адоват,
Дила авфу адолат жойламакдур.

Абдулла Авлоний

86. Уятчанлик ва андиша

Андиша жуда яхши хислат, у киши учун чиройдир, барча
эзгу ишлар учун бошбоғдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Гар ҳамият бўлса эрди ё уёт,
Бўлмағой эрди уётингдан ҳаёт.

Алишер Навоий

Кишига чиройдир уят – андиша
У асрар ножўя ишдан ҳамиша.

Юсуф Хос Ҳожиб

Уят энг шафқатсиз қонундан ҳам кучлироқ, қудратлироқ-
дир. Қонун фақат кўзи тушганда, шубҳа пайдо қилганидаги-
на жиноятчининг қўлини ушлайди, йўлини тўсади. Уят эса
ҳамиша одобсиз, ахлоқсиз жиноятчининг тепасида туриб,
ножўя иш қилиш учун кўл кўтаргани қўймайди.

Абдулла Қаҳҳор

Уят-андишали, пок, йўл-йўриғи тўғри одамнинг ишлари
ва сўзлари фақат эзгуликдан иборат бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар қандай қонунга ҳам чап бериш мумкин, лекин уятга чап бериб бўлмайди, чунки қонун одамдан ташқарида, уят эса одамнинг кўксига бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Кишилар орасида етуги уятли кишидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Уят фақат инсонга хос туйғудир. Ҳайвон уят пайдо қилолмагани учун инсонга яқинлаша олмайди, лекин инсон уятини йўқотиб ҳайвонга яқинлашиб қолиши мумкин.

Абдулла Қаҳҳор

Уятли киши одамларнинг сарасидир, уятсиз киши – одамларнинг тубани.

Юсуф Хос Ҳожиб

87. Ҳаё

Кишилар орасида етуги уятли кишидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳаё дилни равшан қиладурган бир нурдирки, инсон ҳар вақт шу маънавий нурнинг зиёсига муҳтождур.

Абдулла Авлоний

Агар иффат ва виқор соҳибларидан бўлмасанг, хору зорлик, таҳқир тубанликка мудом гирифторсан.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳар қачон эс борида ёпсанг этак,
Ору номус донаси бўлмас кавак.

Чустий

Иффатингни пардаси, виждоннинг ниқоби ҳаёдир.

Абдулла Авлоний

Қила олгунча таъзим ва одоб биносин йиқма,
Ҳаё ва ҳурмат хилватидин ташқари чиқма.

Алишер Навоий

Ҳаё – инсоннинг абадий гўзаллиги ва латофатидир.
Ҳаёсиз юз жонсиз жасадга ўхшайди.

Абу Али ибн Сино

Ҳаё, номус имона далилдур,
Ҳаёсиз доимо хору залилдур.¹

Абдулла Авлоний

Шарм-ҳаё ҳамма ярамас ишлардан тияди,
Уятсизлик киши учун жуда ярамас иллатдир.
Ростлик, шарму ҳаё ҳамда гўзал хулқ,
Учаласи бирикса, бу севинч демақдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳаё одамни гуноҳ қилишдан қайтарувчи ҳолат ва у ҳар
бир одамда илмий-ирфоний мартабаси туфайли пайдо
бўлади.

Фитрат

¹ Хору зор.

Менинг халқим ор ва номусни билади. Ўз ўғил-қизларини номус ва ҳаё билан тарбия қилади.

Ҳамид Олимжон

Омон юргил уҳдасидан¹ чиқсанг гар,
Ор-номусли одам бўла билсанг гар.

Бердақ

Номуссиз хиёнатдан, номусли ўлим яхши.

Амир Темур

88. Ишқ-муҳаббат

Бўлмаса ишқ, икки жаҳон бўламасун!
Икки жаҳон демаки, жон бўламасун!
Ишқсиз ул танки, анинг жони йўқ,
Хусни нетсун кишиким, они йўқ.

Алишер Навоий

Ишқ дардини бедардларга айтиб бўлмас,
Бу йўлларни уқбоси² кўп, ўтиб бўлмас,
Ишқ гавҳарин ҳар номардга сотиб бўлмас,
Беҳабарлар ишқ қадрини билгони йўқ.

Аҳмад Яссавий

Ишқ кўйи туфроғи бир кимиёдур...

Алишер Навоий

Ошиқ кишининг кўнгли тўла дард бўлгай,
Дил дарди билан мард яна ҳам мард бўлгай.

¹ Мажбурият, ваъда.

² Уқубати.

Ўз ишқи ўтида у ёнаркан, бу дам
Дўзах ўти ўзгалар учун сард бўлгай.

Нажмиддин Кубро

Кишиким бўлса ишқ аро содиқ,
Анго маъшук бўлғуси ошиқ.

Огаҳий

Ҳар кишиким, ишқ анга ҳамдам эмас,
Бил ониким, ул киши одам эмас.

Хожа

Қайси кўнгулники, макон этти ишқ,
Ўтдин ани лаълаға кон этти ишқ.

Алишер Навоий

Ишқинг майини ичиб, бу дил маст бўлгай,
Ҳажринг ғамини чекиб, у, бил, паст бўлгай.
Бир боқсанг агар – кўйингда тупроқ бўлган
Жонсиз танага жон яна пайваст бўлгай!

Нажмиддин Кубро

Деманг тарки ишқини қил ихтиёр,
Бу ишда менинг ихтиёрим қани.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Ишқким зору забун этмиш мени,
Ақд олиб маҳзи жунун этмиш мени.

Алишер Навоий

Эй ёронлар, ишқ дардиға даво бўлмас,
То тириксан ишқ дафтари адо бўлмас.

Аҳмад Яссавий

Кўнгилда пок ишқ пайдо бўлса, киши ҳақиқат сирларини
англай оладиган даражага етади ва мутлақ гўзалликни
идрок қилади.

Алишер Навоий

Ишқ сирридин дам урма тангдил номардға,
Он қадар маюслиғ зоҳир бўлур арбоб аро.

Увайсий

Ишқсиз камол бўлмас ушбу оламда.

Паҳлавон Маҳмуд

Ишқ мулкида гадоу шоҳ бир,
Дайр ичида раҳбару гумроҳ бир.

Алишер Навоий

Ишқ балоси бошқа тушса нолон қилур,
Ақлинг олиб, беҳуш қилиб ҳайрон қилур.

Аҳмад Яссавий

Ишққа ким тушти ўшал тушти ғами гирдоб аро,
Умр ўткармаклиги улдур хаёли хоб аро.

Увайсий

Парвонани ишқ этмаса маст,
Урғайму ўзини ўтқа пайваст.

Алишер Навоий

Муҳаббат чакмоқдай кўнгилдаги ҳар қандай қора бу-
лутни ҳам тилка-пора қилади.

Абдулла Қаҳҳор

Демаким: бўлдунг қари-ю, ўтти даври ишқким,
То тирикмен менга ишқу муҳаббат чоғидур.

Алишер Навоий

Кел, эй толиб, кўзинг ибрат билан оч,
Муҳаббатсиз кишидин қуш бўлиб қоч.
Муҳаббат аҳлининг жўёни бўлғил,
Ўшалким учради қурбони бўлғил.

Сўфи Оллоёр

Муҳаббатни ўз ҳолига ташлаб қўймай, ақл чироғи билан
ёритиб турилса, нур устига нур бўлади.

Озод Шарафиддинов

Муҳаббат дутор, эҳтиёт қилиб тутмасанг, тоб ташлайди.

Абдулла Қаҳҳор

Табибо, сен даво топмакни қилма ихтиёр ким,
Муҳаббат дардига ҳеч кимса топкан йўқгур дармони.

Увайсий

Муҳаббат – оиланинг хамиртуруши, бусиз оиланинг
хамири кўпчимайди.

Озод Шарафиддинов

Кўзларинг гар тўкса қоним, жон анга бўлсин фидо,
Ким, жафо айни вафодур ёрга севган ёридин.

Атоий

Кўнгил кимни севса, унинг нуқсонлари фазилат кўри-
нади, барча терс ишлари ўнг, камчиликлари тўқислик
бўлиб кўринади, агар севмаса, фазилатлари нуқсон бўлиб
кўринадн.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёрнинг васли эмас озорсиз,
Гулшан ичра гул топилмас хорсиз.
Тан бузулди эмди роҳат қолмади,
Соя пайдо бўлмагай деворсиз.

Нодира

Севганининг юзини кўриш бу кўзнинг ҳаловатидир,
кўнгил орзу қилганига етиш эса тану жон ҳаловатидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Яширин тутилган севги
Айрилган кун билинар.
Оғриқ кўзни беркитма,
Ёши ошкора қилар.

Маҳмуд Кошгарий

Ҳар кишининг дарди бўлса, йиғласун ёр олдида,
Қолмасун армон юракда, этсун изҳор олдида.

Маишраб

Севги дарди қўймайди,
Соғинч яна қийнайди.
Кўнглим унга тўймайди,
Юзим менинг сарғаюр.

Маҳмуд Кошгарий

Муҳаббат бўлмаса ҳар кимда, эй, хайр,
Отанг бўлса эрур бегонау ғайр.
Ақориб юрмаса кўнгли ақориб,
Қўлингдин келса ҳеч ўлтирма бориб.

Сўфи Оллоёр

Муҳаббатсиз киши одам эмасдур,
Ҳар одамсен, муҳаббат ихтиёр эт.

Нодира

Муҳаббатсиз кишилар ҳеч бир ишни ишламакга ғайрат
ва жасорат қилолмас, дунё неъматидан лаззат ололмас.

Абдулла Авлоний

Кишининг кўнгликим бегона бўлса,
Эрур душман агар ҳамхона бўлса.
Муҳаббатсизки, бўлди ҳар қаю зот,
Агар фарзанди шириндур эрур ёт.

Сўфи Оллоёр

89. Ошиқлар

Ошиқ ани билки эрур дарднок,
Ҳам тили ҳам кўзию ҳам кўнгли пок.

Алишер Навоий

Зоҳид бўлма, обид бўлма, ошиқ бўлғил,
Меҳнат тортиб ишқ йўлида содиқ бўлғил.
Нафсни тепиб даргоҳиға лойиқ бўлғил,
Ишқсизларни ҳам жони йўқ, имони йўқ.

Аҳмад Яссавий

Ки, чин ошиқни озори хатодур,
Чин ошиққа жафо ҳеч нораводур.

Завқий

Жафосин чекмайин бўлмас муяссар сенга жононинг,
Юракка дарди тегмай, таъсир этмас оҳу фиғонинг.

Увайсий

Ошиқларни талаблари жоми шароб,
Маъшуқиға етмак учун бағри кабоб.
Рухларини ғизосидур чангу рубоб,
Оҳи чекса етти иқлим вайрон қилур.

Аҳмад Яссавий

Ўзлигин ошиқ агар дўст ҳавосиға берур,
Ёрдин ҳар не келур руҳиға осойиш эрур.

Алишер Навоий

Ким дарди дилоромин севмаса жондек,
Ҳаргиз ўшанинг дардина дармон бўлмас.

Ҳофиз Хоразмий

Роҳат ташлаб жон меҳнатин хушлаганлар,
Саҳарларда жонин қийнаб ошлаганлар,
Ҳойи ҳавас муаммони ташлаганлар,
Чин ошиқдир, ҳаргиз они ёлғони йўқ.

Аҳмад Яссавий

Ошиқ ўзин ким деса, ошиқ эмас,
Барча киши ишқда содиқ эмас.

Алишер Навоий

Ошиқ эрмас ул маҳвашким, тилар зар бирла васл.

Атоий

Тўғри юрган ошиқлардан худо рози,
Ошиқ иши осон эмас, қилма бози.

Аҳмад Яссавий

Ошиқ элига ёрини озори ибодат,
Маъшук элига нутқи шакар бори ибодат.

Увайсий

Ишқ агар комилдурур, ошиқ қилур маъшукни.

Алишер Навоий

Кўнгил кимни севиб қолса, у доим кўз олдида туради,
кўз қаерга йўналса кўз ўнгида у намоён бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўз саккиз минг оламда ҳайрон бўлган ошиқлар,
Топмай маъшук чарогин сарсон бўлган ошиқлар.
Куйиб ёниб кул бўлган, ишқида булбул бўлган,
Кимни кўрса кул бўлган, мардон бўлган ошиқлар.

Аҳмад Яссавий

Ҳар кимки тариқи ишқ аро содиқ эмас,
Ошиқлик онингдек кишига лойиқ эмас,
Ҳар нечаки чекса туну кун оҳу фиғон,
Билгилки, жамоли ёрға ошиқ эмас.

Огаҳий

Ғар ошиқ эсанг, меҳру вафо қилма ҳавас,
Дард истаю дафъига даво қилма ҳавас,
Ҳижрону висол мутлақан қилма ҳавас,
Дилдорингдин ғайр-и ризо қилма ҳавас!

Алишер Навоий

Ошиқ эрмас жононига жон бермаса,
Дехқон эрмас кетмон чопиб нон бермаса.

Аҳмад Яссавий

90. Вафо

Вафо одам учун одабийликнинг негизидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар кимки вафо қилса, вафо топқусидур!
Ҳар кимки жафо қилса, жафо топқусидур!

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Одамгарчиликнинг ҳақи вафога вафо қилишдир, вафо
қил, тўғри бўл, номингни улуғла.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимга қилдим бир вафоким, юз жафосин кўрмадим,
Кўргузиб юз меҳр, минг дарду балосин кўрмадим.

Алишер Навоий

Давронки, ҳунар ғайри жафо йўқ унда
Ҳам аҳли вафодан ошно йўқ унда.
Мен ит бўлайин вафоси бор кимсага, бас,
Ит яхши кишиданки, вафо йўқ унда.

Паҳлавон Маҳмуд

Вафо қилғил, вафо қилғил, аё ёр,
Ҳақиқий ошиққа жавр этма зинҳор.

Завқий

Нечаким, қилдим вафо, кўрдум жафо,
Нечаким кўрдум жафо, қилдим вафо.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Олам элида вафо топилмас,
Бу гавҳар эрур жаҳонда ноёб.

Нодира

Карам ва мурувват ато ва анодурлар,
Вафою ҳаё икки ҳамзод фарзанд.

Алишер Навоий

Вафосиздур замон аҳли, замонда не вафо бўлғай,
Вафо аҳли булардин гар вафо истар, эрур нодон.

Алишер Навоий

Бу чаманнинг гулларида йўқ вафо, эй, хўблар,
Бас, вафо қилмоқ ғанимат, ҳусни давронин кўринг.

Ҳусайн Бойқаро

Одами бўлса вафо андин йироқ,
Ит вафо бобида андин яхшироқ.

Алишер Навоий

Хўблардин орзу меҳру вафо қилмоқ ғалат,
Ул вафосизларга ўзни мубтало қилмоқ ғалат.

Огаҳий

Кимки вафо кўрди жафо қилмади,
Ўтрусида ғайри вафо қилмади.

Алишер Навоий

Кишиларнинг суқига ишингни бермагин,
Вафосиз кишиларга ошингни едирма.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ким қилди қатигликда вафодош сенга,
Ул бўлди ҳабиблар ичра қўлдош сенга.

Алишер Навоий

Вафо қилган кишиларга вафо қил.

Ҳайдар Хоразмий

Ҳар кўнгулниким, вафо маскан қилур, ҳаё ҳам қилур ва
ҳар маскандаким, ул топилур, бу ҳам топилур.

Алишер Навоий

Демон даврон аро йўқтур вафо айлаб, вафо кўрган –
Ки, йўқтур минг жафо тортиб қутулган, бир вафо айлаб.

Алишер Навоий

91. Ваъдага вафо

Момақалдироқли ёмғирнинг ёғиши, ростгўй (ҳақгўй)
кишининг ваъдасига вафо қилиши мисоли ёқимлидир.

Маҳмуд Замахшарий

Хилоф этсанг агар айтгон сўзингдин,
Кўтар эркаклик отини ўзингдин.

Сўфи Оллоёр

Айтиб қўйиб бермайдиган нарсани тилинг билан айтма-
гин, ваъда бериб қўйгандан сўнг ўз ваъдангдан қайтмагин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Аҳду қавлунг дурусту маҳкам қил!
Ваъда чун айладинг, вафо ҳам қил!

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Чиқармағил оғуздин қилмас ишни,
Қилурман дема қўлдин келмас ишни.
Оғуздин чиқса сўз қайтармағил қош,
Агарчи кетса ҳам ул сўз учун бош.

Сўфи Оллоёр

Ўз ваъдасида турмаганда турли-туман важ-карсонлар
кўрсатувчи кимса ҳеч қачон мард ва ҳимматли инсон
бўлолмайди.

Маҳмуд Замахшарий

Сўзин бузғон киши бузмасму иймон,
У кимса бирла қилма аҳду паймон.

Сўфи Оллоёр

Вақти-соати ўтгандан сўнг ижро бўладиган ваъдадан
ҳеч бир яхшилик бўлмас.

Маҳмуд Замахшарий

Ваъдада турғил, ўзингни йиқмағил,
Рост бўл, арғамчига ун тикмағил.

Рожий Хўқандий

Кимки, ҳар кимга ваъдае қилди,
Шарт эрур ваъдага вафо қилмоқ.

Алишер Навоий

Қилсалар ҳар ваъда онинг эътибори йўқтурур,
Олданиб ул ваъдага безътибор улма абас¹.

Огаҳий

Нопок, жафокор, қилмишлари тубан киши, агарчи ваъ-
да берган бўлса ҳам, берган ваъдасидан қайтади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Шижоатлик киши уруш кунларида билинур. Омонат-
дор киши диёнати – бермоқ ва олмоқ вақтида билинур.

Хожа Аҳрор Валий

92. Сир сақлаш

Ёмонларга ҳеч сир айтма,
Сўз келганда, сўздан қайтма,
Дўстингни асло мунғайтма,
Шунда бахтинг кулар, болам.

Бердақ

Кўп кишилар борки, улар ўз сирларини сақлай билмас-
ликлари туфайли ҳалокатга дучор бўладилар.

Хожа Самандар Термизий

Киши топса ҳамдардини ногаҳон,
Не имкон ниҳон дарди қолмоқ ниҳон.

Алишер Навоий

¹ Ҳеч қачон.

Кўз ўз соҳиби (эгаси)нинг қалбида нима борлигини
ифода этар: муҳаббатдан нима, нафратдан нима борлигини
кўз сўзлайди, оғиз эса сукут сақлайди, бари бир юракда
нима кечаётганини очик-ойдин зоҳир кўрасан!

Маҳмуд Замахшарий

Барча сўзга қулоқ тут, аммо дарров ишона қолма, юрак
сирларингни очма, яшириб махфий тут.

Юсуф Хос Ҳожиб

Розни асра, чунки фош этдинг,
Яна пинҳон бўлурни қилма ҳавас.

Алишер Навоий

Кўнгал сирини, ич сўзингни ҳар кимга оча берма, агар
очадиган бўлсанг, ўзинг машаққат чекасан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Эйки, кўнгалунг сиррин истарсенки, пинҳон асрасанг,
Даҳр боғи ичра очма гунчадек зинҳор оғиз.

Алишер Навоий

Мард бўлсанг, сирринг айтма, ошкор айлар хотун,
Ҳар замон ойна табъингни ғубор айлар хотун.

Зокиржон Фурқат

Ҳамиша сир асровчи бўл.

Мотуридий

Ўзунг ўз сиррингни асрай олмағонингни билурсен, яна
биров ани фош этса, айб ҳам қилурсен.

Алишер Навоий

Сидқидил ва саҳий кимсанинг қалбидан бошқа нарсани
сирларнинг сандиғи қилма, яъни ҳар бир учраган кимсани
сирдош этмагин.

Маҳмуд Замахшарий

93. Виждон ва эътиқод

Виждон руҳ ва фикримизни туйғун қилмакға биринчи
воситадур.

Абу Али ибн Сино

Виждон ҳар кимнинг афъол ва ҳаракотини кўрсатадур-
ган мусаффо бир ойинадурки, бу кўзгуга чин назар қилган
киши ўз айб ва камчиликларини тузатмак ҳаракатида
бўлуб, бошқаларнинг айб ва қусурларини охтармоқға
вақти бўлмас.

Абдулла Авлоний

Виждон амри нимада? Бу – кишиларнинг ўзларига юкла-
тилган вазифа ва мажбуриятларини ҳар замон ва жойга
қарамай виждонан ва сидқидилдан бажаришларидир.

Фитрат

Виждон азобию таънадан тўғри бўлмаган одамни таъ-
лим-тарбия ва қийнаш ҳам тўғрилаши амримаҳол.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳеч қаерда ҳеч қайси инсонлар жамияти фақат моддий манфаатларга суянибгина, фақат моддий эҳтиёжларини қондирибгина ҳаёт кечири олмайди – инсон ҳаётининг саодатманд бўлмоғи учун виждон ва имон унинг ҳаётида устувор бўлмоғи керак.

Озод Шарафиддинов

Виждон билан яшаш осон кечмайди. Ўзи тугул, виждонли кишининг оиласи ҳам тинчини йўқотади.

Эркин Воҳидов

Виждон – ақл ва тафаккур мезони.

Абдулла Авлоний

Одамларни одам қиладиган, жамиятни жамият қиладиган қудрат – виждон, инсоф, диёнат, адолат ва ҳақиқатнинг барқарорлиги.

Озод Шарафиддинов

Инсонга бир марта бериладиган ҳаётда у умридан, ўтган кунидан қониқиб яшаши керак. Виждонига хилоф иш қилмай яшаса – бундан улуғ бахт йўқ.

Эркин Воҳидов

Дунёда бирорта виждон ва имон соҳиби йўқки, ўз биродар ва ҳаммаслақларига бесабаб душманлик қилса.

Фитрат

Ижоди ва фаолияти виждон марказига айланган ижодкоргина воқеликка ҳаққоний муносабатда бўлади.

Абдулла Орипов

Маним мезоним виждоним бўлиб келди, бундан сўнг ҳам жиловим ўшанинг қўлида. Демак, маним истиқболим таъмин қилинғандир.

Абдулла Қодирий

Чин эътиқод бебаҳо ганждир.

Мотуридий

Албатта, яхши кийиниш, озода бўлиш, янгича турмуш – жуда яхши нарса. Аммо булардан ҳам муҳим нарса борки, у – эътиқод.

Озод Шарафиддинов

Эътиқод – муқаддас туйғу. Эътиқодсиз одамнинг мақсади, орзу-интилишлари ҳам нотайин...

Абдулла Орипов

94. Диёнат

Диёнат ва номус бир оиланинг саодати ва интизоми учунгина эмас, балки бир мамлакатнинг саодати ва барқарорлиги учун ҳам зарур ва лозимдир.

Фитрат

Диёнат адолат ва тенглик билан иш юритишни юклайди. Шу билан бирга у бошқа кишига исталадиган зулмнинг олдини олиш ва мазлумга ёрдам беришга чақиради. Ошкора қилишдан уялинадиган ишни яширинча қилмаслик керак, деб озодаликни таърифлаган киши ҳам бу мулоҳазадан унча узоққа кетган эмас.

Абу Райҳон Беруний

Менда бирон кимсанинг ҳақи бўлса, ҳақини ҳеч вақт унутмадим. Бирон кимса билан танишган бўлсам, уни ҳеч вақт назаримдан қолдирмадим.

Амир Темур

Кимда-ким инсоф йўқ – инсон эмас,
Мунсиз атворида жуз нуқсон эмас.

Алишер Навоий

Биров йўл билмайин юзланса чўлга
Билиб сан солмасанг гар яхши йўлга.
Қаю инсоф эрур, қайси диёнат,
Эрур андоғ улуг бухлу хиёнат.

Сўфи Оллоёр

Инсофсизлик – шахс заволи. Инсоф бўлмаган жойда
кишилар ҳаёти оғир кечади.

Алишер Навоий

VII БОҒ. НУҚСОНЛАР ВА КАМЧИЛИКЛАР

95. Жаҳолат

Жаҳолат деб ўқумаган, билимсиз, ҳеч нарсага тушунмайдурган нодонлиғни айтилар. Жаҳолат инсониятнинг энг зўр душмани ва ёмон хулқларнинг бошлиғидур.

Абдулла Авлоний

Бўлмаса илми кишини не деюр,
Ким қозонда бўлса, чўмичга чиқур.

Рожий Хўқандий

Ўйладурким жоҳилу нодон маст,
Сиймдин бут айлаб, ўлгай бутпараст.

Алишер Навоий

Жоҳиллик ярамас нарса, у кишининг билимини элтади, жаҳл келса, яхши кишидан ҳам ақл кетади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Жаҳолатнинг икки тури бор. Бири – жаҳли басит, иккинчиси жаҳли мураккаб. Биринчиси у қадар даҳшатли эмас. Улар бир нарсани билмасалар, билмасликларини эътироф қиладилар. Унинг давоси у қадар қийин эмас: астойдил қунт қилинса, масала ҳал бўлади. Иккинчиси – ёмон. Улар бир нарсани билмайдилар ва бунга иқрор ҳам бўлмайдилар. Уларни халқ «ўзи билармон» деб атайти.

Абдулла Авлоний

Илмсиз иликсиз сўнгат каби бўшдир, иликсиз сўнгатка
эса қўл уриламайди.

Аҳмад Юғнакий

Билимсиз кишилар мисоли дардманд бўладилар, дарани
даволамаган киши эса бевақт ўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қандай иш бўлмасин билимсиз наздида ўнг кўринади,
унга ташвиш, қайғудан бошқа чора йўқ.

Аҳмад Юғнакий

Билимсиз кишиларнинг кўнгли хурофотга мойил
бўлади.

Абу Райҳон Беруний

Неким қилди жоҳилки, эрди ёмон,
Тутуб аксини, топдим андин омон.

Алишер Навоий

Илм ва маърифат соҳиблари, фазлу камоллари соясида
ҳар бир ишни тадқиқ ва мушоҳада ила қилурлар. Аммо
жоҳиллар эса бир нарсани моҳиятини мушоҳада қилурга
ақл ва фаросатлари етмас. Чунки жаҳл худбин ва зоҳирпа-
растан иборатдур.

Абдулла Авлоний

Қайси жоҳилга надомат бўлғай ул олимчаким,
Ҳар не қилди билмади, ҳар неки билди қилмади.

Алишер Навоий

Одам боласининг қонида азалдан маърифатсизлик
белгилари мавжуддир, уни бартараф этмасанг, утамомила
жаҳолат ботқоғига ботиб кетиши мумкин.

Абдулла Орипов

Табиб касалга қандай муомала этса, олим-да жоҳилга
шундай муомала этсун.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Ақлли кишининг (сукут сақлаб) жим туриш ҳолати
жоҳил, паришон кишининг узридан афзалдир.

Маҳмуд Замахшарий

Қўйса жоҳил олим ўрнига қадам,
Болта келгунча олодур кунда дам.

Рожий Хўқандий

Бир қанча ювиқсизларга ювиниш учун буюрилса тоза
бўлур, аммо жоҳил қанча ювинмасин пок бўлмайди.

Аҳмад Югнакий

Маънавий қашшоқ одам фақат манқурт бўлиши мумкин.
Манқурт эса на Ватанни билади ва на онани танийди.
Манқурт ёвузлар қўлида қурол бўлади, холос.

Озод Шарафиддинов

Илмсиз инсон мевасиз дарахт кабидур. Чунки илмсиз
кишилар ота-онасига, қариндош-уруғига, ёр-дўстига, дин
ва миллатига фойда еткурмак бир тарафда турсун, ўз устига
лозим бўлган ибодат ва тоатни ҳам лойиқича қилолмас.

Абдулла Авлоний

Дунёда маънавият дарахти иллизини чопиш, кишилар руҳиятини карахт этишдан ортиқ жаҳолат, ёвузлик топилмайди.

Абдулла Орипов

Чаласавод киши ўзидан паст, нима деса «ҳикмат» деб турадиган одамлар билан улфатчилик қилишга мойилроқ бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

Чала билим эгаси бўлишдан кўра, билимсизлик афзалроқдир.

Абу Али ибн Сино

Фикри заиф бўлган одам ўз ишлари устида ўйламайди, зарар ва фойдасини андиша назаридан ўтказа олмайди, ҳиссиётга асир ва шаҳвоний лаззатга тобе бўлиб, жисми заиф ва ахлоқи вайрон бўлади.

Фитрат

Касби илм этмай киши гар қолса маҳзи жаҳд ила,
Икки олам обрўси бўлғуси барбод анга.

Огаҳий

Даҳр иши, то халқ ила бўлмиш ситез,
Хор дурур олиму, жоҳил азиз.
Токи жаҳон зулмни қилмиш писанд,
Ерга тушур мева, ёғоч сарбаланд.

Алишер Навоий

Қуёш кўрларга кўринмай беркинганидек, жоҳилларга
ҳам дунёда тўғри йўл белгилари кўринмай қолади.

Абу Али ибн Сино

Жаҳл аҳли била кимгаки улфат бўлгай,
Ул улфати ичра юз минг офат бўлгай.

Алишер Навоий

Тарки суҳбат айладим ҳамроҳи ноқобил билан.

Машраб

Жоҳил зоҳидга инонма.

Мотуридий

Онгни эскирган, ғаразли мақсадлардан тозалаш зарур.

Абу Райҳон Беруний

Бадбахт ул кишидурки, анга сўз таъсир этмас.

Маҳмудхўжа Беҳбудий

Жаҳлимиз кўптин-кўпу илм оздин-оз.

Алишер Навоий

Мутакаббир олим ва обидлик, зоҳидлик даъвосини
қилувчи жоҳиллик икки оламдаги энг катта фитнадир.
Мутакаббир олим ва жоҳилга эргашишлик эса катта фит-
нага асосдир.

Бурҳониддин Маргиноний

Суймагай фазл эгаси жоҳилни,
Жоҳил аҳли улума душмандур.

Абдулла Авлоний

Залолатга кетганлар йўлини тарк этгин. Билгинки, залолатга бошловчи одам энг заҳарли илоннинг энг ёмонидир. Жодулар унинг заҳрига таъсир қилмайди, илло сенинг жодуларинг тақво бўлсин.

Маҳмуд Замахшарий

Жаҳолат инсоният номина ярашмаган бир сифат ўлдигиндан баҳамаҳол илм йўлида ҳаракат қилмак, ақли салим соҳибларининг ҳикматли сўларидан ҳиссаланмак, азиз жонимиздан азизроқ (авлодларимизни) жаҳолат ва нодонлик балоларидан қутқармак учун жонимиз борича, кучимиз еткунча чолишмоқимиз¹ лозим.

Абдулла Авлоний

96. Нодонлик

Шошқалоқлик, калтафаҳмлик, феъли тезлик одатлари нодонликнинг белгиларидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тўрт нарса нодонликка далилдир: ўзидан донороқ билан мунозара қилмоқ ва синамаганга суянмоқ ва хотинларни макридан эмин бўлмоқ ва ёш болалар билан суҳбат қилмоқ.

Хожа Аҳрор Валий

¹ Курашмоқ.

Лоф урмак ўз илмидан эрур нодонлик,
Нодонлигин англаган бўлур ирфонлик,
Мушкул қилиш ишингни не кордонлик,¹
Бир йўқ олиб келуси минг осонлик.

Алишер Навоий

Билимсиз киши нима гапирса, нодонлиги сабабли сўз-
лайди, шунинг учун унинг тили ўз бошини ейди.

Аҳмад Юғнакий

Яхши одам сўз маъносин англайди,
Ёмон одам бузуқ сўзин тинглайди,
Нодон одам асло сўзга кирмайди,
Менинг кўнглим вайрон бўлур халқ учун.

Бердақ

Ловвилаб ёнаётган оловни сув ўчиргани каби нодон
одамлардан чиқаётган алангани ҳакиму оқил одамлар
сўндирарлар.

Маҳмуд Замахшарий

Нодонга хомушликдан яхшироқ маслаҳат йўқдир. Агар
нодон шул маслаҳатни билса эди, нодон бўлмас эди.

Хожа Аҳрор Валий

Нодонга илм ўргатмоқ умрни зое ўтказмоқдир.

Шавқий Каттақўргоний

Ёлғизман деб шалпаймагин,
Кўпман деб ҳам талтаймагин,

¹ Ишбилармон.

Нодонликка йўл қўймагин,
Доим ўйлаб сўйла, болам.

Бердақ

Ўзунга аблаҳу нодонни айлама ҳамроз,
Ки, яхши эрмас эшак доғи ҳамсабақликка.

Алишер Навоий

Нодондин йироқ қочган – донодур.

Муҳаммад Сиддиқ Рушдий

Эй, кўнгул, одам хаёл айлаб дема нодонга сўз,
Чунки ул инсон эмса, топсанг дегил инсонга сўз.

Огаҳий

Нодонлиг эрур элда маломатга далил,
Доно улус олдида хижолатга далил.

Алишер Навоий

Ваҳ, на янглиғ билгуси ҳайвон гуҳарнинг қадрини
Ким топар ҳаз етса ул кунжорау сомонга сўз.
Сўзни мафҳум айламак нофаҳмга мушкулдурур
Ким бўлуб сўз аҳли бағри қону ботгай қонга сўз.
Сангдил жоҳилга тонг йўқ сўз агар қилмас асар,
Чунки таъсир айламак мумкин эмас сандонга сўз.
Ҳар хасосат шеваға сўзингни зойиъ қилмоғил,
Сўз демак истар эсанг де соҳиби инсонга сўз.

Огаҳий

Доно кўринган нодондан ҳазар қил.

Мотуридий

Нодон дўстни дўст сониға кивурма.¹

Алишер Навоий

Ақлли душман, жоҳилу нодон дўстан яхшироқ.

Амир Темури

Аё дўстлар, нодон бирла улфат бўлиб,
Бағрим куюб, жондин тўюб, ўлдим мано.
Тўғри айтсам эгри йўлга бўйин тўлғар,
Қонлар ютуб ғам заҳриға тўйдум мано.

Аҳмад Яссавий

Нодонларнинг кўнгиллари қум чўли каби бўлади.
Емиш, гиёҳ ўсиши у ёқда турсин, унга дарё оқиб кирса
ҳам тўлмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ясанчоқ мардона бўлмас, кўпалак парвона бўлмас.

Алишер Навоий

Ер остиға қочиб кирдим нодонлардин
Илким очиб дуо тилаб мардонлардин.
Ғариб жоним юз тасаддуқ донолардин,
Доно топмай ер остиға кирдим мано.

Аҳмад Яссавий

¹ Киргизма, киритма, ҳисоблама.

97. Аҳмоқлик

Аҳмоқлик. Бунга гирифтор бўлган кишиларда ҳам ўзига яраша фикр, мақсад, ғоялар бўлади, тажрибасиз бўлади, лекин бирор ишни қилаётганда ўз билими, тажрибасидан тўғри фойдалана олмайди, бир-бирига тўғри фикрларни боғлай олмайди, натижада берган кўрсатмалари, қилган ишлари аҳмоқона бўлиб чиқади.

Абу Наср Форобий

Аҳмақ аҳли билмағай сўз ичра ўз беҳбудини,
Ўзига қилғай зарар охир чекиб ҳазёнға сўз.

Оғаҳий

Аҳмақлик давосини топмак мушкил бўлган бир иллат-
дур.

Абдулла Авлоний

Ахлоқ уламолари қошинда ҳамоқат жаҳолатдан ёмон-
роқдур. Зероки, жоҳилда фақат бир жаҳл бор. Аммо аҳ-
мақда бир неча соҳиби ақлни алдайдургон ёлғон-яшшиғ
сўзлар бўлурки, кўб кишиларни алдаб йўлдан чиқарадур.

Абдулла Авлоний

Ҳар бир касалнинг давоси вордур,
Аҳмақ касалининг йўқ давоси.

Абдулла Авлоний

Бамисоли тумов киши гулнинг ҳидини сезмаганидек,
аҳмоқ киши ҳикмат лаззатини билмайди.

Маҳмуд Замахшарий

98. Бадхулқлик офатлари

Элга шараф бўлмади жоҳу насаб,
Лек шараф келди ҳаёву адаб.

Алишер Навоий

Агар адабдан озгина нуқсонга йўл қўйсанг ҳам нимаики
қилсанг беадаблик кўринади.

Баҳроуддин Нақибандий

Қабоҳатли сурат, чиркин юзнинг ва ёмон чехранинг
орқасида ярамас хулқдан бошқа нарса йўқдир.

Маҳмуд Замахшарий

Гар йўқдур адаб, не суд олтун унидин,
Элнинг адаби хушроқ эрур олтунидин.

Алишер Навоий

Ёмон хулқдур бирла ўлтурма зинҳор,
Отинг чиқгай «ёмон» теб, хуш бил, эй ёр!

Қутб

Бўлмас адабсиз кишилар аржуманд,
Паст этар ул хайлни чархи баланд.

Алишер Навоий

Беадабни хоҳламайди кўчаю чойхона ҳам,
Юз ўгиргай учраганда ошно, бегона ҳам.

Чустий

Кимники инсон десанг, инсон эмас,
Шаклда ҳам феълда яксон эмас.

Алишер Навоий

Дегул инсон десанг ани не ажаб,
Бўлмаса қирқ яшарда ақлу адаб.

Сайфи Саройи

Мувашшаҳ хабарни чиндур деб дўстқа еткурма ва би-
ровнинг айби воқиъ бўлса, юзига урма!

Алишер Навоий

Дағал ва қўпол сўламаслик, ўзни қаттиқ тута билиш
керак, дағал сўзга одамнинг кўнгли бирпасдаёқ совийди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одам борки, одамларнинг нақшидур,
Одам борки, ҳайвон ундан яхшидур.

Алишер Навоий

Душмани қилмаган ишларни қайсар феъли қилади, бу
феъли ёвдир, унинг ёвдан қандай фарқи бор?

Юсуф Хос Ҳожиб

99. Адоват ва низо

Низо ва нифоқ мавжуд бўлган жойда нохушлик бўлур,
қайғу-ҳасрат, фақирлик келур.

Маҳмуд Замахшарий

Сўзлардаги ихтилоф аҳволдаги ихтилофга асосланган-
дир.

Баҳоруддин Нақшбандий

Кимки адовату хусуматни экса, албатта у ташвишу машаққат ўради.

Маҳмуд Замахшарий

Адоват виждонни беҳузур қиладургон энг ёмон хулқлардан ўлдиғини (эканини) инсон яхши билса эди, ҳеч вақт азиз жонини аламлик азобга гирифтор қилмас эди.

Абдулла Авлоний

Низо қилиш ҳақида сенга фатво берсалар-да, тажрибадан ўтиб синалган киши билан низо, баҳс ва мунозара қилишдан сақлан.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳаммага очуқ ва ойдиндурки, адоват дарахти хусумат мевасини чиқарур. Агар адоватни кесуб ташлаб ўрнига муҳоласат новдаси уланса, бу сояда муҳаббат ва улфат меваси нишона қилур.

Абдулла Авлоний

100. Ғазаб

Ғазаб иродаси кучли одамга рўпара келолмаганидек, иродаси кучсиз одамга ҳам рўпара келолмайди.

Абу Али ибн Сино

Ғазаб ўти тутаб, алангаланиб ёнса, мулойимлик билан шафқат, марҳамат, ҳақиқат сувини сочиб, уни ўчир.

Аҳмад Югнакий

Ғазабнинг аввали жиннилик, охири надоматдир.

Абдулла Авлони

Ҳаддан ортиқ ғазаб ваҳшийлик келтиради ва бевақт қилинган лутф обрўни кетказади.

Абу Райҳон Беруний

Нафснинг гуруридан пайдо бўлган ғазаб инсонни алам-лик азобларга гирифтор қиладур.

Абдулла Авлони

Ғазаблик бўлмағил, бўлғил мулойим,
Бўлурсан шоду ҳуррамликда доим.
Ғазаб ўтадур, ёқодур жисму жонинг,
Ғазаб барбод этодур хонумонинг.
Ғазаблик ўтни бўш сув паст қилғай,
Ғазабни жинни ёки маст қилғай.

Абдулла Авлони

Жаҳолат билан ғазаб одамга ашаддий душмандир, бу иккала душман дастидан жон ҳамиша азоб тортади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Енгилтак аччиғланганда тиг билан қўлни кесар, сўнгра афсус қўли орқасин тиш билан чайнар.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Жаҳолат ва ғазаб билан шошилиб иш кўрма, борди-ю бундай қилсанг, ўз ҳаётингга зомин бўласан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қаҳр ўтидин тушса жаҳонга шарар,
Ёнар онинг шуъласидин хушқу тар,¹
Қаҳр келур дамда кетар ақл тез,
Қаҳр солур халқ аро рустахез.

Хожа

Ғазабли одам ҳамиша ўкинчли бўлади, ғазаб билан иш
қилган киши шубҳасиз адашади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қаҳру ғазаб тутса дам ичра қарор,
Қолмас ўшал дам кишига ихтиёр.

Хожа

Қаҳрли одам билимсиз бўлади, ғазаб одамни заковатдан
махрум қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

101. Ғийбат, туҳмат ва бузғунчилик

Кимки тонгда туриб, тилини лағв – беҳуда, ғийбат ва
фаҳш сўзлар билан бошласа билгинки, у ҳаром лўқма еган.

Абу Бакр Варроқ Термизий

Эл айбини айтурга биравким узатур тил,
Ўз айбини фош эткали узатур тил, бил!

Алишер Навоий

Учма иғвогар сўзига ҳеч қачон,
Не ёмондир ҳаммадан туҳмат ёмон.

Чустий

¹ Хўлу куруқ.

Инсон токи ўзини майда гап, ўчакиш, жанжал, шикоят,
норозилик, оҳу воҳлардан озод қилолмас экан, у ифлос ва
пастлик табиатидан халос бўлолмайди.

Абу Али ибн Сино

Сен қулоғингни кўзингдек билмағил,
Гар эшитсанг, кўрганингдек билмағил.

Рожий Хўқандий

Иғво ва чақимчилик энг ярамас сифат бўлгани учун бу
ёмон сифатни ўзларига маслак қилиб олган кишилар халқ
назарида мунофиқ саналади.

Абдулла Авлоний

Тухматчи бир соатда бир ойга татиғулик фитна кўзго-
тади.

Алишер Навоий

Ҳеч кимсага теккизма забони покинг,
Бўлсин, десанг, осуда бу жони покинг.
Ифлос қилади оғизни ғийбат, билсанг,
Бас, булғама ҳеч қачон даҳони покинг.

Убайдий

Мисвоклар билан оғзингни тозаладинг, кошки эди
бундан кейин сен оғзингни бўҳтон, ёлгон, ғийбат сўзларни
айтиш билан булғамасанг!

Маҳмуд Замахшарий

Қай эшик эрмиш яқинроқ, они қоқ,
Сен узоқни сўзига солма қулоқ.

Рожий Хўқандий

Дейди иғвогарни халқу бу замон,
Шулдир инсон шаклида юрган илон.

Чустий

Инсон бошқа гуноҳларни нафснинг лаззати учун қила-
дур. Аммо ғийбат соҳиби лаззат ўрнига ўз бошига ёки бир
бошқа кишининг бошига бало ҳозирлайдур.

Абдулла Авлоний

Аралашдингми, фитна кўтаради, кўр,
Бири – ғийбатчи, чақимчилик қилувчи.
Бири – иккиюзлама киши, таъмагир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ғаразгўй агёрлар сўзига бовар қилмаким,
Дилсиёҳдик келгирур ўртада гаммоз озгина.

Анбар Отин

Ғийбатни сўйламак ҳаром ўлдиғи каби эшитмак ҳам
ҳаромдур.

Абдулла Авлоний

Ғийбатни севмайдиган яхши одам бўлса ҳам, агар ғий-
батчи орага кириб қолса, сабр қила олмайди, ғийбатга
қулоқ беради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сўз ташувчи иғвогарни ўзингга яқинлаштирма, кўрган
ва билганларини бутун элга ёяди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Наммом (чақимчи) ва ғийбатчи кишилар дарахт илдизига тушган бузоғбош каби халқ орасида иттифоқ ва улфатнинг ковокини кемуруб, умумий халқ ва миллатнинг яшамоғи учун лозим бўлган муҳаббат дарахтини емурурлар.

Абдулла Авлони

Кўпинча фисқу фасод қилувчилар бир нарсани гумон қилиб, уни ҳақиқат деб ҳисоблар, ҳолбуки пировардида унинг нотўғри эканлиги равшан бўлар.

Маҳмуд Замахшарий

Фисқу фасод ҳамма нарсани таг-томиридан емиради, эзгу йўлни бузади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Фисқу фуҷур аҳли била бўлма ёр,
Осию жофий ила тутма қарор.
Яхши кишилар била ҳамроз бўл,
Ичкучилар суҳбатида оз бўл.

Ҳожа

Эл айбини айтурға бировким узатур тил,
Ўз айбини фош айлагали тил узотур, бил.

Алишер Навоий

Эришилган саодатни фисқу фасоддан сақла, фисқу фасод ўчган ўтни ҳам ёндиради.

Юсуф Хос Ҳожиб

102. Ҳасад

Яхшигадур аҳли ҳасад заҳмати,
Нақднинг ўғридин эрур офати.

Алишер Навоий

Кўзи суқ одам кўп нарсага қаноат қилмайди, кўзи тўй-майди. Ажал келиб тутганда эса ўкинади, лекин ҳеч тадбир топа олмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Оқил сира ҳис-туйғуга бўлмайди асир,
Зар қадри пасаймайди ҳасад бирла, ахир.

Паҳлавон Маҳмуд

Барча инсонлар бир отанинг фарзанди бўлиб, шакл-суратда бир-бирларига ўхшайдилар. Лекин улар ўзларининг табиатларида бўлган ўзаро рақобат ва бир-бирига ҳасад қилишдан ҳоли эмаслар.

Абу Райҳон Беруний

Кўролмасанг бировни сувига банд бергайсан,
Заҳар солиб ошига ёвига қанд бергайсан.
Кўролмасанг подшоҳни камситгайсан юртни ҳам,
Чавандозни кўролмай отига панд бергайсан!

Абдулла Орипов

Кимки ҳасад ўтин ёқса жаҳонда,
Бу ўт унинг ўзин қўймас омонда!

Хожа Самандар Термизий

Оташ ўзидан-ўзи ёнуб кул бўлгони каби ҳусудларнинг¹
жасади ҳасад ўти ила эруб, маҳв ва барбод бўлур.

Абдулла Авлоний

Ҳасад билан ғазаб икки қанот бўлиб ҳаракатга келса,
тоза ва чиройли ҳаётларни хира ва кудуратли қилиб юбо-
ради.

Абу Райҳон Беруний

Одамзот ҳасад қилмаслиги керак. Ҳавас қилиши керак.
Ҳавас қилган одам муродига етади.

Абдулла Қаҳҳор

Одамларга ҳасад қилма, оқкўнгиб бўл, бу икки феълга
эга бўлган одам доим мунгда бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳасадчида роҳат йўқ.

Алишер Навоий

Дунёда энг шўрлик, бахтсиз зот ким? Назаримда, ҳа-
садгўйдир. Бошқаларни номақбул шароит хароб қилса, у
ўзини-ўзи ейди.

Абдулла Орипов

Хасм неча ҳақир бўлса, кўнгул кўзгатур, хас неча ушоқ
бўлса, кўз булғатур.

Алишер Навоий

¹ Ҳасадгўйлар.

Ул одамким, ҳасад ғайриға айлар кечаю кундуз,
Қилиб рашку таассубнинг ўтига бағрини гирён.
Агарчи илгидан келмас бировни хуррам этмак,
Кўра олмас ва лекин кимсани қалби эса шодон

Аваз Ўтар

Инсониятнинг азамат фарзандлари ёхуд фидойи инсонлар ҳамиша ичи қораларнинг уйқусини қочиради. Ичи қоралар ўз қадрларини билмайдилар.

Абдулла Орипов

Ҳар кимки ҳасадчи эрур сазовордир ҳасади,
Ҳақдин бўлгон ёмон қазодир ҳасади.
Ўз жониға етгунча балодир ҳасади,
Балким анга дардли бедаводир ҳасади.

Алишер Навоий

Ичиқоралик, ҳасадгўйлик, гуруҳбозлик иллатлари миллатни зимдан емирадиган наркотик заҳарлардир.

Абдулла Орипов

Жоҳилки, ҳасад бўлғай анинг жаҳлиға зам,
Нур эл кўзидин англаса ўз кўзида кам,
Кўзларни алишмоққа чекиб тийғ-и ситам,
Эл кўзини ҳам ўйгаю ўз кўзин ҳам.

Алишер Навоий

103. Ёлгончилик

Неча бўлса ёлгончи эл аржуманд,
Сўзи анжуман ичрадир нописанд.

Алишер Навоий

Ўз хотинини алдаган одам ўйнашига рост гапирмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Ёлгончилик кишини адолатдан юз ўгиртиради.

Абу Райхон Беруний

Ёлгон сўз ила итоб этарсен,
Юз қаҳр била хитоб этарсен.
Гар ёлғони бўлса зоҳир, эй дўст!
Шарманда бўларсен охир, эй дўст!

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Кимки, чини эл аро ёлгондурур,
Ёлғони чинлиққа не имкон дурур.

Алишер Навоий

Ўғул, парҳез қил сан ҳам ҳамиша лофу ёлгондан –
Ки яхшидур сукут этмоқ, айтуб ёлғону ёлгондан.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Айласа ёлгон йиғи, алданма ҳеч,
Бу тугунни ўйла хўб ақл ила еч.

Чустий

Кимки ўзи айлади ёлгон сўзин,
Кизб¹ дер эл чин деса, қолгон сўзин.

Алишер Навоий

Бир қошиқ қорамой бир бочка асални булгаб, еб бўлмай-
диган аҳволга келтирганидай, бир кичик ёлгон ҳам оилани
бутунлай барбод қиладиган қувватга эга бўлиши ёки уни
ичидан чиритиб юбориши мумкин.

Озод Шарафиддинов

Феълу ҳулқу сўзларида ростлиқ эрмас аён,
Ман мунча ҳайрон, бу не атвор экандур, билмадим.
Қилсалар ҳар ваъда шак йўқ мунда ёлгондур бори,
Мунча ёлгон сўз нега даркор экандур, билмадим.

Баёний

Аввал ҳилол бўлиб кўринди ёлгон,
Сўнгра қулоч ёзди улкан ёйсимон.
Роса кучга кириб тўлин ой бўлгач,
Дунёни Ёлгон деб айлади эълон.

Абдулла Орипов

Чин сўзни ёлгонга чулғама, чин айта олур тилни ёлгонга
булғама.

Алишер Навоий

Ҳеч сўзлама ёлгон, эй яхши инсон,
Эл олдида нораво гапирмоқ ёлгон.

Убайдий

¹ Ёлгон.

Ҳар кимки сўзи ёлгон, ёлғони зоҳир булғоч уёлгон.

Алишер Навоий

Ақл аҳли макрингта қачон ўлғай фирефта,
Ёлгон кароматингни баён қилмагил абас.

Мунис Хоразмий

Ёлгон сўз дегучини беэътибор қилур нечукким ул
гавҳарни хазафдек хор қилур.

Алишер Навоий

Доим юзинг ёруғ бўлсин десанг, тилда ёлгон сўзни
сўзлама, андиша қил.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар киши ким ёлгонни деса лек кам
Бўлғай эди кош, бу давронда ҳам.

Алишер Навоий

Одамлар орасида энг ярамаси ёлгончи бўлади, яра-
масларнинг ярамаси эса сўзидан қайтган одамдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёлгончининг қасами бор (ҳақиқий) илмининг ҳам со-
хталигини оширади.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳар кишинингким, сўзи ёлгон эса,
Айлама бовар нечаким чин деса.

Алишер Навоий

Бир маротаба ёлгон ишлатган одамнинг иккинчи маротаба ёлгон ишлатмаслигига ким кафолат бера олади – ҳеч ким!

Абдулла Қаҳҳор

Ёлгончилар етказган зарар хоин ва аҳдбузарларникидан ҳам кўпдир.

Алишер Навоий

Наким сан аҳд қилдинг бўлди ёлгон,
Қани сандек гуноҳ остида қолгон.

Сўфи Оллоёр

Ёлгонни чиндек айтувчи суҳанвар – кумушни олтун билан рўкаш қилғувчи заргар.

Алишер Навоий

Бугун ростни кўйиб ёлгон гапирган одам, эртага нима деганини унутади-ю, ростини айтиб қўя қолади ва шу билан ўзини-ўзи бебурд қилади.

Абдулла Қаҳҳор

Ҳар кимки, сўзи чин бўлмағай, ростлар кўнглига ул сўз қабул бўлмағай.

Алишер Навоий

Қилич бошингга келса айтма ёлгон,
Ўлимдиндур баттар чунки у ёлгон.
Агар ёлгончиликда ўтса отинг,
Қиёмат кун начук бўлғай уётинг.

Сўфи Оллоёр

Кимсага ёлгончи дебон қолса от,
Бу от ила гар десалар ўзу ёт.
Сидқ хитоби яна ёнмас анга,
Чин деса ҳам, халқ ишонмас анга.

Алишер Навоий

Ростгўй билан рост қаршисида, албатта, ёлгончи билан
ёлгон бор. Бу ёлгончи ўз ёлгонини ўша рост ўрнида ривож-
лантиришга уринади.

Абу Райҳон Беруний

Элга неча махфий эса бу сифат,
Зоҳир этар ёлгон ўзин оқибат.

Алишер Навоий

Ёлгон доим ростдан енгилади, у худди сув юзасидаги
кўпикдек йўқ бўлиб кетади.

Абу Райҳон Беруний

Бировким, ёлгон сўзни бировга боғлағай,
Ўз қора бўлган юзин ёғлағай.

Алишер Навоий

Тўғри сўз асал кабидир, ёлгон саримсоқ кабидир.

Аҳмад Югнакий

Неча зарурат аро қолган чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлгон дағи.

Алишер Навоий

Беихтиёр қилинган гуноҳни кечирса бўлади. Аммо билатуриб, ростини қўйиб, ёлғон гапирган одамнинг гуноҳини кечириб бўлмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Ёлғончи сўзин бир-икки қатла ўткаргай, ўзга нетгай? Ёлғони зоҳир бўлғондин сўнгра анга расволиғ етгай ва сўзи эътибори эл кўнглидин кетгай.

Алишер Навоий

Ёлғончи киши эмас, ёлғон айтмоқ мардлар иши эмас.

Алишер Навоий

Тилинган ёлғон сўз чиқарма, бу ёлғон қадрингни туширади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёлғон айтгувчи гафлатдадур.

Алишер Навоий

Ёлғончи ҳар неча сўзида фасихроқ, сўзи қабихроқ.

Алишер Навоий

Ёлғон кишининг обрўсини тўкади, ҳазил-мазах ҳам кишини шунга ўхшаш беиззат қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёлғончида каромат йўқ.

Алишер Навоий

Ҳар ким бўлгон ишни бўлмади деса, бўлмагон ишни бўлди деса, ул киши ёлгончи дейилур. Ёлгончилик гуноҳларнинг улуғи, ҳадияларнинг бузуғидир.

Мунаввар Қори Абдурашидхонов

Сохта пул тоза пул ҳисобланмаганидек, ёлгон сўз пишиқ гап бўла олмайди.

Абу Наср Фаробий

Неча зарурат аро қолган чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлгон доғи.

Алишер Навоий

Агар қилса киши ёлгонга одат,
Разолатда яшаб чекғай надомат.
Халойиқ ичра бўлмас эътибори,
Тегар бошига чўқ санги маломат.
Кимнинг бўлса агар ёлгончи исми,
Бу исми ўзга бўлмас то қиёмат.
Ишонмас эл ёлгончининг сўзига,
Агар бўлса сўзи кашфу каромат.

Абдулла Авлоний

Ким ҳамул ёлгонға бўлгунг мубтадо,
Келгуси ондин бошингға юз боло.

Алишер Навоий

104. Ёвузлик, золимлик

Мунчаким зулм айлагунг бордур мукофоти замон,
Оқибат бир кун анга масъул бўлуб бергунг жавоб.

Аваз Ўтар

Неким қилди жоҳилки, эрди ёмон,
Тутиб аксини топдим андин омон.

Алишер Навоий

Зинҳор кишига зўравонлик ва зулм қилма, агар киши
қийинчиликка тушса, сен унга кўмак бер.

Аҳмад Юғнакий

Бировгаким, бировдин етди офот,¹
Ҳамоноким қаттироқдур мукофот.

Алишер Навоий

Беҳуда кишига қасд қилмоқ,
Беҳуда ўзни ҳалокка солмоқ.

Увайсий

Асра ўзунгни биров озоридин,
Кимсага озордалиқ изҳоридин.

Алишер Навоий

Агарда вазир золим бўлса, кўп вақт ўтмай салтанат уйи
қулайди.

Амир Темур

¹ Азият.

Дам-бадам бедоду жабру, зўрликлар айлабон,
Солма мазлум элни кўнглига мунингдек изтироб.
Кимсага ҳар шевада қаллоблик,
Андин эрур яхшики каззоблик.

Алишер Навоий

Ўтиб кетган одамга қора чаплаш учун унчалик кўп ақл
керак эмас.

Озод Шарафиддинов

Кимгаки, бир ришта ётурдунг зиён,
Қатлинга ул риштани билагил йилон...

Алишер Навоий

Зулам қилмоқлик дўконин қурмагил,
Хўкузингни бўйнини шиштурмагил.

Рожий Хўқандий

Қилай зулам, элга қилғунча, ўзумга.

Алишер Навоий

Йўқсилани камситиш, маломат қилиш ғоят оғир гуноҳ-
дир.

Абдулла Орипов

Ҳар кишиким бировга қозғай чоҳ,
Тушқай ул чоҳ уза ўзи ногоҳ.

Алишер Навоий

Ҳама аъзо раъиятдур, кўнгил шоҳ,
Амонлиғ бўлғуси шоҳ адлидин роҳ.
Агар султон ўзи қилса ямонлиғ,
Қачон бўлғай раъиятда амонлиғ.

Сўфи Оллоёр

Фосиқдин ҳаё тилама,
Золимдин вафо тилама.

Алишер Навоий

Зулмнинг ўтини асло ёқмағил,
Сен биров бошида донак чақмағил.

Рожий Хўқандий

Кимга тикан бирла қилибсен ситез,
Урғусидур кўксунга юз тиғи тез.

Алишер Навоий

Зулм ғалаба қилиб, бир мамлакатни босиб турса, бу
зулмни офтоб ва тонг равшанлиғи бартараф этолмас,
бундоғ зулматни адолат кучи енгар.

Анбар Отин

Ўз вақтида қилинмаган яхшилик – зулм билан баро-
бардир.

Алишер Навоий

Агар ким зўравон бўлса ва тўғрилиқдан қочса, заҳар-
заққум ўшанинг насибаси бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Золим кишининг оқибати хайр ўлмас.

Алишер Навоий

Қўлдан келганича ҳеч бир дилга озор берма! Дилдан
чиққан бир оҳ бир жаҳонни барбод қилади.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур

Ўз қабоҳатини кўрган кишининг ўзгаларнинг қабоҳат-
ларини кўрмакка вақти бўлмас.

Абдулла Авлоний

Зулм ўзунга фискадур, э, ҳушёр,
Кам қил ани бўлса сенга ҳуш ёр.

Алишер Навоий

105. Ёмонлик ва унинг оқибатлари

Ёмонлик олов каби куйдирувчи бўлади, ундан қочиб
чиқишга йўл топиб бўлмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмон, норасо эътиқод билан қилинган эзгу иш сароб
ва кул каби ҳеч қанақа фойда бермайди.

Маҳмуд Замахшарий

Эл қосча бировдин эл ёмони бил ани,
Аҳволида идбор нишони бил ани.

Алишер Навоий

Кимда-ким ўзига ҳамишалик эзгу ўрин истаса, икки оламда ҳам ёмонлик қилмасин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмоннинг сира ҳатлама остонасидан,
Еб тушма тузоғига тагин донасидан.
Ўқ ростлигидан билиб камонни эгри,
Кўр қочишини шитоб унинг хонасидан!

Паҳлавон Маҳмуд

Не феъаки келди бировдин ёмон,
Ёмонлик кўрардин анга йўқ амон.

Алишер Навоий

Гар бир кишидан дилда шикоят бўлгай,
Дил оғриғи ундан бениҳоят бўлгай,
Ҳеч ўйлама интиқом олишни, чунки
Ёмонга ёмонлиги кифоят бўлгай.

Абдуллоҳиқ Ғиждувоний

Ёмонлик бир оғудир, бу оғуни зинҳор емагин, оғу еган тирикликдан баҳраманд бўлмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмонликдан ўзингни эҳтиёт қил. Чунки ёмон киши пасткашлик ва бахтсизлик жулдурларига ўралгандир.

Маҳмуд Замахшарий

Ёмондин яхшилиқ кўз тутмоқ фосид хаёлдур, итдин кийиккаю мушукдин кабутарга шафқат муҳолдур.

Алишер Навоий

Берайин бўлажак ишларни сўйлаб,
Асло иш қилмангиз ёмонлик ўйлаб,
Юз ўлаб, бир кесинг, ишни соз айлаб,
Бор кучингни сарф айлагил халқ учун.

Бердақ

Ўз ёмонликларингнинг ҳеч бирини ҳақир, арзимаган
деб айтмагин.

Маҳмуд Замахишарий

Яхши-ёмондин бари эрмас жаҳон,
Лек ёмон зоҳиру яхши ниҳон.

Алишер Навоий

Ким ёмонлик қилса, унинг йўлида меҳнат ва машаққат-
лар бор, ҳақиқат куни тўғрига тўғри йўл бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Толиб, қабулинг баттар эрур инкордан,
Ёмон ҳар ишинг – фойдаси йўқ такрордан:
Кофирсан-у, эл ичинда мўмин номинг,
Кофир яхши сен каби дилозордан!

Паҳлавон Маҳмуд

Ким ёмонлик қилса ўзига қилади, у ёмонликнинг му-
кофоти ҳам ёмонлик бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Худди ҳаромдан ҳазар қилгандек, ёмон хулқдан ҳазар
қилингиз

Абу Бакр Варроқ Термизий

Ҳамма ямонлиқларнинг онаси – дангасалик, кўрқоқлик
– отосидур.

Абдулла Авлоний

Отим йўқ деб, адашмагин,
Тўним йўқ деб, талашмагин,
Ёмонларга ёндашмагин,
Оринг ерга урма, болам.

Бердақ

Ёмон ёмонлиғини, яхши яхшилиғини ташлай олмайдир.
Мабодо ташласа боши оғрийдир, кўзи чиқади.

Абдулла Қодирий

Туғма ёмонлар учун чора ва илож йўқ, улар борлиққа
бало, халқ учун офат бўладилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмон юрма, ёмон андиша қилма,
Отангдек рўсиёҳлик пеша қилма.
Яратгон тангрига қилғил таваккул,
Таъма қилма кишидин биргина пул.

Сўфи Оллоёр

Ёмон бош кўтарса, яхши маҳв бўлади, борди-ю яхши-
нинг қўли баланд келса, ёмон йўқ бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмонни агар яхши қилсанг гумон,
Эрур яхшини ҳам дегандек ёмон.

Алишер Навоий

Ёмонлар одатини касб этма, эй ҳар ишга қодир киши,
ёмон одат икки жаҳон овораси қилиб йиғлатади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимки, фалак сори отар тошини,
Тош ила озурда қилур бошини.

Алишер Навоий

Ёмон қаерда бўлмасин ёмон биландир, эй яхши, сен
ҳамиша яхши улфатларни истагин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Юқар ёмонлиғ ангаким, кирар ёмон эл аро,
Кўмур аро илиғ урған қилур илигини қаро.

Алишер Навоий

Ёмон яхшига ҳеч муносиб бўлмайди, эгри тўғри билан
зинҳор мос келмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Нега ёмонларга дард бермас Худо,
Ҳатто товонига тикон кирмайди?
– Ҳамманинг жонига теккан у бало,
Худо дардини ҳам раво кўрмайди.

Абдулла Орипов

Ёмонлар қарғаладилар, яхшилар оқланадилар, ўйлаб
кўр, қайси бири сенга маъқул тушади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Яхши киши кўрмагай ёмонлик ҳаргиз,
Ҳар кимки ёмон бўлса, жазо топқусидур!

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Юрмаса ким тўғри, сўқмоқ келтирур,
Эгри калтак эгри тўқмоқ келтирур.

Рожий Хўқандий

Кимнинг дили тошдан-да эса мустаҳкам,
Дилмас ўша тошдир инакам, йўқ шубҳам.
Ундандир узоқ саодату давлату бахт,
Бедавлату бесаодату бадбахт ҳам.

Убайдий

Ёмоннинг ёши қисқадир, у ўкинч билан қарийди, ях-
шининг ёши узундир, у доим ўкинчсиз юради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмонлик қилганингдан кейин офатлардан эмин бўлма,
чунки табиатнинг берадиган жазоси аниқдир.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Ёмонга аралашма, ёмон куйдиради, отинг яхши бўлса
сендан эзгу из қолади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сен ўзинга ёмонлик қилувчини турмуш ҳукмига ҳа-
вола қил. Турмуш сенга ўч олиб берувчи хизматкордир.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Ямоннинг ямонлиги ўз бошига етади.

Абдулла Авлони

Дунёнинг ишлари ғалатдир, билсанг,
Сени кўзга илмас – сен кўзга илсанг.
Ёмонлик шу заҳот қайтади, аммо
Кутма жавобини, яхшилиқ қилсанг.

Абдулла Орипов

Ёмон, норасо эътиқод билан қилинган эзгу иш – сароб
ва кул каби ҳеч қанақа фойда бермайди.

Маҳмуд Замахшарий

106. Ёмон кишилар

Кимнинг асли яхши бўлса, қилиқлари гувоҳ бўлади,
ёмоннинг аслига ҳам қилиқлари гувоҳлик беради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Уч кишидан уч иш ёмон кўринур,
Сенга арз айлай аҳли дунёдин:
Шоҳдин тундлук, ғанидин бухл,
Молға майлу ҳирс донодин.

Алишер Навоий

Бузуқ ниятли ва ёмон ахлоқли кишилар ўртага кириб
олиши билан иш тўғри бўлмайди.

Абу Райҳон Беруний

Ёмонлик қилувчи одам тубандир, ярамас иш ёмонликка
олиб келадиган ярамас нарсадир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Тузлук эрмас шифосию вояси ҳам,
Ким эгри кишининг эгридур сояси ҳам.

Алишер Навоий

Ёмон фикр соҳиблари ҳам, куфр неъмат қилувчилар ҳам
ёввойи қобонлар мисоли Аллоҳ таолонинг мағфиратидан
йироқдирлар.

Маҳмуд Замахшарий

Сўралдим, нимадурким фойдаси барча халойиққа
етар, дедиларким: «Ёмонларнинг йўқлиги».

Алишер Навоий

Ёмон одам билмас сўзнинг фарқини,
Қадрин билмай оға-ини, халқини,
Кўтармоқчи бўлиб ўзин донгини,
Ёмонни учратсанг дафъ қил халқ учун.

Бердақ

Ёмон табиатлилардан қочиб қутулиш мумкин. Улар
чаёнга ўхшаб ёмонликни шиор қилиб олишган.

Зокиржон Фурқат

Кимки киши ўлмакидан шод эрур,
Гўркану ғосилу жаллод эрур.

Алишер Навоий

107. Ёмон кишилардан узоқ юришлик

Яхши одамларни ўзингга яқин тут, ёмондан йироқ тур,
зиёни тегади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмон билан суҳбат этма ҳеч,
Алар номинг булғаб кетолгай.
Қара, улкан Қуёш нурини,
Парча булут хира этолгай.

Абдуллоҳиқ Ғиждувоний

Нокасдан қарз олма.

Мотуридий

Агар ёмон йўлдошга эргашсанг, унинг оғуси билан
заҳарланасан, яхшиси унинг душманлари жумласидан бўл,
шунда унинг оғусию заҳматидан қутуласан.

Маҳмуд Замаҳшарий

Ёмон кишиларга бўлма ҳеч ҳамсуҳбат,
Пок номинг улар булғагай айлаб ғийбат.
Ҳар қанча улуғ бўлса-да, офтобни қара,
Бир парча булут бошига солгай зулмат.

Абдуллоҳиқ Ғиждувоний

Асра ўзунгни биров озоридин,
Кимсага озурдалиқ изҳоридин.

Алишер Навоий

Эшитсанг нафъи йўқ, сўз, эй неку зот,
Ани ҳам гўша олма, гўша чиқ ёт.
Киши санчиқ сўз айтса сан чиқ ондин,
Ёмондин қоч, ёмондин қоч, ёмондин.

Сўфи Оллоёр

Ёмонлардан қочгин ва яхшиларга қўшилгин, агар ёлғиз
бўлсанг шайтон билан бирга бўласан. Ва агар ёмонлар
билан бирга бўлсанг, ёмон бўласан.

Хожа Аҳрор Валий

Ёмон феълли кишидан ҳаромдан парҳез қилгандек
парҳез қилинглар.

Абу Бакр Варроқ Термизий

Кўп ўтурма ёмоннинг суҳбатида,
Пок бўлсанг, сени қилур ифлос.
Кўр, нечук офтоб равшандур,
Хира қилса булут, кўруб бўлмас.

Абдулла Авлоний

Ёмон бўлиб тушма кўзга,
Доғ қўндирма оппоқ юзга,
Учма асло ёлғон сўзга,
Ёмондан зинҳор қоч, болам.

Бердақ

108. Қўрқоқлик

Қўрқувга мубтало бўлган киши (Қуёш мисоли) фақат қочишдан нажот излайди.

Маҳмуд Замахшарий

Қўрқоқнинг олдида ҳақ сўзни айтма.

Муҳаммад Сиддиқ Рушдий

109. Номардлик

Одамларнинг тубан даражалиси ҳам ўзидан тубанроқ бўлган бировга эгалик ва раислик қилишдан ҳоли эмас.

Абу Райҳон Беруний

Номард – ит эса, марднинг қиёси – дарё,
Булганмади ит тегса-да, дарё бари бир!

Паҳлавон Маҳмуд

110. Дангасалик

Бекорчилик ва айш-ишрат нафақат нодонликка олиб келади, айти вақтда касалликнинг туғилишига ҳам сабаб бўлади.

Абу Али ибн Сино

Ҳеч тутма ўзингга ёр бекорларни,
Қўрдик ҳамиша хор бекорларни.
Бир иш бошини тут – сира бекор юрма,
Тарк айла бекорликни-ю, бекорларни.

Убайдий

Бу – кўмурчилик, бу – темирчилик – менга муносиб
иш эмас, деб дангасалик қилуб, ишсиз юрса, зўр айб, ғай-
ратсизлиқдур.

Абдулла Авлоний

Ишда йўқ, ҳар қайдадур шармандадур,
Кимки жўянда эрур ёбандадур.

Рожий Хўқандий

Аксар ялқовлар ўзлари учун фойдалиқ бўлган ишларга
дангасалик қилиб, фойдасиз бўлган ишлар орқасинда умр
ўтказарлар.

Абдулла Қодирий

Чала билим эгаси бўлишдан кўра, билимсизлик аф-
залроқдир.

Абу Али ибн Сино

Ақлли кишилар бугунги ишни эртага қўядиган киши-
лардан юз ўгирадилар.

Баҳоуддин Нақшбандий

Дангасалик ҳар вақт инсонни хор қилур.

Абдулла Авлоний

Ётмағил оламда, эй ёр, ишлагил,
Бекор ўлганингча бекор ишлагил.

Рожий Хўқандий

Меҳнатсиз кечган бир кун санаб ўтказилган йилга баробар.

Саид Аҳмад

Ишнинг қулайини ахтармак ялқовлиқдир, қулай ишдан буюк унум чиқмас. Буюк унумли ишлар қулайда бўлмас.

Фитрат

Одам эрсанг, сен бир ишни қил ҳавас,
Беҳунарро ҳар ҳамегўянд бас.¹

Рожий Ҳўқандий

Қунтсизлик – бунда инсон маълум бир ишни қилаётганда ёки бирор нарсага дуч келганда уни қунтсизлик билан бажаради, ишни бўш қилади. У агар ҳар қандай ишга учраса ҳам бари бир уни қунтсизлик билан бажаради, бутун умри мобайнида қунтсиз бўлиб ўтади, яъни унга нисбатан лоқайд бўлади.

Абу Наср Форобий

111. Нафс балоси

Инсонга энг яқин нарса унинг нафсидир. Шу нафс, энг аввало, ўзига яхшилик қилишга, кейин эса ўз розилиги билан теварагидаги энг яқинларига яхшилик қилишга интилиши керак. У ташқи кўриниш, ясама шўҳрат, сунъий обрў учун мурувват ва футувват кўрсатмасин.

Абу Райҳон Беруний

¹ Бекорчи суҳбатидан қоч!

Шоҳ удурким, олмагаю бергай, гадо удурким, соч-
магаю тергай.

Алишер Навоий

Тамоққа эҳтиёт бўлинса, умрга фойдалидир,
Овқатни оз ейилса, бу оғизга лаззатлидур.

Юсуф Хос Ҳожиб

Подшоҳ мулк баданининг жонидур ва кўнгул бадан
мулкининг султонидур.

Алишер Навоий

Ўз нафсингга асир бўлмасанг, уни ўз ҳукмингда тутасан,
акс ҳолда ундан ғолиб чиқиб, ушлаб тура олмайсан.

Маҳмуд Замахшарий

Кўзи тўқ киши ҳар нарсага суқланавермайди, бир одам
бир нарсали бўлса, унга ҳавас қилмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳою ҳавас ва нафс аҳллари тутган ишлар асосининг
барчаси залолат (адашув)дан иборатдир. Ишларда ниятни
тўғри қилиш энг муҳим нарсадир.

Баҳроуддин Нақшбандий

Доимо ўз нафсингни ҳожати ва тадоруки пайида бўл,
То солиҳ аҳлдан ҳамда яхши ном олувчилардан
бўлғайсан.

Одамлар олдида хорлик қилиб, меҳмон бўлма,
Ўз нафсингни азизу мукаррам тут.

Абдулҳолиқ Ғиждувоний

Тана – нафс жуда ҳам ярамас хилқатдир, уни ардоқлаган сайин ёвузлиги ортиб бораверади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Нафс ғалабасининг асл-асоси шаҳват билан яқинлашишдир

Абу Бакр Варроқ Термизий

Тана – нафс овчи итнинг айнан ўзгинасидир, семириб кетгудек бўлса, эгасини ҳам танимай қўяди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳирсу ҳавас, нафсу ҳаво бўйнини уз,
Фақру қаноатни ризо бирла туз.

Ҳайдар Хоразмий

Ҳирс зиндонида ўзни йитмағил,
Беш қўлингни оғзингга сен тикмағил.

Рожий Хўқандий

Шайтоннинг бир соат ичида ҳалок қилганини юзта оч арслон бир сурув қўй ичида қила олмас. Нафснинг бир соат ичида одамга қиладиган вайронлик ишини эса юзта шайтон қила олмас.

Ҳаким Термизий

Ҳама тоатларинг хўбию софи,
Яқин билсанг эрур нафснинг хилофи.
Қўяр кечликга доим нафси бад юз,
Қачон ўт туз ёнар ёлборсанг ўттуз.

Сўфи Оллоёр

Дўстим эрталиқнинг ғамини ема,
Бу бир нақд нафсни ғанимат билгил.

Паҳлавон Маҳмуд

Кимки ўз нафси-балосию орзу-ҳаваси домига тушиб
қолса, у бешак ўзини-ўзи чуқур қаърига ташлагани муқар-
рар.

Маҳмуд Замахшарий

Агар нафсинг сани етмиш бошингдин,
На бўлғой фоида етмиш ёшингдин.
Агар нафсинг муродин изламаксан,
Агар саксанга умринг етса сак сан.

Сўфи Оллоёр

Нега нафсингга бўлурсан тобе, нега умрингни қилурсан
зое?!

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Агар бир киши ўз нафсига ошиқ бўлса, албатта, кибр,
ҳасад, хорлик ва мазаллат (тубанлик) унга ошиқ бўлғай.

Абу Бакр Варроқ Термизий

Нафсни ҳақ берганига рози эт,
Ўз амолини ўзина қози эт.

Ҳайдар Хоразмий

Нафсининг касбидур ҳавою ҳавас,
Руҳ оллидадур булар ярамас.

Нафс душмандурур, яқин билгил,
Дўстум, бу сўзумни чин билгил.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Туну кун йиқилиб-туриб югуриб,
Қора қўнгиздек дунёга кўп урма ҳеч.

Хожаназар Ҳувайдо

Гар оқил эрсанг симу зар жамъиға фарра бўлмаким,
Ғафлат била кўб кимсани қилмишдурур мағрур ганж.

Огаҳий

Парвариши нафс этибон ема ош,
Нафс тилар ошға индурма бош.

Хожа

Тана ва нафсга эрк берма ва бўйин эгма, унинг истак-
лари эрмак ва ўйин, алам ва қайғу келтиради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Инсон зоти доим асири ҳою ҳавас,
Ҳар суфраки, кўрса – устида мисли магас.¹
Дону сув илинжида забун қуш монанд
Ҳар лаҳза бало домида-ю, банди қафас.

Убайдий

Ким барча ишларни ҳавас – нафс туфайли қилса, ундай
кишини билимли киши деб бўлмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

¹ Пашша, чивин.

Гарчи зоҳирда тўғридектур нафс,
Жисминг уйида ўғридектур нафс.
Бурноғилар сўзин назар қилғил,
Уйнинг ўғрисидин ҳазар қилғил.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Айшу ишратга берилма, ичимлик ичма, бу иккиси ўтиш
мумкин бўлган кўприги йўқ бир денгиздир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Сен мардсан агар бўлсанг амир нафсингга,
Огоҳу ҳазир бўл¹ бир умр нафсингга,
Оламда сира озодлик топмассан,
Эй банда, агар тушсанг асир нафсингга!

Убайдий

Қатъиятли бўл, ҳаваснинг қули бўлиб қолма, ҳавас билан
нафс иккаласи дин ва диёнатнинг ўғрисидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Донаи доми ўлумдур дунёни молу пули,
Дона тердим деб суюнма, домидин айла ҳазар.

Хожаназар Ҳувайдо

Бир лаҳза нафс мутеъи фармон бўлмас,
Ўз қилмишидан сира пушаймон бўлмас.
Дунёдаги бор мазҳаблар ҳукми билан
Кофир аталур у – ҳеч мусулмон бўлмас!

Убайдий

¹ Эҳтиёт бўл.

Ҳавасга эркини бериб қўйган одам унга тутқун бўлиб
қолади, нафс домига илинган одам унга қул бўлиб қолади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Нафс тавсанини ром қил ўзунга,
Қодир ўл ҳарна сўз десанг сўзунга.
Шаҳвату нафс қавий душмандур,
Минг сенингдекни забун қилгандур.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Емоқ-ичмоқ, неъматлардан баҳра олмоқ тану жоннинг
роҳатидир, лекин, эй, биродар, ундан тану жон азобга
қолиши ҳам мумкин.

Юсуф Хос Ҳожиб

Гар оқил эрсанг очлик дардига бер чидам,
Сайри ҳавас неъмати дунё қилма абас,
Рангу ҳиду ҳусну вафо йўқдирки унда бас,
Бу боғ гулларини тамошо қилма абас.

Огаҳий

Ўз шуҳратингдан нафсга эрк берма,
Одамларнинг ичида ўзингни ёдга солувчи бўлма.

Абдулхолиқ Ғиждувоний

Эй ҳавою ҳавасга берилган нафс, тез бўл. Чунки сен бир
нафаснинг ҳимоясидасан.

Абу Али ибн Сино

Нафсим мени йўлдан уриб хор айлади,
Термултуруиб халойиққа зор айлади.

Аҳмад Яссавий

Нону тузнинг кетидан саргардон бўлма,
Ҳаёт нури ила гўё фариштадек ҳаёт кечир.
Дунёда Ой ёки оламини эгалловчи Қуёш бўлсанг ҳам,
Бу чархи фалакдан иккита нонга рози бўл

Абдулхолиқ Ғиждувоний

Таомга ортиқ даражада ҳирс қўйишлик худбини паст-
каш кишиларнинг ахлоқларидандир.

Маҳмуд Замахшарий

Нафс йўлига кирган киши расво бўлур,
Йўлдин озиб, тойиб, тўзиб гумроҳ бўлур,
Ётса, қўпса шайтон била ҳамроҳ бўлур,
Нафсни тебкил, нафсни тебкил, эй бадкирдор

Аҳмад Яссавий

Дунё дор ул-ҳаводисдур ва анга кўнгул боғламоққа
ғафлат боисдур.

Алишер Навоий

Бешак билинг, бу дунё барча халқдин ўтаро,
Ишонмағил молингга, бир кун қўлдан кетаро.
Ота-оно, қариндош қаён кетди – фикр қил,
Тўрт оёғлиқ чўбин от бир кун санга етаро.

Аҳмад Яссавий

Биравким, бўлур бир оёқ ош учун қул,
Юзига керақдур қозоннинг қароси.

Алишер Навоий

Нафским, ул айши мудом истагай,
Сенга гуноҳ, ўзига ком истагай.

Алишер Навоий

Нафс комига изтироб этма,
Ўзнию мулкни хароб этма.

Алишер Навоий

Кўп еган кўп йиқилур.

Алишер Навоий

Кўп емак нафсқа маъмурлуқ.

Алишер Навоий

Нафс парвардин ҳунар келмас емакдин ўзга,
Нафс парастдин нафъ етмас демакдин ўзга.

Алишер Навоий

Очлиқ ҳикмат сармоясидур ва тўқлуқ ғафлат пироя-
сидур.

Алишер Навоий

Тўқлуқ ҳирсин кўнгулдин йўқ қил,
Ўзунг оч бўлуб, бир очни тўқ қил!

Алишер Навоий

Нафс амрида гар нечаким толпингансен
Кўп, гарчи бутунлик тиласанг, сингансен.

Алишер Навоий

Кўзинг оч бўлмасун, ўғлим, кўзинг оч,
Қаноатсиз кишини ухлатуб қоч.

Абдулла Авлоний

Агар бир киши ёшлигида нафси бузулуб, тарбиясиз,
ахлоқсиз бўлуб ўсдими, бундай кишилардан яхшилиқ кут-
мак, ердан туруб юлдузларга қўл узатмак кабидур.

Абдулла Авлоний

Инсоннинг фазлу камолининг ўлчови нафснинг ўлчови
ила ўлчанур.

Абу Али ибн Сино

Мол ва дунёга мағрур бўлуб, ҳар кимга ҳақорат кўзи
ила қараган кишилар тезгина ўзлари ҳам хор ва ҳақоратга
дучор бўлулар.

Абдулла Авлоний

Еса, ичса охир бари оч тўяр
Кўзи оч очлигин ўлганда қўяр.

Юсуф Хос Хожиб

Нафс онча кўнглунга солур ғурур,
Еткурур онча замирингга футур.

Алишер Навоий

Нафс ҳукми бирлаким қилсанг ҳар иш,
Иржаюр ул комдин шайтонга тиш.

Алишер Навоий

Ҳар не ул қилмоқ керак нафсинг қилур,
Ҳар неким шайтон билур, ул ҳам билур.

Алишер Навоий

Сенки, ёр ўлдунг бу янглиғ нафс ила,
Не учун шайтондин эткайсен гила.

Алишер Навоий

Дунёнинг зебу зийнати сени адаштиради. Шайтоний шаҳват сени йўлдан уради. Агар сен ўзинг даъво қилганингдек, фозил кишилардан бўлсанг, ўзингга мос бўлган ишни қил.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳарис бирор таомни ширин деб билса, уни тарк этмасдан ундан ширинроқ нарсани талаб қилади. Бирор ялтироқ нарсани кўрса, уни чиройли деб ўйлайди. Сен унинг ширин ва чиройли нарсаларга ҳирс қўйганлигини, бахилигини кўрдинг.

Маҳмуд Замахшарий

Бечора очкўз ҳар қандай нарсага тилини теккизади, ҳар қандай нарсани тишлайди. Унинг талабининг чегараси йўқ. Аммо қаноат қилувчи эса ўз ҳолатининг меъёрини билади. Ўз танаси миқдорини билади. Унинг йиртиқ кийимлари унинг ёмон ишларини беркитади. Шунда очкўз, хасислардан устун келади ва улкан неъматларга эришади ва энг бой бўлиб қолади.

Маҳмуд Замахшарий

То ҳирсу ҳавас хирмани барбод ўлмас,
То нафсу ҳаво қасри барафтод ўлмас,
То зулму ситам жониға бедод ўлмас,
Эл шод ўлмас, мамлакат обод ўлмас.

Алишер Навоӣ

Эски оламға кўнгул кўп боғлама –
Ким, мусофирға ватан бўлмас работ.

Алишер Навоӣ

Ҳар неким бебақодур, анга кўнгул боғламоқ хатодур.

Алишер Навоӣ

Ҳирс ўтидин бўлма дардпарвар охир –
Ким, нафсга ҳирсдин етар дард охир.

Алишер Навоӣ

Ҳирс офатини нафс ҳавоси билгил,
Қўймоқ ани нафс муддаоси билгил,
Нафсингга алам ҳирс балоси билгил,
Кечмак мундин анинг давоси билгил.

Алишер Навоӣ

Шижоатнинг фойдаси инсоний шарафни ҳимоя
этишда, миллат иззати ва нафс муҳофазасида кўринади.

Фитрат

112. Молпарастлик

Чиндан ҳам дунё-давлат мисоли бир кўланкадир, кўлан-
ка куни билан бир ерда турмайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Мол йиғишни сел келиш деб ҳисобла,
Мол эгасин тош каби юмалатар.

Маҳмуд Қошғарий

Ўлмайдиган одам йўқ. Ҳеч ким бу дунёни орқалаб олиб
кетмаган. Мол-дунё йиққанлар ҳам, йиғмаганлар ҳам кета-
ди. Йиққанлар азоб билан, бойликларидан кўнгил узолмай
кўз юмадилар.

Саид Аҳмад

Агар хазина бўлса-ю, унинг элга фойдаси бўлмаса, ундай
лаълдан метин яхшироқ.

Алишер Навоий

Мол-мулкни беҳуда исроф қилиш куфрона неъматдир.

Маҳмуд Замаҳшарий

Бу давлат бевафо, у ҳам тузади, ҳам бузади, у шунчалик
қўнимсизки, йиғилгач яна тўзиб кетади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ажаб мотамсаро дунё эрур, поёни йўқ, билсам
Ки, сан дунёга мағрур ўлмағил, ҳаргиз вафо қилмас.

Хазиний

Гофил одам фарзанди беҳисоб мол-дунё йиғади, лекин
нима учун тераётир, бу унга насиб этадими, бу ҳақда сира
ўйламайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бойликни топишибди-ю ақл-идрокни йўқотишибди.
Ажабо, топган нарсалари билан йўқотган нарсаларининг
баҳоси бир хилмиди?

Абу Али ибн Сино

Ман-ман деб олтин камар боғлаб юрганларнинг камар-
лари ҳам ўлим тутганда узилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кирган бўлса қўлингга мулку давлат,
Озор берма бировга истаб иззат.
Мазлум киши урган ўтли оҳча бўлмас,
Юз зулм тиги қилса жаҳонни ғорат.

Хожа Исмат Бухорий

Мол тиламангким, йўқ анда вафо,
Мол тилаганларга тегар кўп жафо.

Хожа

Ҳеч қандай, мол-дунё кўрмасдан қашшоқликда яша-
ган одам мабодо бойликка эришиб қолса, эзгу феълени
ташлайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Қасри давлат ичра ким ўзни урар,
Ҳар тегирмон навбати бирла юрар.

Рожий Хўқандий

Бу дунё ва унинг мол-мулкига кўнгил қўймагин. Чунки
ҳеч бир киши ундан вафо кўрмаган.

Абдураззоқ Самарқандий

Мол ҳаммага маҳбуб (севимли) дир. Ҳар кимда мол бўл-
са, унга таъзим қилади. Агар унинг қўлидан кетса, ёнига
йўламайдилар.

Хожа Ахрор Валий

Дунё ва охиратнинг хайри-яхшилиги мол-дунё озлиги-
дадир, икки жаҳоннинг шарри-ёмонлиги эса мол-дунёнинг
кўплигида ва одамларга аралашишдадир!

Абу Бакр Варроқ Термизий

Давлат учун кўнгулни зор этма!
Иззат учун ўзунгни хор этма!

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Борлиқ мулкинг севарсан,
Унга камроқ севингин.
Кетган молга ачинма,
Унга озроқ ўқингил.

Маҳмуд Кошғарий

Мол-дунёга махлиё бўлма, у кўпаяди ва яна озаяди, давлатга
(бойликка) ишонма, унинг умри қисқа, тез қарийди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимки адовату хусуматни экса, албатта у ташвишу
машаққат ўради.

Маҳмуд Замахшарий

Мол-мулк, мансаб, шуҳрат учун ур жанжал-сур жан-
жал қилаётганлар болалигини йўқотган шўрлик кимса-
лардир.

Абдулла Орипов

113. Очкўзлик, хасислик ва ғаразгўйлик

Мол-дунёга суқланмаслик учун кўз тўқ бўлиши керак.
Кўзи очлар бу дунёни бутун ютсалар ҳам ҳеч тўймадилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўн дарвеш бир гиламда ётади, аммо икки подшоҳ бир
иқлимга сигмайди. Марди худо бир ноннинг ярмини еса,
қолган ярмини дарвешларга беради: подшоҳ эса бир иқ-
лим мулкани олса, яна бошқа иқлимни ҳам олиш фикрига
тушади.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Яғоч узра гар бўлса юз минг ёнғоқ,
Кўмар ерга ҳар не ўғурлади зоғ.

Алишер Навоий

Кўзи суқ одам мол-дунё билан бой бўлмайди, бутун дунё
мол-дунёсига эга бўлса ҳам у суқ ва гадойлигича қолади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамлар ичида энг ярамаси хасисидир, уларнинг ичида энг яқови – пасткашидир.

Маҳмуд Замахшарий

Бахил киши меҳнатсиз ҳаром йўл билан кўп олтин, кумуш йиғди, натижада у дунёга лаънат ва бадномлик орттириб кетди.

Аҳмад Югнакий

Хасиснинг хизматини қилмагин, тириклигинг зое кетади, афсусларга сабаб бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ёмон, хасис киши ҳар бир тилда лаънатланади (маломат эшитади), саҳий, карим киши ҳар жойда иззату икромда бўлади.

Маҳмуд Замахшарий

Хасис ўз нарсасини ўзидан ҳам қизганади, у нарсасини бошқаларга қачон беради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Айвони атрофида қушлар учиб-қўнадиган жойи бўлмаган уйга ёмғир ҳам барака бермайди, унинг эгаси ҳам эркинлик билмайди, у жой фақирликка гирифтордир.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳар қандай оч ҳам еса ва ичса, охири тўяди, кўзи оч киши эса фақат ўлсагина очлигини қўяди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Очкўзни маҳрум, дунёпарастни ғамгин кўрдим.

Нажмиддин Кубро

Бахиллик дори билан даволаб бўлмас касалликдир.

Аҳмад Югнакий

Ўзларига керагидан зиёд захира қилувчи одамлар энг аҳмоқ одамлардир. Одамларнинг энг бойи бошқаларнинг ёрдам ва қўллаб-қувватлашига муҳтож бўлмаганидир. Уни захира ва хазиналар қизиқтирмайди.

Маҳмуд Замахшарий

Заҳмат била топқонингни ўзунгдин аяма ва меҳнат била йиққонингни дўстлар била душманлар учун асрама.

Алишер Навоий

Бахилнинг қўли саховат, ҳадя учун ёпиқдир.

Аҳмад Югнакий

Бир одам бехосдан (ногаҳон) хасиснинг таомидан тановул қилса, у (хасис) юрак оғриғига мубтало бўлур. Башарти у касални бирор фақир киши келиб зиёрат қилса, хавфидан бош оғриғи пайдо бўлур.

Маҳмуд Замахшарий

Бахил, нокас, тубан тевар посбони,
Емас-ичмас, йиғар, тутар берк они.
Дўстига таттирмас бахил тузини,
Ўлди қолур моли, еюр душмани.

Аҳмад Югнакий

Бахилдин амонат ажаб, карамдин хиёнат ажаб.

Алишер Навоий

Ярамас ва хасис кишининг тақиллатишда сахий ва мўътабар кишининг озиқ тишини суғириш билан баробар ранжу алам бордир. Яъни, сахий киши иши тушиб заруратдан хасис одамнинг эшигини қоқса, у буни ўзининг озиқ тишини сугуртиргандек озору азият чеккан ҳолда қилади.

Маҳмуд Замахшарий

Бахилнинг андоқки бугун топқани захира бўлғай,
Тонгла қабри ҳам бу кунги маоши уйидек тийра бўлғай.

Алишер Навоий

Ҳар ғанийки, тириклигида эҳсонидин кўнгулларни шод қилмағай, ўлганидин сўнг ани кимса дуо билан ёд қилмағай.

Алишер Навоий

Фақир ва муҳтожликдан сақланмак фикри ила бахил ва хасислик йўлини тутган кишилар ақл ва ирфон соҳиби саналмаслар.

Абдулла Авлоний

Бухл эрур борча сифатдин хасис:
Лек сахо жавҳари асру нафис.

Алишер Навоий

Ипак қурти пилла ичида ўралуб ҳаётини маҳв қилур.
Қанча меҳнат ва машаққат ила ҳосил қилган ипагидан
бошқалар фойдаланурлар. Шунга ўхшаш хасис инсон мол
ва дунё жам қилмак ила ўрлуб, овора ва саргардон бўлуб,
азиз жонини бошқалар учун фидо қилур.

Абдулла Авлоний

Бахилининг молин асрардин меҳнати қаттиғ ва ҳасуд-
нинг феъли уятидин айши аччиғ.

Алишер Навоий

114. Ичкиликбозлик

Ичимлик ичма, фасодга қўшилма, ундан узоқ юр, бу
иккиси сарой, қаср ва қалъаларни ҳам вайрон қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Мунтазам ичиш зарарлидир, у жигар ва мия фаолияти-
ни бузади, асабни бўшаштириб, асаб касаллиги ва бевақт
ўлимга олиб келади.

Ибн Сино

Ким ичкилик ичадиган бўлса, ярамас кишидир, агар
ярамас бўлишни истасанг, кел, ичкилик ичувчи бўл.

Аҳмад Югнакий

Ҳар қандай уят-андишали, хушфеъл, хулқи яхши киши-
лар ҳам май ичгудек бўлсалар, юзгубан кетиб пасткашлик
қиладилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Улки, ичиб бодани паймонадин,
Маст чиқар кўйга хумхонадин,
Элга қилиб ҳамла ёмон ит киби,
Қайси ёмон ит, қопағон ит киби.

Алишер Навоий

Шодлик билан айш-ишрат мутлақ ғафлатдир, мана шу
ғафлат билан одам ўзини маҳв қилади, во ажаб!

Юсуф Хос Ҳожиб

Бодаки, йиқмоқ сари – ўқ майлидур,
Жисм уйига билки, бало сайлидур.

Алишер Навоий

Қанча-қанча қилиниши зарур бўлган ишлар май ичил-
гач қолиб кетади, қанчадан-қанча ножўя ишлар май ичгач
содир бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Бодага кўргузса киши хиралиқ,
Ақл чироғига берур тиралиқ.

Алишер Навоий

Май билим ва ақл-заковатнинг ашаддий душманидир,
май уриш-жанжал ва адоватнинг ҳақиқий сабабчисидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ичкилик одамни иркит, кишининг таъби тортмайдиган
бебурд, субутсиз, ёлғончи қилиб қўяди.

Абдулла Қаҳҳор

Май қоринга киргач ич сирларингни сиртга чиқаради, сиртга чиққан сир-сўзларинг ўзингни куйдириб ўртайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ниҳоят, оиладаги аҳилликка барҳам берадиган, муҳаббатнинг умрини қисқартирадиган, ҳар қандай садоқатли, вафодор аёлнинг ҳам эридан кўнгли қолишига йўл очадиган бирламчи омилни айтай – бу ичкилик.

Озод Шарафиддинов

Ўғри мол ўғирласа, ичкилик жон ўғирлайди, жамият аъзосини сафдан чиқариб ташлайди.

Абдулла Қаҳҳор

Билимли май ичса билимсиз бўлади, билимсиз май ичса, ақли-ҳушини йўқотиб ёш гўдак билан барабар бўлиб қолади.

Юсуф Хос Ҳожиб

115. Исроф

Бурунги йиллар ошлиқни яхши асрангким, сўнгги йилларда ярағай.

Алишер Навоий

Мухтож бўлмаганга садақа бериш исроф ҳисобланади.

Фитрат

Молим бор, деб ошиб тошма,
Бекордан-бекор талашма,

Ҳеч ишга ҳадсиз ёндошма,
Тўғри сўзла, доим болам.

Бердақ

Инсон умриндан бир дақиқасини, молиндан биргина
чақасини ўринсиз ва ғайри машруъ ерлардан бирига сарф
қилса, бу дунёда хор, охиратда аламлик азобга гирифтор
бўлишида шубҳа йўқдур.

Абдулла Авлоний

Вакиллари исроф касаллигига йўлиққан миллат шубҳа
йўқки нобуд бўлади. Агар дунё тарихига назар солсангиз
дунёдаги қавмларнинг нобуд бўлиш сабабларидан бири
шу исрофгарчиликдир.

Фитрат

116. Мансаб ва амалпарастлик ҳақида

Бу дунёдан ўтсанг агар қуруғ лаб,
Кўнгилга солма ҳаргиз ёди мансаб.
Ўтар дунёда ҳар ким бўлса динлик,
Билур мансабдин ортуқ хўшачинлик.¹

Сўфи Оллоёр

Тоғнинг энг тепасига (чўққисига) чиққан киши ундан
йиқилувдан ғоят кўп огоҳ бўлмоғи лозим.

Маҳмуд Замахшарий

Раҳбар томоғига зўр бердими, обрўдан путур кетгани
бўлади.

Абдулла Қаҳҳор

¹ Хурсандчилик.

Мансаб учун лоф урарлар, бaсe,
Мол учун жаҳд қилурлар бaсe.

Оразий

Талант учун энг хавfli шира «офарин»чиликдир.

Абдулла Қаҳҳор

Бир одам бир вилоятга борса, ўзини шундай мартабада тутсинки, бу мартабадан ҳақиқатда паст бўлмасин. Борди-ю, одамлар уни шу мартабадан юқорироқ деб билсалар, у мазкур мартабада бўлмаса ҳам, демак унда тараққий пайдо бўлади. Борди-ю, одамлар уни паст мартабада, деб тасаввур қилсалар ҳам ўзининг ҳақиқий мартабасини йўқотмасин.

Баҳоуддин Нақшбандий

Давлат билимсизларни кеккайтиради, билимиларни эса безайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Агар берса жаҳон султонлиғи даст,
Киши ўз ҳолини билмак керак паст.
Агар рутбанг эрур аълоий офоқ,
Йиқилгон хасталарнинг ҳолига боқ.

Сўфи Оллоёр

Қут-давлат ишончсиз, бақоси йўқ ва бевафодир, ёнингда юриб кетаётиб қўққисдан учиб кетади, оёғи ҳам тайғончиқдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Шахсий бойлик орттириш, ўғрилиқ ва муттаҳамлик қилиш учун амал, мансабни иссиқ уяга айлантирган кўз-бўямачилар халқ билан давлат орасига парда тортади, хўжалиқни издан чиқаради. Илм-фан аҳллариининг бошини айлантиради, раҳбар ташкилотларни янглиштиради. Кўз-бўямачилик натижасида вужудга келган ёмон аҳволнинг жабрини бориб-бориб халқ тортади.

Абдулла Қаҳҳор

Муяссар бўлса тиллодан сенга тахт,
Ўзингдан пастга зинҳор айтмагил сахт.

Сўфи Оллоёр

Амалдорни мақтаган одам бориб уни қулоғига мақтайди. Кўпчилик ўртасида мақтайди. Бу ўша амалдорга обрў келтиради. Ва у обрўни майдалаб пул қилади.

Абдулла Қаҳҳор

Бу фоний дайр¹ аро гар шоҳлиғ истар эсанг, бўлғил
Гадолиғ нониға хурсанду бўлма шаҳға ҳожатманд.

Алишер Навоий

Мансаб ва давлатга, куч ва қувватга мағрур бўлуб, бировнинг ҳақиға таарруз ва тажовуз қилмак зулмдур.

Абдулла Авлоний

¹ Майхона, дунё.

117. Шухратпарастлик

Шухрат нони бирла нафс итин шод этма,
Халқ ичра бўлар-бўлмас ўзинг ёд этма.

Абдухолиқ Ғиждувоний

Киши ўз мадҳин деса, чин доғи бўлса, нописанддур.

Алишер Навоий

Жасад қолмасдин илғори нафасдин,
Ҳаво кўп қилмағил кечгил ҳавасдин.

Сўфи Оллоёр

Эй, бек, фароғатга маҳлиё бўлиб, ортиқ мағрурланма,
маҳлиёлигинг, ғурурларинг ўт каби ўчади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Таъна, дашном, танқид ва бошқа минг турли дўстона,
хайрихоҳона товушларга таҳсин аралашса, қулоққа фақат
таҳсингина киради.

Абдулла Қаҳҳор

Худписанд – иши бори элга нописанд.

Алишер Навоий

Кичик билди ўзининг ҳолини дур,
Баҳосиздир харидор олдида нур.

Сўфи Оллоёр

Йўлдин охир сурма султонмен дебон дарвешни,
Ёд эт: ул йўлдинки, ҳам дарвешу ҳам султон борур.

Алишер Навоий

Фаришта дер баъзилар ўзин,
Иқрор қилмас айбин ҳеч қачон.
Нуқсоним йўқ, дейишнинг ўзи
Инсон учун энг катта нуқсон.

Шукрулло

Юқори ўлгурурни ким тиласа,
Кишилиқдин ани йироқ билгил.
Ўлгурур сафда юқориликдин,
Ўлгурур сафда яхшироқ билгил!

Алишер Навоий

118. Кибр ва манманлик

Такаббурликни қанчалик хурсандлигу шодликка томон
айлантиришга уринсанг ҳам асли лой бўлгандан кейин
фаххар (кулол) сингари яна тупроқ (лой) ишларига қай-
тиши муқаррар.

Маҳмуд Замахшарий

Ер кўтарилмас чунончи осмон,
Минг семурсин, чумчуқ ўлмас ботмон.

Рожий Хўқандий

Такаббурлик ҳеч бир кимсанинг қадр-қиммати ва
улуғворлигини зиёда қилмайди, у бор-йўғи довул ичидаги
шамолдан бошқа нарса эмас.

Маҳмуд Замахшарий

Такаббур шайтон иши ва бийиклик нодон иши.

Алишер Навоий

Кел, эй ошиқ, буюрсанг ақлинг ишга,
Ўзингдин кетмағил доно демишга
Агар боло¹ чиқиб кетсанг ўзингдин,
Йиқилғойсан тойиб ерга юзингдин.
Ўзин боло тутуб кибр айламоқдин,
На чобуклар йиқилдилар аёқдин.

Сўфи Оллоёр

Эй, кибр соҳиби! Қимматбаҳо тошлардан азизроқ
бўлсанг-да, ҳақиқий инсонларга лойиқ бўлган ишларни
бажо келтиргин.

Маҳмуд Замахшарий

Ўз илмию фазли била ким мағрурдир,
Ўз бахтига душманлик ила машҳурдир.

Убайдий

Пасткаш кимсанинг ўз насл-насабини мақтаб, у билан
фахрланиши, чанқоқ кишининг сув шуъласи (сароби)ни
кўриб алдангани кабидир.

Маҳмуд Замахшарий

Ҳайфи одам ўз қадрини ўзи билмас,
Манлик қилиб яхшиларни кўзга илмас.
Ҳўб суҳбатин кўрган ерга қайтиб келмас,
Ул бевафо аҳдга не деб вафо қилсун?

Аҳмад Яссавий

¹ Юқори.

Мутакаббир одамнинг давоси димоғидаги такаббур-
ликни йўқотиш билан ва кибру ҳавога ундовчи шайтонни
бурун тарновидан кетказиш билан бўлади.

Маҳмуд Замахшарий

Кибрлик либосини кийиб, кўксингни халққа кериб,
тилинг билан озор беришдан сақлан.

Аҳмад Югнакий

Агарчи бўлсанг аҳли илм, зуҳҳод,
Такаббур қилмағил, аслингни қил ёд.
Такаббур айламоқ Шайтон фиъоли,
Йиғиву зоридир одамни ҳоли.

Сўфи Оллоёр

Кибр ва манманлик балосига гирифтор бўлган кишилар
қаю ерда бўлса бўлсун, дучори ажзу¹ ҳақорат бўлурлар.

Абдулла Авлоний

Эл лаънатиға учрай десанг, такобур бўл.

Мотуридий

Мунча кўп кибру мани чандин ҳавас,
Юзга етмас умрига, эй, ақли ҳеч.

Хожаназар Хувайдо

Ғурур этма аслинга, қил касби фазл,
Эрур мўътабарроқ насабдин ҳасаб.

Мунис Хоразмий

¹ Ожизлик, заифлик.

Агар чандики гавҳар порадурсан,
Яқин бил бандасан, бечорадурсан.
Ҳамиша бандадиндур зои қилмоқ,
На ҳаддур бошини юқори қилмоқ?!

Сўфи Оллоёр

Керак инсон ўзини оламга тонутмасун, керак бўлса
олам уни тонуб олсун.

Абдулла Авлоний

Инсон ўзи шунчалик эркисиз бўла туриб, катта кетиб
гердайиши ажабланарлидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Улуғлиғман дема тонгла улуғ бор,
Ҳисобу номаву вазну сўруғ бор.
Ўзунгни айла кўб бўлгон сари хўб,
Неча ман кўб деганлар бўлди манкуб.

Сўфи Оллоёр

Кишининг энг ёмон хислати кибрни севмоқлиги ва
ишларда ихтиёр соҳиби бўлмоқлигидир. Ҳолбуки, кибр
фақатгина зоти буткул беайб бўлган зотга ярашади; ихтиёр
эса илми буткул жаҳолатсиз бўлган зотга дуруст бўлади.

Ҳаким Термизий

Бил муни ким, сен доғи бир бандасен!
Кўпрагидин ожизу афғондасен!
Эрмас алар туфроғу, сен нури пок,
Хилқат аларгаю сенга тийра хок.

Алишер Навоий

Ортиқча мағрурланиб кеккайма, бу дунё ишонадиган
нарсасиз эмас.

Юсуф Хос Ҳожиб

Агар ерни юзига айласанг дарс,
Такаббур бўлмагил, бўлгил худотарс.
Сани кирган йўлинг турфа узоқдур,
Арода сони йўқ банду тузоқдур.

Сўфи Оллоёр

Эй, одамзот, аслинг лой-сополдан бўлишига қарамай,
ота-боболаринг, гоҳида бойлигу иқболнинг билан фахрла-
ниб такаббурланасан-а?!

Маҳмуд Замахшарий

Дунёи дуранг дуруслигига ҳаргиз ишонма,
алдар сани йўлдин,
Кўпларни олиб қўйнига, охир зарар этти,
эй аҳмоқи нодон.

Хожаназар Хувайдо

Такаббур қилмагил, эй бемаъоний,
Фулоний ўғлидурман деб фулоний.
Агар олдингдаги қул бўлса волий,
Кўнгилни гийнасидин айла холий.

Сўфи Оллоёр

Дўстим, ўзинг фикр қил. Охирги уловинг ёғоч от (тобут)
ва вужудинг тупроққа айланадиган бўлгандан кейин ҳову-
рингдан сал тушгин ва кибру ҳаводан узоқроқ юргин-да!

Маҳмуд Замахшарий

Кимда-ким манман деб, ўзини баланд тутса, уни на халқ,
на тангри севади.

Аҳмад Югнакий

Бошинг гардунга етса, бўлмагил зинҳор хурсанд,
Ўзингни ҳар хасу хошоқдин, эй, банда, камтар тут.

Машираб

Баъзи қўёдур ўзига кўп турфа бинолар, деб
еру сувим бор,
Ташлаб борини сўйи гўристон сафар этти,
йўқ дардига дармон.

Хожаназар Хувайдо

Кеккаюб ўсуб кетган дарахт яхши мева қилмагани каби
кибр ва манманликдан фазилат ҳосил бўлмас.

Абдулла Авлоний

Аё, одам, кексайиб такаббур бўлма, у катталарга тенг
бўла олмай, ўзингни хорликка солма.

Юсуф Хос Ҳожиб

Азозил кибр қилди, бўлди шайтон,
Такаббурлик қилурми оқил инсон?
Тавозуъ пеша қил, аслингни қил ёд,
Вужудинг хок эрур, эй одамизод!

Абдулла Авлоний

Унутмангки, такаббур одамдан Ватанига ҳам, халқига
ҳам ҳеч қачон самимий бир яхшилик келмайди.

Абдулла Орипов

Илм, ҳикмат ўргангин, бўлма мағрур,
Мақтанчоқни шармандаси чиқди, кўр.

Маҳмуд Қошғарий

Банда бўлсанг манманликни зинҳор ташла,
Саҳарларда жонинг қийнаб тинмай ишла.

Аҳмад Яссавий

Манманлик жоҳилона кибру ғурурдан пайдо бўладур-
ган энг ёмон хулқларнинг биридурки, кишини ҳар ерда
маънос ва маҳжуб қилур.

Абдулла Авлоний

Ўигит кирмас фосиқларнинг сўзига,
Асло тушмас манманликнинг изига.

Бердақ

119. Порахўрлик

Пора ўнглиниб кетган ишларни бузади, битаётган
ишларни барбод қилади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Порахўрдаги қулай шароит ҳеч бир ўғрида йўқ.

Абдулла Қаҳҳор

Ки, бергучи агар ўлсун гадою олғучи шох,
Берур илик юқори-ю, олур илик қуйидур.

Алишер Навоий

Биров порахўрнинг билагидан оққан мойни итдай ялайди; биров «порахўр хуркмасдан олсин, бемалол есин» деб поранинг отини «совға», «ҳадя», «тўёна», «ёрдам» қўйиб беради.

Абдулла Қаҳҳор

Бу замонда обрўнинг бирдан-бир манбаи – меҳнат, обрў эса пул яшаш қуроли эмас, халқнинг ҳурматига сазовор бўлишдир. Демак обрўни пул сочиб топиш мумкин эмас, бунга уриниш халқнинг ўринли шубҳа ва нафратини қўзғатади, холос.

Абдулла Қаҳҳор

Пора фақат ноҳақлигу золимларга ёрдам бергувчидир.

Маҳмуд Замахшарий

Бошига иш тушган одамни шилиш – ўликнинг кафанини ечиб олишдай гап.

Абдулла Қаҳҳор

Халқ порахўр раҳбарнинг юзига тупуради. Лекин бу раҳбар билан халқнинг ўртасида ҳукумат столи бор. Баъзан тупук порахўрнинг юзига етиб бормай, ўша табаррук столга тушади.

Абдулла Қаҳҳор

Олтин-кумуш юмшамас кўнгилни ҳам юмшатади, олтин-кумуш, эгилмас одамларни ҳам эгиб, таъзим қилдиради.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўғри кечаси йўлингизни тўсиб чўнтагингизга қўл солади, пулингизни олади, олади-ю, қочади-кетаети. Порахўр куппа-кундуз кунити, яна ҳукумат идорасида ўтириб чўнтагингизга қўл солади, пулингизни олади-ю, қочиб кетмайти, жиноятга сизни шерик қилайти.

Абдулла Қаҳҳор

Қайси жойда кўрсатмасин қорасини,
Бузади у одамларнинг орасини.
Қочганданку бир нимани юлиб олар,
Қувгандан ҳам талаб қилар порасини.

Абдулла Орипов

Ҳалола одамнинг яхши ниятини барбод қилиш, уни ҳаром йўлга, ҳалокат чоҳи ёқасига бошлашдан оғирроқ жиноят йўқ.

Абдулла Қаҳҳор

120. Риёкорлик ва иккиюзламачилик

Кишиларнинг ўзида олижаноблик хислати бўлмай туриб, фақат ғаразли мақсадни кўзлаб туриб, «хўжа кўрсин»га эҳсон қилувчининг эҳсони фойдасиздир.

Абу Райҳон Беруний

Фазилат аҳлини ҳаддидан оширмасдан ҳурмат қилиш мустаҳабдир. Бирор кишини бойлигидан умид қилиб, бой бўлгани учун ҳурмат қилиш жоиз эмас.

Абу Лайс Самарқандий

Риё бор ҳар қандай ишда раволигу зиё йўқдир.

Маҳмуд Замахшарий

Сенда йўқ сифатлар билан сени мақтагандан йироқ
бўл, чунки газабга келса, тухмат билан сени ҳақоратлайди.

Абу Бакр Варроқ Термизий

Халқ ҳузурида риоя қилинадиган адабга хилватда ҳам
риоя қилиш лозим.

Баҳроуддин Нақшбандий

Фахрланиш учун бермоқ ўзни кўрсатишлик ва бу билан
ўзини сахий демак беҳаёликдир.

Алишер Навоий

Кимки огзидин дуру мадҳинг сочар,
Амин ўлма ҳам ёмонлашга очар.

Рожий Хўқандий

Толиб, бу феълингдан хижил бўл, хижил,
Чунки бир эмасдир сенда тил ила дил.
Ярминг товус-у, ярминг каклик, бунга:
Бир оёқ – лой, бирида ҳино – шу далил.

Паҳлавон Маҳмуд

Қанча одамлару қавмлар борки, сизга гўё ип каби эши-
либ мулозамат қиладилар, лекин улар пайт пойлаб фасод
чиқаришга интиладилар, ғафлатга тушиб шундайларга
сира алданмангизлар.

Маҳмуд Замахшарий

Улки, эл кўрмагунча бермас, лаимдур, сахий эмас.

Алишер Навоий

Сени кечаю кундуз зиёрат қилувчиларнинг кўпчилиги
сени ҳаддан ортиқ кўкларга кўтариб мақтаб, охир-оқибат
адоватга дучор қилувчилардир.

Маҳмуд Замахшарий

Бошингизга мушкул иш ва ташвиш тушганда мунис
бўлиб, одамларга меҳр-муҳаббатлироқ бўласиз, аммо дав-
лату неъматларга эришганингизда бағритошликка мойил
бўласиз.

Маҳмуд Замахшарий

Наким қилдинг жаҳонда эртаю кеч,
Риё бирла ул ишни айладинг ҳеч.

Сўфи Оллоёр

Ҳарнаки тилинг била дерсан мудом,
Кўнгулда ҳам ул керак, эй нек ном.
Тил била кўнглунг сўзини бир қил,
Бирлигинг атворини тадбир қил.

Хожа

Тилаб бергани ҳам саҳодин йироқ бил,
Ибром билан бергандин бермагани яхшироқ бил!

Алишер Навоий

Риё гардини юқтирма этакка.

Сўфи Оллоёр

Муъмин кишининг шодлиги юзида, қайғуси ичидадир.
Мунофиқнинг қайғуси юзида, шодлиги ичидадир.

Ҳаким Термизий

Ўзини сахий, мард ва ҳиммати баланд кўрсатиб, аслида
хору зор, ҳақир ва қадри тубан бўлган одамлардан кўрқ,
токи бир кун ўзларининг хасисликлари бирла онгсизлик-
дан мард одамни тузоқларига туширгайлар.

Маҳмуд Замахшарий

Икки юзлук бўлмаким, бу боғнинг раъно гули
Гар қизарур бир юзи, лекин яна бир сарғарур.

Алишер Навоий

Бизнингдек шарми йўқ, инсофи йўқ жисм,
Бошида мағзи йўқ маъно қуруқ исм.
Ишимиздур риёву ҳийла тазвир,
Қилур айғон¹ сўзимиз кимга таъсир?!

Сўфи Оллоёр

Ҳамма нарса: хоҳ соф олтин, хоҳ кумуш ва хоҳ кўргошин
бўлсин, бари бир ўз аслига қайтади.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Хушомадгўйнинг интонацияси, ҳаракати, қараши, ҳат-
то, овози ҳам бошқалардан ажралиб туради. Хушомадгўй
ўзининг шахсий манфаати учун ҳар қандай қабих ишдан
тортинмайди.

Қори Ниёзий

¹ Айтган.

Хушомадгўй – лаганбардор деган махлуқ мансабдорни
сигирдай ялаб, жунини тескари қилиб ташлайди. Мансаб-
дор ҳам хуш ёқиб, бузоқдай бўйнини эгиб тураверади.

Абдулла Қаҳҳор

Бўлғуси доно хушомаддан йироқ,
Мард йўлида хушомаддир тузоқ.

Чустий

Мулку мансаб бўлса, азизсан ҳар он.
Дўсту ёр ҳам бисёр, олам чароғон.
Шу икки таянчдан айрилган чоғинг,
Сен ҳам ожиз банда, дунё ҳам зиндон.

Абдулла Орипов

121. Хиёнаткорлик

Ким бировга хиёнат қилса, нон топа олмайди, нонга
хиёнат қилса, яланғоч қолади.

Низомулмулк

Сўрма фосиқдин риёзат ҳолини,
Ёки қочгандин уруш аҳволини.

Рожий Хўқандий

Агар сенга нисбатан ўз биродаринг бирор хиёнат қилса,
унга яқинлашишдан ўзингни тий, унинг макру ҳийласидан
ўзингни муҳофаза этишга ҳаракат қил.

Маҳмуд Замахшарий

Қайси бир сипоҳий туз ҳақи ва вафодорликни унутиб,
хизмат вақтида ўз соҳибидан юз ўтириб, менинг олдимга
келган бўлса, ундай одамни ўзимга энг ёмон душман деб
билдим.

Амир Темури

Биров йўл билмойин юзлоса чўлга,
Билиб сан солмасанг гар яхши йўлга.
Нечук инсоф эрур қайси диёнат,
Эрур андоғ улуғ бахлу хиёнат.

Сўфи Оллоёр

Хорлик истасанг, хиёнатчи бўл.

Мотуридий

Ҳалол-покиза киши доимо хотиржаму тинчликдадир,
бировга хиёнату ёмонлик қиладиган киши эса ҳалокатга
гирифтордир.

Маҳмуд Замахшарий

Ёмон учун тушма ўтга,
Хиёнат ўйлама юртга,
Онанг берган оппоқ сутга...
Бу ўзингга яхши, болам.

Бердақ

122. Тамагирлик

Чунки тамаъ бўлди гадолар иши,
Билки, гадодур тамаъ эткан киши.

Алишер Навоий

Сен муриду нафс сенга пешвоми, эй, кўркам ақл,
Таъмагирлик феълини қувгил хаёлингдан, Асир,
Айла пок хулқингни мадҳ айтмоқ балосидин тамом.

Асириддин Ахсикатий

Тоғни қўпориб ташлашга қодир одам бир кетмон уриб
қўйиб кериламайди, ўзини елпимайди, таҳсин ва офарин
кутмайди. Бир кетмон уриб, таҳсин ва офарин умидида
атрофга қараган одам шу билан иккинчи кетмон уришдан
ожиз эканини кўрсатади.

Абдулла Қаҳҳор

Тамаъ этма, кўп ўлса эл моли,
Кўрмайин ҳақ хазинасин ҳолий.

Алишер Навоий

Тамаъ нониға лаб очқунча ўл оч,
Тамаъ бўйи кўринмай бўйидин қоч.
Агар қарни бирор тўймоса қарни,
Кишига айтмагай эр банда сирни.

Сўфи Оллоёр

Тамаъ нони ила суяги қотган, иш ва касбга бўйин
қўймай, дангаса ва ялқовликка ўрганган ва одат қилган

кишиларнинг ўзларидан яхшилик умиди ўлмадиғи каби
болаларидан ҳам яхшилик кўруб бўлмайдур.

Абдулла Авлони

Бировки тамаъ риштае қилғуси
Унинг бирла бўғзидин осилғуси.

Алишер Навоий

Ёшинг еткон сари феълинг сани ёш,
Кўзинг ёши қани, эй мағзи йўқ бош?!
Қаноат маъданига оч кўзинг, оч,
Тамаъ бўйи кўринмай бўйидин қоч.

Сўфи Оллоёр

Томиъдин¹ карам тилама, гадодин дирам тилама!

Алишер Навоий

Таъма билан ижод қилиш ҳар қандай истеъдодни хор
қилади. Таъма ижодкор учун энг катта фожиалардан би-
ридир.

Абдулла Орипов

Бир игна бўлмаса дунё ишидин,
Қил истиғно, тамаъ қилма кишидин.
Худойинг ҳарна берса қил қаноат,
Кўнгилни қилма миннатдин жароҳат.

Сўфи Оллоёр

¹ Тамагир, очкўз.

Аблаҳ они билки, оламдин бақо қилғай тамаъ,
Аҳмақ улким, олам аҳлидин вафо қилғай тамаъ.

Алишер Навоий

Тамаъ бирла кечургон нафси ҳаммоз,
Агар оғзин тилар бўлсанг тилар боз.
Ниқоби шарм очилмасдин бурунроғ,
Ани берк айла ҳар ёқдин тақиб боғ.

Сўфи Оллоёр

123. Миннат

Халққа қилган яхшилигингни айтиб юрувчи бўлма.

Мотуридий

Эҳсон қилган кишининг миннати эҳсонни йўққа чиқаради.

Абу Райҳон Беруний

Тоғ теппасидаги қояларни кўчириш миннат эшитиш юкларига нисбатан енгилроқдир.

Маҳмуд Замахшарий

Бировнинг миннатини кўтар-у, миннат қилувчи бўлма.

Мотуридий

Можаро билан кўрсатилган мурувватда (яхшилик) хайрлик йўқдир, гарчанд у (хайрлик) челахлаб қуйилган ёмғир мисоли кўп бўлса ҳам.

Маҳмуд Замахшарий

124. Худбинлик

Кимки ўзини ўз даражасидан юқори кўтарса, ундай кишига камолот йўли тўсилиб қолади.

Абу Наср Фаробий

Ўзунгни ўйлама танҳо, эл ичра содиқ бўл,
Нахўдча¹ етса зиёнинг, ўзинг ҳаётдин кеч.

Дилшоди Барно

Худбинлик ақлий нуқсондан, яъни ҳикматнинг йўқлигидан ҳосил бўлади.

Фитрат

Ҳар кимки ўзин уйлади, элдин хабари йўқ,
Ул аблаҳи бедин ила савдо қила кўрма.

Анбар Отин

Шахсий гараз ёхуд манфаати шахсияси учун бир кишидан эшитган сўзини ўз мақсадига мувофиқ бир неча турли маънолар ила бузуб сўйламак айб ва гуноҳдур.

Абдулла Авлони

О, одам! Паст кетсанг ўзинг қулаган жарнинг тубига етгунча юмалайверар экансан.

Абдулла Орипов

Сойда ўсган аччиқ бир алаф,
Меҳрибонлик қилади талаб.

Шухрат

¹ Нўхотчалик, яъни озгина бўлса ҳам.

Ким бўлди киши ҳалоки худбинлик аро.

Алишер Навоий

Обру юки билан кун кечириб, жамиятдан юлиб олиб,
эвазига ҳеч нарсa бермай яшашнинг номи манфаатпараст-
ликдир.

Абдулла Орипов

125. Эзмалик

Ҳаддидан ортиқ сўзлаганларни эзма дейилади, шунин-
гдек ҳеч сўзламаганларни гунг деб аталади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кўп ортиқча сўзлашув эшитувчини ранжитар.

Маҳмуд Замахшарий

Сўз куруқ бўлса, қулоққа ёқмағай,
Тепалик сори қараб сув оқмағай.

Рожий Хўқандий

Сўзни кўп сўзлама, вазмин бўл, тилни сақла, кўп сўз-
нинг таъсири кам бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Эзмалик – адабиётнинг офати.

Абдулла Қаҳҳор

Айтур сўзни айт,
Айтмас сўздан қайт.

Алишер Навоий

Тилим тийила билмади, ҳаддан ортиқ сўзлади, унинг суви кўпайиб, мағзи камайди.

Юсуф Хос Ҳожиб

Агар тилингнинг ортиқча сўзлашига эга бўла олмасанг, унда тизгининг жilовини шайтонга топширган бўласан.

Маҳмуд Замахшарий

Ўйлаб сўзлаган кишининг сўзи тўғридир, ўринсиз кўп вайсаган тил шафқатсиз ёвдир.

Аҳмад Юғнакий

Кўп, бемаза сўзлайдиган эзма – кечалари тонг отгунча тинмай ҳурадиган итга ўхшайди.

Алишер Навоий

Одамларнинг энг ярамаси – бу эзма кишидир, кишиларнинг энг қадрлиси саховатли кишидир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кимки кўп сўзлабди, ўзига маломат орттирибди.

Алишер Навоий

Сергап-эзма одамни суҳбатда изза қилиш, сергап-эзма нотикқа «қисқароқ бўлсин!» деб сўз ташлаш кифоя, лекин сергап-эзма ёзувчини албатта судга бериш керак.

Абдулла Қаҳҳор

126. Ноўрин кулги

Тарк-и адабдин бири кулгу дурур,
Кулгу адаб таркига белги дурур.

Алишер Навоий

Қаҳқаҳа кулгиси яхши ишлардан эмас,
Унинг орқасида беҳисоб йиғиси бор.
Қаҳқаҳа кулгиси дилни ўлдиради,
Демак, ширин табассумни ишга солмоқ керак.

Абдулхолиқ Ғиждувоний

Ҳикмат аҳли оллида совуқ сифат йўқ кимсада,
Субҳ-и козибдек маҳалсиз айлаган кулгу каби.

Алишер Навоий

Кўп кулмоқ ғафлатдандур ва у қалбни ўлдиради.

Абдулхолиқ Ғиждувоний

Кулгуки, ўз ҳадидин ўлди йироқ,
Йиғламоқ андин кўп эрур яхшироқ.

Алишер Навоий

127. Хатолар

Тўғри йўлдан атайлаб энг узоқ йўлга ўтиш жуда зўр
хатодир.

Абу Райҳон Беруний

Ўз гуноҳингни сўраб элдин ўтин,
Нафрат ўти ичра бўлмасдин ўтин.

Анбар Отин

Бир мусулмон кишини камситган инсон, аниқ, ўз маърифатининг ва иймонининг нуқсонини топган бўлади.

Ҳаким Термизий

Кўзгумга берардим кечқурун сайқал,
Боқдим унга тиниқ бўлган бир маҳал.
Шунча кўп кўринди ўз айбимки, мен,
Ўзгалар айбини унутдим тугал.

Паҳлавон Маҳмуд

Эшитдим мен қанча ақли расодан,
Дейди, инсон холи эмас хатодан.

Чустий

Хато содир бўлмаслиги учун донишмандлар қайта-қайта кузатишни ва ҳалал этиш имкониятидан сақланишни тавсия қилганлар.

Абу Райҳон Беруний

Хато қилса нодон унча билинмас,
Чидолмайсан хато кўрсанг донодан.

Чустий

Биз хатоларни қанча тез тузатсак, ўтмиш маданиятимиз учун ҳам, келгуси тараққиётимиз учун ҳам, шунчалик катта савоб иш қилган бўламиз.

Абдулла Қаҳҳор

128. Хатти-ҳаракат

Гарчи, инсон ўз тафаккури ва хулосаларини ишлатиб,
улар билан сезиладиган нарсалардан энг ниҳоятга етса
ҳам, у сезгилар нафсдан кўра баданга, инсонийликдан кўра
ҳайвонийликка мувофиқ ва мосроқдир.

Абу Райҳон Беруний

Ҳаракат ва сабот оқибати, албатта, хайрли бўлади...

Воҳид Зоҳидов

Агар қилмади эл ҳимоят санга,
Ўзунгдин керақдир шикоят санга.

Алишер Навоий

Алам-ҳасратни қисқа тут, тоат-ибодатни узоқ қил, шо-
шар пайтларда сокин бўл, ғазаб пайтларида мулоийм бўл.

Юсуф Хос Ҳожиб

Онгли одам нимаики кўнгилдагидек бўлса, у фойдали
деб ҳисоблайди.

Абу Али ибн Сино

Киши чиройига ички дунёси эшдир,
Юз кўрки билан унинг феъл-атвори тенгдир.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кам енглар – очарчилик кўрмасдан бой-бадавлат яшай-
сизлар, кам ухланглар – мукамалликка эришасизлар, кам
гапиринглар – доно бўласизлар.

Амир Темури

Кўп емагинки, ундан зарар юз беради,
Зарурат бўлгандагина сўз сўзла.
Уйқу ғалаба қилса ерга бош қўй,
Эшитгинки, булар сен учун маънавий қувват беради.

Абдулхолиқ Ғиждувоний

Филнинг думи бўлгунча, чумолини боши бўл.

Амир Темури

Ўзгаллик мулки ҳарчанд қўл остингда бўлса-да,
Шўхлик қилмагилки, ёмонларнинг кўзи сенга тикилган.

Мирзо Улуғбек

Кимники билай десанг мақолин англа,
Аслин десанг англайин фиъолин¹ англа.

Алишер Навоий

Танинга филнинг кучи, чумолининг ғайрати бўлсин.

Абдулла Қаҳҳор

Агар икки хатарлик (ёки) бир хатарлик ишларни қилишга тўғри келгудек бўлса, икковидан баробар қутулиш чораси топилмагач, бир хатарини ихтиёр этмоқ керак.

Амир Темури

Тузлук эрмас шифоси-ю вояси ҳам,
Ким эгри кишининг эгридур сояси ҳам.

Алишер Навоий

¹ Ҳаракат.

Одам ўзи истаган вақтда кўр ва қар бўла олади – у кўришни истамаган нарсасини кўрмайди, билишни истамаган нарсасини билишга уринмайди ҳам.

Озод Шарафиддинов

Одамлар ёқтирган кишилари тарафини олиб, ёмон кўрган кишиларини таъна қилишади.

Абу Райҳон Беруний

Кўзни ўз айбингдин олма ва ўзгалар айбиға кўз солма.

Алишер Навоий

Гуноҳкор бандаларга садоқатли бирор кимса бўлмас.

Маҳмуд Замахшарий

Одам ўз гуноҳини бировнинг гуноҳи билан ювмоқчи бўлиши чакки, чунки гуноҳни гуноҳ ҳеч қачон юва олмайди.

Абдулла Қаҳҳор

Одам номига даъво қилаётган ҳар бир киши ўз ҳаққини талаб этиши ва ҳар бир вазифасини адо этиши лозим.

Фитрат

Давлатни кони манбаи, тартиб-интизом,
Сарватни пойдори эрур иқтисоди том.
Муҳтожлиғ юзини кўрар деб гумон қилманг,
Тартиби бирла юрса, кишининг иши мудом.

Абдулла Авлоний

Мувашшаҳ хабарни чиндур деб дўстқа еткурма ва бир
ровнинг айби воқеъ бўлса юзига урма.

Алишер Навоий

Яхши одамлар ишидан ибрат ол,
Ибратомуз хизмат айлаб, иззат ол.

Анбар Отин

Тирик одам одамларга фойда келтириши керак, шунда
уни одамлар тирик ҳисоблаб, улуғлайдилар.

Юсуф Хос Ҳожиб

Одамлар ўрганган, одатланган ва кўпчиликка маъқул
бўлган нарсага (кўр-кўрона) қаршилиқ кўрсатма.

Абу Райҳон Беруний

Кўрган киши ўткарур забона,
Куйган киши кўргазур нишона.

Алишер Навоий

Гуноҳларим кўп деб умид узмаслик керак, тоат-ибодатга
ишониб ғафлатда қолмаслик ҳам керак.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ўз-ўзини сақлаш инстинкти инсон табиатида, қонида,
шуурини аллақайси пинҳона пучмоқларида бор. Ҳар қан-
дай одам ҳам хатарга, ўлим хавфига дуч келганда, ҳатто ис-
тамаса ҳам, ҳимояланиш, ўзини асраш йўлига ўтади. Бун
ўз эътиқодидан чекиниш деб қараш керак эмас.

Озод Шарафиддинов

Одамнинг аслини билишга унинг қилиқлари белгидир,
қилиқлари қанақа бўлса асли ҳам ўшандай бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Оз иш учун тунду итоб айлама,
Қатлу сиёсатда шитоб айлама.

Алишер Навоий

Кўнгил кимга ишонса ўшани кўзгу ўрнида тутгин, уни
рўпарангда тутсанг ўз аксингни кўрасан.

Юсуф Хос Ҳожиб

Кичик нарсага эътиборсиз қарама, унинг фойдали ўрни
бор, катта ишнинг керакли жойи бор.

Абу Райҳон Беруний

Кўнгил истамасдан қаерга қадам ташланса, у ер қанча
яқин бўлса ҳам узоқ туюлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Аввал қилиб келган хайрлигу эзгуликларингизга кейин
ҳам (яъни доимо) эзгулик қўшаверинг, чунончи қушнинг
қанотидаги кичик патлари катта патларига мададқордир.

Маҳмуд Замахшарий

Воқеалар само гумбазининг ҳаракатига қараб эмас,
одамларнинг интилиши билан рўй беради.

Мирзо Улуғбек

Фидайд кучинг бўлса ҳам мур бўлиб кўрин
Молинг ошиб-тошса ҳам ур бўлиб кўрин.

Ўзганинг айбини билганинг ҳолда,
Ҳеч нарсa билмагандай, кўр бўлиб кўрин

Паҳлавон Маҳмуд

Кўкармаган дарахтни, албатта, кесиш ва ўрнига янги-
сини экиш керак.

Абдулла Қодирий

Айш ила ишратимдин айрилдим,
Давлату иззатимдин айрилдим.
Даҳрға не вафодору не раҳм,
Даҳр кўп бевафодуру бераҳм.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур

Биринчи галдаёқ ютуққа эга бўлган кишини таҳқир
қилиб ўтirma.

Абу Райҳон Беруний

Тошқин сув... тегирмонни бузиши ҳам мумкин, юрги-
зиши ҳам.

Абдулла Қаҳҳор

Барча эски нарсалар зерикарли ва ёқимсиз бўлади,
ёқимсиз бўлган нарсалар манфур бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб

Ҳар кимсаки, айламас ошуқмоқни хаёл,
Яфроғни ипак қилур, чечак баргини бол.

Алишер Навоий

ИСМААЛ КЎРСАТКИЧИ

► Абдулла Авланий (1878 – 1934) – маърифатпарвар, давлат ва жамоат арбоби, журналист.

► Абдулла Қаҳҳор (1907 – 1968) – Ўзбекистон халқ ёзувчиси.

► Абдулла Қодирий, Қодирий, Жулқунбой (1894 – 1938) – XX аср янги ўзбек адабиётининг йирик намояндаси, ўзбек романчилиги асосчиси.

► Абдулла Орипов (1941 туг.) – шоир ва жамоат арбоби. Ўзбекистон халқ шоири (1990), Ўзбекистон Қаҳрамони (1998).

► Абдуллоҳиқ Ғиждувоний, Хожа Абдуллоҳиқ ибн Абдулжамил Ғиждувоний (1103 – 1179) – хожাগон тасаввуфий тариқатининг асосчиси ва назариётчиларидан бири.

► Абдураззоқ Самарқандий, Камолиддин Абдураззоқ ибн Жалолиддин Исҳоқ Самарқандий (1413 – 1482) – машхур сайёх, элчи ва тарихчи.

► Абу Али ибн Сино, Абу Али Ал-Хусайн ибн Абдуллоҳ ибн ал-Ҳасан ибн Али (980 – 1037) – жаҳон фани тараққиётига улкан ҳисса қўшган Ўрта Осиёлик буюк қомусий олим.

► Абу Бакр Варроқ Термизий, Шайх Абу Бакр Муҳаммад ибн Умар ал-Варроқ (907 йилда вафот этган) – фақиҳ.

► Абу Лайс Самарқандий, Абу Лайс Наср ибн Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Иброҳим ас-Самарқандий (1003 йилда вафот этган) – қонуншунос ва илоҳиёт олими, Самарқанд шайхулисломи.

► Абу Наср Форобий, Абу Наср Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Узлуғ Тархон Форобий (873 – 950) – Ўрта Осиёнинг улуғ мутафаккири ва қомусий олими.

► Абу Райҳон Беруний, Абу Райҳон Муҳаммад ибн Аҳмад (973 – 1048) – улуғ ўзбек мутафаккир олими, ўрта асрнинг буюк даҳларидан.

► Аваз Ўтар, Аваз Полвонниёз (Ўтар) ўғли (1884 – 1919) – ўзбек маърифатпарвар шоири.

► Алихонтўра Соғуний Шокирхўжа ўғли, Соғуний (1885 – 1976) – дин ва жамоат арбоби, уламо.

► Алишер Навоий, Навоий, Низомиддин Мир Алишер (1441 – 1501) – буюк ўзбек шоири, мутафаккир, давлат арбоби.

► Ал-Хоразмий, Абу Жаъфар (Абу Абдуллоҳ) Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмий (783-850) – Ўрта Осиёлик буюк математик, астроном, географ, фан тарихидаги илк қомусий олимлардан.

► Амир Темур, Амир Темур ибн Амир Тарагой ибн Амир Баркул (1336 – 1405) – ўрта асрнинг йирик давлат арбоби, буюк саркарда, кучли, марказлашган давлат асосчиси, илм-фан ва маданият ҳомийси.

► Анбар Отин Фармонкул қизи (1870 – 1915) – ўзбек шоираси.

► Асирулдин Ахсикатий, Абулфазл Муҳаммад Тоҳир Асирулдин Ахсикатий (1108/1110 – 1196/1198) – шоир.

► Асқад Мухтор, Асқад Мухторов (1920 – 1997) – Ўзбекистон халқ ёзувчиси.

► Атоий (XV-аср) – туркий ва форс тилларида ижод қилган шоир.

► Аҳмад Табибий (1869 – 1910) – Хоразм адабий муҳитида фаолият кўрсатган сермахсул ижод соҳиби, шоир, дostonнавис, таржимон, тазкиранавис.

► Аҳмад Югнакий (XII асрнинг охири – XIII асрнинг I ярми) – шоир, мутафаккир.

► Баёний (тахаллуси), тўлиқ исми Муҳаммад Юсуфбек Бобожонбек ўғли (1858 – 1923) – Ўзбек шоири, тарихчи, мусиқашунос, хаттот ва таржимон.

► Баҳоуддин Нақшбанд, Муҳаммад ибн Муҳаммад Баҳоуддин ан-Нақшбанд ал-Бухорий (1318 – 1389) – машҳур авлиё, нақшбандия тариқатининг асосчиси.

► Бердак, Бердимурод Қарғабой ўғли (1827 – 1900) – шоир, қорақалпоқ адабиёти асосчиси.

► Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Заҳириддин Муҳаммад ибн Умаршайх Мирзо (1483 – 1530) – ўзбек мумтоз адабиётининг йирик вакили: буюк шоир; тарихчи, географ; давлат арбоби, истеъдодли саркарда; бобурийлар сулоласи асосчиси, темурий шахзода.

► Бурҳониддин Марғиноний, Абулҳасан Али ибн Абубакр ибн Абдулжалил ал-Фарғоний ал-Риштоний ал-Марғиноний (1123 – 1197) – буюк фақиҳ, имом.

► Воҳид Зоҳидов Йўлдошев (1914 – 1983) – адабиётшунос олим, файласуф, публицист.

► Ғафур Ғулом, Ғуломов Ғафур (1903 – 1966) – Ўзбекистон халқ шоири.

► Гулханий, Муҳаммад Шариф (тахм. XVIII асрнинг охири – XIX асрнинг 20-йиллари) – ўзбек мумтоз шоири, масалнавис.

► Дилшоди Барно, Дилшод Отин, Барно, Дилшод Раҳимқул сўфи кизи (1800 – 1905/06) – шоира, маърифатпарвар.

► Жувайний, Муиниддин Жувайний – у ҳақдаги маълумотлар жуда кам сақланган, «Нигористон» китоби муаллифи.

► Завқий (тахаллуси), тўлиқ исми Убайдулло Солиҳ ўғли (1853 – 1921) – ўзбек шоири.

► Зебуннисо, Зебуннисо Бегим (1643 – 1721) – шоира, маърифатпарвар.

► Зулфия, Зулфия Исроилова (1915 – 1996) – шоира, журналист, таржимон, жамоат арбоби.

► Иброҳим Мўминов Мўминович (1908 – 1974) – файласуф олим, жамоат арбоби, Ўзбекистон ФА акад. (1956), Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби (1959), фалсафа фанлари доктори (1950), профессор (1950).

► Комил Яшин, Нуъмонов Комил (1909 – 1997) – шоир, драматург, публицист ва жамоат арбоби.

► Қори Ниёзий Тошмуҳаммад Ниёзович (1897 – 1970) – математик олим, педагог, жамоат арбоби.

► Қутб Хоразмий (XIV аср) – шоир, таржимон.

► Лутфий, Мавлоно Лутфий (1366 – 1465) – ўзбек шоири, ориф ва мутафаккир.

► Маҳзунабону, Меҳрибон мулла Бошмон кизи, (тахминан 1811 йилда туғилган) – ўзбек шоираси.

► Маҳмуд Замахшарий, Абулқосим Маҳмуд ибн Умар ибн Аҳмад (1075 – 1144) – тилшунос, адиб, тафсир ва ҳадис олими.

► Маҳмуд Қошғарий, Маҳмуд Қошғарий ибн Ҳусайн ибн Муҳаммад (1029 – 1126) – туркшунослик илмининг асосчиси, филолог олим.

► Маҳмудхўжа Бехбудий (1875 – 1919) – драматург, публицист, дин ва жамоат арбоби, жадидчилик ҳаракати етакчиларидан бири.

► Машраб, Бобораҳим Мулла Вали ўғли (1640 – 1711) – шоир ва мутафаккир.

► Мирзо Улутбек, Муҳаммад Тарағай (1394 – 1449) – буюк ўзбек астрономи ва математиги, давлат арбоби.

► Миртемир, Турсунов Миртемир (1910 – 1978) – Ўзбекистон халқ шоири.

► Мотуридий, Абу Мансур ал-Мотуридий, Абу Мансур Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Махмуд ал-Ҳанафий ал-Мотуридий ас-Самарқандий (870 – 944) – имом, фикҳ олими, калом иламининг мотуридийлик оқими асосчиси.

► Муқимий, Муҳаммад Аминхўжа Мирзахўжа ўғли (1850 – 1903) – шоир ва мутафаккир.

► Мунаввар қори Абдурашидхонов (1878 – 1931) – Ўрта Осиё жадидчилиқ ҳаракатининг йўлбошчиси, XX аср ўзбек миллий матбуоти ва янги усуддаги миллий мактаб асосчиси, янги миллий театр ташкилотчиларидан бири, адиб ва шоир.

► Мунис Хоразмий (тахаллуси), тўлиқ исми Шермуҳаммад Амир Авазбий ўғли (1778 – 1829) – шоир, тарихнавис, таржимон, хаттот ва маърифатпарвар.

► Муҳаммад Сиддиқ Рушдий (XVII аср) – шоир ва ёзувчи.

► Муҳаммад Хусайн Мирзо (1476 – 1503) – темурий шаҳзода Хусайн Бойқаронинг тўртинчи ўғли.

► Нажмиддин Кубро, Аҳмад ибн Умар ибн Муҳаммад Хивакий ал-Хоразмий (1145 – 1221) – улуғ шайх, тасаввуфнинг таниқли вакилларида бири, кубровийлик тариқатининг асосчиси.

► Низомулмулк, Абу Али ал-Ҳасан ибн Али ибн Исҳоқ ат-Тусий (1017 – 1092) – Салжуқийлар давлати арбоби.

► Нодира, Моҳдаройим (1792 – 1842) – шоира, маърифатпарвар ва давлат арбоби.

► Оғаҳий, Муҳаммадризо Эрнийезбек ўғли (1809 – 1874) – шоир, тарихчи, таржимон.

► Ойбек, Мусо Тошмуҳаммад ўғли (1905 – 1968) – шоир, ёзувчи, адабиётшунос олим ва жамоат арбоби.

► Оразий, Алихон Мулла Охун ўғли (1867 – 1942) – шоир, муаллим, маърифатпарвар.

► Паҳлавон Махмуд, Пирёйвалий, Қитолий (1247 – 1326) – шоир ва мутафаккир.

► Рожий Ҳўқандий (1871 – 1924) – тахаллуси; тўлиқ номи Сулаймонқул уста Суярқул ўғли, шоир ва хаттот.

► Саид Аҳмад (1920 – 2007) – (тахаллуси; асл исм-шарифи Хусанхўжаев Саидахмад), Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими (1968), Ўзбекистон халқ ёзувчиси (1980), Ўзбекистон Қаҳрамони (1999).

► Сайидо Насафий, Миробид (1637 – 1710) – шоир.

► Сайид Қосимий (XV аср) – шоир.

► Сайфи Саройи (1321 – 1398) – шоир, таржимон.

► Саккокий (XV аср) – шоир.

► Сўфи Оллоёр (1644 – 1724) – тариқат арбоби ва мутасаввуф шоир.

► Убайдий, Убайдуллахон, Убайдулла Султон, Абулғозий Убайдуллоҳ Баҳодирхон ибн Маҳмуд Султон ибн Шоҳ Будог Султон ибн Абулхайрхон (1486 – 1540) – Шайбонийлар сулоласидан бўлган Бухоро хони (1533 – 40), шоир.

► Увайсий (тахаллуси), тўлиқ исми Жаҳон отин (1779 – 1845) – шоира, маърифатпарвар.

► Фитрат, Абдурауф Абдурахим ўғли (1886 – 1938) – ёзувчи, тарихчи, адабиётшунос, тилшунос, санъатшунос ва сиёсатшунос олим, давлат ва жамоат арбоби.

► Фурқат, Зокиржон Мулло Холмуҳаммад ўғли (1859 – 1909) – тараққийпарвар шоир, мутафаккир, публицист.

► Ҳайдар Хоразмий (XIV асрнинг охири – XV асрнинг I ярми) – шоир. Ўзбек мумтоз адабиёти намояндаларидан бири.

► Ҳаким Термизий, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Али ибн Ҳасан ибн Башир Ҳаким Термизий (тахм. 750/760 – тахм. 869) – машҳур мутасаввиф.

► Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий (1889 – 1929) – шоир, ёзувчи, педагог, театр арбоби. Ўзбекистон халқ ёзувчиси (1926).

► Ҳамид Олимжон, Олимжонов Ҳамид (1909 – 1944) – шоир, публицист, адабиётшунос ва жамоат арбоби.

► Хазиний, Зиёвуддин Хазиний (1867 – ?) – шоир.

► Хожа Ахрор Валий, Хожа Убайдуллоҳ ибн Хожа Маҳмуд ибн Хожа Шаҳобиддин Шоший (1404 – 1490) – Ўрта Осиёлик мутафаккир, нақшбандия тариқати раҳнамоларидан.

► Хожа (1480 – 1566) – (тахаллуси; тўлиқ исми Подшохожа Абдулаҳобхожа ўғли), – шоир, «Мифтоҳул-адл», «Мақсадул-атвор» ва

«Гулзор» номли асарлари мавжуд, «Мифтохул-адл» асари ҳанузгача топилмаган.

► Хожа Исмат Бухорий, Исматулло (1365 – 1436) – шоир.

► Хожа Самандар Термизий, Хожа Самандар Муҳаммад ибн Бақо (тахм. 1638 – тахм. 1740) – тарихчи олим ва шоир, уламо ва давлат арбоби.

► Хурракий – «Равзат ул-ошиқин» («Ошиқлар боғи») асарини Хурракий форс тилида битган. 954/1547 йили Бухорода Абдулазиз Баҳодурхон (1540 – 1549) даврида ёзилган. Китобнинг 1102/1691 йили кўчирилган нусхаси Шарқшунослик институтида сақланмоқда.

► Ҳофиз Хоразмий, Абдурахим (XIV асрнинг II ярми – XV асрнинг 30 – 40 йиллари) – шоир. Эски ўзбек тили ривожига катта ҳисса қўшган.

► Ҳувайдо, Хўжаназар Ғойибназар ўғли (1780/81 йилда вафот этган) – шоир, тасаввуф шеърятининг йирик вакили.

► Ҳусайн Бойқаро, Ҳусайний, Ҳусайн ибн Мирзо Мансур ибн Мирзо Бойқаро (1438 – 1506) – XV аср ўзбек мумтоз адабиётининг намояндalarидан, Хуросон ҳукмдори (1469-1506), шоир.

► Ҳусайн Хоразмий (XIV аср) – шоир. Ўзбек адабиётининг Навоийгача бўлган атоқли вакилларида, нома жанрининг асосчиси.

► Чустий, Хўжаев Набиҳон (1904 – 1983) – шоир, таржимон.

► Чўлпон, Абдулҳамид Сулаймон ўғли Юнусов (1898 – 1938) – шоир, ёзувчи, драматург, таржимон, танқидчи ва жамоат арбоби.

► Шавкий Каттақўргоний, Муҳаммад Шариф (1785 – 1861) – шоир.

► Мақсуд Шайхзода (1908 – 1967) – шоир, драматург, адабиётшунос, таржимон, педагог. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби (1964).

► Озод Шарафиддинов Обидович (1929 – 2004) – адабиётшунос олим, танқидчи. Ўзбекистон қаҳрамони.

► Шукрулло, Шукрулло Юсупов (1921 йилда туғилган) – Ўзбекистон халқ шоири (1981).

► Шухрат, Алимов Ғулом Аминҷонович (1918 – 1993) – Ўзбекистон халқ ёзувчиси (1986).

► Эркин Воҳидов (1936 йилда туғилган) – шоир, драматург, жамоат арбоби. Ўзбекистон халқ шоири (1987), Ўзбекистон Қаҳрамони (1999).

► Юсуф Хос Ҳожиб, Юсуф (тахминан 1020/21 йилда туғилган) – туркий шоир, мутафаккир, давлат арбоби.

► Яссавий, Хожа Аҳмад Яссавий (тахм. XI асрнинг II ярми – 1166) – тасаввуфнинг машҳур намояндаларидан бири, шоир.

► Муҳаммадшариф Сўфизода, Сўфизода, Муҳаммадшариф Эгамберди ўғли (1880 – 1937) – Ўзбекистон халқ шоири (1926), маърифатпарвар, мураббий.

► Исҳоқхон Ибрat, Исҳоқхон Жунайдуллаҳўжа ўғли (1862 – 1937) – маърифатпарвар шоир, атоқли тилшунос, тарихшунос олим, ilk ўзбек матбаачиларидан бири, публицист ва прогрессив педагогдир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТ ВА МАНБАЛАР

1. **Абдуғафуров А.** Муҳаммад Ризо Огаҳий. –Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1999.
2. **Абдулла Авлоний.** Танланган асарлар: 2 жилдлик. 2-жилд. Пандлар, ибратаар, ҳикоятлар, набийлар ҳаёти, драмалар, мақолалар, саёҳат хотиралари. –Тошкент: «Маънавият», 1998.
3. **Абдулла Авлоний.** Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1992.
4. **Абдулла Қаҳҳор.** Танланган асарлар. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2007 йил.
5. **Абдулла Қодирий.** Диёри Бакр. Шеърлар, ҳикоялар, сахна асарлари, хангома, фельетон ва мақолалар. –Тошкент: «Янги аср авлоди», 2007.
6. **Абдулла Қодирий.** Кичик асарлар. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти, 1969.
7. **Абдулла Орипов.** Адолат кўзгуси: Шеърлар, Мақолалар, Сухбатлар, Таржималар –Тошкент: «Адолат», 2005.
8. **Абдулла Орипов.** Танланган асарлар: 4 жилдлик. 4-жилд. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 2001.
9. **Абдулла Орипов.** Эҳтиёж фарзанди: Адабий мақолалар. Сухбатлар. Бадиий публицистика. –Тошкент: «Ёш гвардия», 1988.
10. **Абу Али ибн Сино.** Тиббий ўғитлар. –Тошкент: «Меҳнат», 1991 йил.
11. **Абу Наср Форобий.** Рисолалар. –Тошкент: «Фан», 1975.
12. **Абу Наср Форобий.** Фозил одамлар шахри. –Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1999.
13. **Абу Райҳон Беруний.** Тарвиҳалар. «Жавоҳирот китоби»дан. –Тошкент: «Мерос», 1991.
14. **Абул-Қосим Маҳмуд аз-Замахшарий.** Нозик иборалар. –Тошкент: «Камалак», 1992.
15. **Аваз Ўтар.** Сайланма. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1984.
16. **Азиз Қаюмов.** Абу Райҳон Беруний. Абу Али ибн Сино. –Тошкент: «Ёш гвардия», 1987.
17. **Алишер Навоий.** «Маҳбуб ул-қулуб». Т.14. –Тошкент: «Фан», 1998.
18. **Алишер Навоий.** «Муншаот (Хатаар, номалар)» Т.14. –Тошкент: «Фан», 1998.

19. **Алишер Навоий.** «Мажолис ун-нафоис». –Тошкент: «Фан», 1997.

20. **Алишер Навоий.** «Хамса. Ҳайратул Аброр». –Тошкент: 1947.

21. **Алишер Навоий.** Лисон-ут-тайр. –Тошкент: «Ғафур Ғулом» номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991 йил.

22. **Алишер Навоий.** Мукамал асарлар тўплами: 20 томлик. I т. Бадойиъ ул-бидоя. –Тошкент: «Фан», 1987.

23. **Алишер Навоий.** Ҳикматлар. –Тошкент: «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти, 2006.

24. **Алишер Навоий.** Ҳикматли сўзлар. –Тошкент: 1985.

25. Алломалар ибрати. –Тошкент: «Ёш гвардия», 1982.

26. **Ал-Фақиҳ Абу Лайс Самарқандий.** Бўстонул Орифийн. Араб тилидан Бекназар Муҳаммадшукур ва Масъудхон Маъдихон ўғли таржимаси. –Тошкент: «Мовароуннаҳр».

27. **Амир Темур** ўғитлари. –Тошкент: «Наврўз», 1992.

28. **Аҳмад Яссавий.** Ҳикматлар. –Тошкент: Ғофур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1991.

29. **Баҳовуддин Нақшбанд абадияти.** –Тошкент: «Фан», 1994.

30. **Бахтиёр Тўраев.** Абу Райҳон Беруний. // «Мутафаккирлар». –Тошкент: «Мовароуннаҳр», 2010.

31. Бердақ шеъриятидан. –Тошкент: 1983.

32. **Воҳид Зоҳидов.** Танланган асарлар. Публицистика. 3 томлик. Т.1. –Тошкент: «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1976.

33. **Воҳид Зоҳидов.** Танланган асарлар. Публицистика. 3 томлик. Т.2. –Тошкент: «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1977.

34. **Ғафур Ғулом.** Асарлар. 10 томлик. Т.10. Нутқлар, мактублар, шеърлар. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1978.

35. **Давлатшоҳ Самарқандий.** Шоирлар бўстони. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1981.

36. Зебуннисо, Дилшод ва Анбар Отинлар шеъриятидан. –Тошкент: 1981.

37. Донишмандлар тухфаси. Рубоийлар. –Тошкент: «Ўзбекистон», 2009.

38. **Завқий.** Ажаб замона: Шеърлар. –Тошкент: «Шарқ», 2003.

39. **Заҳриддин Муҳаммад Бобур.** Бобурнома. –Тошкент: «Юлдузча», 1989.

40. **Заҳриддин Муҳаммад Бобур.** Ғарибнинг андижонийдир. Сайланма шеърлар. –Тошкент: «Шарқ», 2008.

41. **Зокиржон Фурқат.** (Тўпловчи: А.Абдуғафуров). –Тошкент: «Фан», 1977.
42. **Зокиржон Фурқат.** Мақолалар тўплами. (Тўпловчи: А.Абдуғафуров). –Тошкент: 1959.
43. **Иброҳим Мўминов.** Танланган асарлар. 3 томлик. Т.1. –Тошкент: «Фан», 1969.
44. **Иброҳим Мўминов.** Танланган асарлар. 3 томлик. Т.3. –Тошкент: «Фан», 1969.
45. Истиқлол қаҳрамонлари. Ибрat. Ажзий. Сўфизода. Танланган асарлар. –Тошкент «Маънавият», 1999.
46. Қадимий ҳикматлар. –Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1987.
47. **Комил Яшин.** Асарлар: 6 жилдлик. 4-жилд. Адабий мақолалар. –Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980.
48. **Комил Яшин.** Асарлар: 6 жилдлик. 5-жилд. Адабий мақолалар. Публицистика. –Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980.
49. Термиз тақираси. –Тошкент: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси», 2001.
50. Машраб шеърятдан. –Тошкент: 1979.
51. Машриқзамин ҳикмат бўстони. Таржимон, тўпловчи ва изоҳ муаллифлари: Ҳамиджон Хомидий ва Маҳмуд Ҳасаний. –Тошкент: «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни, 1997.
52. **Мақсуд Шайхзода.** Асарлар. 6 томлик. Т.6. –Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1974.
53. Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти. –Тошкент: «Маънавият», 2004.
54. **Миртемир.** Асарлар 4 жилдлик. 3-жилд. Шеърый туркумлар. Достонлар. –Тошкент: «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1982.
55. **Миртемир.** Дўстлар даврасида. Адабий ўйлар. –Тошкент: «Ёш гвардия», 1980.
56. **Муқимий.** Асарлар. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1974.
57. **Мунаввар қори Абдурашидхонов.** Танланган асарлар. –Тошкент: «Маънавият», 2003.
58. Муҳаббат гароналари. Рубойлар. –Тошкент: «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти, 2005.
59. **Муҳаммад Шариф Гулҳаний.** «Зарбулмасал». –Тошкент: «Ўқитувчи», 1972.
60. **Низомулмулк.** Сиёсатнома. –Тошкент: «Адолат», 1997.

61. **Нодир Қобилов.** Абу Наср Фаробий. // «Мутафаккирлар». –Тошкент: «Мовароуннахр», 2010.
62. Огаҳий шеъриятидан. –Тошкент: 1983.
63. Озод Шарафиддинов замондошлари хотирасида. –Тошкент: «Ўзбекистон», 2007.
64. **Озод Шарафиддинов.** Адабий этюдлар (Адабий-танқидий мақолалар). –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти, 1968.
65. **Озод Шарафиддинов.** Довондаги ўйлар. –Тошкент: «Маънавият», 2004.
66. **Озод Шарафиддинов.** Ижодни англаш бахти. –Тошкент: «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти, 2004.
67. **Ойбек Мусо Тошмуҳаммад ўғли.** Мукаммал асарлар тўплами. 19 томлик. 12-том. Ҳикоялар, очерклар, кундаликлар, мақолалар, памфлетлар, нутқлар. –Тошкент: «Фан», 1978.
68. **Пирмат Шермуҳамедов.** Яхшилар баҳори ёхуд Маҳмуд Замахшарий даҳоси. –Тошкент: «Ношир», 2010.
69. **Саид Аҳмад,** Зилзила: (Ҳикоя ва эссе-хотиралар). –Тошкент: «Ўзбекистон», 2005.
70. **Саид Аҳмад,** Ўқотганларим ва топганларим: Хотиралар. Адабий ўйлар. –Тошкент: «Шарқ», 1999.
71. **Саид Аҳмад.** Киприкда қолган тонг: Қиссалар. Хотиралар. Ҳикоялар. –Тошкент: «Шарқ», 2008.
72. **Саид Аҳмад.** Юлдуз. Ҳикоялар, очерклар, ҳажвлар ва пьеса. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986.
73. **С.Иноятов, О.Хантова, М.Абдусаломова.** Абу Али ибн Сино комил инсон тўғрисида. – Навоий: 2010.
74. Сўфи Оллоёр. Сабот ул-ојизин. –Тошкент: «Меҳнат», 1991.
75. Тафаккур гулшани. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1989.
76. **Тюриков В.И., Шоғуломов Р.Ш.** Аёл – муқаддасан. –Тошкент: «Ёзувчи», 1999.
77. Увайсий шеъриятидан. –Тошкент: 1980.
78. **Фитрат, Абдуллауф.** Нажот йўли. –Тошкент: «Шарқ», 2001.
79. **Фитрат, Абдуллауф.** Оила ёки оила бошқариш тартиблари. –Тошкент: «Маънавият», 2000.
80. Фурқат ижодиёти. Муаллифлар жамоаси. –Тошкент: «Фан», 1990.

81. Ҳақиқат манзаралари. –Тошкент: «Янги аср авлоди», 2009.
82. **Ҳамид Олимжон**. Асарлар мажмуаси. 5 томлик. 4-том. Ҳикоя, очерк публицистика, хотира. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1972.
83. **Ҳамиджон Ҳомидий**. «Тасаввуф алломалари». –Тошкент: «Шарқ», 2004.
84. **Хожа Абдуҳолиқ Ғиждуновий**. –Тошкент: «Ўзбекистон», 2003.
85. **Хожаназар Ҳувайдо**. Девон. –Тошкент: «Янги аср авлоди», 2007.
86. XX аср ўзбек шеърятини антологияси. –Тошкент: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2007.
87. **Чустий**. Садоқат гуллари. Девон. –Тошкент: 1992.
88. Шарқ донишмандлари ҳикматлари. –Тошкент: «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси, 2006.
89. Шарқ тафаккури ҳазинасидан. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги «Адабиёт ва санъат» нашриёти, 1986.
90. **Шукрулло Умаров**. Бурҳониддин Марғиноний. // «Мутафаккирлар». –Тошкент: «Мовароуннаҳр», 2010.
91. **Шукрулло**. Танланган асарлар: 1-жилд / Тирик руҳлар. Кафансиз кўмилганлар. (Романлар). –Тошкент: «Шарқ», 2007.
92. Шўҳрат замондошлар хотирасида. –Тошкент: «Ўзбекистон» нашриёт-матбаа ижодий уйи. – 2008.
93. **Э.Тўрақулов, С.Раҳимов**. Абу Райҳон Беруний: руҳият ва таълим-тарбия ҳақида. –Тошкент: «Ўқитувчи», 1992.
94. **Эркин Воҳидов**. Ишқ савдоси. Сайланма. 1-жилд. –Тошкент: «Шарқ». 2000.
95. **Эркин Воҳидов**. Шоир, шеър, шуур: Адабий эсселар. –Тошкент: 1987.
96. **Эркин Ғуломов**. Ўзликни англаш. –Тошкент: «Истиқлол» нашриёти, 2010.
97. **Қори-Низий Тошмуҳаммад Низович**. Ҳаёт мактаби. (Эсдалик лавҳалари). –Тошкент: «Фан», 1964.
98. Adabiyot.uz

МУНДАРИЖА

СЎЗ БОШИ.....	5
---------------	---

I БОБ. ВАТАН – МУҚАДДАС

1. Ватан ва ватанпарварлик	7
2. Халқ – уммон	11
3. Халқпарварлик – юксак туйғу	13
4. Истиқдол – буюк саодат	16
5. Давлат милаат истиқболи.....	18
6. Куч – адолатда	23
7. Тинчлик – улугъ неъмат	29
8. «Агар огоҳ сен ...»	30
9. Бирлашган ўзар	34
10. Тараққиёт фаровонлик калити.....	37

II БОБ. ҲАЁТ – ДОНО МУАЛЛИМ

11. Ҳаёт моҳияти.....	39
12. Қадр-қиммат булоғи.....	46
13. Саодат сари.....	50
14. Меҳнат – роҳат	53
15. Тажриба муваффақият гарови.....	59
16. Тадбиркорлик, омилкорлик	60
17. Умид ва мақсад ҳақида	61
18. Қувонч ва қайғу	64
19. Саломатлик – туман бойлик	66
20. Вақт қадри.....	70
21. Ёшлик умр баҳори	73
22. Кексалик неъмат	75
23. «Мозийга қараб иш кўрмоқ ...»	77
24. Дунё – ўткинчи.....	80

III БОБ. ОИЛА – ФАРОҒАТ ҚАСРИ

25. Ота-она ризоси.....	84
26. Она – меҳрибон.....	87
27. Аёлга эҳтиром.....	88
28. Эр-хотин – қўш қанот.....	91
29. Аёл – уйнинг чироғи	92
30. Эр – оила таянчи.....	93

31. Бола – бегубор.....	95
32. Фарзанд тарбияси	96
33. Қон-қариндош – жон қариндош	101
34. Дўстлик	102
35. Дўстлашиш фазилатлари	109
36. Чин дўстлик	111
37. Сохта дўстлар	112
38. Душмanning бири ҳам кўп	114

IV БОБ. ИЛМ – НАЖОТ

39. Билим – имон чироғи	118
40. Илм – олам зиёси	125
41. Илм олиш одоби	133
42. Устоз отангдек улуғ	137
43. Ақл ва заковат	138
44. Донолик ва идрок	145
45. Донолар суҳбати	151
46. Ўғит ва насиҳатлар	153
47. Маслаҳат зардан қиммат	156
48. «Тарбия – ё ҳаёт, ё мамот»	158
49. Одоб – инсон зийнати	161
50. Суҳбаташиш ва сўзлашиш одоби	166
51. Камгаплик	169
52. Тил билаган эл билар	171
53. Ҳунар – ҳунардан унар	172
54. Комиллик – етуқлик	174

V БОБ. АДАБИЁТ ВА САНЪАТ

55. Қалам қудрати	177
56. Сўз сеҳри	183
57. Тил – дил калити	193
58. Нутқ маданияти	198
59. Истеъдо	198
60. Ижод лаззати	200
61. Китоб қадри	203
62. Маданият	204
63. Санъат қудратли куч	205
64. Мажозий лутфлар	207
65. Танқид	208

VI БОБ. ИНСОНИЙ ҲАҚИДА

66. Инсон – олам беағи	210
67. Инсонпарварлик	214
68. Одамийлик мулки	215
69. Жисмоний ва маънавий гўзаллик	221
70. Саломлашиш	224
71. Хушмуомалалик ҳақида	225
72. Оддийлик ва камтарлик	228
73. Мардлик	229
74. Шижоат ва гайрат	234
75. Ростгўйлик	236
76. Тўғрилик	241
77. Ҳалоллик ва поклик	243
78. Озодалик	244
79. Яхшилик	245
80. Саховат ва ҳиммат	261
81. Меҳмондўстлик	272
82. Шукроналик	274
83. Сабр-матонат	274
84. Қаноат	278
85. Кечиримлилик	280
86. Уятчанлик ва андиша	282
87. Ҳаё	283
88. Ишқ-муҳаббат	285
89. Ошиқлар	290
90. Вафо	293
91. Ваъдага вафо	295
92. Сир сақлаш	297
93. Виждон ва эътиқод	299
94. Диёнат	301

VII БОБ. НУҚСОНЛАР ВА КАМЧИЛИКЛАР

95. Жаҳолат	303
96. Нодонлик	308
97. Аҳмоқлик	312
98. Бадхуқлик офатлари	313
99. Адоват ва низо	314
100. Ғазаб	315
101. Ғийбат, тухмат ва бузғунчилик	317

102. Ҳасад	321
103. Ёлғончилик	324
104. Ёвузлик, золимлик	331
105. Ёмонлик ва унинг оқибатлари	334
106. Ёмон кишилар	340
107. Ёмон кишилардан узоқ юришлик	342
108. Кўрқоқлик	344
109. Номардлик	344
110. Дангасалик	344
111. Нафс балоси	346
112. Молпарастлик	358
113. Очкўзлик, хасислик ва гаразгўйлик	361
114. Ичкиликбозлик	365
115. Исроф	367
116. Мансаб ва амалпарастлик ҳақида	368
117. Шуҳратпарастлик	371
118. Кибр ва манманлик	372
119. Порахўрлик	378
120. Риёкорлик ва иккиюзламачилик	380
121. Хиёнаткорлик	384
122. Тамагирлик	386
123. Миннат	388
124. Худбинлик	389
125. Эзмалик	391
126. Ноўрин кулги	392
127. Хатолар	392
128. Хатти-ҳаракат	394
Исмлар кўрсаткичи	400
Фойдаланилган адабиёт ва манбалар	406

Адабий-бадий нашр

111 ВАТАНДОШ АЛЛОМАЛАРИМИЗ

**ИНСОНИЙ ФАЗИЛАТЛАР
ҲАҚИДА ҲИКМАТЛИ СЎЗЛАР**

**Муҳаррир
Маъмура ҚУТЛИБЕВА**

**Бадий муҳаррир
Уйғун СОЛИҲОВ**

**Мусахҳиҳ
Мадина МАҲМУДОВА**

**Саҳифаловчи
Дилдора ЖЎРАБЕКОВА**

**Техник муҳаррир
Сурайё АҲМЕДОВА**

Лицензия рақами: АІ № 252, 2014 йил 02.10 да берилган.

Босишга 2017 йил 16.03да рухсат этилди.

Бичими 84х108^{1/32}.

Босма тобоғи 13,0. Шартли босма тобоғи 21,84.

Гарнитура «Арно Про». Офсет қоғоз.

Адади 5000 нусха. Буюртма № 75/55.

Баҳоси келишилган нархда.

«Янги аср авлоди» НММда тайёрланди.

«Ёшлар матбуоти» МЧЖда чоп этилди.

100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Мурожаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 147-00-14; 129-09-71;

Маркетинг бўлими – 128-78-43; 397-10-87;

Факс – 273-00-14.

e-mail: yangiasravlod@mail.ru

111 ВАТАНДОШ
АЛЛОМАЛАРИМИЗ



ЗАКОВАТ
ДУРДОНАЛАРИ



ЯНГИ АСР АВЛОДИ

ISBN 978-9943-27-657-4



9 789943 276574